

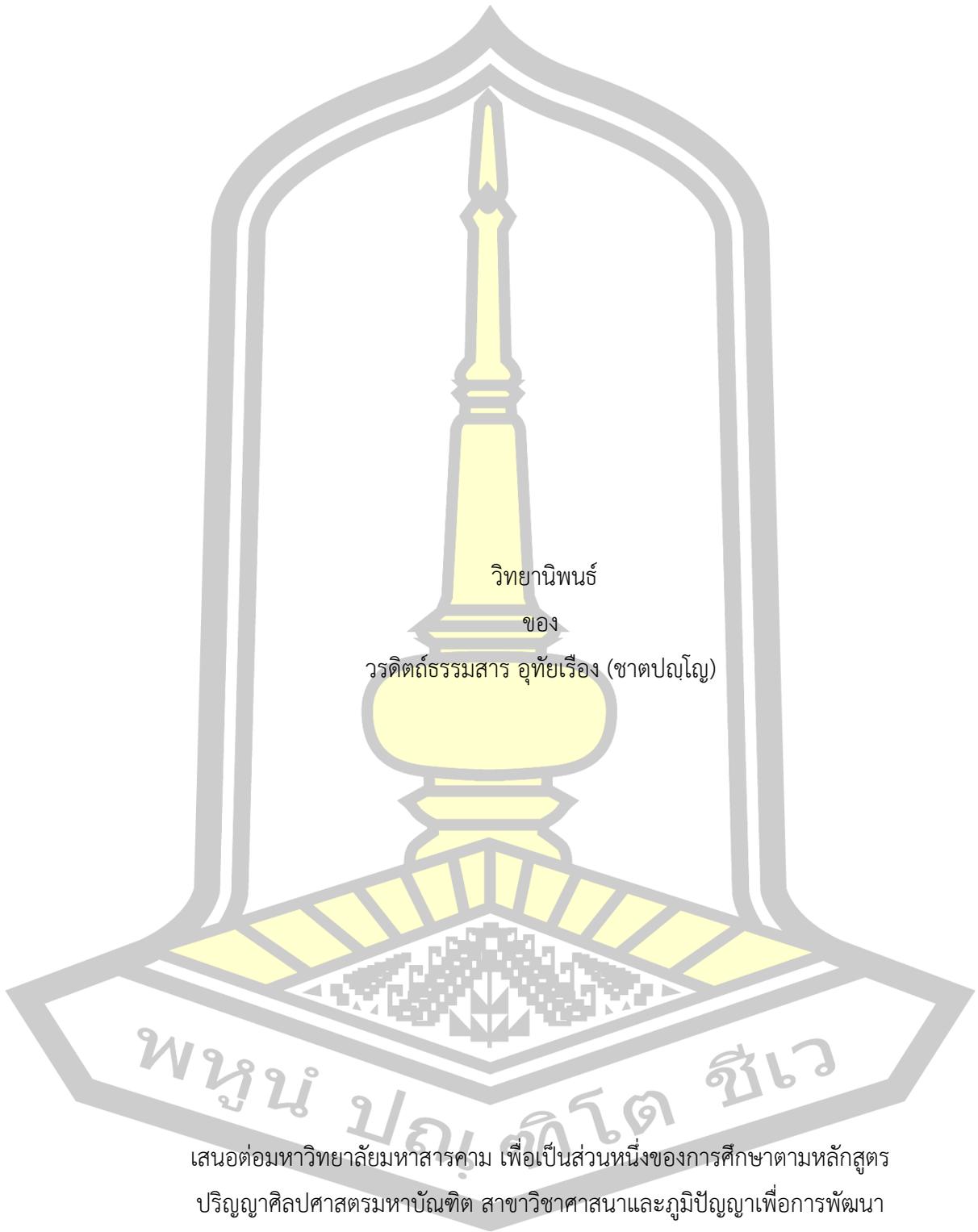
พลวัตการบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนา อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม

วิทยานิพนธ์
ของ
วรดิษฐ์ธรรมสาร อุทัยเรือง (ชาติปณฺเฑ)

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนา
พฤษภาคม 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พลวัตการบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

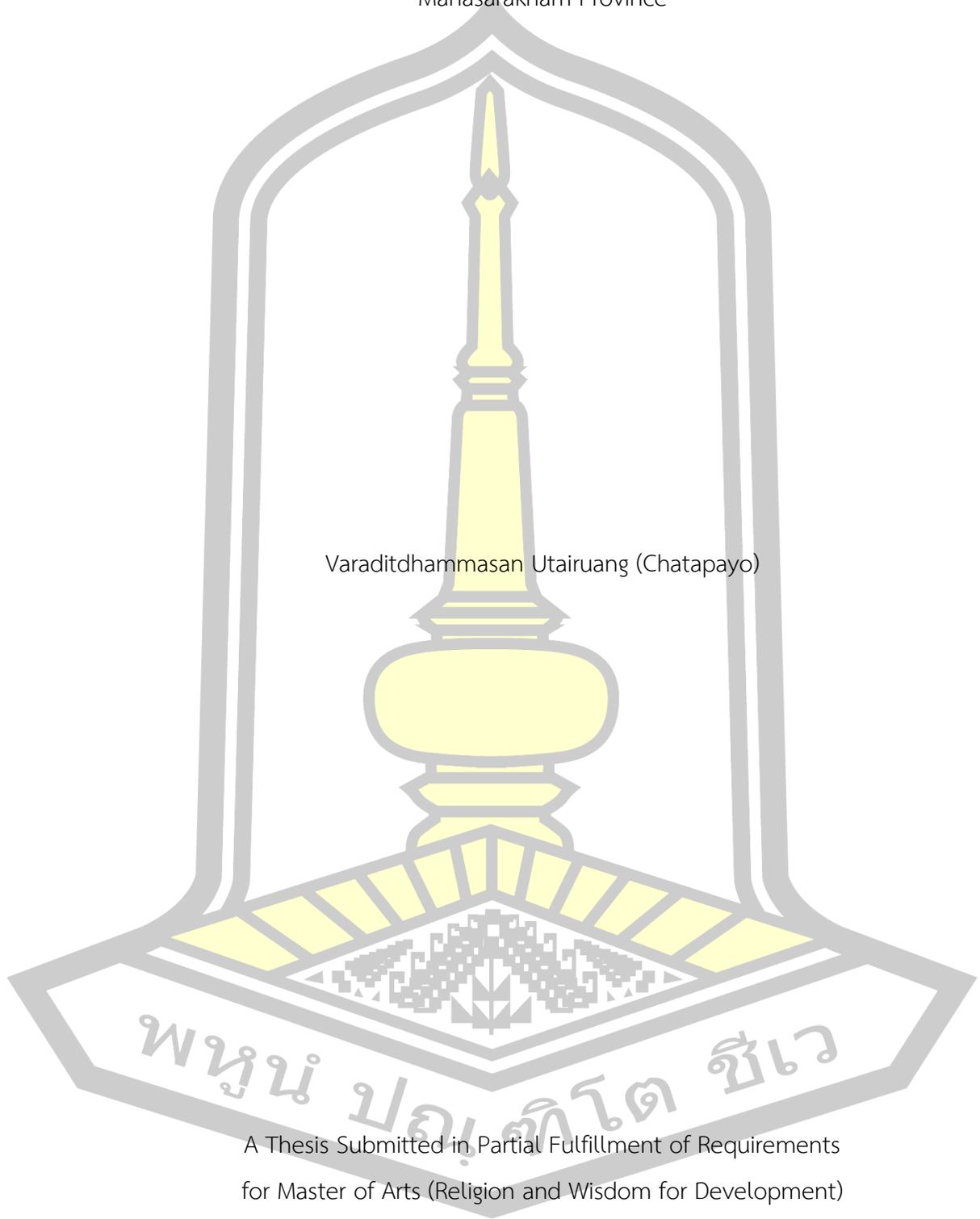
เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนา

พฤษภาคม 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

The Dynamic of Ordination in the Community of Lat Pattana Mueang District
Maharakham Province

Varaditdhammasan Utairuang (Chatapayo)

พหุบัณฑิตศึกษา

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Arts (Religion and Wisdom for Development)

May 2023

Copyright of Maharakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของพระครูวรดิตถ์ธรรมสาร
อุทัยเรือง (ชาติปญโญ) แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนา ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(รศ. ดร. ชีระพงษ์ มีไธสง)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รศ. ดร. เกียรติศักดิ์ บังเพลิง)

กรรมการ

(รศ. ดร. ฉลอง พันธุ์จันทร์)

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(รศ. ดร. ประเวศ อินทองปาน)

มหาวิทยาลัยอุนุมติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนา ของมหาวิทยาลัย
มหาสารคาม

(รศ. ดร. นิตยา วรณกิติร์)

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	พลวัตการบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนา อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม		
ผู้วิจัย	วรดิษฐ์ธรรมสาร อุทัยเรือง (ชาติปณโย)		
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. เกียรติศักดิ์ บังเพลิง		
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต	สาขาวิชา	ศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการ พัฒนา
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2566

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบวชในพระพุทธศาสนาที่เคยเป็นจารีตท้องถิ่นไทยอีสาน และศึกษาพลวัตการบวชภายใต้การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันของบ้านลาดพัฒนา อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ นำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ด้วยการศึกษาค้นคว้าเอกสาร และลงพื้นที่วิจัยเก็บข้อมูล จากผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน เจ้าภาพงานบวช ผู้เคยผ่านการบวช และชาวบ้าน

ผลการศึกษาพบว่า การบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนาได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ การเมือง สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ โดยรูปแบบการบวชแบบลาวยุคจารีตนั้น มีลักษณะเป็นประเพณีท้องถิ่น การบวชเป็นไปตามความประสงค์ ความศรัทธา หรือความเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน โดยส่วนใหญ่มีความเรียบง่ายเชิงประเพณี ตั้งกองบุญ ตุ่มโฮมเครื่องบูชาที่น้อย แต่จะมีการแต่งองค์ทรงเครื่องประดับประดาผู้บวช/นาค ตลอดถึงเสฟั้งนั้นประดับด้วยเครื่องดนตรีใหญ่โตน้อยมาก บุคคลที่บวชโกนหัวถือขันท์ห้าเข้าไปขอบวชกับอุปัชฌาย์ในวัด ซึ่งการเป็นอุปัชฌาย์นั้นยังไม่ถูกควบคุมด้วยอำนาจรัฐหรือคณะสงฆ์แห่งรัฐ แต่ยึดความอาวุโสที่มีคุณสมบัติตามหลักพระธรรมวินัย อาทิ มีพรรษาสิบ มีอันเตวาสิกเลื่อมใส อย่างไรก็ตาม ในบริบทของการเปลี่ยนผ่านทางประวัติศาสตร์และการเมือง เมื่อล้านช้างและอีสานถูกอิทธิพลทางการเมืองของสยามเข้าปกครอง สยามรวมศูนย์อำนาจการปกครองในทางพื้นที่ ผู้คน และวัฒนธรรม แม้พระสงฆ์ท้องถิ่นก็ไม่ได้รับยกเว้น ได้ถูกปรับตั้งเข้าไปสู่อำนาจศูนย์กลางจัดระเบียบองค์กรเป็น “คณะสงฆ์ราชการ” ขึ้นโดยมีกฎหมายหรือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์รองรับและกำหนดบทบาทและอำนาจหน้าที่ทั้งในการปกครองและการบริหาร กรณีการบวชพระได้ถูกควบคุมและกำหนดคุณสมบัติการเป็นอุปัชฌาย์ผ่านกฎระเบียบของคณะสงฆ์ส่วนกลาง โดยอุปัชฌาย์นั้นมิจำกัดว่าต้องมีคุณสมบัติตามพระธรรมวินัยแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ยังต้องได้รับการแต่งตั้งหรือรับรองจากองค์กรคณะสงฆ์ไทย อาทิ ต้องเข้ารับการอบรมการเป็นอุปัชฌาย์ ต้องสอบผ่านการเป็นอุปัชฌาย์ ในท้องถิ่นการเป็นอุปัชฌาย์ยังต้องมี

คุณสมบัตินี้เป็นพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลขึ้นไป อีกทั้งยังถูกกำหนดบทบาทอำนาจหน้าที่ทำการบวชให้กับเหล่ากุลบุตรในขอบเขตอำนาจการปกครองตนเองตามไปด้วย เว้นเสียแต่ว่าจะมีอำนาจการปกครอง/การบริหารใหญ่กว่านั้นขึ้นไป พร้อมกันนี้ “ประเพณีการบวชแบบไทย” ยังได้แพร่กระจายวัฒนธรรมเข้ามาพร้อมกับอำนาจรัฐ ในการส่งอิทธิพลต่อประเพณีการบวชลาว/อีสาน ให้มีลักษณะคล้ายกับวัฒนธรรมไทย โดยการบวชจะมีการสมโภชทำขวัญนาค ประดับประदानาคด้วยสร้อยคอแหวนทอง เข็มขัดนาค จัดพิธีกินเลี้ยงเฉลิมฉลองใหญ่โตเพื่อแสดงถึงบุญอานิงสงฆ์ยิ่งใหญ่ในการบวชลูกชาย พร้อมกับเลี้ยงแขกหรือแสดงสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจไปพร้อมกัน ทั้งนี้ในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ยังมีผลให้วัฒนธรรมการบวชเปลี่ยนแปลง ทั้งการจัดงานบวชและระยะเวลาตามเงื่อนไขความจำเป็น สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าการบวชแบบลาวผ่านกรณีศึกษาบ้านลาดพัฒนา ได้พลวัตไปตามเงื่อนไขประวัติศาสตร์ การเมือง สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจอย่างเลื่อนไหล

คำสำคัญ : การบวช, พลวัตการบวช, ชุมชนบ้านลาดพัฒนา

พหุ ภู ภู สักโต สีเว

TITLE	The Dynamic of Ordination in the Community of Lat Pattana Mueang District Mahasarakham Province		
AUTHOR	Varaditdhamman Utairuang (Chatapayo)		
ADVISORS	Associate Professor Kiattisak Bangperng , Ph.D.		
DEGREE	Master of Arts	MAJOR	Religion and Wisdom for Development
UNIVERSITY	Mahasarakham University	YEAR	2023

ABSTRACT

The purpose of this research was to study the Buddhist ordination that used to be in the Thai Isaan local tradition. and to study the dynamics of ordination under the current changes of Lad Pattana Village, Muang District, Maha Sarakham Province. using qualitative research methodology Data are presented with an analytical narrative. With the study of documents and go to the research area to collect data from religious leaders, community leaders, ordained hosts Pastors and villagers.

The results of the study show that training at Ban Lad Pattana must return social and economic benefits through traditional Lao-style ordination. The necessity for the operation of most Buddhists may have to use the merit reserve. This includes the need not to wear the adornments of monks/nagas. As well as the consumption and fanfare with musical instruments. A person who is ordained, shaves his head and holds five Khans, goes to ask for ordination with the preceptor in the temple. The preceptorship is not controlled by the power of the state or the state clergy. But clinging to the seniority that has the rainy season and the qualifications according to the principles of the Dhamma Discipline, for example, having the tenth rainy season and having the reverence. However, in the context of historical and political transitions When Lan Xang and Isan were ruled by the political influence of Siam centralized its ruling power in areas, peoples and cultures, although local monks were not exempt. Has been adjusted to the central power to organize the organization as "The

Government Sangha" There is a law or the Sangha Act that supports and prescribes roles and responsibilities in both administration and administration. The case of the ordination of a monk is controlled and the preceptor's qualifications are determined through the rules of the Central Sangha. The preceptor does not necessarily have to have the qualifications according to the discipline alone. but still must be appointed or certified by the Thai Sangha Organization, for example, having to attend training as a preceptor Must pass an exam to become a preceptor In the locality, being a preceptor must also be qualified as a monk at the level of the sub-district primate or higher. It was also assigned the role and authority to ordain for the clergy in the sphere of self-government as well. Unless there is a government/administrative power greater than that, at the same time, the "Thai ordination tradition" has also spread the culture into the state power. In influencing the Lao/Isaan ordination tradition to resemble Thai culture By being ordained, there will be a ceremony to make the fortune of the Naga. Adorned with gold necklaces, rings, and belts, a large feast was held to show the great merit in the ordination of sons. Along with treating guests to show their social and economic status at the same time at present, social, cultural and economic changes also resulted in a change in the ordination culture Both the ordination ceremony and the duration according to the conditions of necessity these reflect the Lao-style ordination through the Ban Lad Phatthana case study. It dynamics according to historical, political, socio-cultural conditions. and economic flow.

Keyword : Ordination, Dynamic of Ordination, Community of Lat Pattana

พหุ มั บณุ ทีโต ชีเว

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ได้รับความเมตตาทางวิชาการ และการสนับสนุนจากบุคคล และหน่วยงาน ซึ่งผู้วิจัยขอประกาศขอบคุณการ ดังนี้

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ บังเพลิง อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก วิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้ความอิสระในการทำงาน วิชาทฤษฎีวิจารณ์และให้คำปรึกษาชี้แนะแก้ไข ตลอดจนเอาใจใส่ต่อศิษย์ตลอดระยะเวลาศึกษาค้นคว้าวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง พันธุ์จันทร์ ประธานหลักสูตร รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง อาจารย์กรรมการ รวมถึงรองศาสตราจารย์ ดร. ประเวศ อินทองปาน กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ที่มีส่วนก่อร่างสร้างองค์ความรู้ แนวคิดทฤษฎี แนะนำหนังสือ งานวิจัยและบทความต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่องานวิทยานิพนธ์ และขอขอบคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่ได้ตั้งคำถาม วิชาทฤษฎีวิจารณ์ ทำให้งานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ได้รับการสำรวจตรวจสอบ และปรับแก้ให้รัดกุมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณพี่น้องชาวบ้านลาดพัฒนาทุกคนที่ให้ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมกับวิถีชีวิต ศึกษาเรียนรู้ แบ่งปัน ล้วนมีส่วนสร้างให้เกิดประสบการณ์จริงต่อความรู้ทางด้านประเพณีการบวช หากไม่เช่นนั้นแล้ว งานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้คงเกิดขึ้นไม่ได้ รวมถึงนิสิตในหลักสูตรที่ร่วมเรียน พูดคุย ปรึกษา ต่อรอง และร่วมคิดในบางสิ่งบางอย่าง และคนใกล้ชิดตรงข้างอีกหลายคนอันไม่อาจกล่าวนามได้หมดในที่นี้ซึ่งเข้ามาโลดแล่นในชีวิตให้ผู้วิจัยมีทั้งทุกข์และสุข ผิดหวังและสมหวัง ผู้วิจัยจึงใคร่ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

วรดิษฐ์ธรรมสาร อุทัยเรือง (ชาติปญโญ)

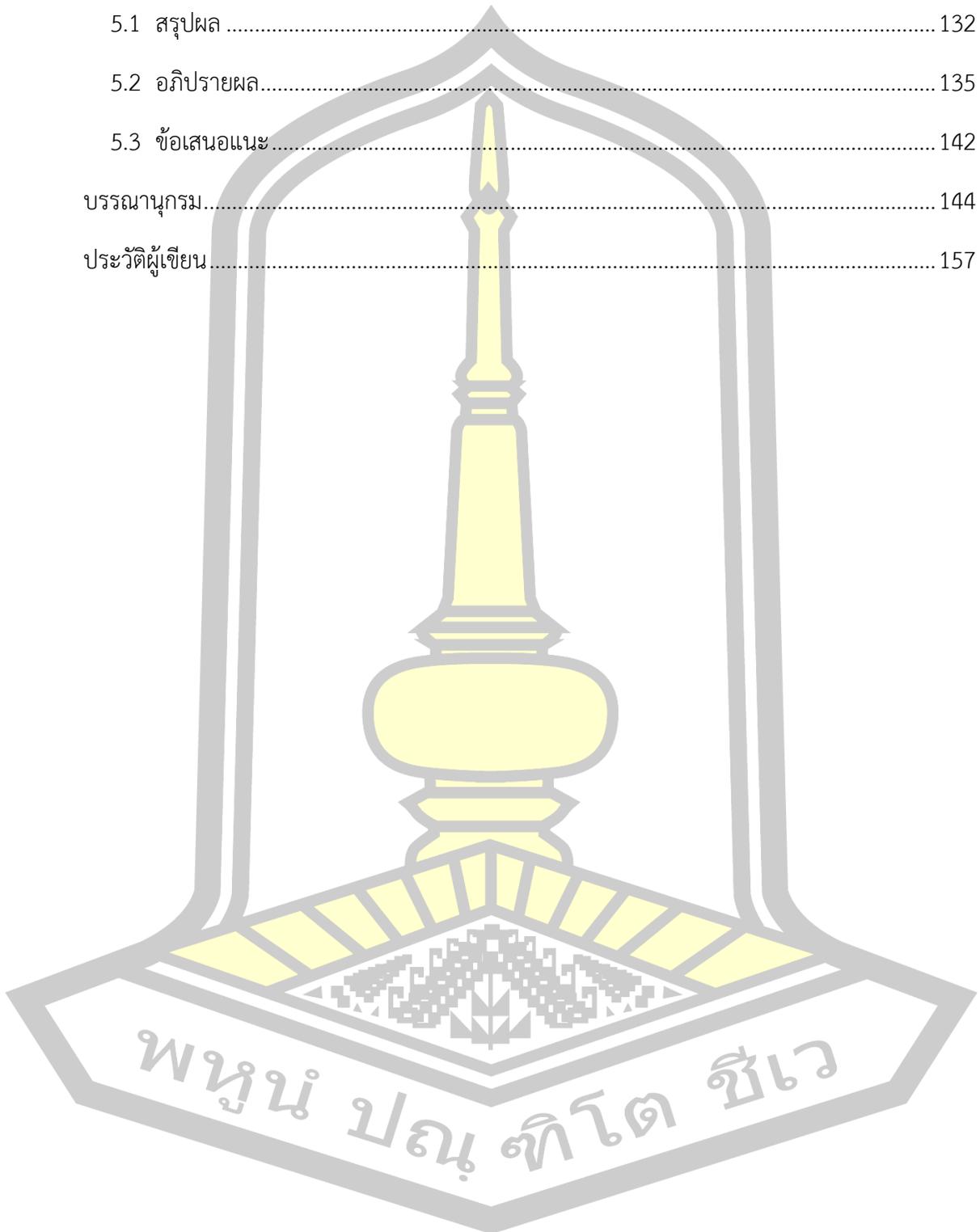
พนุน ปณฺ ทัตฺ ชีเว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฌ
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญภาพ.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 หลักการและเหตุผล.....	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	7
1.3 ขอบเขตการวิจัย.....	7
1.4 ระเบียบวิธีวิจัย.....	7
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	8
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
2.1 แนวคิด ทฤษฎี.....	9
2.1.1 แนวคิดอัตลักษณ์ทางศาสนาพุทธ.....	9
2.1.1.1 อัตลักษณ์.....	9
2.1.1.2 อัตลักษณ์ทางศาสนาพุทธ.....	13
2.1.2 แนวคิดพลวัตวัฒนธรรม.....	18
2.1.2.1 วัฒนธรรม.....	18
2.1.2.2 พลวัตวัฒนธรรม.....	20

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	25
2.3 กรอบแนวคิดการวิจัย	38
2.4 บริบทพื้นที่	39
2.4.1 ประวัติความเป็นมาตำบลลาดพัฒนา	39
2.4.2 ประวัติความเป็นมาวัดท่างาม	41
2.4.2.1 ด้านความเชื่อ	47
2.4.2.2 ภูมิปัญญาในชุมชน	50
2.4.2.3 ประเพณีและวัฒนธรรม (ฮีต-คอง).....	52
2.5 สรุปท้ายบท	54
บทที่ 3 การบวชในพระพุทธศาสนาที่เคยเป็นจารีตท้องถิ่นไทยอีสาน	55
3.1 ประเพณีการบวชตามหลักการพระไตรปิฎก (พุทธกาล).....	55
3.1.1 พระสงฆ์สาวกเป็นผู้ปกครอง.....	57
3.1.2 สงฆ์เป็นผู้ปกครอง.....	58
3.1.3 อุปัชฌาย์อาจารย์เป็นผู้ปกครอง.....	60
3.2 พระพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.....	65
3.3 พระพุทธศาสนาในล้านช้างและการบวช.....	67
3.4 การบวชในอีสาน.....	74
3.5 สรุปท้ายบท	80
บทที่ 4 พลวัตประเพณีการบวชในบริบทการเปลี่ยนแปลง.....	81
4.1 พลวัตการบวชอีสานภายใต้อำนาจคณะสงฆ์ราชการไทย.....	81
4.1.1 การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ตามแบบคณะสงฆ์ไทย	92
4.1.2 รูปแบบประเพณีและพิธีกรรมการบวชแบบภาคกลางของไทย	100
4.2 พลวัตการบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนา.....	105
4.3 สรุปท้ายบท	129

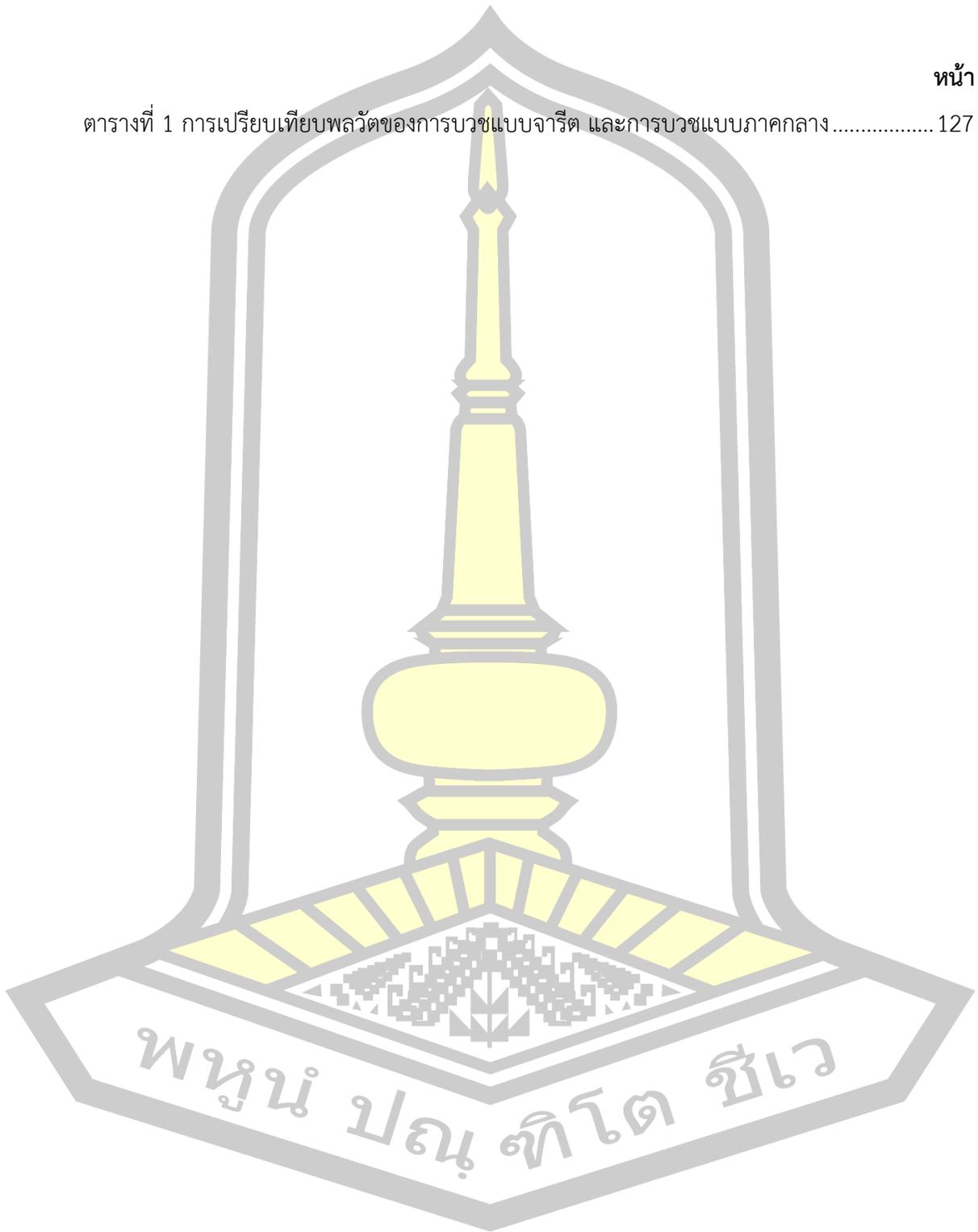
บทที่ 5 สรุปลผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	132
5.1 สรุปลผล	132
5.2 อภิปรายผล.....	135
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	142
บรรณานุกรม.....	144
ประวัติผู้เขียน.....	157

สารบัญตาราง

หน้า

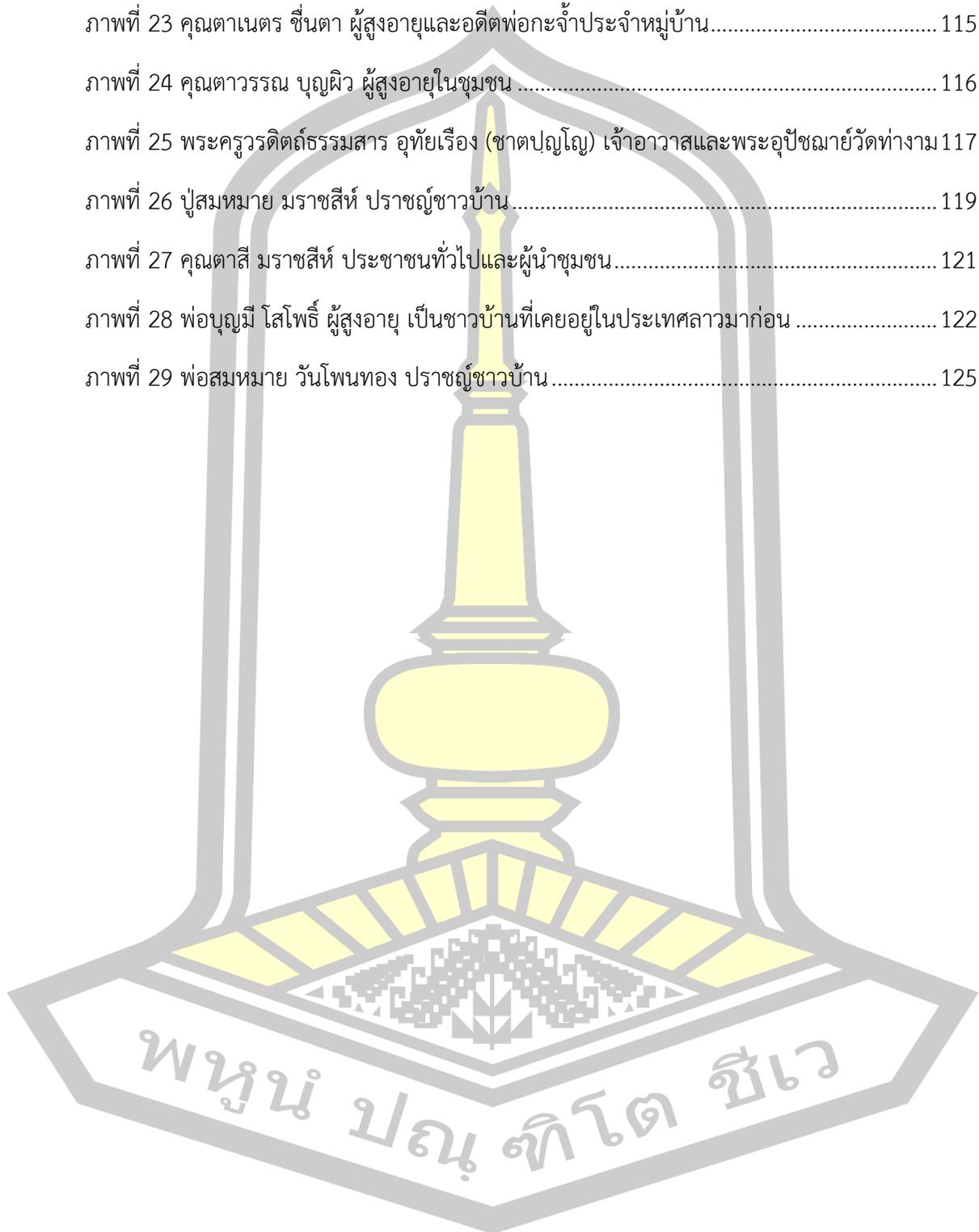
ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบพลวัตของการบวชแบบจารีต และการบวชแบบภาคกลาง 127

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย	38
ภาพที่ 2 ศาลาการเปรียญหลังใหม่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2557 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2561	42
ภาพที่ 3 กุฎีเจ้าอาวาส	42
ภาพที่ 4 กุฎีสงฆ์ จำนวน 3 หลัง	43
ภาพที่ 5 พื้นที่อาณาเขตวัดท่างาม บ้านท่างาม ตำบลลาดพัฒนา	44
ภาพที่ 6 การปลูกข้าวโพดในช่วงฤดูแล้งและฤดูหนาวี่จำหน่ายในตลาดชุมชน	44
ภาพที่ 7 ฤดูกาลทำนาปลูกข้าวของชาวบ้านท่างาม	45
ภาพที่ 8 บ้านเรือนในชุมชนบ้านท่างามในปัจจุบัน	46
ภาพที่ 9 ร้านค้าในชุมชนบ้านท่างามในปัจจุบัน	46
ภาพที่ 10 ต้นยางนาที่ยังคงเหลือบริเวณพื้นที่ดอนปู่ตาในปัจจุบัน	47
ภาพที่ 11 ศาลดอนปู่ตาที่ชาวบ้านให้ความเคารพและมีการเซ่นไหว้ทุกปี	48
ภาพที่ 12 ต้นกกส้มโฮง (ต้นกก) ที่ชาวบ้านศรัทธานำสิ่งของมาไหว้สักการะเป็นประจำ	49
ภาพที่ 13 เสากลางบ้าน (เสาหลักบ้าน)	50
ภาพที่ 14 เครื่องจักสานที่เป็นการนำไม้ไผ่มาทำเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนและส่งจำหน่าย	50
ภาพที่ 15 ผลิตภัณฑ์จากกลุ่มทอกก	51
ภาพที่ 16 กลุ่มทำปลาร้าแปรรูป	52
ภาพที่ 17 ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระอุปชฌาย์ รุ่นที่ 50 พ.ศ. 2558	106
ภาพที่ 18 พ่อสมหมาย จันทรังษี เจ้าภาพงานบวช	110
ภาพที่ 19 แม่สาลินี พลหงส์ เจ้าภาพงานบวช	111
ภาพที่ 20 คุณยายพวน แก้วลี เจ้าภาพงานบวช	112
ภาพที่ 21 พระพิเชษฐ์ วิสารโท นาคหรือผู้เคยผ่านการบวช	113

ภาพที่ 22 พระวันชัย ฐมวโร นาคหรือผู้เคยผ่านการบวช.....	114
ภาพที่ 23 คุณตาเนตร ชื่นตา ผู้สูงอายุและอดีตพ่อกะจำประจำหมู่บ้าน.....	115
ภาพที่ 24 คุณตาวรรณ บุญผิว ผู้สูงอายุในชุมชน.....	116
ภาพที่ 25 พระครูวรดิตถ์ธรรมสาร อุทัยเรือง (ชาตบุญโญ) เจ้าอาวาสและพระอุปัชฌาย์วัดท่างาม.....	117
ภาพที่ 26 ปู่สมหมาย มราชสีห์ ปราชญ์ชาวบ้าน.....	119
ภาพที่ 27 คุณตาสี มราชสีห์ ประชาชนทั่วไปและผู้นำชุมชน.....	121
ภาพที่ 28 พ่อบุญมี โสโพบี ผู้สูงอายุ เป็นชาวบ้านที่เคยอยู่ในประเทศลาวมาก่อน.....	122
ภาพที่ 29 พ่อสมหมาย วันโพนทอง ปราชญ์ชาวบ้าน.....	125

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในประเทศอินเดีย เมื่อราว 2500 กว่าปีที่ผ่านมา การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนามีสาเหตุมาจากความต้องการจะแสวงหาความหลุดพ้นของเจ้าชายสิทธัตถะ แรกกระตุ้นดังกล่าวส่งผลให้พระองค์ต้องเดินทางออกจากวังเพื่อแสวงหาสัจธรรม การค้นพบสัจธรรมของสิทธัตถะส่งผลให้เกิดการอุบัติขึ้นของพระพุทธศาสนา การบวชครั้งแรกของกลุ่มคนที่สนใจอย่างเช่นปัจจุวัคคิซึ่งถือว่าเป็นคนกลุ่มน้อย ต่อมาพระพุทธเจ้ามีแนวคิดที่จะนำเอาหลักคำสอนที่พระองค์ทรงค้นพบไปเผยแผ่ ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักโดยทั่วไปในวงกว้างมากขึ้น

การสืบต่อศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาระยะแรกเป็นการสืบต่อทางศาสนธรรม เริ่มจากพระสาวกรุ่นแรกที่ได้บรรลุธรรมแยกย้ายกันไปประกาศศาสนธรรม ผู้มีศรัทธาปรารถนาจะออกบวชก็นำมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อให้ประทานการอุปสมบท เช่น พระอัญญาโกณฑัญญะ ได้นำหลานชื่อปุลณฺณมานินิบุตรมาทูลขออุปสมบท ต่อมาพระพุทธองค์จึงได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกสามารถที่จะทำการบรรพชาอุปสมบทกุลบุตรเองได้ สามารถที่จะอบรมสั่งสอนให้ศิษย์ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัยและหมั่นบำเพ็ญความเพียร เพื่อการบรรลุมรรคผลแล้วก็ช่วยกันประกาศศาสนธรรมต่อไป ในภายหลังเมื่อพระพุทธศาสนาตั้งมั่นในชมพูทวีปจนกลายเป็นสถาบันศาสนาหลักในที่สุด (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2531) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับและรู้จักกันในวงกว้างมากดังกล่าวนี้มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ พระสงฆ์ซึ่งผ่านการบวชตามหลักพุทธบัญญัติในพระพุทธศาสนา การบวชเป็นพระสงฆ์ต้องมีคุณสมบัติที่ถูกต้องกำหนดไว้ในพระพุทธศาสนา เช่น ผู้ชายที่มีอายุ 20 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปที่มีร่างกายไม่ทุพพลภาพ ความหมายของ “การบวช” เป็นการถือเพศเป็นภิกษุสามเณร ที่ปลีกตัวออกไปจากเรือนคือสละวิถีชีวิตแบบชาวบ้านไปสู่วิถีแห่งบรรพชิต เพื่อให้แจ้งซึ่งประโยชน์ที่สุดแห่งพรหมจรรย์ อนึ่ง วิถีอุปสมบทการบวชของภิกษุมี 3 ประเภทคือหนึ่งการบวชแบบ “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” เป็นการอุปสมบทเกิดขึ้นในตอนต้นพุทธกาล พระพุทธองค์ประทานการอุปสมบทกับอัญญาโกณฑัญญะ ทรงตรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด” เมื่อพระพุทธองค์ตรัสจบแล้วผู้นั้นถือว่าเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์

สองการบวชแบบ “ติสรณคณูปสัมปทา” เป็นการบวชที่เกิดขึ้นในช่วงที่พระพุทธศาสนาเริ่มขยายตัวใหญ่มากขึ้น เป็นการกล่าวพระวาจาของพระพุทธเจ้า มีขั้นตอนให้ผู้บวชโกนผมปลงหนวด นุ่งห่มผ้า น้ำผาด (ผ้ากาสะวะ) ห่มผ้าเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง แล้วทำการเปล่งวาจาถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะครบ 3 ครั้งว่า “ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเป็นที่พึ่ง” เมื่อเปล่งวาจาเช่นนี้แล้ว ถือว่าการบวชสำเร็จเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาสมบูรณ์แบบ สามการบวชแบบ “ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา” เป็นรูปแบบการบวชซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบัน การอุปสมบทซึ่งมีสงฆ์เป็นผู้กระทำโดยภิกษุประชุมกันครบองค์กำหนดและความยินยอมของภิกษุทั้งปวง (พุทธทาสภิกขุ, 2544: 41) กล่าวเฉพาะสังคมไทยการบัญญัติการบวชแบบญัตติจตุตถกรรมได้เผยแพร่พระพุทธศาสนาเข้ามาในประเทศไทยราวปี พ.ศ. 236 โดยการนำของพระโสณะในแผ่นดินสุวรรณภูมิ เชื่อกันว่าน่าจะเข้ามาตั้งแต่หลังสังคายนาครั้งที่ 3 เข้ามาพร้อมกันกับพ่อค้าชาวอินเดีย (ธีระพงษ์ มีไธสง, 2557: 15)

เมื่ออัญญาโกณฑัญญะได้อุปสมบทแล้วก็มีผู้อุปสมบทตามจำนวนมาก ซึ่งพระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตโดยไม่ได้บังคับ เป็นการอุปสมบทด้วยความสมัครใจผู้อุปสมบทก็มีเป้าหมายที่ชัดเจนคือมุ่งที่จะทำที่สุดแห่งทุกข์ เพื่อเข้าสู่ความหลุดพ้น (พุทธทาสภิกขุ, 2544: 85) จึงเป็นการอุปสมบทที่บริสุทธิ์ ต่อมาเมื่อมีคนเข้ามาอุปสมบทมากขึ้นและพระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายไปอย่างกว้างขวาง พระองค์ก็ทรงมอบให้พระสงฆ์ที่มีวัตรปฏิบัติดีงาม สามารถเป็นพระอุปัชฌาย์แทนพระองค์ได้แต่เป้าหมายของการอุปสมบทก็ยังอยู่ที่การปฏิบัติพัฒนาจิต เพื่อยกระดับให้พ้นจากกิเลสตัณหาเข้าสู่พระนิพพาน เป็นการขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์ (สุนทรียา สุนทรวิภาต, 2529: 40) การบรรพชาอุปสมบทถือว่าเป็นพิธีกรรมอันเก่าแก่พิธีหนึ่งของพระพุทธศาสนาที่เหล่าพุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ยึดถือและปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เมื่อภายหลังพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองขึ้นมากกว่าเดิม จึงทรงมีพระบรมพุทธานุญาตให้ประกอบพิธีบวชโดยทรงมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของสงฆ์ทำการพิจารณา เป็นวิธีที่ใสสะอาดกันมาถึงปัจจุบัน เรียกว่า ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา (สุนทรียา สุนทรวิภาต, 2529: 41) จะเห็นได้ว่า เป็นวิธีอุปสมบทที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สงฆ์บวชให้แก่กุลบุตร โดยให้ผู้นั้นบวชเป็นสามเณรขั้นหนึ่งก่อนแล้วให้ขออุปสมบท จากนั้นพระกรรมวาจาจารย์ประกาศย้ำครั้งที่ 1 ว่าสงฆ์จะรับผู้นั้นเป็นภิกษุหรือไม่ เมื่อสงฆ์ยังนิ่งอยู่ก็สวดประกาศย้ำอีก 3 ครั้ง ถ้าไม่มีใครคัดค้านก็เป็นอันสำเร็จเป็นพระภิกษุ วิธีอุปสมบทแบบนี้ใช้มาตั้งแต่พุทธกาลตอนกลางมาจนถึงปัจจุบัน และเมื่อทรงอนุญาตญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทาแล้ว ก็ทรงเลิกเอทธิภิกขุอุปสัมปทาและติสรณคณูปสัมปทานั้นเสีย

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่พุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าไปยังท้องถิ่นต่างๆ แล้ว ก็เกิดการปรับตัวเข้ากับสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น สิ่งนี้ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมหลายอย่างทั้งในแง่ของการผสมผสานและการกลืนกลาย กล่าวเฉพาะการบวชในประเทศไทยมีประเพณีและพิธีกรรมการบวชที่แตกต่างจากอินเดีย เพราะไทยมีพิธีบวชที่ปรับให้เข้ากับสังคมและวัฒนธรรมแบบไทย เพื่อแสดงถึงการสร้างकुศลรวมไปจนถึงเพื่อสืบพระศาสนาให้คงอยู่ในยุคจารีต การบวชในประเทศไทยมิได้มีความเป็นหนึ่งเดียวกันทั้งหมดในภูมิภาคอื่นๆ เพราะการรับพระพุทธรศาสนาแล้วปรับให้เข้ากับสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างกัน เช่น ล้านนา ล้านช้าง ในภาคกลางของรัฐไทยนั้น การบวชได้เกิดรูปแบบที่เป็นขั้นตอนเฉพาะตัวคือ จะต้องมีการติดต่อกับพระอุปัชฌาย์ กำหนดวันและพิธีการการฝึกซ้อมปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีบวช การเตรียมของใช้และการลาบวช ซึ่งสมัยก่อนใช้เวลาอย่างน้อย 3 วันคือวันแรกทำขวัญ วันที่สองบวช วันที่สามฉลองพระ แต่ปัจจุบันเปลี่ยนไปบางรายทำขวัญตอนสายแล้วบวชตอนบ่ายวันเดียวกัน ซึ่งการทำขวัญน่าจะเป็นการสอนผู้ที่จะบวชหรือที่เรียกว่านาคในเบื้องต้น เสมือนเป็นการเตรียมจิตใจให้พร้อมที่จะบวชเป็นพระ แต่บางรายไม่มีการทำขวัญนาคเมื่อปลงผมเสร็จก็แห่เข้าโบสถ์ทำพิธีอุปสมบทก็ได้ (สุมาลย์ เรื่องเดช, 2518: 19-20)

การบวชตามรูปแบบหรือตามประเพณีนั้นสามารถจะเห็นได้ในรูปของการบวชเป็นพระภิกษุสามเณรของบุรุษ รวมทั้งการบวชชีและบวชชีพรหมณ์ของสตรี ซึ่งการบวชดังกล่าวจะมีการประกอบพิธีกรรมมีอุปการณในการบวช มีพระอุปัชฌาย์หรือพระผู้ทำการบวชให้ มีพระสงฆ์เป็นสักขีพยานได้แก่ พระคู่สวด และพระอันดับที่รวมเป็นสงฆ์สามารถทำการสังฆกรรมสวดญัตติจุดตุถกรรมวาจาได้อย่างถูกต้อง จนในที่สุดก็มีการนุ่งห่มเป็นแบบบรรพชิต ถือศีล 227 ข้อ (สำหรับพระภิกษุ) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525: 465) ในปัจจุบันการบวชในภูมิภาคต่างๆ ของไทยมีความแตกต่างกันออกไปในสมัยยุคจารีต (อย่างน้อยก็ก่อนที่รัฐไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยาจะขยายอำนาจทางการเมืองและวัฒนธรรมเข้ามาครอบงำ) กล่าวเฉพาะในสังคมลาว จะได้รับการบวชจากพระสงฆ์ท้องถิ่นตามวัฒนธรรมลาวที่มีพรชามาก และได้รับยกย่องทางสมณศักดิ์ซึ่งมีธรรมเนียมท้องถิ่นเรียกว่าฮตสรงโดยชาวบ้านมีเลื่อมใสศรัทธาเห็นสมควรว่า พระรูปนั้นมีพรชและทรงธรรมวินัยจริยาวัตรตรงตาม (ปริชา พิณทอง, 2534: 1) “ฮตสรง” คือพิธีสงฆ์หรือรินน้ำแก่พระสงฆ์ ซึ่งเป็นรูปแบบประเพณีที่เก่าแก่ของผู้คนในแถบอีสาน โดยได้รับอิทธิพลมาจากล้านช้าง การจัดพิธีฮตสรงนั้นจะถูกจัดขึ้นเมื่อชาวบ้านและพระเถระในคณะสงฆ์เห็นว่ามิพระสงฆ์ที่เล่าเรียนจบในชั้นหรือชั้นต่างๆ แล้วจึงสมควรที่จะจัดพิธีฮตสรงให้ (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542: 5362)

การฮตสรง ถือเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญสำหรับการเลื่อนสมณศักดิ์ของพระสงฆ์แถบอีสาน ในอดีต เพราะพระสงฆ์ที่จะมีลำดับชั้นสมณศักดิ์ที่สูงขึ้นได้นั้นต้องผ่านการ “ฮตสรง” หรือ “พิธีเถรภิเษก” โดยชาวบ้านและพระสงฆ์ในชุมชนของตนก่อน ทำให้เห็นว่าผู้มีอำนาจในการบวช จึงเป็นเสมือนถูกแต่งตั้งทางชั้นยศชั้นสมณศักดิ์ตามจารีตแบบกรุงศรีสัตนาคณหุต ดังเช่น ตำแหน่ง ราชครูหลวง เป็นตำแหน่งที่กษัตริย์ของล้านช้างเป็นผู้สถาปนาด้วยพระองค์เองแก่ภิกษุที่มีวัตรปฏิบัติ เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านอย่างกว้างขวาง เช่น ราชครูหลวงโพนสะเม็ก (เชิดชาย บุตตี, 2555: 47-49) การบวชแบบล้านช้างก็คงดำเนินไปตามแบบวัฒนธรรมลาว มีศูนย์อำนาจอยู่ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง เมื่อเด็กชายอายุ 10 ปีบริบูรณ์ บวชเป็นสามเณร เมื่ออายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ก็อุปสมบทเป็นพระภิกษุ โดยเจ้าอธิการวัด (หรือเจ้าอาวาส) เป็นผู้บวชให้ มีหน้าที่ เพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มีบทบาทเป็นประโยชน์แก่สังคมมากขึ้น ดังกรณีของพระครูโพนสะเม็ก ที่ได้รับการบันทึกไว้ในพงศาวดารลาวว่า มีสามเณรรูปหนึ่ง อายุราว 13-14 ปี มาจากที่อกเขา กะป้อ เมืองพาน เป็นลูกศิษย์ของพระครูสิมบอง จึงได้ทรงสถาปนาให้เป็นชาจัว “สามเณร ผู้ทรงความรู้” เมื่ออายุได้ 21 ปี ชาจัวไหว้พระครูยอดแก้วว่า ถ้าจะบวชให้ตนแล้วขอเงินนิตพระสงฆ์ นั้งหัตถบาสได้ 500 รูป ให้ทำสิมน้ำ (อุทกสิมา) จึงจะบวช ดังนั้นพระครูยอดแก้วไปถวายให้ สมเด็จพระเจ้ามหาชีวิตทรงทราบตามถ้อยคำของชาจัว จึงตัดให้เสนาข้าราชการจัดเรือใหญ่ผูกติด เข้ากันเป็นสิมน้ำ เมื่อถึงกำหนดได้แห่นาคชาจัวไปยังสิมน้ำ พระอุปชฌาย์ พระอนุกรรมวาจา กับพระสงฆ์หัตถบาส 500 รูป ก็พร้อมกันทำอุปสมบทยกชาจัวขึ้นเป็นพระภิกษุ ชาจัวจึงได้บวช เป็นพระภิกษุการบวชแบบลาว (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2544: 28)

เมื่อไทยได้รวมอำนาจการปกครองมายังฝั่งขวาแม่น้ำโขง ทำให้ดินแดนดังกล่าวตกอยู่ ภายใต้การปกครองของประเทศไทย จนเปลี่ยนชื่อเป็น “อีสาน” หรือ “ไทยอีสาน” ในปัจจุบัน การสร้าง ความเป็นปึกแผ่นหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ยังอาศัยระบบการศึกษาแบบสยาม เริ่มตั้งแต่ใน สมัยรัชกาลที่ 4 ต้นรัตนโกสินทร์ ได้วางโครงสร้างรัฐชาติแบบใหม่ที่ปรากฏเด่นชัดที่สุดคือ ระบบการศึกษาแบบสยามผ่านพระพุทธศาสนาภิกษุธรรมยุต ซึ่งได้รับความนิยมมากยิ่งขึ้นภายหลัง การปราบปรามขบวนการผู้มีบุญ (ไพฑูริย์ มีกุล, 2515: 209-211) เมื่ออีสานถูกปกครองโดยรัฐไทย/ สยามแล้ว ในด้านหนึ่งได้รับการปรับเปลี่ยนการจัดองค์กรพระสงฆ์ลาวในท้องถิ่น มีการล้มเลิก การฮตสรง การแต่งตั้งพระสงฆ์ ไม่ว่าจะเป็นสมณศักดิ์หรือเจ้าคณะผู้ปกครองก็ต้องผ่านส่วนกลาง โดยจะต้องยอมรับอำนาจจากพระสงฆ์ส่วนกลาง/กรุงเทพฯ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ไม่เพียงแต่มี การปรับเปลี่ยนการจัดองค์กรของพระสงฆ์ท้องถิ่นลาวเท่านั้น แม้แต่ “วัฒนธรรมการบวช” ยังถูก

ปรับตั้งให้อิงกับอำนาจสงฆ์ส่วนกลางด้วย โดยผู้จะทำการบวชให้กุลบุตรได้นั้น ต้องผ่านการแต่งตั้งให้เป็นอุปัชฌาย์จากส่วนกลางด้วยการบวชเรียนและการสอบเสียก่อน (ดุขฎิ อังสุเมธางกูร, 2526: 18-19)

นอกจากนี้ ภายใต้โครงสร้างการครอบงำทางวัฒนธรรมของรัฐ วัฒนธรรมการบวชแบบภาคกลางถูกถือว่าเป็นวัฒนธรรมกระแสหลัก/ทางการได้เข้ามามีบทบาทต่อการบวชแบบลาว/อีสานมากขึ้น ดังจะเห็นได้ว่า ตามประเพณีไทยภาคกลางนั้นการบวชจะมีการสมโภช เรียกว่า “ทำขวัญนาค” ก่อนบวช 1 วัน ในช่วงเช้าแล้วทำพิธีบวชในตอนบ่าย “เจ้านาค” โคนหัว คิ้ว หนวด ตัดเล็บ เรียบร้อยจึงนุ่งห่มด้วยเครื่องแต่งกายที่งดงามมีแก้วแหวน เงินทองต่างๆ อันเป็นสิ่งแสดงความฟุ่มเฟือยในทางโลก ด้วยผ้ายกทอง ใส่เสื้อครุยปักทอง สไบเฉียงทางไหล่ซ้าย คาดเข็มขัด หัวเพชร ใส่แหวนทั้ง 8 นิ้ว หมอทำขวัญนาคก็จะอ่านคำทำขวัญนาคขึ้นตามทำนองซึ่งมักจะมีเนื้อความอธิบายถึงชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เริ่มเป็นตัวพ่อแม่ได้บ่ารุงเลี้ยงมาด้วยความยากจนเติบโตใหญ่ วันรุ่งขึ้นจึงเข้าพิธีอุปสมบท มีการแห่เจ้านาคไปสู่วัดอย่างสนุกสนานครึกครื้น (นฤมล จิตต์หาญ, 2546: 13) ตลอดงานยังพบวัฒนธรรมการเปิดเพลงแทนค่าน้ำนมแม่ “เพลงลาบวช” ก็เป็นสิ่งที่พบเห็นได้ตลอดในงานบวช ทั้งการบวชยังต้องจัดให้ยิ่งใหญ่เพื่อเป็นหน้าเป็นตาของพ่อแม่และวงศ์ตระกูล นอกจากนี้ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ การบวชที่ต้องครบ 3 เดือน ได้ถูกลดทอนให้สั้นลงเหลือเป็น 3-7 วันเท่านั้น

เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามายังอีสานในฐานะระบบความเชื่อใหม่ ทำให้เกิดการเผชิญหน้ากันทางวัฒนธรรมทางความเชื่อ ระหว่างความเชื่อแบบท้องถิ่นกับความเชื่อที่เข้ามาใหม่ เช่นเดียวกับพระพุทธศาสนาในอีสานที่เดิมเป็นพระพุทธศาสนาท้องถิ่นที่มีคติแบบล้านช้างที่มีอัตลักษณ์ผสมผสานระหว่างความเชื่อเดิมคือผีกับพระพุทธศาสนาที่เข้ามาใหม่ เกิดการแลกเปลี่ยนทางความเชื่อหรือแม้แต่การผสมผสานเข้าด้วยกัน ทำให้พระพุทธศาสนาแบบเดิมต้องปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นๆ แต่เมื่อโครงสร้างอำนาจรัฐที่สถาปนากการบวช โดยอุปัชฌาย์จากส่วนกลางตามมติมหาเถรสมาคม ทำให้การบวชแบบท้องถิ่นลาวโดยอุปัชฌาย์ท้องถิ่นที่มีสมณศักดิ์แบบฮตสรงหมดไปแล้ว วัฒนธรรมการบวชแบบภาคกลางดังกล่าวก็ได้แพร่ขยายเข้ามามีอิทธิพลวัฒนธรรมการบวชแบบลาวให้แปรเปลี่ยนไปมีลักษณะแบบภาคกลางด้วย กล่าวเฉพาะในเขตบ้านลาดพัฒนาอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม การบวชนั้นนอกจากจะต้องเป็นไปตามวัฒนธรรมการบวชแบบภาคกลาง ทั้งอุปัชฌาย์ การทำขวัญนาค และระยะเวลาการบวช คนที่จะมาบวชแล้วก็มีเวลาน้อยลงในการบวชก็มีการจัดงานให้อย่างยิ่งใหญ่โตมโหฬาร แต่บวชเพียง 5 วัน 7 วัน เท่านั้น ไม่เพียงพอที่จะ

ศึกษารรณวินัยอย่างเข้าใจท่องแท้ได้ จึงทำให้ผู้บวชเกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นตอนลดลงในปัจจุบัน ซึ่งตามจารีตของคนอีสาน/ลาวแล้ว การบวชถือเป็นสิ่งที่ประกาศถึงความเป็นงานบุญอันยิ่งใหญ่ที่กำลังจะเกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง คนในชุมชนต่างพากันรวมตัวแสดงความปิติยินดีร้องรำทำเพลงกันอย่างคึกครื้น ขบวนแห่กองบวชของภาคอีสานมีความน่าสนใจตรงรูปแบบของการจัดงานของเจ้าภาพ การแห่ขบวนไปยังสถานที่ต่างๆ เพื่อแห่หน้าไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชาในชุมชน พาหนะที่ใช้ในขบวนแห่ไปตามสถานที่ต่างๆ ยังมีความหลากหลาย เช่น ช้าง ม้า รถยนต์ ที่ประดับตกแต่งอย่างงดงาม เพื่อใช้ในขบวนแห่หน้าโดยเฉพาะ (ประจวบ เหมะชาติ, 2564: สัมภาษณ์)

ทั้งที่การบวชของสังคมคนลาว/อีสานในอดีต แฝงไปด้วยคติชนอันมีบทบาทและคุณค่าต่อชุมชน ที่สะท้อนในเรื่องราวของวิถีความเชื่อ ภูมิปัญญา และเชื่อมโยงไปสู่มิติความรู้อื่นทางด้านพิธีกรรมและประเพณีต่างๆ ได้เป็นอย่างดี แต่ปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนแปลงไป ถูกวัฒนธรรมภาคกลางในฐานะตัวแทนอำนาจรัฐครอบงำค่อนข้างมาก การบวชได้ถูกตัดทอนบางช่วงบางตอนของการบวชออกไป เพื่อให้ระยะเวลาในการประกอบพิธีสั้นลง อีกทั้งกระแสของสื่อและวัฒนธรรมของโลกาภิวัตน์เข้ามามีบทบาท ส่งผลให้รูปแบบและองค์ประกอบของพิธีการบวชเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งในหมู่บ้านบางพื้นที่ถึงกับบรรดัดขั้นตอนโดยที่ไม่จัดพิธีการทำขวัญาคันขึ้น ส่งผลให้คนรุ่นหลังเริ่มที่จะไม่รู้จักพิธีการบวชเป็นไปตามขั้นตอนทุกขั้นตอน และทำให้ขั้นตอนเลื่อนหายไปจากความทรงจำในสังคมชาวบ้านลาดพัฒนาอย่างสิ้นเชิง (พิพัฒน์ นาชัยยา, 2564: สัมภาษณ์) ในปัจจุบันชาวบ้านลาดพัฒนายังนิยมการบวชเป็นสามเณรก่อนแล้วจึงบวชเป็นพระภิกษุในภายหลัง ด้วยยึดติดจุดตรรกกรรมวาจา พิธีกรรมทางสงฆ์ที่ประกอบขึ้นเพื่อทำพิธีนำคนเข้าสู่หมู่ของพระสงฆ์มาเป็นนักบวชตามหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ในปัจจุบันเป็นกระบวนการที่พระสงฆ์ประกอบด้วยองค์ประชุมตามพระธรรมวินัย กล่าวคือ จะต้องมีการประชุมสงฆ์อย่างน้อย 5 รูปรวมอุปัชฌาย์ด้วย ซึ่งการทำพิธีบวชในวัดทางามบ้านลาดพัฒนา สามารถประกอบสังฆกรรมได้หลายพื้นที่ตามแต่เจ้าภาพจะนิยมหรือต้องการ โดยการปกครองของพระสงฆ์แล้วจะอนุญาตให้ประกอบในเขตสีมาที่มีการผูกพัทธสีมาสมบูรณ์แล้ว สามารถประกอบพิธีกรรมได้ในเขตตำบลใกล้เคียงได้ (ประจวบ เหมะชาติ, 2564: สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา “พลวัตการบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม” โดยจะศึกษาประเด็นการบวชที่เคยเป็นจารีตท้องถิ่นอีสาน และพลวัตการบวชของบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ในบริบทการเปลี่ยนแปลง

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อศึกษาการบวชในพระพุทธศาสนาที่เคยเป็นจารีตท้องถิ่นไทยอีสาน

1.2.2 เพื่อศึกษาพลวัตการบวชของบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
ในบริบทการเปลี่ยนแปลง

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1.3.1 ด้านพื้นที่ บ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

1.3.2 ด้านเนื้อหา การศึกษาพลวัตการจัดงานบวชในชุมชนตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม ในบริบทการเปลี่ยนแปลง

1.3.3 ด้านเวลาการศึกษา งานวิจัยนี้ได้ดำเนินการศึกษาวิจัยระหว่างเดือนมกราคม
พ.ศ. 2565 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2566

1.3.4 ด้านประชากร ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูลหลัก
ได้แก่

1.3.4.1 ผู้นำศาสนา จำนวน 5 รูป

1.3.4.2 ผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน

1.3.4.3 เจ้าภาพงานบวช จำนวน 5 คน

1.3.4.4 นาคหรือผู้เคยผ่านการบวช จำนวน 5 คน

1.3.4.5 ประชาชนทั่วไป จำนวน 20 คน

รวมจำนวน 45 รูป/คน

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

1.4.1 การค้นคว้าเอกสาร เป็นรวบรวมข้อมูลในประเด็นประเพณีการบวช พลวัตการบวช
วัฒนธรรมลาวและอีสานในอดีตจนถึงปัจจุบัน งานวิจัย งานวิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ
บทความวิจัย วารสาร หนังสือพิมพ์ และอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

1.4.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการกำหนดกลุ่มตัวอย่างและวิธีการคัดเลือก
กลุ่มตัวอย่าง การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลที่มีแบบสัมภาษณ์ การเก็บรวบรวมข้อมูล
เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องในการวิจัย รวมทั้งการลงพื้นที่สนาม เพื่อสังเกตพิธีการบวชของชุมชน
บ้านลาดพัฒนา ร่วมสนทนาและเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมข้อมูล
เกี่ยวกับการบวชแบบลาวจากอดีตจนถึงการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

1.4.3 แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์ที่มีความยืดหยุ่นเปิดกว้าง และผู้วิจัยสามารถที่จะถามเรื่องใดก่อนหรือหลังก็ได้ รวมทั้งไม่จำเป็นต้องถามคำถามเหมือนกันทุกคน การซักถามให้เหมาะสมกับผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคนนั้นๆ ได้

1.4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Descriptive) ตามแนวคิดทฤษฎี

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

จารีตอิสานท้องถิ่น หมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับการทำบุญของภาคอีสานที่มีการปฏิบัติสืบมา ตั้งแต่โบราณ ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีประจำสัปดาห์สองเดือน หรือ “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” จารีตประเพณี ที่ถือสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษของชาวอีสาน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน บ้านลาดพัฒนา

การบวช หมายถึง ประเพณีและพิธีกรรมการบวชพระในพระพุทธศาสนาของไทยอีสานยุคจารีต และชุมชนบ้านลาดพัฒนา จังหวัดมหาสารคาม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะที่มีการปรับเปลี่ยน ผสมผสานกับวัฒนธรรมไทยแบบภาคกลางและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่ชุมชนได้รับ

พลวัตการบวช หมายถึง ความเปลี่ยนแปลงของประเพณี และพิธีกรรมการบวชพระ ในพระพุทธศาสนาของไทยอีสานและชุมชนบ้านลาดพัฒนา ตามการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ได้ทราบถึงประเพณีการบวชในชุมชนตำบลบ้านลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

1.6.2 ได้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงประเพณีการบวชในชุมชนเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ในบริบทการเปลี่ยนแปลง

1.6.3 ได้ทราบถึงอิทธิพลทางการเมืองและวัฒนธรรมการบวชแบบไทยภาคกลางต่อการบวชแบบลาวในบริบทท้องถิ่นอีสาน

1.6.4 ผลการวิจัยต้องค้ความรู้ในด้านการนำองค์ประกอบ การแต่งตัวของนาค การบันเทิง รื่นเริง การเลี้ยงแขกผู้มาร่วมงานมีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับฐานะของเจ้าภาพในชุมชน บ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพลวัตประเพณี การบวชในสังคมไทยอีสาน กรณีศึกษาชุมชนบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ดังนี้

- 2.1 แนวคิด ทฤษฎี
  - 2.1.1 แนวคิดอัตลักษณ์ทางศาสนา
  - 2.1.2 แนวคิดพลวัตวัฒนธรรม
- 2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.3 กรอบแนวคิดการวิจัย
- 2.4 บริบทพื้นที่

2.1 แนวคิด ทฤษฎี

2.1.1 แนวคิดอัตลักษณ์ทางศาสนาพุทธ

ในแนวคิดนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมอัตลักษณ์ทางศาสนาที่สอดคล้องกับการบวช จึงจำเป็นต้องนำเสนอให้เพื่อให้ได้ความหมายที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ตามรายละเอียดดังนี้

2.1.1.1 อัตลักษณ์

ความหมายของอัตลักษณ์ คำว่า “อัตลักษณ์” มาจากภาษาบาลีว่า อตต+ลักษณะ โดยที่ “อัตตะ” มีความหมายว่า ตัวตน, ของตน ส่วน “ลักษณะ” หมายถึง สมบัติเฉพาะตัว เมื่อนำมารวมกันจึงได้คำว่า “อัตลักษณ์” ซึ่งหมายถึง คุณลักษณะเฉพาะตัวตนอาจหมายถึงลักษณะเฉพาะของบุคคลสังคมชุมชน หรือประเทศ อาจหมายถึงคุณลักษณะภายนอก เช่น การแต่งกาย การประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ภาษา วรรณกรรม ประเพณี และวัฒนธรรมล้วนเป็นสิ่งที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชนหรือสังคม (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2556: 1-5) ส่วนคำศัพท์ภาษาอังกฤษ คำว่า อัตลักษณ์ ตรงกับคำว่า “Identity” ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาละติน “Identitas” มีความหมายว่า “เหมือนกัน” เมื่อวิเคราะห์ตีความแล้ว จึงหมายถึงความเหมือนบนพื้นฐานความสัมพันธ์และการเปรียบเทียบกันเรื่องของความเหมือนและความแตกต่าง อัตลักษณ์ จึงหมายถึง ความเหมือนที่แตกต่างออกไป เช่น คนที่อาศัยอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมเดียวกัน โดยภาพรวมจะมีสิ่งยึดเหนี่ยว

หรือความเชื่อตลอดจนคุณลักษณะภายนอกที่คล้ายคลึงกัน แต่ในชุมชนย่อยๆ อาจจะมีแนวปฏิบัติที่แตกต่างออกไปบนพื้นฐานความเชื่อเดียวกัน ซึ่งถือเป็นการสร้างอัตลักษณ์ของตนให้เป็นที่ประจักษ์ เช่น ผู้คนในภูมิภาคต่างๆ มีนับถือบรรพบุรุษ แต่มีแนวปฏิบัติที่แสดงถึงการรำลึกถึงบรรพบุรุษที่แตกต่างกันออกไป อัตลักษณ์แบ่งออกเป็น 2 ระดับคือ 1) อัตลักษณ์ระดับปัจเจก (Individual Identity) ซึ่งหมายถึง บุคคลหนึ่งอาจมีอัตลักษณ์ของตน และ 2) อัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (Collective Identity) ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่ก่อให้เกิดความสงบ อยู่ร่วมกันของกลุ่มชน และไม่สามารถแยกออกจาก การกระทำ หรือละทิ้งสถานภาพของปัจเจกในกลุ่มได้ (ประสิทธิ์ ลิปรีชา, 2547: 32-33)

นอกจากที่กล่าวมาข้างต้น ยังมีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายถึงความหมายของอัตลักษณ์ ดังที่อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2556: 1-5) กล่าวว่า อัตลักษณ์เป็นคุณสมบัติที่มีลักษณะ เฉพาะบุคคลหรือสังคมที่มีความโดดเด่นแตกต่างจากสิ่งอื่น ความหมายสามารถเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงไปตามบริบท อัตลักษณ์เป็นมโนทัศน์ที่คาบเกี่ยวสัมพันธ์กับวิชาหลายแขนงทางด้านสังคมศาสตร์ ทั้งสังคมวิทยา มนุษยวิทยา จิตวิทยา และปรัชญา อัตลักษณ์มีความสำคัญเป็นพิเศษ เนื่องจากเป็น ปริณพจน์เชื่อมต่อระหว่างข้อทั้งสองในด้านหนึ่งอัตลักษณ์ คือความเป็นปัจเจก ที่เชื่อมต่อและสัมพันธ์กับสังคมซึ่งสังคม ได้กำหนดบทบาทหน้าที่และคุณค่าติดตามมา เช่น ความเป็นสามี-ภรรยา ความเป็นศิษย์-อาจารย์ อัตลักษณ์จึงถือเป็นเรื่องของสัญลักษณ์ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้จากกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์ (identity) เป็นความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า ฉันคือใคร ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตนเองและการที่คนอื่นมองเรา อัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (awareness) ในตัวตนนั่นคือ เราจะต้องแสดงตน หรือยอมรับอัตลักษณ์ที่เราเลือกให้ความสำคัญของการแสดงความเป็นตน สามารถระบุได้ว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนกลุ่มหนึ่ง และมีความแตกต่างจากอีกกลุ่มหนึ่งอย่างไรและบุคคลอื่นมองเราอย่างไร

ทัศนคติของยุริฉัตร บุญสนิท (2546: 65) ได้กล่าวว่า อัตลักษณ์คือ จิตสำนึกส่วนตัวและจิตสำนึกร่วมในสังคมที่เกิดจากการนิยามตัวเองว่าตัวเองคือใคร มีความเป็นมาอย่างไร แตกต่างจากคนอื่นอย่างไร และจะใช้อะไรเป็นเครื่องหมายของการแสดงออก อัตลักษณ์คือสิ่งที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของคน ซึ่งส่วนหนึ่งก็จะเป็นลักษณะของตัวตนภายนอก เช่น กริยาท่าทาง ภาษา และการแสดงออกต่อบุคคลอื่น กับลักษณะของตัวตนภายใน ได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด นิสัยใจคอ คตินิยม ความเชื่อ และสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ อัตลักษณ์นั้น เป็นคำที่ใช้สื่อถึงความเป็นตัวตนของบุคคล และเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะของตัวบุคคล สังคม ชุมชน เช่น เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่น และศาสนา เป็นต้น ซึ่งมีคุณลักษณะที่ไม่เหมือนกับสังคมหรือบุคคลอื่นๆ

ในท้องถิ่นหรือในชนบทที่มีความห่างไกลจากตัวเมืองอัตลักษณ์เช่นนี้ ตามที่เสริมศักดิ์ ชุนพล (2558: 29) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ท้องถิ่นไว้ว่า เกิดจากสิ่งต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในละพื้นที่ เช่น ตราสัญลักษณ์ คำขวัญ สัญลักษณ์ประจำท้องถิ่น ประเพณี การแต่งกาย ภาษาที่ใช้พูด สถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมได้สร้างขึ้น จนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่ปัจจุบัน การเคลื่อนไหวของสังคมแนวใหม่ (New Social Movement) พยายามที่สร้างหรือแสดงอัตลักษณ์ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงค่านิยม และพัฒนาทางเลือกสำหรับวิถีชีวิต ด้วยการสร้างนวัตกรรมทางวัฒนธรรมและสร้างสรรค์ วิถีชีวิตแบบใหม่ (Creation of New Life Style) อัตลักษณ์ จึงเป็นเครื่องมือทางกระบวนการทางสังคมใหม่ ที่ชุมชนนำมาสร้างความรู้ความเข้าใจทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นเรื่องราวในชีวิตประจำวันของตนกับชุมชนรายรอบ ในส่วนของ ฮอลล์ (Hall, 2017: 58) ได้อธิบายถึงการเกิดอัตลักษณ์ในวงจรวัฒนธรรม (Circuit of Culture) ว่า เกิดขึ้นได้อย่างไร ใครผลิตอะไรขึ้นมา จนเกิดการสร้างเอกลักษณ์ มีกระบวนการอย่างไร และจุดหยุดยั้งอยู่ตรงไหน หรือจะแปรเปลี่ยนไปเมื่อใด ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้ 1) การผลิต (Production) เป็นการสร้างความหมายและแลกเปลี่ยนความหมาย จาก การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยถูกผลิตขึ้นมีความหลากหลาย 2) การบริโภค (Consumption) วัฒนธรรมมีความหลากหลายของความหมาย โดยมีการตีความหรือเป็นภาพตัวแทนได้มากกว่าหนึ่งความหมาย 3) อัตลักษณ์เป็นการแสดงออกต่อตนเองเกี่ยวกับบุคคลในสังคม 4) กฎระเบียบ เป็นปฏิบัติการของกฎระเบียบในสังคม (Regulate Social Practice) ที่มีความสำคัญในการให้ความหมายต่อโลกของมนุษย์และให้ปฏิบัติการประจำวัน 5) ภาพตัวแทน (Representation) เป็นการประกอบสร้างความหมายผ่านภาษา โดยใช้สัญลักษณ์เพื่อสื่อสารอย่างมีความหมายกับผู้อื่น และสามารถใช้นิยามสัญลักษณ์ เพื่อการอ้างอิงถึงโลก ความจริง แต่ละวงจรมิจะถูกผูกเอาไว้ที่จุดใดจุดหนึ่ง แต่จะถูกแยกกันเพื่อให้เรามองเห็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นอิสระ ในแต่ละช่วงเวลาหรือช่วงสถานการณ์

อย่างไรก็ดี อัตลักษณ์ตามที่ได้วิเคราะห์ผู้วิจัยมองว่า เป็นลักษณะเฉพาะของปัจเจกชนหรือกลุ่มคนในสังคมที่มีขนาดใหญ่ขึ้น หมายถึงพฤติกรรมภายนอกที่ปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้เกิดลักษณะมีความโดดเด่นและแตกต่างออกไป แต่มีอัตลักษณ์ร่วมบุคคลใดหรือสังคมใดสังคมหนึ่งร่วมกับบุคคลสังคมอื่น โดยลักษณะที่เกี่ยวข้องหรือคล้ายคลึงกัน และแสดงตัวตนให้เห็นความแตกต่างเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่นๆ การมีอัตลักษณ์ที่เหมือนกับกลุ่มหนึ่งอาจจะมี ความแตกต่างกับกลุ่มอื่นๆ เราจะสามารถรับรู้ได้ว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มใด จากลักษณะที่มี

ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เช่น ภาษา หลักปฏิบัติ กลุ่มชาติพันธุ์ หรือการแต่งกาย มีการตระหนักรู้ถึงการอยู่ร่วมกับผู้อื่น โดยที่มีอัตลักษณ์ร่วมกัน

ตามที่กล่าวมาข้างต้น อัตลักษณ์มีความเชื่อมต่อกับสังคม พฤติกรรมการแสดงออกของบุคคล มีความสัมพันธ์ผ่านระบบสัญลักษณ์หลายแบบในหลายมิติ มีความเกี่ยวข้องกันทั้งในด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ที่สัมพันธ์กับโลกลักษณะสำคัญ อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) เพราะการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ต่างๆ จากกระทำโดยผ่านระบบสัญลักษณ์ที่มีหลายรูป ในอีกด้านหนึ่งอัตลักษณ์ก็ยังเกี่ยวข้องกับมิติภายในของความเป็นตัวเราอย่างมาก เพราะมนุษย์ให้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายที่เกี่ยวกับตนเองในกระบวนการที่มนุษย์มีความสัมพันธ์กับโลก นักวิชาการด้านอัตลักษณ์ อย่างเช่น ประสิทธิ์ ลีปรีชา (2543: 33) ได้มีการจัดแบ่งประเภทของอัตลักษณ์เป็น 2 ระดับคือ ระดับอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) และระดับอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) ซึ่งอธิบายได้ว่า 1) อัตลักษณ์ส่วนบุคคล แสดงถึงพฤติกรรมการแสดงออก ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้สึกนึกคิดที่แสดงความเป็นตัวตนของบุคคลนั้นๆ และเป็นการมองตนเองในแง่มุมต่างๆ ของสังคมว่าเราเป็นใคร สอดคล้องกับบันนทนา น้ำฝน (2536: 36) ที่กล่าวว่า อัตลักษณ์ส่วนบุคคลเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งในตัวบุคคลที่ทำให้บุคคลนั้นมีความเป็นตัวของตัวเองซึ่งแตกต่างจากผู้อื่น เห็นได้ว่าอัตลักษณ์เป็นคุณลักษณะประการหนึ่งในตัวบุคคล ซึ่งในทางสังคมวิทยามองว่าเมื่อบุคคลมาอยู่รวมกันในสังคมต้องมีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการกระทำทางสังคมระหว่างกัน โดยพฤติกรรมที่แต่ละบุคคลแสดงออกมาเป็นปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ขึ้นอยู่กับสถานะทางสังคมตามโครงสร้างทางสังคมนั้นๆ การกระทำระหว่างกันทางสังคมทำให้บุคคลมีบทบาทตามสถานการณ์ที่ตนสัมพันธ์อยู่ที่จะใช้ในการแสดงตน (Representation) สิ่งนี้ถือเป็นสิ่งสำคัญในการแสดงให้เห็นแนวทางแสดงอัตลักษณ์ร่วมกับบุคคลอื่น และช่วยในการแยกแยะตัวเราด้วยการสร้างความแตกต่างจากคนอื่น เช่น การที่สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่ติดตัวมา ความเป็นพ่อ ความเป็นเพื่อน ความเป็นสามีภรรยา ภาษาหรือบางอย่างที่อาจเห็นได้จากสิ่งที่สวมใส่ สัญลักษณ์และการสร้างภาพแทนความจริง

อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2556: 33) อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) เป็นลักษณะอย่างหนึ่งในตัวบุคคลที่จะทำให้บุคคลนั้นมีความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งแตกต่างจากผู้อื่น อัตลักษณ์เป็นคุณลักษณะประการหนึ่งในตัวบุคคล ซึ่งในทางสังคมวิทยามองว่าเมื่อบุคคลมาอยู่รวมกันในสังคมก็มีการติดต่อสื่อสารกัน มีการกระทำทางสังคมระหว่างกัน (Social Interaction) โดยพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมันเป็นปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Identity) ขึ้นอยู่กับ

สังคม (Social Norms) ตามโครงสร้างทางสังคมนั้นๆ การกระทำระหว่างกันทางสังคมทำให้บุคคลมีบทบาทตามสถานการณ์ที่ตนสัมพันธ์อยู่ เพื่อศึกษาความคาบเกี่ยวและปฏิสัมพันธ์ของทั้งสองระดับนี้ จึงถือได้ว่า อัตลักษณ์เป็นผลผลิตที่สำคัญของสังคมที่เราอาศัยอยู่ และมีความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น อัตลักษณ์มีการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลกับโลกที่เราอาศัยอยู่ นอกจากนี้ อัตลักษณ์ยังรวมถึงเรื่องว่าการที่บุคคลมองตนเอง หรือถูกคนอื่นมองอัตลักษณ์จะเกี่ยวกับตัวตน (Self) และสิ่งที่อยู่ภายในเป็นการกำหนดตำแหน่งที่ระลึกจากสังคม ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่คนอื่นรับรู้ด้วย ไม่ใช่ที่เรารับรู้เท่านั้น อย่างไรก็ตาม การที่เรามองตัวเราอย่างไร และคนอื่นมองเราอย่างไร มันอาจไม่สอดคล้องกันเสมอไป

อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์เป็นเรื่องที่มีส่วนร่วมกันอยู่หลายประการ เช่น อัตลักษณ์เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการสร้างจากบริบทเชิงพื้นที่และเวลาที่มีวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย รวมทั้งอัตลักษณ์เป็นเรื่องของการให้คำนิยามและตีความมีความหมายเชิงคุณค่า ซึ่งคุณค่าเหล่านั้นไม่จำเป็นต้องได้รับความเป็นสากล แต่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมหรือการสร้างตัวตนจากวัฒนธรรมย่อยก็ได้ ทำให้เกิดการยอมรับซึ่งพหุลักษณะทางสังคม แต่อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการยอมรับในการมีอยู่ของปัจเจกอย่างจริงจังในแต่ละพื้นที่เข้ามาสัมพันธ์ให้เกิดอัตลักษณ์ที่เกิดจากการยอมรับด้วย

2.1.1.2 อัตลักษณ์ทางศาสนาพุทธ

พระพุทธเจ้าในสายตาของชาวพุทธ คือ ผู้ที่บรรลุผลของสิ่งที่ชาวพุทธทุกคนต้องการจะบรรลุ คือ การตรัสรู้ และด้วยสิ่งนี้เขาก็จะมีอิสระจากวัฏจักรของการเวียนว่ายตายเกิด ชาวพุทธส่วนมากเชื่อว่าพวกเขามีการเกิดใหม่หลายต่อหลายครั้งจนนับไม่ถ้วน ซึ่งจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการทนทุกข์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ชาวพุทธแสวงหาทางที่จะหลุดพ้นจาก วัฏสงสารนี้ชาวพุทธเชื่อว่าการตกอยู่ในวังวนสืบเนื่องมาจากความอยากได้ อยากมี ความไม่พอใจ และความมัวเมา ลุ่มหลงของคนๆ นั้น ดังนั้น เป้าประสงค์ของชาวพุทธคือการทำให้บริสุทธิ์ และปล่อยวางความต้องการของสิ่งที่เป็นรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และการยึดติดกับตนเอง ชาวพุทธเชื่อฟังและปฏิบัติตามหลักการต่างๆ ในคำสอนของศาสนาและทำสมาธิภาวนาอย่างเคร่งครัด โดยทางการฝึกฝนทำสมาธิ คนๆ หนึ่งอาจจะถึงนิพพานได้คือ การขจัดออกไปซึ่งไฟแห่งความปรารถนา ศาสนาพุทธให้แนวทางซึ่งค่อนข้างเป็นความจริงในศาสนาต่างๆ ของโลกคือ การมีวินัย มีค่านิยมที่ดี และให้มีทิศทางซึ่งคนทั่วไปอาจจะต้องการที่จะดำเนินชีวิตตามแนวทางนั้น

ปรีชา ช่างขวัญยืน (2536: 98) ได้กล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงเห็นความลำบากของ พระสงฆ์สาวกผู้อยู่ในที่ห่างไกลทุรกันดาร ให้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ เรียกว่า สังฆกรรม การมอบให้สงฆ์ เป็นใหญ่ถือได้ว่าเป็นการมอบภาระหน้าที่ให้ช่วยกันดูแลปกครองกันเองและยังต้องช่วยกันกลั่นกรอง บุคคลผู้จะเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุแล้วอยู่ร่วมกันในสังฆมณฑลแห่งพระพุทธเจ้า ในวินัยปิฎก มหาวรรค (เล่มที่ 4 ข้อที่ 64-65 หน้า 57) ได้อธิบายว่า พระพุทธเจ้าจะทรงประทานอนุญาตให้สงฆ์ สามารถบรรพชาอุปสมบทให้แก่กุลบุตรผู้มีความศรัทธาอยากจะทำบวชได้แล้ว แต่ก็ยังไม่มีผู้ใด คอยทำหน้าที่ปกครองดูแลพระภิกษุใหม่ ซึ่งเพิ่งเข้ามาเป็นสมาชิกของสังฆมณฑลอย่างชัดเจนโดยตรง เพราะฉะนั้น การที่พระภิกษุใหม่ยังไม่มีผู้ใดคอยปกครองดูแลรับผิดชอบ จึงทำให้เกิดปัญหาเรื่อง การประพฤติปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมของพระภิกษุเหล่านั้น เช่น นุ่งห่มไม่เรียบร้อย มีมารยาทไม่สมควร เทียบวิณฑาตด้วยอาการที่ไม่เหมาะสม และส่งเสียงดังในโรงฉัน ทำให้คนทั้งหลายพากันตำหนิ ตีเตียนในพฤติกรรมเช่นนั้นของพระภิกษุเหล่านั้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้น พระองค์จึงทรงเรียกประชุมสงฆ์เพื่อทรงสอบสวนเรื่องราวต่างๆ แล้ว จึงทรงประทานอนุญาตให้มี อุปัชฌาย์ขึ้น เพื่อคอยทำหน้าที่ปกครองดูแลรับผิดชอบพระภิกษุเหล่านั้นในฐานะที่เป็นสัทธีวาริก ของตนเอง

คำสอนของพระพุทธเจ้าตามที่ มาริลิน แอดัมสัน (Marilyn A, 2015: 38) ได้กล่าวไว้ ว่ามีอยู่ 2 ระดับ คือ 1) ระดับศีลธรรมที่เป็นคำสอนในเรื่องการครองเรือน หรือการดำเนินชีวิต ของเราตามปกติ มีผลเป็นความปกติสุขที่ไม่เดือดร้อนทั้งส่วนตัวและส่วนรวม ซึ่งคำระดับศีลธรรมนี้ จะเป็นคำสอนสำเร็จรูปที่แม้ไม่ต้องใช้ปัญญาพิจารณาก็สามารถนำคำสอนได้ทันที โดยหลักคำสอน ของศีลธรรมนั้นก็สรุปอยู่ที่การไม่เบียดเบียนผู้อื่น การช่วยเหลือทาน การรักษาศีล การเสียสละ การให้อภัย การทำหน้าที่การงานให้ถูกต้องด้วยความอดทน ขยัน ซื่อสัตย์ การละเว้นอบายมุข ละเว้น สิ่งเสพติด สิ่งฟุ่มเฟือย และสอนให้ประหยัดอดออมนั่นเอง 2) ระดับลึกซึ้งสูงสุด ที่เป็นคำสอนในเรื่อง การดับทุกข์ของชีวิต ซึ่งก็ได้แก่ คำสอนในเรื่องอริยสัจ 4 ซึ่งคำสอนเรื่องการดับทุกข์นี้จัดเป็นคำสอนที่ สำคัญของพระพุทธเจ้า ซึ่งคำสอนระดับสูงนี้จะเน้นเรื่องความเชื่อมาก โดยจะสอนให้ใช้ปัญญานำหน้า ความเชื่อและจะเอาไว้สอนเฉพาะผู้ที่มีปัญญาเท่านั้น ถ้าสอนคนมีปัญญาน้อยเขาก็จะรับไม่ได้ เพราะสติปัญญาไม่เพียงพอเหมือนสอนเรื่องยากๆ ให้กับเด็ก ซึ่งจุดแรกในการสร้างปัญญาของคำสอน เรื่องความเชื่อ โดยพระพุทธเจ้าได้วางหลักในการสร้างความเชื่อไว้ดังนี้ 1) อย่าเชื่อว่าเป็นความจริง เพียงเพราะเหตุว่าได้ยินได้ฟังมา 2) อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่าเป็นเรื่องเล่าสืบต่อกัน มาตั้งแต่โบราณ 3) อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่ากำลังลำลือกันอยู่อย่างกระฉ่อน

4) อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่ามีบันทึกไว้ในตำรา 5) อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่าคาดเดาตามสามัญสำนึก 6) อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่าคาดคะเนตามเหตุที่แวดล้อม 7) อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่าการตรรกะตรงตามหลักเหตุผล 8) อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่ากันไว้กับความเห็นที่เรามีอยู่ก่อนแล้ว 9) อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่าผู้พูดนั้นดูภายนอกมีความน่าเชื่อถือ 10) อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่าผู้พูดนี้คือครูอาจารย์ที่เรานับถือ

อย่างไรก็ตาม หลักความเชื่อนี้จัดว่าเป็นหลักวิทยาศาสตร์และเป็นหลักในการสร้างคนให้เป็นอัจฉริยะทางด้านความคิด เพราะหลักการนี้ตามที่มาริลิน แอดัมสัน (Marilyn A.) ทำให้เห็นว่าเรามีอิสระทางความคิดอย่างเต็มที่แล้วก็ไม่ใช่เป็นทาสสติปัญญาของใคร แม้แต่ของพระพุทธเจ้าเองก็ตาม ซึ่งหลักความเชื่อนี้เองที่จะเป็นเครื่องตรวจสอบว่า คำสอนใดถูก คำสอนใดผิด แม้คำสอนของพุทธศาสนาเองเราก็ยังต้องตรวจสอบ เพราะมันอาจจะมีความผิดพลาดมาแล้วก่อนที่จะมาถึงเราแล้วก็ได้ ถ้าเราเชื่อจากตำราหรือจากคนอื่น ก็อาจจะทำให้เกิดความเห็นที่ผิดขึ้นมาได้ ซึ่งนี่ก็แสดงว่าเราไม่เชื่อพระพุทธเจ้าที่ทรงสอนว่าอย่าเชื่อจากใครๆ แม้จากตัวเองหรือจากผู้สอนเองก็ตาม

วินัยปิฎก มหาวรรค (เล่มที่ 4 ข้อที่ 77 หน้าที่ 77) ระบุว่า พระสงฆ์ต้องมีคุณสมบัติเป็นพระอุปัชฌาย์จะต้องมีพรรษาสิบ หรือมากกว่า สิบ และที่สำคัญจะต้องเป็นผู้มีศีลดี มีคุณธรรมดี คือเป็นผู้เคารพในพระวินัยบัญญัติในสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ มีทิฐฐิติคือ มีความเห็นถูก มีสัมมาทิฐฐิติ และเป็นพหูสูตคือ เป็นผู้ได้สดับ รับฟังพระธรรมของพระพุทธเจ้า และมีความเข้าใจในพระธรรมด้วย ขณะที่พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) (2531: 130) ได้กล่าวว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้เพิ่มคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ใหม่ จากเดิม 10 พรรษา มาเป็น 20 พรรษา ตลอดทั้งการจัดกระบวนการคัดเลือกพระสงฆ์ผู้ขึ้นมาเป็นพระอุปัชฌาย์อย่างเป็นระเบียบ จะเห็นได้ว่า แนวคิดทั้งสองมีความสอดคล้องกันคือ พระอุปัชฌาย์ต้องอิงกับลักษณะทางพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกคือ ผู้ที่มีพรรษา 10 หรือมากกว่า 10 ขึ้นไป มีผู้นับถือศรัทธา มีคุณสมบัติที่จะเป็นสัทธาวิหาริก มีความพร้อมด้วยวัตรปฏิบัติต่างๆ มีศีลดี มีคุณธรรมดี เคารพเชื่อฟังพระเถระผู้มีอายุพรรษามาก มีความรู้มากให้เป็นผู้แนะนำในหมู่สงฆ์เป็นอุปัชฌาย์สืบต่อกันมา ขณะที่แนวคิดไม่สอดคล้องกันคือ การเพิ่มพรรษาพระอุปัชฌาย์จากเดิม 10 พรรษา มาเป็น 20 พรรษา จึงจะสามารถให้การบรรพชาอุปสมบทได้

วิถีปฏิบัติของศาสนาพุทธในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539) ได้กล่าวถึง

1) กฎศีลธรรม หมายถึง สิ่งซึ่งสังคมใดสังคมหนึ่งยึดถือและปฏิบัติสืบกันมาอย่างต่อเนื่องและมั่นคง

เป็นเรื่องของความผิดถูก เรื่องของศีลธรรมเข้ามาร่วมด้วย ดังนั้น สมาชิกในสังคมผู้โตฝ่าฝืนถือว่าเป็นผิดเป็นชั่วจะต้องถูกตำหนิหรือได้รับการลงโทษจากคนในสังคมนั้น ต้องเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อท่านแก่เฒ่า ถ้าใครไม่เลี้ยงดูถือว่าเป็นคนเนรคุณหรือลูกอกตัญญู แต่ละสังคมนั้นย่อมไม่เหมือนกัน เพราะมีค่านิยมที่ยึดถือต่างกัน การนำเอาจารีตประเพณีของตนไปเปรียบเทียบกับของคนอื่นแล้วตัดสินว่าดีหรือเลวกว่าของตนย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนความเชื่อของแต่ละสังคมนั้นแตกต่างกันไป จารีตประเพณีจัดเป็นวัฒนธรรม ด้านคติธรรม 2) ระเบียบประเพณีหรือสถาบัน หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่สังคมได้กำหนดไว้แล้วปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งโดยทางตรงได้แก่ ประเพณีที่มีการกำหนดเป็นระเบียบแผนในการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าบุคคลต้องปฏิบัติอย่างไร เช่น สถาบันโรงเรียนมีโรงเรียนมีผู้เรียน มีระเบียบการรับสมัคร การเข้าเรียน การสอบไล่ เป็นต้นทางอ้อม ได้แก่ ประเพณีที่รู้จักกันทั่วไป โดยไม่ได้วางระเบียบไว้แน่นอน แต่ปฏิบัติไปตามคำบอกเล่าหรือตัวอย่างจากที่ผู้บุคคลในสังคมปฏิบัติ เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตาย การแต่งงาน ซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิต หรือประเพณีเกี่ยวกับเทศกาลตรุษสารท การขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ขนบประเพณีจัดเป็นวัฒนธรรมด้านเนติธรรม 3) ธรรมเนียมประเพณี หมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญที่ทุกคนควรทำ ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณี หรือมีความผิดถูกเหมือนจารีตประเพณี ในการเป็นแนวทางปฏิบัติที่ทุกคนปฏิบัติกันทั่วไป จนเกิดความเคยชินและไม่รู้สึกรู้สึกรู้สึกเป็นภาระหน้าที่ เพราะสิ่งที่มีมานานและใช้กันอย่างแพร่หลาย ส่วนมากเป็นมารยาทในด้านต่างๆ เช่น การแต่งกาย การพูด การรับประทานอาหาร การเป็นแขกไปเยี่ยมผู้อื่น ฯลฯ ธรรมเนียมประเพณีเป็นเรื่องที่ทุกคนควรทำ แม้มีผู้ฝ่าฝืนหรือทำผิดก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญแต่อาจถูกตำหนิว่าเป็นคนไม่ได้รับการศึกษาไม่รู้จักกาลเทศะ ธรรมเนียมประเพณีจัดเป็นวัฒนธรรมด้านสหธรรม หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาจะมีพิธีกรรมที่มีศาสนพิธีเข้าไปเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตาย การแต่งงาน หรือประเพณีเกี่ยวกับวันสงฆ์ทำยปีเก่าต้อนรับปีใหม่ วันตรุษสงกรานต์ สารท วันลอยกระทง การขึ้นบ้านใหม่ หรือประเพณีอันเนื่องมาจากศาสนาโดยตรง เช่น ประเพณีทำบุญตักบาตร วันอาสาฬหบูชาวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ประเพณีการตักบาตรเทโวโรหณะ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา มักจะมีการทำบุญเกิดขึ้น 4) หลักการอยู่ร่วมกันหลักการยึดเหนี่ยวน้ำใจให้รักผูกพัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกัน พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในที่หลายแห่งเรื่องสังคหวัตถุได้แก่ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวคือ ยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2555: 62) ได้อธิบายว่า มีพรรษาได้สิบ หรือมีพรรษาเกินสิบ 1 ภิกษุประกอบด้วยองค์แม้อื่นอีก 6 ควรให้อุปสมบท ควรให้หนีภัย ควรให้สามเณร

อุปัฏฐาก คือ รู่อาบตี 1 รู่สิ่งมิใช่อาบตี 1 รู่อาบตีเบา 1 รู่อาบตีหนัก 1 จำปาตีโมกข์ทั้งสองได้ดี โดย พิสดาร จำแนกดีสวดคล้องแคล้ว วินิจฉัยถูกต้องโดยสูตร โดยอนุพยัญชนะ 1 มีพรรษาได้สิบ หรือมี พรรษาเกินสิบ 1

โดยสรุปคือ หลักการสังเคราะห์ ประกอบด้วย 1) ทาน การให้คือ เอื้อเพื่อ เผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน 2) ปิยวาจาหรือเปยย วัชชะคือ วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ ซาบซึ้งใจคือ กล่าวคำสุภาพไพเราะ อ่อนหวาน สมาน สามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำถึงประโยชน์ ประกอบด้วยเหตุผล เป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม 3) อัถลจริยา การประพฤติประโยชน์คือ ขวนขวายช่วยเหลือ กิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม 4) สมานัตตตา คือความมีตนเสมอ คือทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งในชนทั้งหลาย และเสมอในสุข ทุกข์ โดยร่วมรับรู่ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และ สิ่งแวดล้อมถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

ลักษณะพื้นฐานของพระพุทธศาสนา เป็นอัตลักษณ์ทางศาสนา ลักษณะ โดยที่ พระพุทธเจ้าได้บัญญัติไว้ ดังเช่นพื้น ดอกบัว (2554: 158) ได้สรุปดังนี้ 1) เป็นอเทวนิยม ไม่เชื่อว่า มีพระเจ้าสร้างโลก สร้างมนุษย์ กำหนดโชคชะตามนุษย์ แต่ถือว่าทุกอย่างไม้อาจเกิดขึ้นด้วยตนเอง ไม้อาจดำรงอยู่ได้ตามลำพังตัวเอง ทุกอย่างต่างจึงอาศัยเหตุเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน ทุกอย่างเกิด ขึ้นมาได้ก็เพราะมีเหตุ เมื่อมีเหตุก็ต้องมีผล จะมีเพียงอยู่อย่างหนึ่งไม่ได้ ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกล่าวไว้ ว่า “แท้จริงในสังสารประวัตินี้ ผู้สร้างสงสารจะเป็นเทวดา หรือพระพรหมก็หาไม่ได้ มีแต่ธรรมล้วนๆ ย่อมเป็นไป เพราะการร่วมกันเข้าแห่งเหตุปัจจัยนั้นแล” 2) เป็นศาสนาแห่งการพัฒนาจริยศาสตร์ สำหรับมนุษย์โดยเฉพาะ ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อเรื่องอื่น 3) เป็นศาสนาแห่งกรรมนิยม กรรมเป็นตัว บันดาลให้ทุกอย่างเป็นไปและแตกต่างกันดังพุทธภาษิตว่า “กम्म สตเตวิภชติยทิท ทินปณฺณิตตาย” กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้ทราบและประณีตต่างกัน กรรมเป็นตัวบันดาลโชคชะตาของตน กรรมเป็นของ เฉพาะตัว ใครทำกรรมใดไว้ไม่ว่าดีหรือชั่วก็จะเป็นที่ผู้รับผลของกรรมนั้น ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า 4) เป็นศาสนาแห่งการพึ่งตนเอง ถือว่าการพึ่งตนเอง การตักเตือนตนเอง การพิจารณาดน ด้วยตัวเอง เป็นรากฐานแห่งความเจริญทั้งปวง 6) เป็นศาสนาที่เชื่อในเรื่องสังสารวัฏ การเวียนว่ายตายเกิด คนใด ที่ยังมีกิเลสต้องเกิด แต่จะเกิดเป็นอะไร ภพภูมิไหน ก็ขึ้นอยู่กับกรรมที่ทำไว้ 7) เป็นศาสนาที่มี จุดมุ่งหมายสูงสุดคือนิพพาน อันเป็นภูมิที่พ้นจากสังสารวัฏ จากอำนาจกิเลส ดังนั้น ผู้ที่เข้าถึงภูมินี้ จึงไม่ต้องเกิดแก่เจ็บตายอีกต่อไป ผู้ที่จะไปปฏิบัติตามมรรคมืองค์ 8

จึงทำให้เห็นถึงข้อค้นพบว่า อัตลักษณ์ทางพระศาสนาพุทธ มีหลักธรรมที่สำคัญที่หล่อหลอมให้พุทธศาสนิกชนมีนิสัยโอบอ้อม เมตตา กรุณาต่อกัน ได้แก่ พรหมวิหาร 4 หมายถึง ธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหมหรือเสมอด้วยพรหมในทางปฏิบัติ หมายถึง คุณธรรมของผู้ใหญ่ ซึ่งต้องมีประจำในอยู่ตลอดเวลา 4 ประการ ดังนี้ ความเมตตา คือ ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ความกรุณา คือ ความสงสาร มีความปรารถนาช่วยผู้อื่นหรือสัตว์ที่ประสบความทุกข์ให้พ้นทุกข์ มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี อุเบกขา คือ ความวางเฉยหรือความรู้สึกเป็นกลางๆ ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เมื่อเห็นผู้ประสบความสุขหรือความทุกข์ จะต้องมีสัปปุริสธรรม 7 หมายถึง หลักธรรมของคนดีหรือหลักธรรมของสัตบุรุษ 7 ประการ ได้แก่ ฉัมมัญญุตาคือ ความเป็นผู้รู้จักเหตุ อัตถัญญุตาคือ ความเป็นผู้รู้จักผล อัตตัญญุตาคือ ความเป็นผู้รู้จักตน มัตตัญญุตาคือ ความเป็นผู้รู้จักประมาณ กาลัญญุตาคือ ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา ปริสสัญญุตาคือ ความเป็นผู้รู้จักปฏิบัติ การปรับตนและแก้ไขให้เหมาะสม ปุคคัลลัญญุตาคือ ความเป็นผู้รู้จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบุคคลซึ่งมีความแตกต่างกัน อัตลักษณ์ทางพระศาสนาพุทธจึงเป็นแนวทางที่ทำให้เกิดความปกติสุขของชุมชนบ้านลาดพัฒนา มาจนถึงปัจจุบันนี้

2.1.2 แนวคิดพลวัตวัฒนธรรม

ในแนวคิดนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมพลวัตวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม จึงจำเป็นต้องนำเสนอให้เพื่อให้ได้ความหมายที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ตามรายละเอียดดังนี้

2.1.2.1 วัฒนธรรม

อคิน รพีพัฒน์ (2551: 72) ความหมายของวัฒนธรรมคือ องค์กรวมที่ซับซ้อนซึ่งรวมถึงความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลปกรรม กฎหมาย ประเพณี ส่วนของชีวิตชนก เชิงเขาว (2551: 23) คือความรู้ที่ได้มาซึ่งบุคคลใช้ในการตีความประสบการณ์และสร้างพฤติกรรมขึ้นมา ขณะที่จุฑาพรรณ ผดุงชีวิต (2551: 4) คือพฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกันซึ่งสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังอีกรุ่นหนึ่ง เพื่อจุดมุ่งหมายในการสนับสนุนและดำเนินชีวิตของบุคคลและสังคมและการปรับตัว สอดรับกับวิถีชีวิต เวชกามา (2553: 19-20) คือผลรวมของบรรดาสิ่งต่างๆ ที่มีความสลับซับซ้อนที่ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม ขนบธรรมเนียม กฎระเบียบ และความสามารถต่างๆ ของมนุษย์ เช่นเดียวกับทรงคุณ จันทร์ (2548: 4) คือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นกำหนดขึ้นมิใช่สิ่งที่มีมนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ อาจเป็นการประดิษฐ์วัตถุสิ่งของขึ้นใช้

อย่างไรก็ตาม ความหมายของวัฒนธรรมดังกล่าวพบว่า ส่วนใหญ่นิยามความหมายไว้คล้ายคลึงกันคือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุงเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตซึ่งมีความเป็นองค์กรวมที่ซับซ้อน และมีความหมายรวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ของมนุษย์

ที่สะท้อนถึง ความคิด ความเชื่อความรู้สึก ทักษะคติ ค่านิยม ประเพณีและการแสดงออกอันเป็น พฤติกรรมร่วมกันของมนุษย์ในเรื่องต่างๆ ที่ต้องการถ่ายทอดให้เห็นวัฒนธรรมของตนเอง

พื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนอีสาน อันเกิดจากการสังมลักษณะสำคัญ ที่เป็นพื้นฐานอันเป็นที่มาของการสร้างสรรค์และปรับประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ของอีสาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังเช่นเบญจวรรณ นาราสิัจจ (2551: 17-19) ดังนี้ 1) ความหลากหลาย กลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมท้องถิ่นจากการเปลี่ยนแปลงในช่วงต่างๆ มีการโยกย้ายถิ่นฐาน ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ลักษณะวิถีการดำรงชีวิต ความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรม การละเล่น แตกต่างกันทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่ปรับ ประยุกต์จากท้องถิ่นต่างๆ 2) ความเชื่อผี-ขวัญ ชาวอีสานเชื่อว่าโลกมีเมืองฟ้าเมืองสวรรค์ เป็นที่อยู่ ของแดนซึ่งเป็นผู้สร้างโลกสร้างมนุษย์และดลบันดาลธรรมชาติ เช่น ผีปู่ตา ผีเชื้อ ผีเฮือน ผีฟ้า ผีปอบ ผีเป่า ฯลฯ ซึ่งมนุษย์ที่ทำผิดต่อผีจะถูกลงโทษและต้องแก้ไขด้วยพิธีกรรม 3) อิทธิพลของพุทธศาสนา วัดในพุทธศาสนากลายเป็นสถาบันสำคัญแห่งหนึ่งของชุมชนทั้งด้านพิธีกรรม การศึกษา ตลอดจนเป็น แหล่งสะสมภูมิปัญญาอีสาน โดยเฉพาะเอกสารบันทึกต่างๆ ในรูปใบลานหรือหนังสือโบราณต่างๆ 4) วัฒนธรรมใหม่ การเมืองการปกครอง การพัฒนาพื้นที่ที่อยู่ของผู้คน ทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ที่มา จากปัจจัยต่างๆ เช่น การรวมศูนย์อำนาจ การสื่อสารและการคมนาคม แบบแผน การผลิตและการ บริโภค และการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม กระบวนการเรียนรู้ ผ่านเครือข่าย กลุ่ม/องค์กรชุมชน และการส่งเสริมของทางราชการและ/หรือองค์กรพัฒนาเอกชนทำให้ชาวอีสานมี กระบวนการเรียนรู้นอกระบบโรงเรียนมากขึ้น รวมถึงการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์การทำงานต่างถิ่น ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งซึ่งช่วยให้ชาวอีสานสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างหลากหลายมากขึ้น

จึงให้เกิดองค์ความรู้ในด้านการนำภูมิปัญญาต่างๆ ไปใช้ให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ เพื่อมาผลิตสร้างความหมายให้ผสมผสานกับวิถีชีวิตดั้งเดิม เป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้าง วัฒนธรรมใหม่ และสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างหลากหลายมากขึ้น แต่ยังคงอาศัย เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ธรรมชาติและวัฒนธรรมมาทำให้กลายเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ที่เกิด จากภูมิปัญญาที่มีอยู่ในอดีต และถูกปลูกฝังให้วัฒนธรรมสะท้อนถึงความสำคัญกับภาพลักษณ์ที่จะทำ ให้สามารถสร้างความโดดเด่นและแตกต่างจากบริบทพื้นที่อื่นได้

2.1.2.2 พลวัตวัฒนธรรม

พลวัตวัฒนธรรม มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

งานเขียนของ กองต์ (Comte, 1988: 9-15) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ได้ให้ความหมายพลวัตวัฒนธรรมว่า พลวัต (Dynamics) เป็นแนวคิดที่ว่าด้วยโครงสร้างของสังคมที่เป็นระบบแบบองค์รวม (Holism) ประกอบด้วยสถาบันหรือส่วนต่างๆ ทางสังคม แต่ละส่วนของสถาบันต่างก็ทำหน้าที่ของตนเองประสานกับส่วนอื่นๆ (Parts) ในลักษณะที่ต่างฝ่ายเอื้อต่อกัน สนับสนุนพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (Interdependent) เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นระเบียบให้มนุษย์อยู่ในสังคมได้เป็นปกติ เมื่อส่วนหนึ่งส่วนใดของสังคมเปลี่ยนแปลงก็จะมีผลกระทบต่อส่วนอื่น สำหรับสุภาวดี เชื้อพราหมณ์ (2556: 133) ได้ให้ความหมายอย่างชัดเจนว่า เป็นการปรับเปลี่ยนไปตามภาวะปกติตามครรลองของการดำเนินชีวิตของชุมชน ให้เกิดวิถีและพลังจากพลังอำนาจของมนุษย์ทั้งภายในและภายนอก รวมทั้งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เน้นให้เห็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดหรือแรงผลักดัน (Force) และวิถี (Way) จากแรงผลักดันที่กระทบหรือทิศทางการปรับตัวเพื่อให้อยู่รอดในส่วนของประเทศ วะสี (2547: 23) ให้ความหมายว่า พลวัตวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง วัฒนธรรมเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมและจิตใจของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ช่วยให้โครงสร้างทางสังคมคงอยู่ เพราะมีความผูกพันทางจิตใจของหลายๆ คนเข้าด้วยกัน รากฐานของสังคมคือวัฒนธรรมการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าขึ้นต้องอาศัยวัฒนธรรมเป็นตัวตั้งหรือเป็นรากฐานสังคม จึงจะมีความมั่นคงและยั่งยืน เช่นเดียวกับ พัทยา สายหู (2540: 23) ได้กล่าวถึงว่า พลวัตวัฒนธรรม หมายถึง วัฒนธรรมทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างกลุ่มสังคม เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มเดียวกันย่อมทำอะไร ในแบบอย่างเดียวกัน

สำหรับสุพัตรา สุภาพ (2541: 35) กล่าวว่า หมายถึง วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม ประเพณี ขณะที่ประเทศ วะสี (2547: 51) ได้กล่าวถึง พลวัตเป็นพลังในการแก้ไขปัญหาของสังคม สร้างประโยชน์และความสงบสุขในสังคมได้ พลวัตวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดพลวัตทางสังคมและสร้างให้เกิดการรวมตัวของชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาของสังคม นอกจากนี้ ชิตพล กาญจนกิจ (พันตำรวจตรี) (2541: 117) ได้มองว่า พลวัตวัฒนธรรมมีความไว้วางใจและความร่วมมือที่เป็นกลไกสำคัญที่จะถูกนำมาใช้ในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนที่สามารถว่าพลวัตเป็นพลังสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยมองว่าพลวัตเป็นคุณค่าเก่าแก่ที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นมรดกตกทอดในสังคมไทยที่ช่วยให้เศรษฐกิจและสังคมอยู่รอดร่วมกันได้ เช่นเดียวกับ

อเนก นาคะบุตร (2545: 16-20) ได้กล่าวว่า พลวัตวัฒนธรรมเป็นการขับเคลื่อนโดยแรงศรัทธา ทั้งด้านกาย จิตใจ และทรัพย์สิน เพื่อให้ชุมชนได้ทำหน้าที่ได้ตั้งงามในวัฒนธรรม สอดคล้องกับ คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548: 12-17) กล่าวถึงคำว่า พลวัตวัฒนธรรม คือ พลังที่มีอยู่ในชุมชนและสังคม ซึ่งเกิดจากการร่วมตัวของกลุ่มคนเพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน บนพื้นฐานความไว้วางใจ เชื่อใจ ทำให้เกิดพลังของคนในชุมชนในสังคม ร่วมทั้งการจัดระเบียบทำให้ สังคมอยู่ร่วมกันได้ เช่นเดียวกับอมรา พงศาพิชญ์ (2547: 25-31) ได้แบ่งพลวัตวัฒนธรรมออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) ลักษณะขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีคือ ข้อตกลงอย่างไม่เป็นทางการของสังคม ส่วนความเชื่อหมายถึงความเชื่อทางศาสนา หรือความเชื่อ ในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ 2) ลักษณะสิ่งประดิษฐ์และสถาปัตยกรรม วัฒนธรรมเป็นมรดก ทางสังคมมนุษย์ที่ได้จัดสรรขึ้นเพื่อใช้ในการดำรงอยู่ทางวัตถุและทางจิตใจในสังคมที่สมดุลกัน ซึ่งอังคณา ใจเหิม (2538: 11-14) ได้กล่าวถึงคุณค่าวัฒนธรรมว่า เป็นลักษณะที่แสดงถึงคุณค่า ทางวัตถุ เป็นลักษณะที่แสดงถึงคุณค่าทางจิตใจ เป็นลักษณะที่แสดงถึงคุณค่าด้านภูมิปัญญา และเป็นลักษณะที่แสดงถึงคุณค่าความเป็นเอกลักษณ์ไทย

จากการศึกษายังได้พบว่าหนังสือแนวคิดพลวัตวัฒนธรรม ที่ได้ครอบคลุมไปยัง หลักการการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ซึ่งวัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด การเปลี่ยนแปลงนั้นจะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับปัจจัย ที่มาเกี่ยวข้องหลายประการ โดยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของสังคมทำให้เป็นสาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น หากเปลี่ยนแปลงไปในทางลบอาจทำให้สังคมหยุดชะงักหรือลดความก้าวหน้า ลง สังคมในชุมชนก็เช่นเดียวกันมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับปัจจัยที่มาเกี่ยวข้อง เช่น สถานะความเป็นอยู่ การอยู่ร่วมกันตามฐานะทางเศรษฐกิจ ศาสนาและวัฒนธรรม สอดคล้องกับ ทัลคอตท์ พาร์สัน (Talcott Parson, 1902-1979) เป็นนักสังคมวิทยา สำนักหน้าที่นิยม ชาวอเมริกัน ที่เสนอแนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมตามทรรศนะของนักสังคมวิทยาและ มานุษยวิทยา เช่น เฟอร์ดินานด์ โทนีส์ (Ferdinand Toennies, 1888) ที่เสนอว่า สังคมมีแนวโน้ม เปลี่ยนจากสังคมแบบชุมชน (Gemeinschaft) ไปเป็นสมาคมหรือองค์กรทางสังคมแบบทุดียุมมิ (Gesellschaft); ชาร์ลส์ฮอว์ตัน คูลลีย์ (Charles Horton Cooley, 1962: 5) ที่เสนอว่า สังคมมี แนวโน้มจะเปลี่ยนจากกลุ่มปฐมภูมิ (Primary Group) ไปเป็นกลุ่มทุติยภูมิ (Secondary Group); โรเบิร์ต เรดฟิลด์ (Robert Redfield, 1965) ที่เสนอว่า สังคมจะเปลี่ยนสังคมชนบท (The Rural) ไปเป็นสังคมเมือง (The Urban); แฮงค์ จอห์นสตัน (Hank Johnston, 1995) ที่เสนอว่า สังคมจะ

เปลี่ยนจากสังคมบูรณาการแบบจักรกลนิยม (Mechanic Solidarity) ไปเป็นบูรณาการแบบอินทรีย์นิยม (Organismic Solidarity); เฟรด ดับเบิลยู ริกส์ (Fred W. Riggs, 1970) ที่เสนอว่า สังคมจะเปลี่ยนจากสังคมกสิกรรม (Agraria) ไปเป็นสังคมอุตสาหกรรม (Industria) และแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber, 1947) ที่เสนอว่า สังคมจะเปลี่ยนจากสังคมแบบจารีตประเพณี (Traditional Society) ไปเป็นสังคมแบบทันสมัย (Modern Society) เป็นต้น

ทัลคอตท์ พาร์สัน (Talcott Parson, 1968: 33-36) เห็นด้วยกับทฤษฎีของเดอริค ไคม์และเวเบอร์ เสนอว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่มีโครงสร้างและหน้าที่แบบเรียบง่าย (Simplicity) กลายเป็น สังคมที่มีโครงสร้างและหน้าที่แบบซับซ้อน (Complexity) ซึ่งมีนัยคล้ายกับทฤษฎีของเวเบอร์ที่เสนอว่า สังคมจะเปลี่ยนสังคมแบบสังคมจารีตประเพณีและสังคมสมัยใหม่ตามทฤษฎีของเวเบอร์ พาร์สันส์ (Parsons) เสนอว่า สังคมจะเปลี่ยนจากสังคมที่มีโครงสร้างที่อาศัยสถานภาพที่ได้มาโดยกำเนิด (Ascription) ไปเป็นสังคมที่มีโครงสร้างที่อาศัยสถานภาพที่ได้มาด้วยความสามารถ (Achievement) จะเปลี่ยนจากสังคมที่สังคมที่มีหน้าที่ที่ทำได้หลายอย่างแต่ขาดความชำนาญเฉพาะทาง (Diffuseness) ไปเป็นสังคมที่มีหน้าที่ที่มีความชำนาญเฉพาะทาง (Specialization) จะเปลี่ยนจากสังคมที่อาศัยปทัสถานที่เป็นวิถีประเพณีและกฎศีลธรรม (Folkways and Mores) มาควบคุมพฤติกรรมไปเป็นปทัสถานที่เป็นตัวบทกฎหมาย (Law) จะเปลี่ยนจากค่านิยมทางสังคมอิงศาสนา (Religiously Oriented Value) ไปเป็นค่านิยมแบบวิทยาศาสตร์หรือมีเหตุผล (Scientific or Rational Value) และจะเปลี่ยนจากความสัมพันธ์ทางสังคมแบบปฐมภูมิ (Primary Relationship) ไปเป็นความสัมพันธ์แบบทุติยภูมิ (Secondary Relationship)

ทศนะของเดิม วิภาคย์พจนกิจ (2557: 162) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นรูปแบบการเปลี่ยนแปลงในด้านลักษณะต่างๆ ของสังคมและวัฒนธรรม รวมไปถึงระบบความเชื่อ ประเพณี จารีตศาสนา และวัฒนธรรม รวมไปถึงวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยไปสู่ยุคการเปลี่ยนในต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมวัฒนธรรม และการเมืองการปกครอง จากอดีตถึงปัจจุบัน สำหรับอานันท์ กาญจนพันธุ์ (2553: 7-10) ได้กล่าวว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดนิ่ง มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา มีสังคมพลวัต การเมืองพลวัต ซึ่งพลวัตนั้นจะทำให้เกิดการพัฒนาหรือไม่ก็ได้ขึ้นอยู่กับแรงผลักดันหรือแรงขับอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเล็กสุดคือครอบครัวชุมชนและสังคม มีความสามารถเคลื่อนที่ไปข้างหน้าด้วยพลังของตัวเองที่มีความเป็นพลวัตในการเปลี่ยนแปลงสังคม และเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมอยู่เสมอ เห็นด้วยกับสุภางค์ จันทวานิช (2557: 140) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงนั้นดำเนินไปในอัตราอย่าง

รวดเร็วและสลับซับซ้อน ในส่วนสังคมชนบทมีการเปลี่ยนแปลงที่ช้ากว่าสังคมเมือง แต่ก็มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของบุคคลหลายอย่างกล่าวคือ ชุมชนที่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนั้นได้อาจจะดำรงชีวิตเต็มไปด้วยความทุกข์ ความทรมาน และบางทีก็ปรับตัวผิด (Maladjustment) ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่คนอื่นในสังคมจนกลายเป็นการสร้างปัญหาสังคมขึ้นมา เช่นเดียวกับนิคม มูสีกะคามะ (2545: 4) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจเป็นไปได้ในทางก้าวหน้าหรือถดถอยเป็นไปอย่างถาวรหรือชั่วคราว หากเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลก่อให้เกิดความก้าวหน้า ผู้คนให้การยอมรับ แต่หากการเปลี่ยนแปลงไปในทางลบเป็นผลให้สังคมหยุดชะงักหรือลดความก้าวหน้าลง ในขณะที่ศ สันติสมบัติ (2559: 340) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจนคนส่วนใหญ่ในสังคมปรับตัวเองไม่ทัน จนเกิดปัญหาทางวัฒนธรรมที่ต้องการแก้ไขกันตลอดมา เพราะสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในชนบทที่มีการทำนาและการเพาะปลูกเป็นอาชีพหลัก จึงไม่มีการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี ในปัจจุบันสังคมเปลี่ยนมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่มุ่งหวังผลิตสิ่งต่างๆ เพื่อส่งออกไปขายนอกประเทศ โดยอาศัยเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าทันสมัยเข้ามา ช่วยทำให้เกิดย่านอุตสาหกรรมและย่านพาณิชยกรรมขึ้นตามเมืองต่างๆ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคมากมาย ล้วนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลง

จากการทบทวนแนวคิดอัตลักษณ์ทางศาสนาพุทธ ได้ค้นพบแนวคิดที่เกี่ยวข้องของ อภิญญา เพื่อฝูงกุศล เป็นคุณลักษณะเฉพาะตัวตนเฉพาะของบุคคล และเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงไปตามบริบท ประสิทธิ์ สิริขันธ์ มีความเหมือนที่แตกต่างออกไป ยุทธธร บุญสนิท เกิดจากการนิยามตัวเองว่าตัวเองคือใคร มีความเป็นมาอย่างไร แตกต่างจากคนอื่นอย่างไร เสริมศักดิ์ ขุนพล เกิดจากสิ่งต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในละพื้นที่ ฮอลล์ (Hall) ในวงจรวัฒนธรรมว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ใครผลิตอะไรขึ้นมา จนเกิดการสร้างเอกลักษณ์มีกระบวนการอย่างไร และจุดหยุดยั้งอยู่ตรงไหน หรือจะแปรเปลี่ยนไปเมื่อใด ปรีชา ช้างขวัญยืน พระพุทธเจ้ามอบให้สงฆ์ทำหน้าที่ดูแลปกครองตนเอง และถ่วงกรงบุคคลผู้จะเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุแทน วินัยปิฎก มหาวรรค อนุญาตให้สงฆ์สามารถบรรพชาอุปสมบทให้แก่กุลบุตรผู้มีความศรัทธาจะออกบวชได้แล้ว มาริลิน แอดัมสัน (Marilyn A.) ระดับศีลธรรมที่เป็นคำสอนในเรื่องการครองเรือน หรือการดำเนินชีวิต และระดับลึกซึ้งสูงสุดที่เป็นคำสอนในเรื่องการดับทุกข์ของชีวิต วินัยปิฎก มหาวรรค พระสงฆ์ต้องมีคุณสมบัติเป็นพระอุปัชฌาย์จะต้องมีพรรษาสิบ หรือมากกว่าสิบ พระเทพเวที พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้เพิ่มคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ใหม่ จากเดิม 10 พรรษา มาเป็น 20 พรรษา พระพรหมคุณาภรณ์

(ป.อ. ปยุตโต) ต้องมีพรธรรมาได้สืบ หรือมีพรธรรมาเกินสืบ พื้น ดอกบัว ลักษณะพื้นฐานของพรพุทธศาสนาเป็นอัตลักษณ์ทางศาสนา

จากการทบทวนแนวคิดพลวัตวัฒนธรรม ได้ค้นพบแนวคิดที่เกี่ยวข้องของอภินิหารวิวัฒน์ เป็นองค์รวมที่ซับซ้อนซึ่งรวม ถึงความรู้ ความเชื่อศิลปะ ศิลปกรรม กฎหมาย ประเพณี ขีดชนก เขิงเขาว์ ความรู้ที่ได้มาซึ่งบุคคลใช้ในการตีความประสบการณ์และสร้างพฤติกรรมขึ้นมา จุฑาพรธรรพ์ ผดุงชีวิต พฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกันซึ่งสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังอีกรุ่นหนึ่ง และการปรับตัว วิถีคักดี เวชกามา ผลรวมของบรรดาสิ่งต่างๆ ที่มีความสลับซับซ้อนที่ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อศิลปะ ศิลธรรม ขนบธรรมเนียม กฎระเบียบ และความสามารถต่างๆ ของมนุษย์ ทรงคุณ จันทร เป็นสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นกำหนดขึ้นมิใช่สิ่งที่มีมนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ อาจเป็นการประดิษฐ์ วัตถุสิ่งของขึ้นใช้ เภยจวรรณ นาราสาจจ์ คือพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนอีสาน อันเกิดจากการสังสมลักษณะสำคัญที่เป็นพื้นฐานอันเป็นที่มาของการสร้างสรรค์และปรับประยุกต์ภูมิปัญญา ท้องถิ่นต่างๆ ของอีสานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กองต์ (Comte) เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นระเบียบ ให้มนุษย์อยู่ในสังคมได้เป็นปกติ ประเวศ วะสี พลวัตวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง พัทยา สายหู พลวัตวัฒนธรรมเป็นวัฒนธรรมทำให้เห็น ความแตกต่างระหว่างกลุ่มสังคม

สุพัตรา สุภาพ วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของ มนุษย์ในสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ขีดพล กายจนกิจ (พันตำรวจตรี) พลวัตวัฒนธรรมมีความไว้วางใจ และความร่วมมือที่เป็นกลไกสำคัญที่จะถูกนำมาใช้ในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายใน ชุมชน อเนก นาคะบุตร ยังเป็นการขับเคลื่อนโดยแรงศรัทธา คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ พลังที่มีอยู่ในชุมชนและสังคม ซึ่งเกิดจากการร่วมตัวของกลุ่มคนเพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน อมรา พงศาพิชญ์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อ สิ่งประดิษฐ์และ สถาปัตยกรรม เป็นมรดกทางสังคมมนุษย์ที่ได้จัดสรรขึ้น อังคณา ใจเทิม เป็นลักษณะที่แสดงถึงคุณค่า ทางวัตถุ ทางจิตใจ และภูมิปัญญาที่แสดงถึงคุณค่าความเป็นเอกลักษณ์ไทย เต็ม วิภาคย์พจนกิจ มองว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นรูปแบบการเปลี่ยนแปลงของสังคมและ วัฒนธรรม อานันท์ กายจนพันธ์ เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดนิ่ง มีการเคลื่อนไหวอยู่ ตลอดเวลา มีสังคมพลวัต การเมืองพลวัต สุรางค์ จันทวานิช การเปลี่ยนแปลงนั้นดำเนินไปในอัตรา อย่างรวดเร็วและสลับซับซ้อน นิคม มุสิกคามะ เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจเป็นไปได้ในทาง

ก้าวหน้าหรือถดถอยเป็นไปอย่างถาวรหรือชั่วคราว ยศ สันติสมบัติ คนส่วนใหญ่ในสังคมปรับตัวเองไม่ทันจนเกิดปัญหาทางวัฒนธรรมที่ต้องการแก้ไขกันตลอดมา

อย่างไรก็ดี จากการทบทวนแนวคิดอัตลักษณ์ทางศาสนาพุทธ ทำให้ค้นพบการบวชแบบจารีต คือ สงฆ์ต้องทำหน้าที่ดูแลปกครองกันเอง และกลั่นกรองบุคคลผู้จะเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุ และพระอุปัชฌาย์เป็นที่ยอมรับของชาวบ้านในชุมชน ส่วนพลวัตวัฒนธรรมทำให้เห็นว่าพระสงฆ์ที่จะเป็นพระอุปัชฌาย์ ต้องมีพรหสาสิบหรือมากกว่าสิบ จึงเกิดช่องว่างของการขับเคลื่อนทางวิชาการ โดยไม่ได้มาซึ่งความศรัทธา ความเชื่อ ของคนในชุมชน ที่ไม่เห็นความสำคัญของจารีตดั้งเดิม ย่อมส่งผลให้การกระทำที่ประเพณีที่ได้จัดขึ้นเกิดจากการเปลี่ยนแปลงโดยไม่ตั้งใจ เกิดขึ้นไปด้วยยอมทำให้วิถีชีวิตของชุมชนร่วมไปถึงสภาพทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงประเพณีบางส่วนออกไปด้วยเช่นกัน สำหรับงานของผู้วิจัยได้สร้างความแตกต่างจากแนวคิดทฤษฎีตรงที่ ชุมชนมีความสามารถในการปรับตัวกับประเพณีการบวชแบบจารีตและแบบภาคกลาง ถึงจะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และต่อสถานการณ์วัฒนธรรมใหม่ๆ เข้ามา ก็เชื่อว่าความต้องการนั้นดีทุกอย่างไป หากแต่นำมาบางส่วนที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับและปรับให้สอดคล้องกับปัจจุบันนั่นเอง

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ทางศาสนาที่มีรูปแบบ วิถีปฏิบัติ ในสังคมใดๆ เป็นการที่สังคมยอมรับในอัตลักษณ์ทางศาสนาเพื่อสร้างสันติภาพ ตามที่ขวัญชิววัน บัวแดง ผลงานการวิจัยเรื่องอัตลักษณ์ทางศาสนา : รูปแบบการสื่อความหมายเพื่อสร้างสันติภาพของประชาคมอาเซียน โดยมีผลการศึกษาวิจัยพบว่า แนวคิดวิถีปฏิบัติ อัตลักษณ์และการอยู่ร่วมกันทางศาสนาของประชาคมอาเซียนนั้นมีหลักการจากศาสนาหลักอยู่ 4 ศาสนาคือ พุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์ หรือฮินดู โดยมองว่าศาสนาเป็นกระบวนการหนึ่งของพัฒนาการทางสังคมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ดังนั้นหลักคำสอนของแต่ละศาสนาจึงมีส่วนที่จะส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของศาสนิกชนอันเป็นหลักจริยธรรมพื้นฐานของสังคมมนุษย์ โดยทุกศาสนาล้วนให้ความสำคัญกับการพัฒนาชีวิตและสังคม การแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ของการนับถือศาสนาในแต่ละประเทศหรือแต่ละสังคม ย่อมมีความหมายและระเบียบการปฏิบัติที่แตกต่างกัน หากมีการยอมรับความหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรมย่อมจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนพื้นฐานของความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกัน ซึ่งแต่ละศาสนามีแนวคิดและหลักปฏิบัติ เพื่อการเผยแพร่หลักธรรมคำสอน (ขวัญชิววัน บัวแดง, 2545: 18)

การที่สังคมมีอัตลักษณ์ทางศาสนาหลายศาสนาอยู่ร่วมกัน จึงมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของจักรพงษ์ เปี่ยมเมตตา เป็นการศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ค้นหาจุดร่วมของวัฒนธรรมของสามศาสนา ประกอบด้วย พุทธ คริสต์ อิสลาม เมื่อก้าวสู่ประชาคมอาเซียน ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ของทุกศาสนาและชุมชนต่างกัน แต่มีหลักศาสนาของชุมชนดังกล่าวเป็นเงื่อนไขกำหนดและส่งเสริมพฤติกรรมของศาสนิกชน กระทำตนเป็นคนดีมีวัฒนธรรมที่ยอมรับว่าเป็นความดีร่วมกัน มีความรักเพื่อนมนุษย์ มีความกตัญญู รู้จักให้อภัยเป็นพื้นฐานของชุมชนสามสาย พุทธ คริสต์ อิสลาม ในด้านความรัก ความดี การให้อภัย ความกตัญญูทุกเวที ที่ส่งผลให้เป็นคนดีมีวัฒนธรรมและเกิดสันติสุข (จักรพงษ์ เปี่ยมเมตตา, 2561: 1905-2219) ในทางอัตลักษณ์ทางศาสนาคนในพื้นที่มองว่า สังคมและวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันตามที่คณินิต รุ่งเรือง ได้มีการวิจัยเรื่อง ศาสนาคริสต์กับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนโนนประเสริฐ ตำบลพลาน จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า 1) การเข้ามาของศาสนาคริสต์เผยแผ่ในกลุ่มเครือญาติก่อน แล้วจึงขยายไปสู่ประชาชนภายในหมู่บ้าน 2) การวาง รากฐานด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม และยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนไว้ควบคู่กับศาสนาคริสต์ 3) การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม คือด้านเศรษฐกิจ มีการประกอบอาชีพใหม่ๆ ในชุมชน ได้แก่ ครู ค้าขาย อาสาสมัคร ฯลฯ ด้านสังคม เน้นไปที่การสร้างความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชนด้วยการเพิ่มค่านิยมในด้านการศึกษา โดยส่งเสริมให้บุตรหลานได้เรียนต่อในประเทศและต่างประเทศ ด้านวัฒนธรรม เป็นชุมชนที่นับถือศาสนาคริสต์และประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาอย่างเคร่งครัด ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน (คณินิต รุ่งเรือง, 2558: 1-10)

รูปแบบความเชื่อที่เป็นการผสมผสานระหว่างอัตลักษณ์ทางศาสนาท้องถิ่นวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมคือ การนับถือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติที่เข้ามาใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่มาจากอินเดียของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพุทธศาสนา พบงานวิจัยของธงชัย ฐิตโสภโณ (พระมหา) งานวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพุทธศาสนาในท้องถิ่นอีสาน ผลการศึกษาพบว่า อิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา เข้ามาเผยแผ่ในท้องถิ่นอีสาน ชาวอีสานมีความเชื่อถือศรัทธาในศาสนาพุทธค่อนข้างมาก ขณะเดียวกันชาวอีสานก็มีความเชื่อถือในเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น พระอินทร์ พระพรหมณ์ และพระยม ว่าสามารถบันดาลให้มีความสุขและประสบความสำเร็จได้ การปฏิบัติพิธีกรรมในชีวิตประจำวันมาจากคติพราหมณ์ คือประกอบด้วยความเชื่อดั้งเดิมในเรื่อง ผีสาง เทวดา อำนาจเหนือธรรมชาติทางไสยศาสตร์ มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ และปรัชญาทางพระพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน (พระมหาธงชัย ฐิตโสภโณ, 2560: 56-61)

งานค้นพบเกี่ยวกับการบวชตามประเพณีไทย ของจิรเดช อรชุน ได้ศึกษาเจตคติต่อการบรรพชาอุปสมบทตามประเพณีไทยในพระพุทธศาสนาของนักเรียนนักศึกษาวัยรุ่นชายในเขตเทศบาลนครอุดรธานี ผลการศึกษาพบว่า นักเรียน นักศึกษาวัยรุ่นชาย ที่มีภูมิลำเนาอยู่นอกเขตเทศบาลนครอุดรธานี มีเจตคติต่อการบรรพชาอุปสมบทตามประเพณีไทยในพระพุทธศาสนา ด้านการศึกษาฝึกอบรมพัฒนาตนเอง ด้านการทดแทนพระคุณบิดามารดา และด้านหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนมากกว่านักเรียน นักศึกษาวัยรุ่นชายที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตเทศบาลเล็กน้อย (จิรเดช อรชุน, 2547: 97)

ประเด็นนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระโสภณพัฒนบัณฑิต งานวิจัยเรื่องพระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว : ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่อาณาจักรล้านช้างในยุคนี้ของพระนางแก้วยอดฟ้า พระมเหสีผู้ทรงเคยนับถือพุทธศาสนามาก่อน เมื่อเห็นประชาชนลาวนับถือผีสางเทวดาและฆ่าสัตว์บูชา จึงได้ทูลขอให้พระเจ้าฟ้าจุ่มไปอัญเชิญพระพุทธศาสนามาเผยแผ่ในอาณาจักรล้านช้าง พระพุทธศาสนาจึงได้เผยแผ่มาสู่ประเทศลาวเป็นครั้งแรก ต่อมาพระพุทธศาสนาในยุคของพระเจ้าเซษฐาธิราช นับว่ามีความเจริญสูงสุด พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรม ประเพณี ความคิด ความเชื่อของประชาชนลาว พิธีกรรมและวันสำคัญ เช่น ประเพณีทำบุญธาตุหลวง จึงเกิดความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาที่มีต่อประชาชนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ถือว่ามีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตตลอดทั้งปี เช่นเดียวกับชาวอีสานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดยการยึดเอาจารีตประเพณีที่เรียกว่าฮีตสิบสองคองสิบสี่ พระพุทธศาสนาเปรียบเสมือนธรรมานุชีวิตที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของประชาชนลาวที่เกื้อหนุนให้ประชาชนลาวมีความมั่นคงต่อการดำรงชีวิต หลังจากประเทศลาวได้มีการเปลี่ยนการปกครอง ทำให้คณะสงฆ์ลาวได้ปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานในการบริหารคณะสงฆ์ให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ คณะสงฆ์ลาวจึงได้ร่วมมือกับต่างประเทศเกี่ยวกับการส่งพระสงฆ์ออกไปศึกษา เมื่อจบการศึกษาพระสงฆ์เหล่านี้ก็กลับมาพัฒนาประเทศ จัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้นอีกหลายแห่งในประเทศลาว ส่งเสริมให้ประชาชนเยาวชนเข้าร่วมปฏิบัติธรรมกรรมฐาน ฝึกอบรมศีลธรรมให้แก่เยาวชน จัดโครงการบวชเณรภาคฤดูร้อน/ธรรมสัญจรและจัดให้มีการแสดงธรรมในวันสำคัญต่างๆ ถือได้ว่าแนวโน้มพระพุทธศาสนาในประเทศลาวมีความเจริญขึ้นไปตามลำดับ (พระโสภณพัฒนบัณฑิต, 2560: 39-48) จึงถือได้ว่า การบวชแบบลาวเผยแผ่เข้ามามีบทบาทการบวชในภาคอีสานตอนบนแล้วลงมาตอนกลางในจังหวัดมหาสารคามด้วย

ขณะที่จันทร์ ไพจิตร งานวิจัยเรื่อง ประเพณีอีสาน พบว่า อีสานมีประเพณีการบวชมาจาก ล้านช้าง ทางอีสานชาวบ้านนิยมบวชลูกหลานให้เป็นสามเณรแต่ยังเด็กอายุราว 8 ขวบขึ้นไป เพื่อให้ศึกษาเล่าเรียนในวัด ในสมัยนี้สามเณรมีคำเรียกว่า จังหรืออ้ายจัง พอสามเณรอายุ 20 ปีบริบูรณ์ พ่อแม่ก็จะจัดงานบวชเป็นพระให้ต่อไป เมื่อบวชเป็นพระมีคำเรียกแทนว่าเจ้าหัว (จันทร์ ไพจิตร, 2509: 456) สำหรับ ชาร์ลส์ เอฟ คายส์ (Charles F. Keyes), 1966: 29-30) พบว่า ในรัชสมัยรัชกาลที่ 4 ช่วงนี้อีสานยังเป็นการบวชที่อิงกับล้านช้าง โดยมีคณะธรรมยุติกนิกาย จึงส่งพระสงฆ์ธรรมยุตไปยังหัวเมืองอีสาน เพื่อทำงานตอบสนองการปฏิรูปโครงสร้างทางสังคมอีสาน ด้วยเหตุผลเพื่อความมั่นคงของชาติจากภัยของนักล่าอาณานิคมตะวันตก โดยเฉพาะฝรั่งเศสที่รุกคืบยึดดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง จากความสอดคล้องของแนวคิดทั้งสองนี้ ทำให้เห็นบทบาทของพระสงฆ์ธรรมยุตที่ได้รับการสนับสนุนจากพระมหากษัตริย์เป็นไปอย่างเปิดเผย ทรงรับสั่งให้คัดเลือกพระภิกษุชาวอีสานเข้ารับการคัดเลือกให้ไปเผยแผ่ธรรมการณัฎฐมยุดิที่ภาคอีสานกันอย่างต่อเนื่องการบวชอีสานเปลี่ยนไปด้วย เพราะมีการครอบงำและเปลี่ยนไปโดยรัฐไทย พระอุปฌาย์ต้องได้รับการแต่งตั้งตามเถรสมาคมบัญญัติ

ในส่วนของพลวัตวัฒนธรรม หากเราจะทำความเข้าใจความรู้และความจริงดำเนินไปในสาขาของความหมายที่มีการปะทะต่อรองและช่วงชิงกันอยู่ตลอดเวลา ดังเช่นงานของยุคติ มุกดาวิจิตร มองในแง่ที่ว่า ผู้คนในท้องถิ่นได้ตีความหมายเรื่องความเชื่อหรือตำนานไปสู่ปฏิบัติการทางศาสนา เปิดพื้นที่แห่งความหวังและการธำรงอยู่ของศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปรับเปลี่ยนอย่างมีพลวัตตามบริบทและเงื่อนไขทางสังคม ซึ่งถึงแม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงก้าวเข้าสู่ภาวะสมัยใหม่ ที่ทำให้ดูมีความเป็นเหตุเป็นผลหรือเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น แต่เรื่องราว ตำนาน ศาสนา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็มิได้ถูกลดทอน หดหายไปแต่กลับถูกรื้อสร้าง (ยุคติ มุกดาวิจิตร, 2555) ถ้าศึกษาของการให้ความหมายใหม่พลวัตและปรับตัวไปตามมากขึ้น (ยศ สันตสมบัติ, 2559) ยังสอดคล้องกับเกียรติศักดิ์ บังเพลิง ในบทความวิจัยเรื่อง พระครูโพนสะเม็ก : ตัวตนทางประวัติศาสตร์และบทบาททางพระพุทธศาสนา กับสังคม ผลการวิจัยพบว่า พระครูโพนสะเม็กมีตัวตนในพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำโขงตอนล่าง ผ่านตำนานประวัติศาสตร์และความทรงจำในท้องถิ่นตลอดถึงมีพลวัตความหมายในฐานะสัญลักษณ์ความเชื่อมาจนถึงปัจจุบัน ในด้านบทบาทนั้น พระครูโพนสะเม็กได้แสดงบทบาททางการเมืองและสังคมจนเกิดเป็นอาณาจักร “นครจำปาสักนาคบุรีศรี” ในอาณาบริเวณลาวใต้ (ซึ่งถูกเรียกว่าแขวงจำปาสักในปัจจุบัน) พร้อมทั้งยังได้วางรากฐานพุทธศาสนาลงในพื้นที่ของชนพื้นเมือง ผ่านการประนีประนอม

กับวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมีนัยยะสำคัญ ซึ่งสะท้อนให้เห็นแบบแผนความสัมพันธ์ของการปรับตัวระหว่างพระสงฆ์กับการเมือง (เกียรติศักดิ์ บังเพลิง, 2561: 131-142)

พลวัตวัฒนธรรมจึงมีความหลากหลายที่เปลี่ยนแปลงต่อไปไม่หยุดยั้ง อานันท์ กาญจนพันธ์ ที่ศึกษามุมมองกับความหมายของวัฒนธรรมไว้คือ วัฒนธรรมเป็นการสร้างขึ้นใหม่ทางสังคมและประวัติศาสตร์ (Culture as Social Construct) และวัฒนธรรมเป็นเวทีหรือพื้นที่ของการช่วงชิงความหมาย (Culture as Space of Contesting Meaning) ซึ่งเป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่สำคัญอย่างน้อย 4 ประการ คือ 1) วัฒนธรรมมีความเป็นพลวัต (Dynamic) ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งแต่จะมีการเปลี่ยนแปลงผันแปรได้ตามกาลเวลาและขอบข่ายบริบทของปัจจัยแวดล้อมในแต่ละสังคม 2) วัฒนธรรมสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Learn/Exchange) โดยการปะทะสังสรรค์หรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมในหลากหลายรูปแบบ วัฒนธรรมจึงมีลักษณะของการเป็นองค์รวมในการสะสมความรู้และภูมิปัญญาของมนุษย์ในสังคม 3) วัฒนธรรมสามารถแบ่งปัน (Share) ระหว่างคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นรูปแบบของการสื่อสารระหว่างกัน โดยผ่านระบบสัญลักษณ์หรือความคิดร่วมของสมาชิกในสังคมนั้นๆ 4) วัฒนธรรมมีความแตกต่างหลากหลาย (Diverse) ในตัวเองไม่อาจแยกออกจากวิถีชีวิตประจำวัน หรือตีกรอบการอธิบายชนบประเพณีด้วยเพียงวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2553: 7)

งานค้นพบเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมที่เป็นวัฒนธรรมโลกและวัฒนธรรมไทย ตามที่สายชล สัตยานุรักษ์ เป็นงานวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์รัฐไทยและสังคมไทย : ครอบครั้ว ชุมชน ชีวิตสามัญชน ความทรงจำ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่เป็นวัฒนธรรมโลกและวัฒนธรรมไทย เช่น กระแสทุนนิยม (Capitalism) พบว่า มีแนวโน้มที่จะนำไปสู่การกลืนทางวัฒนธรรม (Homogenization) ส่งผลเป็นลักษณะบริโภคนิยม วัตถุนิยม และกลไกตลาดแบบเสรี หากแต่เมื่อพิจารณาในบริบทการแพร่ขยายของกระแสทุนนิยมที่เข้ามาในสังคมไทยกลับพบว่า สิ่งที่เป็นทุนนิยมแบบไทยๆ นั้นหาใช่เป็นทุนนิยมแบบแท้ๆ ดั้งเดิมที่รับเข้ามาไม่ แต่เป็นการประสานรวม (Hybridization) กลไกตลาดแบบเสรีภายใต้สมมติฐานโอกาสและเสรีภาพที่เท่าเทียมนั้นได้กลายสภาพเป็นกลไกตลาดที่ยังคงลักษณะการอุปถัมภ์ เกิดอภิมหาชนชั้น ขณะเดียวกันยังพบการต่อต้าน (Resistance) ทุนนิยมและมีความพยายามที่จะประสานข้อดีของทุนนิยม เข้ากับคุณค่าที่ยังต้องการรักษาไว้เกิดการขับเคลื่อนแนวคิดทุนนิยมทางเลือก อาทิ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การปะทะสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมโลกและวัฒนธรรมไทย ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมสังคม และทำให้เกิดการตระหนักถึงมายาคติของความเป็นไทย ที่ได้ถูกสร้างขึ้นเป็น

ภาพตัวแทนลักษณะหรือคุณค่าบางประการที่อาจเรียกว่าเป็นความเป็นไทยแบบทางการ แสดงถึงวัฒนธรรมไทยแท้บริสุทธิ์ที่นำเสนอความจริง ความดี ความงาม (สายชล สัตยานุรักษ์, 2558: 55)

จากการศึกษายังได้พบงานเขียนของ อิงเกอร์ซอลล์ (Ingersoll) ได้ทำการวิจัยเรื่อง พระสงฆ์กับมรดก : การวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในหมู่บ้านภาคกลางในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงบทบาทของพระสงฆ์ในชนบท เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพความเป็นอยู่เนื่องมาจากอิทธิพลทั้งภายนอกและภายในชนบท การคมนาคมที่เจริญขึ้น ทำให้พระสงฆ์และชาวบ้านมีความคิดที่กว้างขึ้นและติดต่อกับบุคคลภายนอกได้มากขึ้น การเปลี่ยนแปลงบทบาทของพระสงฆ์มีส่วนเกี่ยวข้องกับค่านิยมใหม่ๆ เข้ามาแทน ชาวบ้านเริ่มที่จะละทิ้งหน้าที่ที่เคยปฏิบัติกันมาและเริ่มรับความคิดใหม่ๆ เข้ามาแทน ดังนั้น พระสงฆ์จำเป็นต้องปรับตัวเองให้สนองตอบความคิด ความเชื่อใหม่ของทั้งพระสงฆ์เองและชาวไทย (อิงเกอร์ซอลล์ (Ingersoll), 1963: 344-350)

จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ ดังที่บันเทิง พาพิจิตร ในงานวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย มีการเปิดเสรีการค้าก่อให้เกิดการหลั่งไหลของระบบอุตสาหกรรมเกษตรของคนไทย มีการก้าวกระโดดของเทคโนโลยี เพื่อการผลิตในการส่งออกต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยที่เทคโนโลยีมีความเจริญ การสื่อสาร และการคมนาคม สามารถส่งผ่านถึงกันได้อย่างสะดวกรวดเร็วในปัจจุบัน ส่งผลให้ภาคอีสานเองก็มีผลกระทบทางด้านพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม การเมืองเศรษฐกิจ ศาสนา เปลี่ยนแปลงไปด้วย (บันเทิง พาพิจิตร, 2557: 16) พลวัตของวัฒนธรรมขับเคลื่อนโดยกระแสโลกาภิวัตน์ ได้นำไปสู่การผสมผสานทางวัฒนธรรมรวมถึงการก่อเกิดกระแสวัฒนธรรมใหม่ สอดคล้องกับงานวิจัยของสนิท สมบัติการ ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ในช่วงของการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยของประเทศไทย กับการผสมกลมกลืนของชนชาติพันธุ์พวนในหมู่บ้านบางกะพี้และบ้านเสา อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ผลการศึกษาพบว่า การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจและตลาด การพัฒนาระบบการปกครอง ทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ได้แก่ มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการประกอบอาชีพอย่างอื่นแทนการทำนา เช่น พ่อค้า นักธุรกิจ ข้าราชการ ช่างฝีมือ และนักการเมือง เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยมของชาวพวน ที่มีความขยันหมั่นเพียรมีส่วนช่วยให้การเปลี่ยนแปลงไปสู่วิถีชีวิตแบบเมืองมากขึ้น ส่วนในเรื่องของการผสมกลมกลืนของพวนจะมีมากขึ้นเนื่องจากชาวพวนยอมรับการมีเอกลักษณ์ 2 แบบ Double Self-identification และชาวพวนไม่นิยมพูดภาษาเดิมของตน นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมทำให้ชาวพวน มีผู้นำ

การเปลี่ยนแปลงมากจึงเกิดการลงทุนทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นกลไกของการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ตลอดจนฐานะความเป็นอยู่ดีกว่าชาวพวนในประเทศลาว ทำให้ชาวพวนมีความต้องการเป็นคนไทยมากขึ้น ได้มีการสมรสกับข้าราชการมากขึ้น (สนิท สมบัติการ, 2515: 30-31)

การไหลเวียนเปลี่ยนแปลงระหว่างวัฒนธรรมในสังคมเพื่อให้เกิดการยอมรับ ตามที่ บราวน์ (Brown) ได้ศึกษาเรื่อง การยอมรับหรือการสร้างพฤติกรรมใหม่ของคนในสังคมต้องอาศัย ปัจจัยที่สำคัญผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อในศักยภาพของคนที่จะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม การเปิดใจกว้างที่จะรองรับสิ่งใหม่ หรือประสบการณ์ใหม่ ความมุ่งมั่นที่จะก้าวเดินไปสู่ความสำเร็จ ของตนเองและลูกหลาน การรู้คุณค่าของการเปลี่ยนแปลงและการวางแผนรวมทั้งการมีอิสระเสรี ในการคิดหรือการกระทำสิ่งใหม่ๆ (บราวน์ (Brown, 1996: 54)

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยตั้งแต่ในอดีตจวบจนปัจจุบันนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมไทยทั้งเชิงอุปสรรคและโอกาส งานค้นพบการวิจัยของ สกอต เจน เอทส์ (Scholte Jan Aart) เป็นงานวิจัยเรื่อง พลวัตและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ทางวัฒนธรรมของโลก การผสมผสานทางวัฒนธรรมและกระแสวัฒนธรรมใหม่ การศึกษาและทบทวน ทั้งประวัติศาสตร์และคุณค่าของโลก (Global Value) ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมโลก (Global Culture) มิได้เกิดจากวัฒนธรรมชุดใดชุดหนึ่ง หากแต่เกิดจากการผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรม หลายพื้นที่ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะทั้งทางด้านกายภาพและจิตวิญญาณและด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) สามารถแบ่งผลกระทบได้เป็น 5 มุมมอง ได้แก่ 1) การสร้างความทันสมัย 2) การสร้างความกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียว 3) การสร้างความเป็นเสรี 4) การทำให้เป็นสากล และ 5) การลบเลือนของอาณาเขตและเขตแดนของประเทศ (สกอต เจน เอทส์ (Scholte Jan Aart, 2000) การไหลเวียนเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ รวมถึงการก่อเกิดกระแสวัฒนธรรมใหม่ ได้ส่งผลให้ทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยได้รับผลกระทบ ทั้งที่เป็นอุปสรรคและโอกาสจากการเข้าสู่ สภาวะไร้พรมแดน ไม่สามารถปิดกั้น หรือจำกัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เฉพาะเพียงวัฒนธรรมดั้งเดิม ของตนเองอีกต่อไป ส่งผลต่อการสร้างและวางระเบียบแบบแผน คุณลักษณะของวิถีชีวิต ด้วยมุมมอง ใหม่และยากแก่การคาดเดาได้ถึงผลลัพธ์อันเกิดจากอิทธิพลของกระแสวัฒนธรรมดังกล่าว ในการปรับตัวจึงต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจต่อผลกระทบทั้งในภาพรวมและในระดับเฉพาะที่ ส่งผลต่อโครงสร้างวัฒนธรรมและสังคม เพื่อสามารถวางแผนยุทธศาสตร์ที่จะนำไปสู่การสร้าง ความสมดุลของสังคมได้

จึงไปสอดคล้องกับงานวิจัยของอรชุน อับปาตุรัย งานเขียนเรื่อง พลวัตของวัฒนธรรม ขับเคลื่อนโดยกระแสโลกาภิวัตน์ ได้นำไปสู่การผสมผสานทางวัฒนธรรม รวมถึงการก่อเกิดกระแส วัฒนธรรมใหม่ ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมและโลกาภิวัตน์ มาจากกระบวนการทั้งการประสานรวม (Hybridization) การกลืนทางวัฒนธรรม (Homogenization) และการต่อต้าน (Resistance) โดยมีการไหลเวียนเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Cultural Flow) ผ่าน 5 มิติ ซึ่งประกอบด้วย มิติชนชาติ พันธุ์วรรณา (Ethnoscapes) ได้แก่ การอพยพ การเดินทาง ; มิติการสื่อสาร (Mediascapes); มิติมโนคติ (Ideoscapes) ได้แก่ ความเชื่อแนวคิดด้านการปกครอง มิติเศรษฐกิจและการเงิน (Financescapes) และมิติการพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยี (Technoscapes) ปรากฏการณ์ สำคัญจากการไหลเวียนเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในแต่ละมิติ (อรชุน อับปาตุรัย, 2539) เป็นแนวทางเดียวกันกับ พุดล์ โฮปเปอร์ (Paul Hopper) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พลวัตการเปลี่ยนแปลง ทางวัฒนธรรมของโลกที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมสังคมไทย” ผลการศึกษาพบว่า ข้อค้นพบปัจจัย การเปลี่ยนแปลงในบริบทของวัฒนธรรมโลก รวมถึงรูปแบบและวิวัฒนาการจากการเลื่อนไหล ทางวัฒนธรรมของโลก ที่ผสมผสานเข้ากับวิถีชีวิตและคุณค่าวัฒนธรรมไทย ทั้งได้เรียนรู้กระบวนการ ปรับตัว เพื่อธำรงรักษาอัตลักษณ์วัฒนธรรม ผสานกับความก้าวหน้า ของกระแสโลกาภิวัตน์ ข้อค้นพบดังกล่าว นำไปสู่การวิเคราะห์ผลกระทบทั้งที่เป็นอุปสรรคและโอกาสของการไหลเวียน เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทั้งในระดับครอบครัวชุมชน ประเทศ และระดับสากลที่นำมาซึ่งการจัดทำ ข้อเสนอยุทธศาสตร์ทั้งเชิงรับเพื่อลดอุปสรรคและเชิงรุก เพื่อเพิ่มโอกาสในการบริหารจัดการ เพื่อเสริมสร้างรากฐานทางวัฒนธรรมไทยให้เข้มแข็ง ควบคู่กับการใช้ประโยชน์จากทุนทางวัฒนธรรม ในการพัฒนาสังคมไทยอย่างสมดุลยั่งยืน โอกาสในการบริหารจัดการ เพื่อเสริมสร้างรากฐาน ทางวัฒนธรรมไทยให้เข้มแข็ง ควบคู่กับการใช้ประโยชน์จากทุนทางวัฒนธรรมในการพัฒนาสังคมไทย อย่างสมดุลยั่งยืน (พุดล์ โฮปเปอร์ (Hopper, 2007)

งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการบวช อย่างสุนทรียา สุนทรวิภาต (2529: ค) ได้ทำ การศึกษาความสำคัญของการบวชในพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทยในปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะ กรณีในกรุงเทพมหานครและจังหวัดสุพรรณบุรี ผลการศึกษาพบว่า เหตุจูงใจในการบวชนั้นคือ เพื่อทดแทนพระคุณบิดา มารดา และผู้มีพระคุณ เหตุผลที่สำคัญรองลงมาคือ เพื่อจะได้มีโอกาสศึกษา หลักธรรมต่างๆ อย่างลึกซึ้งและจริงจัง ส่วนเหตุผลที่สำคัญเป็นอันดับสุดท้ายคือ เพื่อมุ่งหวัง การพ้นทุกข์และกำจัดกิเลสทั้งปวง แสดงให้เห็นว่า ที่เข้ามาบวชส่วนมากต้องการทดแทนบุญ ของมารดาบิดา ซึ่งเป็นผลมาจากอิทธิพลของหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เพราะปรัชญา

การดำรงชีวิตในทางพระพุทธศาสนาจะเน้นในเรื่องของความเป็นผู้กตัญญูต่อบุคคล หรือสิ่งที่มีอุปการคุณต่อตนเอง โดยการตอบแทนในลักษณะของการแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคมด้วย ในส่วนของจิรเดช อรชุน (2547: ง) ทำการวิจัยเรื่อง เจตคติต่อการบรรพชาอุปสมบทตามประเพณีไทยในพระพุทธศาสนาของนักเรียนนักศึกษาวัยรุ่น ในเขตเทศบาลนครอุดรธานี ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนนักศึกษาวัยรุ่นเพศชาย มีเจตคติต่อการบรรพชาอุปสมบทตามประเพณีไทยในพระพุทธศาสนา โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับดี โดยเรียนอันดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการทดแทนพระคุณบิดามารดา ด้านการศึกษาฝึกอบรมพัฒนาตนเอง ด้านหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนและด้านปัญญา เมื่อพิจารณาตามภูมิภาค พบว่า นักเรียนนักศึกษาวัยรุ่นเพศชายที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตและนอกเขตเทศบาลนครอุดรธานี มีเจตคติโดยรวมและเป็นรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับดีเช่นเดียวกัน

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปนโน) (2545: 289) พบว่า พระอุปัชฌาย์เป็นผู้มีหน้าที่และบทบาทสำคัญยิ่งในการบริหารคณะสงฆ์ เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับและยกย่องว่าเป็นปูชนียบุคคล และเป็นที่น่าเชื่อถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ทั่วไป ขณะที่พระมหาสุทนต์วรทสสี (ไชยธรรมา) (2545: 47-48) ได้ศึกษา คุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 17 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ ต้องมีตำแหน่งในทางปกครองชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไป เว้นแต่พระอารามหลวง มีพรรษาพ้น 10 ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบหรืออาพาธเป็นโรคติดต่อ เช่น โรคเรื้อน หรือวัณโรค ในระยะอันตราย มีประวัติความประพฤติดงาม เป็นที่น่าเชื่อถือของประชาชน ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นเปรียญ 3 ประโยคขึ้นไป หรือนักธรรมเอก เว้นแต่ในบางถิ่นซึ่งเจ้าคณะพิจารณาเห็นสมควรผ่อนผัน และมีความสามารถฝึกสอนผู้อยู่ในปกครองให้เป็นภิกษุสามเณรที่ดีตามพระธรรมวินัย และระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์ เช่นเดียวกับกรรมการศาสนา (2542: 362) ได้ศึกษา พระอุปัชฌาย์ พบว่า พระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เป็นประธานและรับผิดชอบในการให้บรรพชาอุปสมบท เป็นพระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เป็นประธานและรับผิดชอบในการให้บรรพชาอุปสมบท

ขณะที่พระประภาส กุตทีโป (2564: 241-254) ได้ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีการบวชลูกแก้วของกุลา อำเภอลือชัย จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า การบวชลูกแก้วจะมี 3 วัน 3 ขั้นตอน คือในวันแรก วันแห่ลูกแก้วรอบหมู่บ้าน วันที่ 2 เรียกว่าวันรับแขก จะมีขบวนแห่คล้ายวันแรก แต่ในวันที่ 2 ขบวนจะแห่เพื่อถวายพระพุทธและเครื่องจตุปัจจัยถวายพระสงฆ์ วันสุดท้ายคือวันบวช เป็นการเปลี่ยนผ้ากาสาหวัดสีเหลืองแล้วก็เป็นสามเณรอย่างสมบูรณ์ ส่วนการวิเคราะห์ พบว่า

การบวชลูกแก้วเป็นประเพณีความเชื่อของชาวล้านนาที่เชื่อว่าถ้าใครได้จัดงานบวชสามเณร และได้อุปสมบทพระภิกษุจะได้านิสงส์มากล้นและหากได้มีโอกาสมาร่วมงานบวชลูกแก้วแล้วจะได้กุศลใหญ่หลวง โดยเฉพาะผู้ที่เป็นเจ้าของภาพลูกแก้วหรือผู้ที่ปฎิฐากให้ลูกแก้วได้เข้าบวช ก่อนการบวชลูกแก้วนั้นจะมีการแต่งกายอย่างงดงามเปรียบเสมือนเทวดาตัวน้อยๆ แห่ไปรอบเมือง ตามถนนหนทางต่างๆ ซึ่งขบวนแห่ก็จะประกอบไปด้วยเสียงดนตรีอันแสดงถึงความสนุกสนานรื่นเริงจากเครื่องดนตรีของไทยใหญ่ ได้แก่ มอญซิง ฉาบ และกลองมอญซิง ส่วนพระมหาสุทัศน์วรทสสี (ไชยะภา) (2545: 16) ได้ศึกษา ประวัติพระอุปัชฌาย์ในสมัยพุทธกาล ผลการศึกษาพบว่า ตลอดระยะเวลาที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธกิจ การศึกษาของคณะสงฆ์เกิดขึ้นและวิวัฒนาการมาตามลำดับเพื่อประโยชน์ต่อการ เผยแผ่พระพุทธศาสนา การรับบุคคลเข้าบวชเพื่อฝึกฝนตามหลักการพระพุทธศาสนาต้องอาศัยบุคคลผู้นำเข้าสู่หมู่สงฆ์ ฝึกสอนดูแลและให้การศึกษอบรมปฏิบัติตนจนได้บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาการเผยแผ่จึงจะสำเร็จประโยชน์ได้อย่างเต็มที่คือพระอุปัชฌาย์ ดังนั้นพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การคัดเลือกพระอุปัชฌาย์มาก สังเกตได้จากที่ทรงบัญญัติของพระอุปัชฌาย์อย่างรัดกุมตั้งแต่เป็นพระอรหันต์ถึงกาลานุปยุชน

สำหรับพระอธิการสายแพร กตปุญโญ (2563:574-584) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบประเพณีการบวชนาคข้างของชุมชนชาวกวยในจังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์และประเพณีการบวชนาคข้างของชุมชนชาวกวยในจังหวัดสุรินทร์ มีคุณลักษณะเฉพาะตัว 4 ด้าน คือ 1) ความเป็นมาของอัตลักษณ์และประเพณีการบวชนาคข้าง 2) พัฒนาการของอัตลักษณ์และประเพณีการบวชนาคข้าง 3) การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์และประเพณีของขบวนการแห่การบวชนาคข้าง 4) ความรู้สึกต่ออัตลักษณ์และประเพณีของชาวกวยในการบวชนาคข้าง รูปแบบประเพณีการบวชนาคข้างของชุมชนชาวกวยในจังหวัดสุรินทร์ รูปแบบประเพณีการบวชนาคข้างของชุมชนชาวกวยในอดีตนั้นไม่ต่างจากปัจจุบันมากนัก ซึ่งในอดีตจะไม่มีการจัดโต๊ะจีนมีแต่การนำการเล่นมาร่วมในงานบวชนาคข้าง ส่วนรูปแบบในได้ปัจจุบันของประเพณีการบวชนาคข้างมีการจัดการรูปแบบขบวนแห่การบวชนาคข้างเชิงประยุกต์จึงทำให้มีรูปแบบเปลี่ยนไป

พระทนต์ ธมมิโก (2553: 41-43) ได้ศึกษา ผู้ที่จะมาขอบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุพบว่า จะต้องเป็นผู้ชายเท่านั้น จะต้องมียุครครบ 20 ปี โดยในพระธรรมวินัยอนุญาตให้บวชอายุรวมตั้งแต่ปฏิสนธิมาจนถึงวันที่อุปสมบท ให้นับตั้งแต่วันคลอดจนถึงวันที่อุปสมบทให้ได้ 19 ปีกับอีก 3 เดือนเต็มเป็นอย่างน้อย แล้วนับเอาวันที่อยู่ในครรภ์เพิ่มเข้าอีก 9 เดือนจะเป็นอายุเต็ม 20 ปีพอดี ซึ่งการบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ตามแบบวิธีการที่คณะสงฆ์ไทยปฏิบัติอยู่ใน

ปัจจุบันคือ การบวชแบบญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทาหรือญัตติจตุตถกัมมวาจาคือ ต้องได้รับการยอมรับจากพระภิกษุที่เข้าร่วมสังฆกรรมนั้น เพราะแต่ละชั้นตอนนั้นมีความซับซ้อน และมีทั้งข้อห้ามและข้ออนุญาต การที่คนที่มีความประสงค์ จะเข้ามาสู่ความเป็นพระภิกษุมิใช่เรื่องง่าย เนื่องจากพระภิกษุนั้นเป็นที่เคารพสักการะ เป็นผู้นำของประชาชนที่ศรัทธา หากว่าได้บุคคลไม่มีความปรารถนาในลาภสักการะ หรือเป็นแต่เพียงอาศัยพระพุทธศาสนาหาผลประโยชน์ใส่ตัวเองแล้ว ผลเสียที่จะตามมา ก็ย่อมจะมากตามไปด้วย

ในส่วนของพระสุชี ชาครธมโม (ศริมาตย์) (2553: 64) ได้ศึกษาศึกษาวิเคราะห์เรื่องการเปลี่ยนแปลงของประเพณีการบวช: ศึกษากรณีตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาวิเคราะห์พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของการบวช ได้แก่ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย ระบบครอบครัวและเครือญาติ ระบบการศึกษา ระบบสาธารณสุข ระบบความเชื่อและประเพณี และระบบการนันทนาการบันเทิง ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมคือ ปัจจัยภายนอก ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีการบวช ประกอบด้วยด้านสาธารณูปโภค ด้านการแพร่หลายทางวัฒนธรรมใหม่เข้ามา ด้านการสื่อสารมวลชน ที่เผยแพร่ข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว ปัจจัยภายใน ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงคือ ด้านนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ด้านความเชื่อต่อประเพณีการบวชได้สืบทอดกันมากระทั่งปัจจุบัน โดยเชื่อว่าประเพณีการบวชที่คนโบราณได้รักษาไว้มีประโยชน์ต่อชุมชน และด้านบุคลิกภาพทัศนคติส่วนบุคคล ซึ่งในปัจจุบันได้มีการยอมรับแล้วว่าทัศนคติเป็นการแสดงออกถึงความชอบไม่ชอบ ทางบวกหรือทางลบต่อบุคคลต่อวัตถุและต่อเรื่องราวต่างๆ โดยทัศนคติทำหน้าที่ผลักดันให้เลือกในสิ่ง ที่ตนต้องการ ไม่เลือกในสิ่ง ที่ตนเห็นว่าจะทำให้เกิดความเสียหายหรือไม่เกิดประโยชน์แก่ชุมชน

สอดคล้องกับพระครูปลัดชินกร แก้วนิล (จริยเมธี) (2557: 52) ได้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงความหมายและคุณค่าของปอยส่างลองในสังคมไทยใหญ่ในปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า คุณค่าของประเพณีปอยส่างลองในปัจจุบัน ชาวไทยใหญ่ยังให้ความสำคัญต่อประเพณีปอยส่างลอง โดยถือว่าเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่สะท้อนถึงความศรัทธาของชาวไทยใหญ่ที่มีต่อพระพุทธศาสนา สามเณรที่ผ่านพิธีปอยส่างลองในปัจจุบันมีวัตถุประสงค์ที่เปลี่ยนไปจากเดิมคือ เด็กๆ ที่เข้าพิธีเป็นเพียงส่วนหนึ่ง เพื่อทำให้พิธีสมบูรณ์เท่านั้น ปัจจัยที่ทำให้ความหมายและคุณค่าของประเพณีปอยส่างลองเปลี่ยนแปลงไปมากที่สุดที่ค้นพบคือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความหลากหลายของผู้มาร่วมงาน ทั้งที่ไม่เป็นชาวไทยใหญ่ และปัจจัยภายนอกคือ การหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรม

ตะวันตก กระแสทุนนิยม รวมทั้งอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากร ก็มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ความหมายและคุณค่าของปอยสังฆล่อง

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ทางศาสนาพุทธ ทำให้ค้นพบ ประเด็นของขวัญชีวิตัน บัวแดง วิจัยเรื่องอัตลักษณ์ทางศาสนา : รูปแบบการสื่อความหมายเพื่อสร้าง สันติภาพของประชาคมอาเซียน จักรพงษ์ เปี่ยมเมตตา อัตลักษณ์ค้นหาจุดร่วมของวัฒนธรรมของสาม ศาสนา ประกอบด้วย พุทธ คริสต์ อิสลาม เมื่อก้าวสู่ประชาคมอาเซียน คณินิจ รุ่งเรือง ศาสนาคริสต์ กับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนโนนประเสริฐ ตำบลพะลาน จังหวัด อุบลราชธานี ธงชัย ฐิตโสภโณ (พระมหา) ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพุทธศาสนาในท้องถิ่นอีสาน จิระเดช อรุณ เจตคติต่อการบรรพชาอุปสมบทตามประเพณีไทยในพระพุทธศาสนาของนักเรียน นักศึกษาวัยรุ่นชายในเขตเทศบาลนครอุดรธานี พระโสภณพัฒนบัณฑิต พระพุทธศาสนาใน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว : ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม จันทร ไพจิตร ประเพณีอีสาน สำหรับเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้วิจัย เป็นงานวิจัยของจิระเดช อรุณ เจตคติต่อการบรรพชาอุปสมบทตามประเพณีไทยในพระพุทธศาสนาของนักเรียนนักศึกษาวัยรุ่นชาย ในเขตเทศบาลนครอุดรธานี และงานวิจัยในเรื่องอื่นจะเน้นในเรื่องพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมาก ซึ่ง อัตลักษณ์ทางศาสนาพุทธ ที่สะท้อนมาจากความเชื่อ ความศรัทธา และวิถีปฏิบัติของศาสนิกชน โดยมีกระบวนการสั่งสอนและสืบทอดจนกลายเป็นเอกลักษณ์ทางศาสนาขึ้นมา เพื่อเป็นแบบแผน ปฏิบัติให้มีการอยู่ร่วมกันภายใต้ค่านิยมทางศาสนาและวัฒนธรรมเดียวกัน

เกียรติศักดิ์ บังเพลิง บทความวิจัยเรื่อง พระครูโพนสะเม็ก : ตัวตนทางประวัติศาสตร์และ บทบาททางพระพุทธศาสนากับสังคม อานันท์ กาญจนพันธุ์ มุมมองกับความหมายของวัฒนธรรม สายชล สัตยานุรักษ์ ประวัติศาสตร์รัฐไทยและสังคมไทย : ครอบครัวยุคใหม่ ชีววิถีสามัญชน ความทรงจำ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ อิงเกอร์ซอลล์ (Ingersoll) พระสงฆ์กับมรดก : การวิเคราะห์บทบาทของ พระสงฆ์ในหมู่บ้านภาคกลางในประเทศไทย บันเทิง พาพิจิตร การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ วัฒนธรรม สนิท สมบัติการ ความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ในช่วงของ การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยของประเทศไทย กับการผสมกลมกลืนของชนชาติพันธุ์ พวน ในหมู่บ้านบางกะปิและบ้านเสา อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี บราวน์ (Brown) การยอมรับหรือ การสร้างพฤติกรรมใหม่ของคนในสังคมต้องอาศัยปัจจัยที่สำคัญ สกอต เจน เอทส์ (Scholte Jan Aart) พลวัตและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของโลก การผสมผสานทางวัฒนธรรมและ กระแสวัฒนธรรมใหม่ การศึกษาและทบทวนทั้งประวัติศาสตร์และคุณค่าของโลก อรุณ อับปาคุรีย

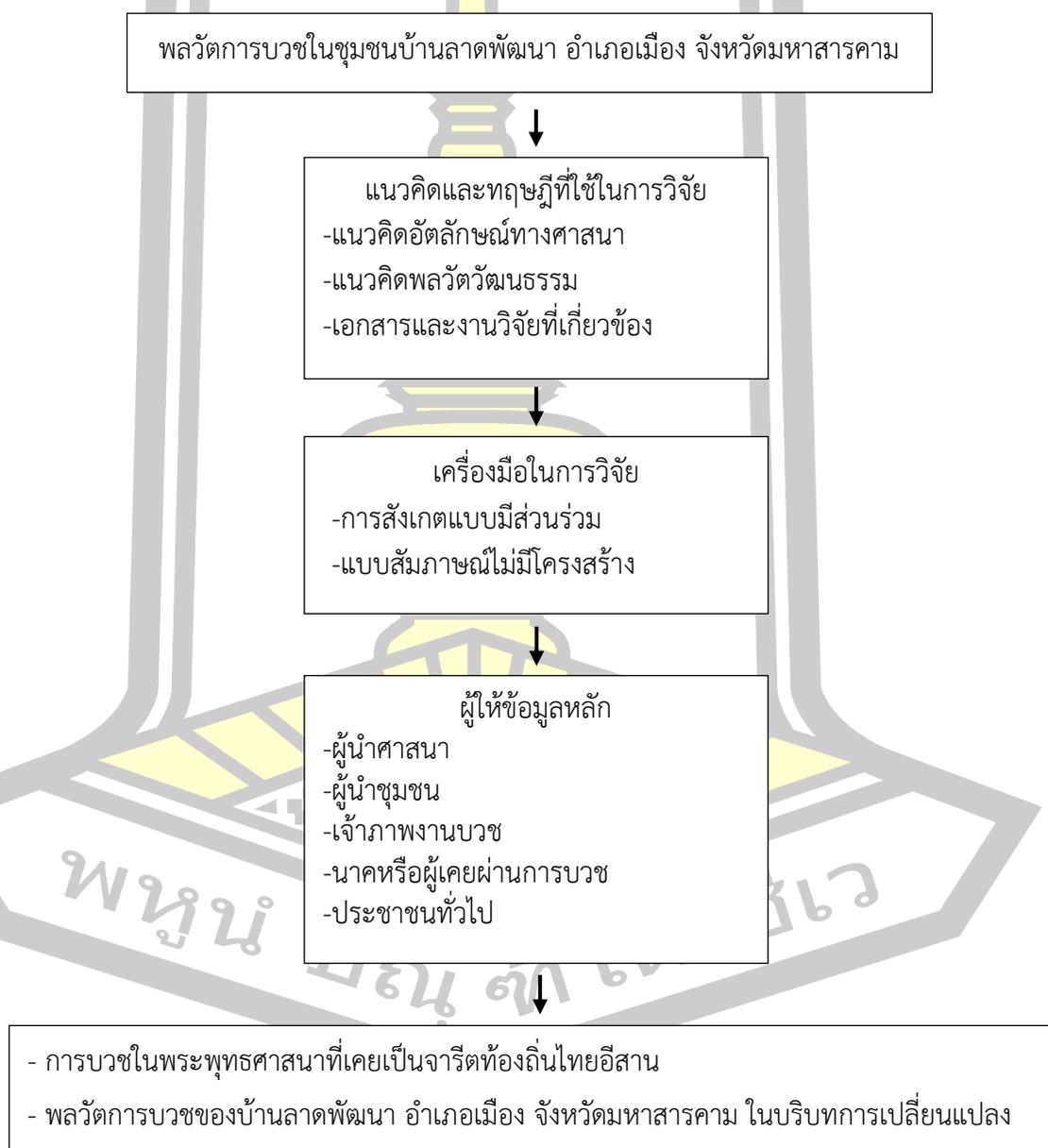
พลวัตของวัฒนธรรมซับซ้อนโดยกระแสโลกาภิวัตน์ ได้นำไปสู่การผสมผสานทางวัฒนธรรม รวมถึงการก่อเกิดกระแสวัฒนธรรมใหม่ พุทล์ โฮปเปอร์ (Paul Hopper) พลวัตการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของโลกที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมสังคมไทย

ข้อสังเกตประเด็นสำคัญ จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพลวัตวัฒนธรรม เอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้วิจัย พบบางงานของวิจัยของอรชุน อับปาคุรีย ในเรื่องพลวัตของวัฒนธรรมซับซ้อน โดยกระแสโลกาภิวัตน์ ได้นำไปสู่การผสมผสานทางวัฒนธรรม รวมถึงการก่อเกิดกระแสวัฒนธรรมใหม่ ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชนตำบลบ้านลาดพัฒนาเป็นอย่างมาก ส่วนงานวิจัยอื่นๆ ก็มีความสอดคล้องกับงานวิจัยนี้ งานวิจัยแต่ละเรื่องมีวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับยุคสมัยการปกครองของแต่ละท้องถิ่น การแพร่ กระจาย ทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้หลายปัจจัย ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นและแรงผลักดันที่ทำให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นที่อยู่ของคนในชุมชนทั้งออกไปและเข้ามา จึงได้นำประเพณีความเชื่อตามกระแสวัฒนธรรมใหม่ ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมเป็นอุปสรรคและโอกาส และสามารถกำหนดความหมายของโลกาภิวัตน์จากสายตาคนนอก ให้เห็นถึงความสามารถในการผสมผสานความแตกต่างเปลี่ยนแปลงโดยที่ไม่ได้ตั้งใจเกิดขึ้น

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบวช ทำให้ค้นพบบางงานวิจัยของสุนทรียา สุนทรวิภาต ได้วิจัยเรื่องความสำคัญของการบวชในพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทยในปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีในกรุงเทพมหานครและจังหวัดสุพรรณบุรี จิตรเดช อรชุน เจตคติต่อการบรรพชาอุปสมบทตามประเพณีไทยในพระพุทธศาสนาของนักเรียนนักศึกษาวัยรุ่นในเขตเทศบาลนครอุดรธานี พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน) พระอุปัชฌาย์ พระมหาสุทัศน์วรทสสี (ไชยะภา) คุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ตามกฏมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 17 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ กรมการศาสนา พระอุปัชฌาย์ พระประภาส กุดทีโป ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีการบวชลูกแก้วของกุลา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรราชธานี พระมหาสุทัศน์ ไชยะภา ศึกษาประวัติพระอุปัชฌาย์ในสมัยพุทธกาล พระอธิการสายแพร กตปุญโญ รูปแบบประเพณีการบวชภาคข้างของชุมชนชาวภูพานในจังหวัดสุรินทร์ พระทอง ธมมิโก ศึกษาผู้ที่มาขอบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุ พระสุชี ชาติธรรมโม ศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของประเพณีการบวช: ศึกษากรณีตำบลเมืองเก่า อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น พระครูปลัดชินกร แก้วนิล การเปลี่ยนแปลงความหมายและคุณค่าของปอยสง่าลงในสังคมไทยใหญ่ในปัจจุบัน

ประเด็นดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบวชของผู้วิจัยทั้งหมด การบวชนิยมให้ลูกหลานที่เป็นชายบวชมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และการบวชนั้นในอีสานยังเป็นการบวชแบบลาวล้านช้าง โดยมีพระอุปฌาย์ที่มีพรรษา 10 และยังได้รับความเคารพศรัทธาจากคนในชุมชนเป็นผู้บวชให้กุลบุตรได้ ในสมัยจารีตอีสานผู้บวชจะต้องบวชอย่างน้อย 1 พรรษา จึงจะลาสิกขาได้ แสดงว่าการบวชในอดีตเป็นการนำประเพณีและจารีตการบวชของล้านช้างมาใช้ในภาคอีสาน

2.3 กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

2.4 บริบทพื้นที่

2.4.1 ประวัติความเป็นมาตำบลลาดพัฒนา

เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2396 ที่ผ่านมานั้น มีคณะบุคคลกลุ่มหนึ่ง โดยอัญญาท้าวคำ ท้าวหน้าราชบุรี และพ่อขุนสุวรรณ ทั้งสามท่านไม่ปรากฏนามสกุล เพราะในสมัยนั้นไม่ใช้นามสกุล คงมีแต่ชื่อ ทั้งสามท่านอพยพมาพร้อมด้วยข้าราชการบริวาร ในขณะที่อัญญาท้าวคำพาสัมครพรรคพวก มาตากกลางป่าจะสร้างหมู่บ้านนั้นได้นิมิตเห็นตัวนົມ (ตัวลົນในภาษาอีสาน) วิ่งผ่านหน้าผู้คนทั้งหลายที่ ร่วมกันตากกลางป่า จากนั้นท่านจึงได้พยากรณ์ท่ามกลางหมู่ชนนั้นว่า ต่อไปนี้หมู่บ้านของเราจะเป็น หมู่บ้านที่ใหญ่และมีบ้านเรือนอยู่กันอย่างหนาแน่นเหมือนเกล็ดของตัวนົມ และก็เป็นจริงดังที่ท่าน พยากรณ์เอาไว้ เมื่อได้ตั้งหมู่บ้านเป็นหลักแหล่งและมั่นคงแล้ว ก็มีผู้ขอเข้ามาสมัครเป็นพรรคพวกอยู่ เรื่อยๆ จนเป็นหมู่บ้านใหญ่พอสมควร จึงได้ตั้งหมู่บ้านชื่อ “บ้านลาด” ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ท้าวมหาลัย (กวด) ได้รับพระราชโองการให้สร้างเมืองมหาสารคามขึ้นและได้มาดูแลบ้านลาด เห็นว่า บ้านลาดเหมาะสมที่จะสร้างเมืองจึงได้สร้างที่พักเพื่อให้ข้าทาสบริวารได้พักและคิดทำการต่อไป ขณะที่กำลังวางแผนสร้างเมืองอยู่นั้น เกิดฝนตกชุกทำให้เกิดน้ำท่วมเข้าถึงที่จะตั้งเป็นตัวเมือง จึงอพยพ ข้าทาสบริวารไปตั้งเมืองมหาสารคามที่บ้านนางไย ตามที่ได้สำรวจมาบริเวณกุดนางไยนั้นมีพื้นที่ กว้างขวางสามารถที่จะขยายเมืองต่อไปได้ จึงย้ายไปสร้างที่กุดนางไยแทน แต่ยังคงนามที่สร้างไว้ว่า “สร้างที่บริเวณบ้านลาดกุดยางใหญ่” จะเห็นได้ว่า บ้านลาดนี้มีความสำคัญในภูมิภาคมากทีเดียว การศึกษาสังคมของประเทศที่สำคัญหลายครั้ง ชาวบ้านลาดได้มีส่วนร่วมมาโดยตลอด เช่น ได้ร่วมมือ กับเมืองกาญจน์ลาว (อำเภอกันทรวิชัย) ตั้งด่านต่อสู้กับลาวในศึกเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทร์ปราบฮ่อ แม้กระทั่งร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 (พรหมมี มราชสีห์, 2565: สัมภาษณ์)

อนึ่งชื่อตามประวัติพยากรณ์พงศาวดารตั้งเมืองมหาสารคามว่า บ้านลาดกุดยางใหญ่นับตั้งแต่ตั้งหมู่บ้านขึ้น เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2396 จนถึงปัจจุบัน นับเป็นเวลานานถึง 167 ปี ก่อนตั้งเมืองมหาสารคามกว่า 30 ปี บ้านลาดเคยเป็นตำบลมาแล้วครั้งก่อนที่เปลี่ยนมาเป็นบ้านแก้ง และได้แยกตัวมาตั้งเป็นตำบลลาดพัฒนาในปัจจุบัน สาเหตุที่เปลี่ยนมาจากตำบลลาดพัฒนาเป็นตำบลแก้ง เพราะว่าเป็นคนก่อนนั้น กำนันคนต่อมาเป็นคนบ้านแก้ง ชื่อราชวงศ์ แสนพินิจ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นขุนแสนพินิจ ในขณะที่ขึ้นอยู่กับตำบลบ้านแก้งนั้น บ้านลาดได้แยกเป็น 3 หมู่บ้าน คือ บ้านลาด หมู่ 6 บ้านลาด หมู่ 19 และบ้านลาด หมู่ 20 หลังจากนั้นก็ได้แยกออกจากตำบลแก้งมาเป็นตำบลลาดพัฒนาเช่นเดิม ทั้ง 3 หมู่บ้าน จากบ้านลาด หมู่ที่ 19 เป็นบ้านลาดคุ่มทุ่ง หมู่ที่ 1 จากบ้านลาด หมู่ที่ 20 เป็นบ้านลาดคุ่มนอก หมู่ที่ 2 บ้านลาด หมู่ที่ 6 และบ้านลาด หมู่ที่ 19 ซึ่งแยกออกมาจากบ้านลาด

หมู่ที่ 6 ใน พ.ศ. 2535 รวมเป็น 4 หมู่บ้านในปัจจุบัน ขึ้นอยู่กับตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงในปัจจุบัน (ประเสริฐ วันโนนทอง, 2565: สัมภาษณ์)

สภาพทั่วไป (ที่สาธารณะประโยชน์ พื้นที่ทำกิน พื้นที่อยู่อาศัย) ที่ตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ลาดพัฒนา มีระยะทางห่างจากอำเภอเมืองมหาสารคาม ประมาณ 8 กิโลเมตร โดยมีบริเวณทางทิศตะวันออก ติดกับ เขตองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ท่าตูม ทิศตะวันตก ติดกับ เขตองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เกิ้ง ส่วนทิศใต้ ติดกับเขตองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เขวา และทิศเหนือ ติดกับ เขตองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) มะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

ลักษณะทางภูมิประเทศ มีเนื้อที่ประมาณ 38.55 ตารางกิโลเมตร หรือ 26,399 ไร่ พบสภาพเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำชีไหลผ่านตลอดแนวเขตระหว่าง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ไหลผ่านมายังเขตอำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ลักษณะดินเป็นดินเหนียวปนทราย เหมาะแก่การทำนาปีนาปรัง ปีละ 2-3 ครั้ง/ปี และปลูกพืชผักสวนครัวขายตามชุมชนสร้างรายได้ให้กับชุมชนเป็นอย่างดี มีแหล่งน้ำธรรมชาติจากลำน้ำชี ลำห้วย 2 สาย แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ได้แก่ ฝาย จำนวน 3 ฝาย บ่อน้ำตื้น จำนวน 18 บ่อ และบ่อโยก จำนวน 14 บ่อโยก

เขตการปกครอง จำนวนประชากรในตำบลลาดพัฒนา 7,443 คน โดยแบ่งตามหมู่บ้าน 19 หมู่บ้าน ดังนี้ หมู่ที่ 1 บ้านลาดคุ้มทุ่ง จำนวนประชากร 920 คน หมู่ที่ 2 บ้านลาดคุ้มนอกจำนวนประชากร 660 คน หมู่ที่ 3 บ้านท่างาน จำนวนประชากร 558 คน หมู่ที่ 4 บ้านวังไผ่ใต้ จำนวนประชากร 261 คน หมู่ที่ 5 บ้านท่าเจริญ จำนวนประชากร 296 คน หมู่ที่ 6 บ้านลาด จำนวนประชากร 256 คน หมู่ที่ 7 บ้านวังไผ่ จำนวนประชากร 430 คน หมู่ที่ 8 บ้านกุดซุย จำนวนประชากร 179 คน หมู่ที่ 9 บ้านหนองหวาย จำนวนประชากร 372 คน หมู่ที่ 10 บ้านม่วง จำนวนประชากร 449 คน หมู่ที่ 11 บ้านบุงคล้า จำนวนประชากร 732 คน หมู่ที่ 12 บ้านเลิงบ่อ จำนวนประชากร 443 คน หมู่ที่ 13 บ้านคุยโพธิ์ จำนวนประชากร 223 คน หมู่ที่ 14 บ้านท่าค้อ จำนวนประชากร 315 คน หมู่ที่ 15 บ้านหนองนาแซง จำนวนประชากร 320 คน หมู่ที่ 16 บ้านป่าจั่น จำนวนประชากร 148 คน หมู่ที่ 17 บ้านกุดซุย จำนวนประชากร 330 คน หมู่ที่ 18 บ้านวังไผ่พัฒนา จำนวนประชากร 184 คน และหมู่ที่ 19 บ้านลาด จำนวนประชากร 357 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลลาดพัฒนา, 2565: 12-13)

ขนบธรรมเนียมประเพณี ตำบลบ้านลาดพัฒนาอีตม้นและปฏิบัติตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ที่ปฏิบัติกันทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี ประเพณีที่ทำบุญต่างๆ มีดังนี้ เดือนอ้าย หรือบุญเข้ากรรม เป็นการทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารและฟังเทศน์ เนื่องในโอกาสที่พระสงฆ์อาบัติขึ้นรองจากปาราชิก ให้เข้าไปอยู่ในที่อันจำกัด เพื่อทรมานร่างกายให้หายจากกรรม ชำระจิตใจให้หายมัวหมองและพ้นจากอาบัติ เดือนยี่ หรือบุญคุณลาน เป็นการทำบุญสู่ขวัญที่นวดเสร็จแล้วและกองไว้ในลานข้าว เดือนสาม หรือบุญข้าวจี ทำบุญตักบาตร เดือนสี่ หรือบุญผะเหวดหรือบุญมหาชาติ ทำบุญฟังเทศน์มหาชาติ เดือนห้า หรือบุญสงกรานต์ สรงน้ำพระและผู้ใหญ่ เดือนหก หรือบุญบังไฟ เป็นประเพณีขอฝนอย่างหนึ่ง เดือนเจ็ด หรือบุญช่าชะ ทำบุญชำระล้างสิ่งที่เป็นเสนียดจัญไร อันจะทำให้เกิดความเดือดร้อน แก่บ้านเมือง มีการเลี้ยงผีปู่ตาและผีตาแสด (ผีรักษาไร่นา) เดือนแปด หรือบุญเข้าพรรษา เดือนเก้า หรือบุญข้าวประดับดิน ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่เปรตและญาติมิตรที่ตายไปแล้ว เดือนสิบ หรือบุญข้าสาก (ข้าวกระยาสาร) ทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายและเปรต มีการแลกเปลี่ยนข้าวกระยาสารกันระหว่างญาติพี่น้อง และชาวบ้านใกล้เคียง เดือนสิบเอ็ด หรือบุญออกพรรษา มีการถวายปราสาทผึ้ง (ซึ่งผึ้งประดิษฐ์เป็นปราสาท) การล่องเรือไฟ (ไหลเรือไฟ) และการแข่งเรือพาย และเดือนสิบสอง หรือบุญกฐิน ซึ่งจะจัดขึ้นในอาทิตย์สุดท้ายของเดือนตุลาคม

อย่างไรก็ดี ตำบลลาดพัฒนาเป็นตำบลที่อยู่ใกล้แม่น้ำชีไหลผ่าน ช่วงฤดูฝนจะเกิดน้ำท่วมเป็นประจำทุกๆ ปี ซึ่งไม่สามารถแก้ไขได้ เพราะพื้นที่อยู่ในระดับที่แม่น้ำชีไหลบ่าเข้ามาได้จนถึงถนนที่มีระดับสูงกว่าพื้นที่นา แต่ชาวบ้านก็ได้ประโยชน์จากการทำนาได้หลายครั้งในหนึ่งปี จึงเป็นวิถีชีวิตที่จะต้องปรับไปตามลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ ให้สอดคล้องกับความอยู่รอดในวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านต่อไป

2.4.2 ประวัติความเป็นมาวัดท่างาม

วัดท่างาม เดิมชื่อวัดคงคาท่างาม ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2404 มีพื้นที่วัดประมาณ 4 ไร่ เป็นสถานที่ตั้งวัดตามแนวริมลำน้ำชีไหลผ่าน ลักษณะพื้นที่เป็นที่ลุ่มลำน้ำต่ำกว่าถนนสัญจรของชาวบ้านอย่างมาก ยังมีต้นยางนาเกิดขึ้นในบริเวณวัดเป็นจำนวนมาก ภายในวัดมีศาลาพักสงฆ์และมีศาลาการเปรียญที่สร้างขึ้นจากไม้หลังเล็กๆ เท่านั้น จากนั้นในปี พ.ศ. 2520 จึงได้มีการปฏิสังขรวัดและได้รับบริจาคที่ดินจากนายจรีและนายโทน (ไม่ทราบนามสกุล) จำนวน 2 ไร่ ทำให้วัดมีพื้นที่เป็นจำนวน 8 ไร่ และเริ่มตัดต้นยางนาออกทั้งหมด มีการนำดินมาถมให้สูงเท่ากบถนนสายหลักของหมู่บ้านในปัจจุบัน บ้านท่างาม แยกออกมาจากบ้านบุงค่า หมู่ที่ 3 ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง

มหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม สังกัดคณะสงฆ์ สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2533 และได้แต่งตั้ง
เป็นวัดท่างาม อย่างถูกต้องตามกฎหมายในวันที่ 19 เดือนกันยายน พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา อาคาร
เสนาสนะประกอบด้วย ศาลาการเปรียญหลังใหม่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2557 แล้วเสร็จในปี 2561
ขนาดกว้าง 16 เมตร ยาว 28 เมตร จำนวนเงินก่อสร้างทั้งหมด 6 ล้านบาท (พระครูวรดิษฐ์ธรรมสาร
อุทัยเรือง (ชาติปัญญา), 2565: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 2 ศาลาการเปรียญหลังใหม่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2557 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2561

ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2565

สำหรับที่พักสงฆ์หรือกุฏิสงฆ์ จำนวน 3 หลัง สร้างเป็นอาคารคอนกรีตชั้นเดียว 2 หลัง

ภาพที่ 3 กุฏิเจ้าอาวาส

ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2565

ภาพที่ 4 กุฎีสงฆ์ จำนวน 3 หลัง
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2565

การบริหารและการปกครองในวัดท่างามตั้งแต่เริ่มก่อตั้งวัดมา (2404) มีเจ้าอาวาสปกครองวัด ดังนี้ (พระครูวรดิตถ์ธรรมสาร อุทัยเรือง (ชาตปัญญา), 2565: สัมภาษณ์)

1. พระใบ (ไม่ทราบฉายา)	พ.ศ. 2520-2522
2. พระสิงห์ (ไม่ทราบฉายา)	พ.ศ. 2523-2524
3. พระบิน (ไม่ทราบฉายา)	พ.ศ. 2525-2526
4. พระอธิการสม (อินทโชโต)	พ.ศ. 2525-2538
5. พระครูวรดิตถ์ธรรมสาร (ชาตปัญญา)	พ.ศ. 2538-ปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี วัดท่างามเป็นวัดที่ยังคงมีความเป็นจริยวัตร หน้าที่อันพึงปฏิบัติ ความประพฤดิ ท่วงทีวาจา และกิจกรรมทุกอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2404 เป็นต้นมา จึงทำให้มีเจ้าอาวาสสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่องจนถึงพระครูวรดิตถ์ธรรมสาร (ชาตปัญญา) ที่สืบทอดพระพุทธศาสนาจนทำให้ชาวบ้านท่างามได้เข้าวัดฟังธรรมจนถึงปัจจุบัน

พื้นที่อาณาเขตวัดทิศเหนือ ประมาณ 2 เส้น (100 เมตร) ติดกับ ฝั่งลำน้ำชี และเส้นทางไปอำเภอฆ้องชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนทิศใต้ ประมาณ 1 เส้น (50 เมตร) ติดกับ ตำบลเลิงบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม สำหรับทิศตะวันออก ประมาณ 3 เส้น (150 เมตร) ติดกับ บ้านบุงคำ ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม และส่วนของทิศตะวันตก ประมาณ 3 เส้น (150 เมตร) ติดกับ บ้านวังไผ่ บ้านป่าจั่น ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม สำหรับการเดินทางในปัจจุบันสามารถเดินทางได้สะดวก เพราะมีถนนทางหลวงเชื่อมหมู่บ้านต่างๆ ได้ทุกหมู่บ้าน และ

ในบ้านท่างามมีลักษณะภูมิประเทศ ที่เป็นพื้นที่ลุ่มลำนํ้าซีไหลผ่าน เหมาะแก่การปลูกข้าวนาปีและนาปรัง บางปีทำนาข้าวได้ปีละ 2-3 ครั้ง จึงทำให้มีรายได้จากการการขายข้าวเป็นส่วนมาก แต่เมื่อถึงฤดูฝนพื้นที่ลุ่มใกล้ลำนํ้าซีนี้ จะท่วมนาข้าวเป็นประจำทุกปี

ภาพที่ 7 ฤดูกาลทำนาปลูกข้าวของชาวบ้านท่างาม
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2565

จากการศึกษาบ้านท่างาม บ้านเรือนในชุมชนมีการขยายตัวที่เกิดจากหลายปัจจัย ซึ่งปรากฏการทางสังคมพบว่าเกิดสภาพ 2 ด้าน ได้แก่ ด้านทัศนียภาพของชุมชน เกิดความแออัดในหมู่บ้านจำเป็นต้องย้ายบ้านสร้างบ้านเรือนใหม่ขยายออกไปตามพื้นที่ของตนเอง และเกิดภาวะการแยกหมู่บ้านให้เหมาะแก่การปกครอง ชุมชนบ้านท่างามเมื่อก่อนนี้มักจะอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ เมื่อแต่งงานสมาชิกในครอบครัวก็ย่อมเพิ่มขึ้นการอยู่ร่วมกันก็ลำบากมากขึ้น ดังนั้น จึงเกิดการแยกครอบครัวสร้างครอบครัวใหม่โดยสร้างบริเวณรอบๆ เนื้อที่บ้านหลังใหญ่ของพ่อแม่ ซึ่งคนในชุมชนเรียกว่า เรือนหลักเรือนเค้า แต่ปัจจุบันเนื้อที่การสร้างบ้านในเขตชุมชนเริ่มแออัดจึงไปสร้างตามที่ดินตามทางเข้าหมู่บ้านเป็นส่วนตัวของตัวเอง จึงทำให้จำนวนครอบครัวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่ก็ถือว่าไม่มากนัก เป็นการปลูกสร้างบ้านเรือนที่มีลักษณะยกพื้นสูงสองชั้น ชั้นล่างสร้างจากอิฐฉาบด้วยปูน ชั้นบนส่วนมากสร้างด้วยไม้ แต่ก็มีบางบ้านที่สร้างเป็นชั้นเดียวสร้างจากปูนทั้งหลัง เป็นลักษณะทรงของบ้านที่มีนำเอาวัฒนธรรมต่างประเทศเข้ามา ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวของบุตรหลานที่แยกตัวออกมาจากครอบครัวพ่อแม่ และส่วนหนึ่งมาจากการย้ายถิ่นฐานมาอาศัยในชุมชน จึงทำให้ชาวบ้านมีวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปบ้างตามความต้องการของสังคมสมัยใหม่ของบุตรหลานไปด้วย

ภาพที่ 8 บ้านเรือนในชุมชนบ้านท่างามในปัจจุบัน
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2565

ส่วนบ้านที่อยู่ติดกับถนนได้มีการสร้างบ้านให้สามารถเป็นร้านค้าจำหน่ายสินค้าประเภทของอยู่ของกินในชีวิตประจำวัน เช่น ข้าวสาร อาหาร และของใช้ที่จำเป็นทุกอย่างไว้จำหน่ายให้กับคนในชุมชนและคนที่สัญจรผ่านบ้านท่างามแห่งนี้อีกด้วย นับเป็นรายได้ที่ทำให้คนในชุมชนเพิ่มมากขึ้นจากรายได้หลักของการทำนาข้าวและพืชอื่นๆ ตามฤดูกาล

ภาพที่ 9 ร้านค้าในชุมชนบ้านท่างามในปัจจุบัน
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2565

2.4.2.1 ด้านความเชื่อ

1) ความเชื่อเกี่ยวกับผีดอนปู่ตา

เป็นความเชื่อที่เคยมีมาในอดีต ตามที่ประเสริฐ วันโนนทอง เล่าให้ฟังว่าผีดอนปู่ตาพื้นที่แห่งนี้แต่ก่อนที่จะมีการสร้างวัดเป็นป่าชุมชน เรียกว่า “หนองไม้ตาย” คนไปพบเป็นหนองน้ำที่แห้งแล้งมีต้นยางนาขนาดใหญ่ยืนต้นตายอยู่ในบริเวณหนองน้ำจำนวนมาก ในปีปัจจุบันยังมีให้เห็นต้นยางนาขนาดใหญ่ขึ้นอยู่บริเวณผีดอนปู่ตา จำนวน 6 ต้น มีขนาด 3 คนโอบ จากที่เห็นต้นยางนาที่ยังคงเหลือ ผู้เล่าบอกว่า เป็นเพราะความต้องการของชาวบ้านที่จะอนุรักษ์ต้นยางนาที่เหลือนี้ให้เป็นไว้สำหรับลูกหลานได้ศึกษาและได้เห็นเพื่อเป็นสมบัติของลูกหลานรุ่นต่อไป ต้นยางนານี้ น่าจะมีอายุมากกว่าร้อยปีขึ้นไปและยังพบเห็นน้อยมาก

ภาพที่ 10 ต้นยางนาที่ยังคงเหลือบริเวณพื้นที่ดอนปู่ตาในปัจจุบัน
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2565

ประเสริฐ วันโนนทอง เล่าถึงการจัดงานให้ดอนปู่ตาว่า เมื่อถึงวันพุทธาติย์แรกของเดือน 6 ข้างแรมของทุกปี ชาวบ้านท่างามต้องจัดงานเลี้ยงผีดอนปู่ตา โดยมีความเชื่อเชื่อว่า เมื่อบวงสรวงแล้ว ผีดอนปู่ตาจะตามคุ้มครอง อยู่เย็นเป็นสุข แคล้วคลาดปลอดภัย ทำให้ชาวบ้านผลิตอุตสาหกรรม การประกอบพิธีกรรม ผู้ทำพิธีกรรมชาวบ้านเรียกว่า “พ่อจ้ำ” ที่ดำเนินตั้งแต่เริ่มต้นจนจบพิธี โดยผู้ใหญ่บ้านประกาศให้ชาวบ้านได้ทราบ เพื่อเตรียมข้าวปลาอาหารของเซ่นไหว้ เมื่อถึงวันพิธีชาวบ้านได้นำของไหว้ที่นิยมนำมาถวาย เช่น เป็ดตัว ไก่ตัว เหล้าไห ดอกไม้ รูปเทียน

ไปรวมกันที่ศาลดอนปู่ตา เมื่อพร้อมกันแล้วพ่อจ๋ากกล่าวนำพิธีจนเสร็จพิธีกรรมทางผี จากนั้นเป็นพิธีของพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ และฉันภัตตาหารเป็นอันเสร็จพิธีเลี้ยงดอนปู่ตา แล้วพ่อจ๋ากจึงยกอาหารที่เลี้ยงดอนปู่ตามาแบ่งไว้บางส่วน ที่เหลือก็นำไปแจกจ่ายกันไป เพื่อนำไปรับทานเป็นสิริมงคลให้กับครอบครัวและญาติพี่น้องของตนเอง จากนั้นชาวบ้านจึงไปรวมกันเพื่อทำบุญที่ศาลากลางบ้านต่ออีก (ประเสริฐ วันโนนทอง, 2565: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 11 ศาลดอนปู่ตาที่ชาวบ้านให้ความเคารพและมีการเซ่นไหว้ทุกปี
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2565

2) ความเชื่อเกี่ยวกับต้นกกส้มโอง (ต้นกก)

ชาวบ้านมีความเชื่อว่า เป็นที่อาศัยของเทพารักษ์ ที่คอยปกป้องรักษาใช้พันภัยอันตราย พืชโรคต่าง ๆ ที่เกิดจากผีตอผี จากโรคภัยไข้เจ็บ หรือเกิดจากอุบัติเหตุ พิธีเลี้ยงชาวบ้านจะนำ น้ำหวาน น้ำเปล่า ดอกไม้ พวงมาลัย และผลไม้ 5 อย่าง 9 อย่าง ได้แก่ กล้วยหอม ส้ม ลูกพลับ แอปเปิล องุ่น สับปะรด สาลี่ ลำไย แก้วมังกร ยกเว้นละมุน เมื่อนำมาไหว้จะทำให้ชีวิตไม่มีความเจริญ ทำมาค้าขายไม่ขึ้น การเลี้ยงไม่จำกัดวัน ตามความสะดวกหรือกำหนดวันที่ได้กล่าวไว้ เมื่อเลี้ยงเสร็จแล้วผลไม้ที่ลาแล้วให้ผู้ไหว้แบ่งไว้รับประทานเล็กน้อย แล้วแจกจ่ายบริวารหรือบริจาคให้ทาน แต่ถ้าผู้ไหว้ไม่รับประทานก็ให้ใช้วิธีปอกผลไม้ชิ้นๆ แทน จะทำให้การไหว้สมบูรณ์และได้ตามที่ขอ สิ่งที่ต้องการนั้นไปด้วย (ประเสริฐ วันโนนทอง, 2565: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 12 ต้นกกลมโอง (ต้นกก) ที่ชาวบ้านศรัทธานำสิ่งของมาไหว้สักการะเป็นประจำ
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2565

3) เสากลางบ้าน (เสาหลักบ้าน) ปัจจุบันอยู่ที่บ้านบุงค่า เป็นหลักบ้านที่ชาวบ้านจะ
มาเลี้ยงหลังจากเลี้ยงดอนปู่ตาแล้ว ซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ของทุกๆ ปี ชาวบ้านมีความเชื่อ
ว่า “ป้อบ้าน” ให้เป็นที่สถิตของผีผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่อให้ปกป้องคุ้มครองคนในบ้านเมือง
โดยใช้ไม้เป็นสัญลักษณ์ ใช้ไม้มงคลที่หาได้ง่าย ได้แก่ ไม้คุณ (ต้นราชพฤกษ์) ตัดเป็นท่อนๆ
มีความสูงประมาณ 1 เมตร ตั้งบนฐานสี่เหลี่ยมก่อปูนซีเมนต์สูงประมาณ 50 เซนติเมตร เป็นของ
คู่บ้านคู่เมือง เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามธรรมเนียมของพราหมณ์ ได้มีการฝังเสาหลักบ้าน
เมื่อปี พ.ศ. 2404 ไว้ ณ ศาลากลางหมู่บ้าน ปัจจุบันก็มีชาวบ้านนับถือ สักการบูชา นำพวงมาลัย
ไปคล้องบูชา โดยมีความเชื่อจะทำให้ตัวเองอยู่เย็นเป็นสุข (เต็ม ทาวิเชียร, 2565: สัมภาษณ์)

พหุบัน ปณ สกิต ชีเว

ภาพที่ 13 เสากลางบ้าน (เสากลางบ้าน)
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2565

2.4.2.2 ภูมิปัญญาในชุมชน

ประชาชนส่วนใหญ่ในบ้านท่างาม ได้นำภูมิปัญญาทั้งที่มีอยู่เก่าก่อนและประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ทันสมัยกับการนำไปใช้ได้มากขึ้น และเป็นการเพิ่มมูลค่าของสินค้าให้มากยิ่งขึ้น ในชุมชนจึงมีอาชีพที่เป็นภูมิปัญญา ดังนี้

1) เครื่องจักสาน เป็นการนำไม้ไผ่มาแปรรูปเป็นของใช้ในชีวิตประจำวัน อย่างเช่น กระติบข้าว ไซตักปลา กระด้ง ตะกร้อ ปุ้งกี๋ หลัว ตะกร้า เข่ง ลอบ สุ่ม ไซ กระชัง ตะข้อง ฯลฯ จึงทำให้ชาวบ้านมีรายได้เสริมในการทำเครื่องจักสานเหล่านี้เป็นอย่างมาก

ภาพที่ 14 เครื่องจักสานที่เป็นการนำไม้ไผ่มาทำเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนและส่งจำหน่าย
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2565

2) การทำเสื่อกก เป็นสินค้าที่ชาวบ้านได้จัดตั้งเป็นกลุ่มขึ้นมา โดยมีชื่อว่า กลุ่มผลิตภัณฑ์จากกก เป็นการรวมตัวของคนในชุมชนประมาณ 15 คน มีผลิตภัณฑ์อย่างเช่น เสื่อกก กระติบข้าว หมวก ฯลฯ ต่อไปทางกลุ่มกำลังออกแบบกระเป๋าเงิน กระเป๋าถือ และกระเป๋าใส่โน้ตบุ๊ก โดยการสนับสนุนการออกแบบจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม (สายสมร ภูนาคำ, 2565: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 15 ผลิตภัณฑ์จากกลุ่มทอกก
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2565

3) กลุ่มทำปลาร้าแปรรูป เนื่องจากบ้านท่างามติดกับลำน้ำชี มีการทำการประมงหาปลาจากลำน้ำชีมาก ปลาที่จับได้มีทั้งปลาที่จำหน่ายสดและส่วนที่ไม่สามารถขายได้ จึงได้มาแปรรูปในรูปแบบต่างๆ การทำปลาร้าจึงเป็นผลิตภัณฑ์อีกประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นได้ และมีการจัดตั้งกลุ่มผู้ผลิตปลาร้าขึ้น เพื่อสนับสนุนการจำหน่ายผลผลิตของสมาชิกให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น ตามความรู้ภูมิปัญญาของคนในชุมชน (จันยา นาคำชัย, 2565: สัมภาษณ์)

พหุบัน ปณ สก โตะ ชีเว

ภาพที่ 16 กลุ่มทำปลาร้าแปรรูป
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2565

2.4.2.3 ประเพณีและวัฒนธรรม (ฮีด-คอง)

วัฒนธรรมของบ้านท่างาม ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเป็นสมัยใหม่ของคนในปัจจุบันที่รับเอาวัฒนธรรมจากด้านนอกทั้งโดยตรงและทางอ้อม ทางตรงก็คือการรับมาจากการสื่อสารที่ทันสมัยมากขึ้น เช่น จากอินเทอร์เน็ต ทีวี โทรศัพท์ ที่มีกันเกือบทุกบ้าน และทางอ้อมมาจากบุคคลภายนอกต่างถิ่นมาอยู่อาศัยแล้วนำวัฒนธรรมของตนเองมาเผยแพร่ พ่อจรัส ได้กล่าวว่าบ้านท่างามมีการรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาอย่างมา จึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลง ปรับเปลี่ยน และพัฒนาให้เหมาะสมตามยุคตามสมัย โดยชาวบ้านได้มีการเลือกสรร ปรับปรุง ประดิษฐ์ คิดค้น ให้เป็นแบบแผนปฏิบัติร่วมกันในการดำเนินชีวิต ยังยึดหลักประเพณีวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมตามฮีด-คองที่เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน แม้บุญบางเดือนที่นำไปร่วมกับเดือนอื่นแต่ชาวยังถือว่ายังได้ทำบุญตามฮีด-คองอยู่เช่นเดิม ดังนี้ (จรัส คันทลี, 2565: สัมภาษณ์)

ฮีด 1) บุญปรีวารสกรรม เป็นพิธีสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ในชุมชนยังปฏิบัติตามฮีดนี้อยู่เดือนอ้าย ยังจัดขึ้นที่วัดบ้านบุงคำร่วมกันเป็นประจำทุก ๆ ปี ฮีด 2) บุญคุณลาน ชาวบ้านท่างามไม่มีการจัดงานบุญคุณลาน สาเหตุเพราะปัจจุบันชาวบ้านไม่นิยมนำข้าวขึ้นเล่า ส่วนมากเมื่อเก็บเกี่ยวแล้วนำข้าวไปขายทันที ฮีด 3) บุญข้าวจี หลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จชาวบ้านก็จะรวมกันทำบุญข้าวจีขึ้นประจำทุกหมู่บ้านจะกระทำกันในวันมาฆบูชาวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ชาวบ้านถือเอาตามประเพณีทางจันทรคติและตรงกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ด้วยชาวบ้าน

เชื่อว่าจะได้านิสงส์มากในการทำบุญข้าวจี่น ฮีต 4) บุญมหาชาติ ชาวบ้านจะมีการทำบุญพระเวส
 ร่วมกับบ้านบุงค่าเป็นประจำทุกปี ฮีต 5) บุญสงกรานต์ เป็นประเพณีวัฒนธรรมของคนอีสานมา
 ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ชาวบ้านจะร่วมกันทำที่หมู่บ้านของตน เพื่อต้อนรับลูกหลานที่เดินทางมาจาก
 ต่างจังหวัด หรือเป็นวันรวมญาติเพื่อจะมารดน้ำขอพรจากผู้เฒ่าผู้แก่ มารดา ได้จัดขึ้นในวันเพ็ญขึ้น
 15 ค่ำ เดือน 5 เป็นประเพณีที่จัดขึ้นทุกๆ ปี ฮีต 6) บุญเบิกบ้าน ชาวบ้านทำงานจะทำบุญเบิกบ้าน
 หรือเรียกว่าบุญตอนปู่ตา เพื่อบอกแก่ผีปู่ตาที่ปกป้องรักษาชาวบ้าน เมื่อทำบุญที่ตอนปู่ตาเสร็จแล้ว
 จากนั้นชาวบ้านจึงเดินทางไปศาลากลางบ้านร่วมกันทำบุญเสาหลักบ้านต่อไปอีก ในการเลี้ยงครั้งนี้
 จะร่วมกันกับบ้านบุงค่า เพราะเสาหลักบ้านจะตั้งอยู่บริเวณบ้านบุงค่า ก่อนนั้นบ้านทำงานยังไม่ได้แยก
 หมู่บ้านออกมา สำหรับการจุดบั้งไฟเสี่ยงทายในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ ชาวบ้านมี การ
 ขยายพื้นที่ที่อยู่อาศัยเพราะจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น อาจเกิดอันตรายที่บั้งไฟตกใส่บ้านเรือน
 หรือทรัพย์สินมีค่า ตลอดจนอาจเกิดอุบัติเหตุกับชีวิตของคนได้ ชาวบ้านและผู้นำหมู่บ้านจึงงด
 การจุดบั้งไฟเสี่ยงทายมาตั้งแต่ พ.ศ. 2558 เป็นต้นมา ฮีต 7) บุญซำชะ คือยังมีการทำบุญบ้านตาม
 ฮีตนี้อยู่ ฮีต 8) บุญเข้าพรรษา เป็นประเพณีที่พระสงฆ์จะต้องอยู่จำพรรษา ตลอด 3 เดือน ซึ่งจัดขึ้น
 ทุกๆ ปี

เมื่อถึงบุญฮีต 9) บุญข้าวประดับดิน เป็นบุญที่จัดขึ้นในวันแรม 14 ค่ำเดือน 9
 ชาวบ้านยังมีบุญตามฮีตเป็นประจำทุกๆ ปี ฮีต 10) บุญข้าวสากหรือสลาภัดต์ เป็นบุญที่ชาวบ้าน
 ร่วมกันจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ กลางเดือน 10 เป็นประจำเช่นกัน ฮีต 11) บุญออกพรรษา บุญไหลเรือไฟ
 เป็นงานประจำปีของตำบลลาดพัฒนา จัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 เริ่มตั้งแต่เวลา 09.00–21.00 น.
 หมู่บ้านที่เข้าร่วมงานไหลเรือ ประกอบด้วย บ้านท่าตูม บ้านท่างาม และบ้านบุงค่า ชาวบ้านยังได้
 จัดฮ้านประทีปสร้างด้วยเสาสีตัน แต่ละเสาประดับด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย เสาสีตันยกพื้นสูงประมาณ
 หนึ่งเมตรครึ่ง ทำพื้นด้วยไม้ไผ่สานขัดแตะตาห่างๆ และแทรกแซมด้วยกาบกล้วยเป็นงานฝีมือที่
 ชาวบ้านพร้อมใจกันสร้างสรรค์ เพื่อเป็นพุทธบูชาแด่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพุทธกตัญญู
 ตอนกลางคืนชาวบ้านจะนำประทีป รูป เทียน มาจุดเพื่อบูชาพระรัตนตรัยร่วมกัน ฮีต 12) บุญกฐิน
 เป็นบุญวันเพ็ญเดือน 12 ที่ชาวบ้านจะได้ร่วมกันทำบุญกฐิน ตั้งแต่ 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงเพ็ญเดือน 12
 รวมเวลา 1 เดือน เมื่อสิ้นกฐินแล้วชาวบ้านจึงร่วมกันจัดประเพณีลอยกระทงตามลุ่มแม่น้ำชี
 หลังบริเวณพื้นที่วัดท่างามเป็นประจำทุกปีจนถึงปัจจุบันนี้

2.5 สรุปท้ายบท

ปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนลาดพัฒนาที่มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างเป็นบางราย เช่น การออกไปทำงานประจำในตัวจังหวัดมหาสารคาม มีอาชีพรับเหมาก่อสร้าง อาชีพรับจ้าง เพื่อเป็นการสร้างรายได้นำมาเลี้ยงดูครอบครัว ยังคงผสมผสานกันไปแบบฤดูกาล โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการเรียนรู้และประกอบอาชีพ ในส่วนของเศรษฐกิจชุมชนนั้นจะผลัดเปลี่ยนตามเดือนหรือฤดูกาลที่ชาวอีสานได้กระทำกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ เดือนมกราคมถึงเมษายน เป็นเศรษฐกิจแบบชาวนาอีสาน เช่น ปลูกข้าวโพด เลี้ยงโคกระบือ ทอเสื่อ ปลูกเห็ดฟาง เลี้ยงไก่ เลี้ยงเป็ด และรับจ้างทั่วไป เป็นต้น เดือนพฤษภาคมถึงสิงหาคม เป็นเศรษฐกิจการทำงานหรือเตรียมการลงนามีการปรับพื้นที่ทำนา ไถกลบฟาง เพื่อเตรียมความพร้อมในการลงนามและปลูกข้าว เดือนกันยายนเป็นการออกไปรับจ้างทั่วไปของชาวบ้าน เดือนตุลาคมถึงธันวาคม เป็นช่วงการเก็บเกี่ยวข้าวและปลูกพืชเสริม เช่น ปลูกผัก ปลูกข้าวโพด ปลูกถั่ว และเลี้ยงโคกระบือ เลี้ยงไก่ เลี้ยงเป็ด หรือ รับจ้างเกี่ยวข้าว ฯลฯ เป็นเศรษฐกิจชุมชนที่ใช้ความสามารถหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัว ทำให้สังคมเป็นลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน ยังมีรักษาบุญประเพณีฮีต-คองตลอดจนมีประเพณีอื่นๆ ที่ถูกนำมาผสมผสานเชื่อมโยงของระบบความเชื่อหลากหลายทั้งพุทธ พราหมณ์ และผี ตามความเชื่อในท้องถิ่นนั้น ในจำนวนฮีตทั้ง 12 เดือน จำแนกได้ 5 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1) ประเพณีที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา มี 5 ฮีต ได้แก่ บุญเข้ากรรม บุญผะเหวด บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา และบุญกฐิน กลุ่มที่ 2) ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับข้าว มี 2 ฮีต ได้แก่ บุญคูณลาน บุญข้าวจี่ กลุ่มที่ 3) ประเพณีเกี่ยวกับน้ำ มี 2 ฮีต ได้แก่ บุญบั้งไฟ บุญสงกรานต์ กลุ่มที่ 4) ประเพณีที่เกี่ยวกับความกตัญญูและระลึกถึงบรรพบุรุษ มี 2 ฮีต ได้แก่ บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก และกลุ่มที่ 5) ประเพณีที่เกี่ยวกับความเป็นสิริมงคล มี 1 ฮีต ได้แก่ บุญซำฮะ อย่างไรก็ตาม ประเพณีฮีต 12 มีอิทธิพลเหนือชีวิตรวมทั้งจิตใจ และความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านทำงาน ในตำบลลาดพัฒนาทุกคน ต้องปฏิบัติตามโดยมีความเชื่อว่าทำตามฮีตจะอยู่เย็นเป็นสุข มีความสมหวังทุกประการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

บทที่ 3

การบวชในพระพุทธศาสนาที่เคยเป็นจารีตท้องถิ่นไทยอีสาน

การบวชในพระพุทธศาสนาที่เคยเป็นจารีตท้องถิ่นไทยอีสาน ผู้ศึกษาได้รวบรวมประเพณีการบวชแบบพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นจารีตในอีสาน ดังนี้

- 3.1 ประเพณีการบวชตามหลักการพระไตรปิฎก (พุทธกาล)
- 3.2 พระพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
- 3.3 พระพุทธศาสนาในล้านช้าง
- 3.4 ภูมิภาคอีสาน
- 3.5 การบวชในอีสาน (ลาว)

3.1 ประเพณีการบวชตามหลักการพระไตรปิฎก (พุทธกาล)

พระไตรปิฎกคือที่รวบรวมคำสอนในพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 3 ปิฎกด้วยกัน ได้แก่ 1) พระวินัยปิฎกคือแหล่งรวบรวมพุทธบัญญัติที่เกี่ยวกับความประพฤติ ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม และการดำเนินกิจการต่างๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ 2) พระสุตตันตปิฎกคือแหล่งรวบรวมพระธรรมเทศนาคำบรรยายต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าตรัสยกย่องให้เหมาะกับบุคคลและโอกาส ตลอดจนบทประพันธ์ เรื่องเล่า และเรื่องราวทั้งหลายที่เป็นชั้นเดิมในพระพุทธศาสนา และ 3) พระอภิธรรมปิฎกคือแหล่งรวบรวมธรรมและคำอธิบายที่เป็นหลักวิชาล้วนๆ ไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือเหตุการณ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543: 76-77) พระไตรปิฎกนอกจากจะเป็นที่รวบรวมหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาสำหรับให้พุทธศาสนิกชนได้ศึกษาค้นคว้าและนำไปปฏิบัติแล้ว ยังเป็นที่ให้บุคคลผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ในด้านอื่นๆ ได้อีกด้วย เช่น ความรู้ด้านนิเวศวิทยา ความรู้ด้านสาธารณสุข ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์ ความรู้ด้านจิตวิทยา ความรู้ด้านภาษา และความรู้ด้านการเมืองการปกครอง

อย่างไรก็ตาม ในช่วงต้นพุทธกาลเรื่องการรับบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นศูนย์กลางการปกครองของพระพุทธเจ้าได้อย่างชัดเจน เมื่อมีกุลบุตรผู้มีความศรัทธาต้องการจะออกบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์สาวกซึ่งจาริกไปเผยแผ่ธรรมยังสถานที่ต่างๆ ก็จะต้องพากุลบุตรผู้มีความศรัทธาเหล่านั้นกลับมาบรรพชาอุปสมบทกับ

พระพุทธองค์ ไม่ว่าพระองค์จะประทับอยู่ ณ ที่ใดก็ตาม โดยจะทรงประทานการอุปสมบทให้ด้วยพระองค์เอง หากบุคคลใดได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วก็จะตรัสประทานอุปสมบทให้ว่า “เธอจงเป็นภิกษุเถิด แล้วตรัสต่อไปว่าธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด” แต่หากบุคคลใดยังไม่บรรลุเป็นพระอรหันต์ก็จะตรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุเถิด แล้วตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด” (วินยปิฎก มหาวิภังคปาติ (บาลี) เล่มที่ 4 ข้อที่ 28 หน้าที่ 23, วินยปิฎก มหาวิภังค์ (ไทย) เล่มที่ 4 ข้อที่ 28 หน้าที่ 36) เรียกวิธีการอุปสมบทนี้ว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” ซึ่งเป็นการบวชที่สำเร็จด้วยอำนาจของบุคคลคือพระศาสดา เมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุเรียบร้อยแล้วก็จะทรงให้จาริกออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังสถานที่ต่างๆ ต่อไป

จึงทำให้สมาชิกของสังคมสงฆ์ส่วนมากเป็นพระอรหันต์ไม่มีปัญหาเรื่องการประพฤติปฏิบัติตนที่ไม่เหมาะสม ต่อมาเมื่อพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้ามีจำนวนมากขึ้น แต่บุคคลซึ่งเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์นี้มีความหลากหลาย เนื่องจากมาจากคนซึ่งมีพื้นฐานทางด้านฐานะการศึกษา อาชีพ ชาติตระกูล และวรรณะ ตลอดจนความเชื่อแตกต่างกัน การเข้ามาอยู่รวมกันเป็นสังคมสงฆ์ แม้จะไม่มีแบ่งชนชั้นวรรณะแล้วเพราะทุกคนเป็นสมณศากยบุตรเสมอเหมือนกันหมด แต่ระดับความคิดจิตใจและความประพฤติยังคงมีความแตกต่างกันอยู่ เพราะฉะนั้น มักจะปรากฏว่ามีพระภิกษุบางรูปหรือจำนวนหนึ่งที่มีพฤติกรรมซึ่งสังคมสมัยนั้นติเตียน และไม่ก่อให้เกิดความศรัทธาแก่คนทั่วไป เมื่อมีเรื่องร้องเรียนมายังพระพุทธเจ้าพระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ เพื่อสอบสวนเรื่องราวต่างๆ เหมือนกับการใช้อำนาจตุลาการในสังคมทางการเมือง เมื่อสอบสวนแล้วทรงเห็นว่าพฤติกรรมดังกล่าวไม่เหมาะสมกับพระภิกษุผู้เป็นสมณศากยบุตร จึงจะทรงบัญญัติพระวินัยซึ่งเรียกว่า “สิกขาบท” ขึ้นท่ามกลางที่ประชุมสงฆ์ แล้วสงฆ์ก็จะนำไปศึกษาและประพฤติปฏิบัติตามความเหมาะสมกันต่อไป เพราะฉะนั้นพระวินัยจึงเสมือนกฎหมาย หรือรัฐธรรมนูญสำหรับสังคมสงฆ์ ซึ่งเป็นกรอบหรือแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้อง

ด้วยเหตุดังกล่าว การที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยขึ้น แม้ว่าจะดูเหมือนกับการใช้อำนาจทางนิติบัญญัติในสังคมทางการเมือง แต่ต่างกันตรงที่พระวินัยนั้นไม่ใช่กฎหมาย แต่เป็นเพียงข้อตกลงซึ่งยอมรับร่วมกันสำหรับใช้เป็นกรอบ หรือแนวทางในการฝึกฝนอบรมตนเองในสังคมสงฆ์ และพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติพระวินัยไว้ล่วงหน้าโดยพลการ เนื่องจากทรงรับฟังความเห็นจากทุกๆ ฝ่ายในที่ประชุมสงฆ์ก่อนแล้วจึงจะทรงบัญญัติพระวินัยขึ้น อีกทั้งในการบัญญัติพระวินัยหรือการวางระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ทุกครั้ง พระพุทธเจ้าจะทรงบัญญัติขึ้นภายหลังจากมีผู้กระทำ

ความผิดหรือกระทำความผิดที่สังคมติเตียน เมื่อพิจารณาสอบสวนท่ามกลางสงฆ์แล้วและเห็นว่าการกระทำ เช่นนั้นไม่เหมาะสม จึงบัญญัติพระวินัยขึ้นตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากกรณีต่างๆ เช่น ภิกษุรูปใด รูปหนึ่งประพฤติหรือกระทำความผิดสิ่งหนึ่งลงไปแล้วเกิดความเสียหายแก่คณะสงฆ์ เมื่อมีผู้ร้องเรียนมา หรือพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องรวมนั้น ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์และทรงพิจารณาสอบสวนจากทุกๆ ฝ่ายแล้ว เมื่อทรงเห็นว่าพฤติกรรมพระภิกษุนั้นไม่เหมาะสมกับสมณะศากยบุตรจริงๆ เพื่อป้องกันมิให้ พระภิกษุทั้งหลายประพฤติหรือกระทำเช่นนั้นอีกจึงทรงบัญญัติวินัยขึ้น โดยอาศัยอำนาจประโยชน์ 10 ประการ ดังนี้ 1) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ 2) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ 3) เพื่อข่มบุคคลผู้เกื้อยาก 4) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม 5) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน 6) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต 7) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส 8) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว 9) เพื่อความตั้งมั่นแห่งสังฆธรรม และ 10) เพื่อเอื้อเพื่อวินัย (วินยปิฎก มหาวิภังคปาลี (บาลี) เล่มที่ 1 ข้อที่ 39 หน้าที่ 26, วินยปิฎก มหาวิภังค (ไทย) เล่มที่ 1 ข้อที่ 39 หน้าที่ 28-29)

อย่างไรก็ตาม หากมีพระภิกษุรูปใดละเมิดพระวินัย หรือสิกขาบทซึ่งทรงบัญญัติไว้แล้ว เมื่อทรงเรียกประชุมสงฆ์และสอบสวนแล้วเห็นว่าภิกษุรูปนั้นกระทำความผิดจริง ก็จะทรงลงโทษด้วยการปรับอาบัติแก่พระภิกษุรูปนั้น ตามความผิดอันเกิดจากการละเมิดสิกขาบทแต่ละข้อซึ่งทรงบัญญัติไว้แล้ว โดยโทษมี 3 สถานคือ อย่างหนักคือขาดจากความเป็นภิกษุ อย่างกลางคือให้ภิกษุนั้นอยู่กรรม คือประพฤติวัตรอย่างหนึ่ง เพื่อทรมานตน และอย่างเบาคือให้ประจานตนต่อหน้าภิกษุด้วยกัน ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ด้วยพระองค์เองของพระพุทธเจ้า จึงไม่มีปัญหาหรือเกิดความขัดแย้งในเรื่องของการใช้อำนาจในสังคมเลย

3.1.1 พระสงฆ์สาวกเป็นผู้ปกครอง

การที่พระสงฆ์สาวกจำนวนหนึ่งซึ่งพระพุทธเจ้าทรงส่งออกไปเผยแผ่พระสังฆธรรมแล้ว ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่ ทำให้กุลบุตรจากสถานที่ต่างๆ มีความศรัทธาประสงค์จะออกบวช เป็นพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกแต่ละท่านจึงพากุลบุตรเหล่านั้นเดินทางจาก สถานที่ต่างๆ มาด้วยความลำบาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสถานที่ที่ห่างไกลและทุรกันดาร เพื่อให้ พระพุทธเจ้าทรงบวชให้และพระพุทธเจ้าทรงเห็นความยากลำบาก จึงประทานอนุญาตให้พระสงฆ์ สาวกเหล่านั้นทำหน้าที่บวชกุลบุตรได้ด้วยการให้บรรพชาอุปสมบท โดยการให้ไตรสรณคมน์ คือการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ (วินยปิฎก มหาวิภังคปาลี (บาลี) เล่มที่ 4 ข้อที่ 34 หน้าที่ 29-30,

วินัยปิฎก มหาวรรค (ไทย) เล่มที่ 4 ข้อที่ 34 หน้าที่ 42-43) ซึ่งเรียกการอุปสมบทด้วยวิธีนี้ว่า “ติสธณคมนุปสัมปทา” ซึ่งเป็นการบวชที่สำเร็จด้วยอำนาจของบุคคลคือ พระสาวก

ด้วยเหตุดังกล่าว จึงเป็นที่มาของรูปแบบการอุปสมบทซึ่งมีพระสงฆ์สาวกรองลงมาจาก การที่พระพุทธเจ้าทรงอุปสมบทด้วยพระองค์เอง จากเดิมที่พระองค์ทรงเป็นศูนย์กลางอำนาจ ในการตัดสินใจทุกเรื่อง ซึ่งรวมถึงเรื่องการรับบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์ด้วย แต่การกระจายอำนาจไปให้พระสงฆ์สาวกซึ่งจาริกออกไปเผยแผ่พระสัทธรรม ให้มีอำนาจตัดสินใจ บวชให้แก่กุลบุตรผู้มีความศรัทธาจะออกบวชได้แทนพระองค์ ทำให้พระสงฆ์สาวกเหล่านี้ เป็นอุปสมบทซึ่งมีความชัดเจนมากขึ้น ในฐานะเป็นผู้ให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรผู้มีความศรัทธา ในการออกบวช เมื่อบวชให้แล้วก็ต้องเป็นผู้มีหน้าที่ดูแลกุลบุตรผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ของ สังคมสงฆ์ได้โดยตรง และยังเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระให้พระพุทธเจ้าด้วย

3.1.2 สงฆ์เป็นผู้ปกครอง

คำว่า “สงฆ์” หรือ “สังฆะ” เป็นคำที่มีอยู่แล้วก่อนพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว เผยแผ่พระสัทธรรมออกไปจนทรงสามารถตั้งกลุ่มคนเพื่อเป็นแบบอย่าง สำหรับผู้ประพฤติธรรมขึ้นได้ จึงทรงนำคำว่า “สงฆ์” มาใช้เรียกกลุ่มคนดังกล่าว คำว่า “สงฆ์” นี้แปลว่าหมู่หรือชุมชน หมู่หรือชุมชนที่จะเป็นสงฆ์ก็คือมีการจัดตั้งวางระเบียบเป็นอย่างดี มีอุดมคติ มีจุดมุ่งหมายว่าจะอยู่ร่วมกันด้วยความสงบ เพื่อประพฤติปฏิบัติกระทำการที่ดีงาม อย่างพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาก็คือ ชุมชนที่อยู่ร่วมกันเพื่อเจริญไตรสิกขา เพื่อจะได้ฝึกฝนตนให้เจริญงอกงามขึ้นในศีล สมาธิ ปัญญา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543: 3) หากพิจารณาคำว่า “สงฆ์” ในพระพุทธศาสนา หมายถึง กลุ่มผู้สมครเข้ามาประพฤติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ถ้าเป็นกลุ่มนักบวชเพศชายเรียกว่า ภิกษุสงฆ์ ถ้าเป็นกลุ่มนักบวชเพศหญิงเรียกว่าภิกษุณีสงฆ์ อย่างไรก็ตาม คำว่า “สงฆ์” ยังมีความหมาย กว้างออกไปอีก กล่าวคือ คำว่า “สงฆ์” หมายถึง หมู่สาวกของพระพุทธเจ้าซึ่งเรียกว่าสาวกสงฆ์ ดังคำสวดในสังฆคุณ ประกอบด้วยคูปุรุช 4 คู่ หรืออริยบุคคล 8 เริ่มตั้งแต่พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลคู่ 1 พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีผล คู่ 1 พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีผลคู่ 1 พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตผลคู่ 1 สงฆ์เหล่านี้รวมเรียกว่า “อริยสงฆ์” หรือ “ทักษิณียบุคคล” คือบุคคล ผู้ควรแก่ทักษิณา และปรากฏว่า “อริยสงฆ์” เหล่านี้มีทั้งบุคคลผู้เป็นบรรพชิตและเป็นคฤหัสถ์ และต่างจาก “สงฆ์” อีกประเภทหนึ่งคือ “ภิกษุสงฆ์” คือหมู่แห่งภิกษุหรือชุมชนภิกษุหมู่หนึ่งตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป ซึ่งสามารถประกอบสังฆกรรมต่างๆ ได้ตามกำหนดทางพระวินัย เรียกว่า “สมมตสง”

(พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2545: 295) เพราะฉะนั้นสะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงยอมรับอำนาจของสงฆ์ และอำนาจของสงฆ์นั้นก็มาจากธรรม และวินัยที่พระองค์ทรงแสดง และบัญญัติไว้แล้วนั่นเอง เพื่อให้สงฆ์ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเอง

อย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้าทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ พัฒนาการขึ้นมาจากกรณีที่พระพุทธเจ้าทรงเห็นความลำบากของพระสงฆ์สาวกผู้อยู่ในที่ห่างไกลทุรกันดาร และความจำเป็นที่จะต้องมีการบัญญัติพระวินัย เนื่องจากมีภิกษุบางรูปประพฤติตนไม่เหมาะสมจนสังคมติเตียน ซึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัวของพระพุทธศาสนานั้นเอง ซึ่งทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องให้พระสงฆ์สาวกดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันซึ่งเรียกว่า “สังฆกรรม” เนื่องจากพระพุทธองค์มิได้เสด็จอยู่ในเวลานั้น และอาจเป็นความจำเป็นซึ่งทรงเล็งเห็นถึงอนาคตของพระพุทธศาสนา เมื่อพระองค์ทรงเสด็จดับขันธปรินิพานแล้วด้วยก็เป็นได้ ดังนั้นการมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ถือได้ว่าเป็นการมอบภาระหน้าที่ให้ช่วยกันดูแลปกครองกันเองและยังต้องช่วยกันกลั่นกรองบุคคลผู้จะเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุแล้วอยู่ร่วมกันในสังคมสงฆ์แทนพระพุทธเจ้าด้วย สังฆกรรมคือกรรมที่สงฆ์พึงทำหรือกิจที่พึงทำโดยที่ประชุมสงฆ์มี 4 อย่างคือ 1) อปโลกนกรรม กรรมที่ทำเพียงด้วยบอกกันในที่ประชุมสงฆ์ ไม่ต้องตั้งญัตติและไม่ต้องสวดอนุสาวนา เช่น การแจ้งการลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุ 2) ญัตติกรรม กรรมที่ทำเพียงตั้งญัตติไม่ต้องสวดอนุสาวนา เช่น อุโบสถและปวารณา 3) ญัตติทิตยกรรม กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนาหนหนึ่ง เช่น สมมติสีมา ให้ผ้ากฐิน และ 4) ญัตติจตุตถกรรม กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนา 3 หน เช่น อุปสมบท ให้ปริวาส ให้มานัต (ปริชา ช้างขวัญยืน, 2536: 98)

การที่จะทำสังฆกรรมแต่ละอย่างดังที่กล่าวมาได้นั้น พระพุทธเจ้าก็ทรงกำหนดจำนวนภิกษุที่จะรวมกันเป็นสงฆ์แตกต่างกันไปคือ 1) ภิกษุจำนวน 4 รูปขึ้นไป ทำสังฆกรรมได้ทุกอย่ยกเว้นปวารณา ให้ผ้ากฐิน อุปสมบท และอัพภาน เรียกว่า “สงฆ์จตุรวรรค” 2) ภิกษุจำนวน 5 รูปขึ้นไปทำปวารณา ให้ผ้ากฐิน และอุปสมบทในปัจจุบันชนบทได้ เรียกว่า “สงฆ์ปัญจวรรค” 3) ภิกษุจำนวน 10 รูปขึ้นไป ให้อุปสมบทในมธยมนชนบทได้ เรียกว่า “สงฆ์ทศวรรค” 4) ภิกษุจำนวน 20 รูปทำอัพภานได้ เรียกว่า “สงฆ์วิสตวรรค” 5) ภิกษุเกินกว่า 20 รูปขึ้นไป ใช้ทำสังฆกรรมได้ทุกชนิด เรียกว่า “สงฆ์อติเรกวิสตวรรค” การทำสังฆกรรมทุกอย่างสงฆ์จะต้องดำเนินการในเขตแดนที่เป็นสถานที่สำหรับใช้ประชุมซึ่งเรียกว่า “สีมา” ซึ่งต้องไม่เล็กเกินไปจนไม่อาจให้ภิกษุ 21 รูปนั่งได้และไม่ใหญ่เกิน 3 โยชน์ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2545: 264) จะเห็นว่า ในการทำสังฆกรรมต่างๆ นั้น ต้องอาศัยมติในที่ประชุมสงฆ์ซึ่งจะต้องมีมติเป็นเอกฉันท์คือ ไม่มีเสียงคัดค้านจากภิกษุใดเลย หากมีภิกษุแม้รูปหนึ่งคัดค้านขึ้นสังฆกรรมนั้นถือว่าไม่สำเร็จ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภิกษุผู้เข้า

ประชุมทุกรูปมีสิทธิแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระจะคัดค้านหรือเห็นด้วยก็ได้ ถ้าไม่เห็นด้วยก็ให้แสดงอาการคัดค้านขึ้น แต่ถ้าเห็นด้วยจะใช้วิธีการนั่งนิ่ง ในกรณีที่มีผู้คัดค้านก็ต้องทำความเข้าใจกันจนกว่าจะยอมเห็นด้วย ถ้าผู้คัดค้านยังคงยืนกรานไม่เห็นด้วย

ต่อมาภายหลังก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ได้ตรัสสั่งภิกษุทั้งหลายให้เรียก “อาวุโส” และ “ภันเต” หรือ “อายุสมา” กันตามพรราชาอ่อนแก่ และใช้เป็นธรรมเนียมจนมาถึงปัจจุบัน ดังพระดำรัสซึ่งตรัสสั่งพระอานนท์ไว้ว่า “อานนท์ เมื่อเราล่วงลับไป ภิกษุไม่ควรเรียกกันและกันด้วยวาจาว่า “อาวุโส” เหมือนดังที่เรียกกันตอนนี้ ภิกษุผู้แก่กว่าพึงเรียกภิกษุผู้อ่อนกว่า โดยชื่อหรือตระกูล โดยวาจาว่า “อาวุโส” ก็ได้ ภิกษุผู้อ่อนกว่าพึงเรียกภิกษุผู้แก่กว่าว่า “ภันเต” หรือ “อายุสมา” ก็ได้ (สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคคปาล (บาลี) เล่มที่ 10 ข้อที่ 216 หน้าที่ 134, สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ไทย) เล่มที่ 10 ข้อที่ 216 หน้าที่ 164-165) เพราะฉะนั้น ผู้ทำหน้าที่เป็นประธานในที่ประชุมสงฆ์ส่วนใหญ่จึงเป็นผู้มีอายุพรรษามากที่สุด นอกจากสังฆกรรมบางอย่าง ซึ่งต่อมาภายหลังพระพุทธเจ้าทรงกำหนดคุณสมบัติผู้ทำหน้าที่เป็นประธานไว้ชัดเจนมากขึ้นว่าต้องมีอายุพรรษาครบหรือเกิน 10 พรรษาขึ้นไป นั่นคือผู้ทำหน้าที่ เป็นอุปชฌายีให้การอุปสมบทแก่กุลบุตร

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงประทานอนุญาตให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการปกครอง สามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ แทนพระองค์แล้ว พระองค์จึงทรงงดกิจกรรมบางอย่างซึ่งเคยทรงทำด้วยพระองค์เอง เช่น การรับบุคคลเข้าเป็นสมาชิกของสังฆมณฑลคือ การประทานอุปสมบท ซึ่งเรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา และทรงเลิกการให้อุปสมบทของสาวกซึ่งเรียกว่า ติสรณคมนุปสัมปทาด้วย เนื่องจากทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำการอุปสมบทด้วยวิธีซึ่งเรียกว่า ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทาแล้ว ซึ่งเป็นการอุปสมบทที่สำเร็จด้วยอำนาจสงฆ์ แต่ก็ยังทรงอนุญาตให้เอาวิธีบวชด้วยตีสรณคมนุปสัมปทามาใช้บวชกุลบุตรผู้มีอายุยังไม่ครบกำหนดเป็นภิกษุให้เป็นสามเณรได้ ด้วยอำนาจของบุคคลคือสาวกหรือภิกษุผู้เถระนั่นเอง เมื่อเกิดมีสามเณรขึ้น การบวชจึงมี 2 อย่างคือ การบวชเป็นภิกษุเรียกว่า “อุปสัมปทาหรืออุปสมบท” ส่วนการบวชเป็นสามเณรเรียกว่า “บรรพชา” และวิธีที่สงฆ์จะให้การอุปสมบทแก่บุคคลใดได้นั้น จะต้องให้การอุปสมบทแก่บุคคลผู้ได้รับการบรรพชาเป็นสามเณรมาแล้วเท่านั้น (องค์การศึกษา วัฒนธรรมการศาสนา, 2505: 16)

3.1.3 อุปชฌาย์อาจารย์เป็นผู้ปกครอง

การปกครองในสังฆมณฑลนี้ แม้ว่าในระดับสังฆมณฑลพระพุทธเจ้าจะทรงประทานให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเรียกว่า “สังฆกรรม” และในการแก้ไขปัญหาอิกรณต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นให้สำเร็จเรียบร้อยดังที่กล่าวมาแล้ว แต่ในระดับส่วนบุคคล สังฆมณฑลก็ยังประสบปัญหาการประพฤติปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมของสมาชิกในสังฆมณฑลซึ่งก่อให้เกิดความเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติให้สังคมสงฆ์มีบุคคลผู้ที่ทำหน้าที่คอยสอดส่องดูแลภิกษุด้วยกัน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ และคอยแนะนำสั่งสอนให้ประพฤติปฏิบัติตน อยู่ในแนวทางที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย บุคคลผู้ที่ทำหน้าที่ดังกล่าวนี้เรียกว่า “อุปัชฌาย์” และ “อาจารย์”

คำว่า “อุปัชฌาย์” แปลว่า ผู้เพ่งโทษน้อยใหญ่ และหมายถึงผู้รับรองกุลบุตรเข้ารับการอุปสมบทในท่ามกลางภิกษุสงฆ์เป็นทั้งผู้นำเข้าหมู่ และเป็นผู้ปกครองคอยดูแลผิดและชอบ ทำหน้าที่ฝึกสอนอบรมให้การศึกษาต่อไป สำหรับอุปัชฌาย์ในฝ่ายภิกษุณี เรียกว่า ปวัตตินี เดิมที่ การบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุ แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงประทานอนุญาตให้สงฆ์สามารถ บรรพชาอุปสมบทให้แก่กุลบุตรผู้มีความศรัทธาอยากจะออกบวชได้แล้ว แต่ก็ยังไม่มีผู้ใดคอยทำหน้าที่ ปกครองดูแลพระภิกษุใหม่ซึ่งเพิ่งเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์อย่างชัดเจนโดยตรง เพราะฉะนั้น การที่พระภิกษุใหม่ยังไม่มีผู้ใดคอยปกครองดูแลรับผิดชอบ จึงทำให้เกิดปัญหาเรื่องการประพฤติ ปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมของพระภิกษุเหล่านั้น เช่น นุ่งห่มไม่เรียบร้อย มีมารยาทไม่สมควร เทียบวิณฑบาตด้วยอาการที่ไม่เหมาะสม และส่งเสียงดังในโรงฉัน ทำให้คนทั้งหลายพากันตำหนิ ตีเตียนในพฤติกรรมเช่นนั้นของพระภิกษุเหล่านั้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้น พระองค์จึงทรงเรียกประชุมสงฆ์เพื่อทรงสอบสวนเรื่องราวต่างๆ แล้วจึงทรงประทานอนุญาตให้มี อุปัชฌาย์ขึ้น เพื่อคอยทำหน้าที่ปกครองดูแลรับผิดชอบพระภิกษุเหล่านั้นในฐานะที่เป็นสังฆวิหาริก ของตนเอง ดังพระดำรัสซึ่งตรัสไว้ ดังนี้ (วินยปิฎก มหาวคคปาติ (บาลี) เล่มที่ 4 ข้อที่ 64-65 หน้าที่ 57-59, วินยปิฎก มหาวรรค (ไทย) เล่มที่ 4 ข้อที่ 64-65 หน้าที่ 79-81)

“ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์จักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมใน สังฆวิหาริกฉันทบุตร สังฆวิหาริกจักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในอุปัชฌาย์ฉันทบิดาเมื่อเป็นเช่นนี้อุปัชฌาย์ และสังฆวิหาริกจักมีความเคารพ ยำเกรงประพฤติกุลมเกลียวกัน จักถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ ในธรรมวินัยนี้”

ด้วยเหตุดังกล่าว ในการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุและภิกษุณีจึงต้องมีการถืออุปัชฌาย์ หรือปวัตตินี เพื่อให้อุปัชฌาย์หรือปวัตตินีทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองดูแลรับผิดชอบพระภิกษุหรือภิกษุณี ผู้เพิ่งบวชเข้ามาใหม่ และคอยอบรมสั่งสอนให้มีความประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมกับความเป็น สมณะเชื้อสายศากยบุตรต่อไป

นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังตรัสสอนธรรมเนียมหรือข้อปฏิบัติอันสังฆวิหาริกจะพึง กระทำต่ออุปัชฌาย์ของตนซึ่งเรียกว่า “อุปัชฌาย์วัตร” ไว้ด้วย เช่น เอาใจใส่ปรนนิบัติรับใช้คอยศึกษา เล่าเรียนจากท่าน ขวนขวายป้องกัน หรือระงับความเสื่อมเสีย เช่น ความคิดจะสึก ความเห็นผิด เป็นต้น รักษาน้ำใจของท่าน มีความเคารพ จะไปไหนบอกถ้าไม่เที่ยวตามอำเภอใจ และเอาใจใส่ พยายามเมื่อท่านอาพาธ ในขณะที่เดียวกันก็ตรัสสอนข้อควรปฏิบัติอันอุปัชฌาย์จะพึงกระทำต่อ

สัทธिवิหาริกซึ่งเรียกว่า “สัทธिवิหาริกวัตร” ไว้ด้วย เช่น เอาธุระในการศึกษาสงเคราะห์ด้วยบาตร จีวร และบริวารอื่นๆ ขวนขวายป้องกัน หรือระงับความเสื่อมเสีย เช่น ระงับความคิดจะสึก เปลื้องความเห็นผิด ฯลฯ พยาบาลเมื่ออาพาธ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2545: 324)

อย่างไรก็ตาม หากสัทธिवิหาริกไม่ประพฤติชอบในอุปัชฌาย์เนื่องจาก (1) ไม่มีความรัก อย่างยิ่งในอุปัชฌาย์ (2) ไม่มีความเลื่อมใสอย่างยิ่งในอุปัชฌาย์ (3) ไม่มีความละเอียดอ่อนอย่างยิ่งใน อุปัชฌาย์ (4) ไม่มีความเคารพอย่างยิ่งในอุปัชฌาย์ และ (5) ไม่มีความหวังดีอย่างยิ่งในอุปัชฌาย์ พระพุทธเจ้าก็ทรงประทานอนุญาตให้อุปัชฌาย์สามารถใช้อำนาจส่วนบุคคลลงโทษสัทธिवิหาริกด้วย การประณามได้โดยการให้สัทธिवิหาริกรู้ด้วยกาย หรือให้รู้ด้วยวาจา หรือให้รู้ด้วยกายและวาจาอย่างนี้ ว่า “ฉันประณามเธอ” หรือ “เธออย่าเข้ามาที่นี่” “เธอจงขนบาตรและจีวรของเธอไป” หรือ “เธอไม่ต้องอุปฐากฉัน” เมื่อสัทธिवิหาริกถูกประณามก็จะต้องขอขมาอุปัชฌาย์หากไม่ขอขมาก็ต้อง โคนปรับอาบัติ

ส่วนคำว่า “อาจารย์” แปลว่า ผู้ประพฤติการอันเกื้อกูลแก่ศิษย์ หรือผู้ที่ศิษย์พึง ประพฤติด้วยความเอื้อเพื่อ หมายถึง ผู้สั่งสอนวิชาและอบรมดูแลความประพฤติ สำหรับสาเหตุที่ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้มีอาจารย์คอยปกครองดูแลศิษย์นั้น ก็เนื่องจากสาเหตุซึ่งคล้ายคลึงกับ สาเหตุการให้มีอุปัชฌาย์คือ การที่พระภิกษุไม่มีผู้ที่คอยปกครองดูแลรับผิดชอบเนื่องจากอุปัชฌาย์ สึกเสียบ้าง มรณภาพบ้าง ไปเข้ารีตเดิยรลึยบ้าง จึงทำให้เกิดปัญหาเรื่องการประพฤติปฏิบัติที่ไม่ เหมาะสมของพระภิกษุเหล่านั้น เช่น นุ่งห่มไม่เรียบร้อย มีมารยาทไม่สมควรเที่ยววิณฑาตด้วย อากาทรที่ไม่เหมาะสม และส่งเสียงดังในโรงฉัน ทำให้คนทั้งหลายพากันตาหนีเตียนในพฤติกรรม เช่นนั้นของพระภิกษุเหล่านั้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นพระองค์จึงทรงเรียก ประชุมสงฆ์เพื่อทรงสอบสวนเรื่องราวต่างๆ แล้วจึงทรงประทานอนุญาตให้มีอาจารย์ขึ้น เพื่อคอยทำ หน้าที่ปกครองดูแลรับผิดชอบพระภิกษุเหล่านั้นในฐานะที่เป็นอันเดวาลิกของตนเอง ดังพระดำรัส ของพระพุทธเจ้าซึ่งตรัสไว้ ดังนี้ (วินยปิฎก มหาวคคปาลี (บาลี) เล่มที่ 4 ข้อที่ 68 หน้าที่ 69-71, วินยปิฎก มหาวรรค (ไทย) เล่มที่ 4 ข้อที่ 68 หน้าที่ 92-96)

“ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอาจารย์ อาจารย์จักเข้าไปตั้งจิตสนทนสนมในอันเดวาลิก ฉันบุตร อันเดวาลิกจักเข้าไปตั้งจิตสนทนสนมในอาจารย์ฉันบิดาเมื่อเป็นเช่นนี้อาจารย์และอันเดวาลิก จักมีความเคารพพยาเกรง ประพฤติกลมเกลียวกัน จักถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ในพระธรรมวินัยนี้ ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้อาศัยภิกษุมิพรรษา 10 อยู่อนุญาตให้ภิกษุมิพรรษา 10 ให้นิสสัยได้”

นอกจากนี้ พระไตรปิฎกแสดงคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ประการต่างๆ อย่างละเอียด โดยตั้งแต่โดยนัยสูงสุด โดยนัยสูงสุดแล้วพระอุปัชฌาย์ที่มีคุณสมบัติที่ดีคือ เป็นพระอรหันต์ที่ ประกอบด้วยคุณความดีของพระอรหันต์ ทั้งศีล สมาธิ ปัญญา ของพระอรหันต์ และก้อธิบายโดยนัย อื่นๆ ถึงคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ว่า จะต้องเป็นผู้มีคุณธรรมเป็นสำคัญ แม้จะยังไม่บรรลุเป็น

พระอรหันต์หรือพระอริยบุคคล แต่ก็ต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตะ การฟังมาก มีความละเอียด และเกรงกลัวต่อบาป มีความเพียร และเจริญสติ และมีปัญญา และคุณสมบัติของ พระอุปัชฌาย์ที่สำคัญคือจะต้องมีพรรษา 10 ปี หรือมากกว่า 10 ปี และที่สำคัญ พระอุปัชฌาย์ จะต้องเป็นผู้มีศีลดี มีคุณธรรมดี คือเป็นผู้เคารพในพระวินัยบัญญัติในสิกขาบทที่พระพุทธเจ้า ทรงบัญญัติไว้ มีทิวฐิติคือ มีความเห็นถูก มีสัมมาทิฐินั่นเอง และเป็นพหูสูตคือ เป็นผู้ได้สดับรับฟัง พระธรรมของพระพุทธเจ้าโดยมาก และมีความเข้าใจในพระธรรมด้วย (วินัยปิฎก มหาวคคปาติ (บาลี) เล่มที่ 4 ข้อที่ 77 หน้าที่ 77-78, วินัยปิฎก มหาวรรค (ไทย) เล่มที่ 4 ข้อที่ 77 หน้าที่ 106-107)

อีกประการหนึ่งอุปัชฌาย์ยังมีคุณสมบัติตามพระธรรมวินัย คือรู้จักฉลาดที่จะรักษา พยาบาลผู้ป่วยไข้หรือไข้ให้ผู้อื่นรักษาได้ถูกต้อง เป็นต้น และยังเป็นผู้สามารถที่จะทำให้อื่นที่อยาก สึกกลับไม่สึกได้ ด้วยปัญญาของตนอีกประการหนึ่งคือ รู้จักอาบัติต่างๆ อย่างละเอียด และสามารถ จะแสดงกล่าวแนะนำ วิธีการออกจากอาบัตินอกกับภิกษุรูปอื่นๆ ได้ และรอบรู้พระวินัย เมื่อเป็นผู้ที่รอบรู้ พระวินัยก็จะสามารถรู้ได้ว่าใครสมควรบวช ใครไม่สมควรให้บวช อีกประการหนึ่งคือ ต้องเป็น ผู้สามารถอธิบายกล่าวธรรมให้ลูกศิษย์และผู้ที่ยกให้เข้าใจพระธรรม ทั้งในส่วนของพระวินัย ในส่วนของการเจริญอบรมปัญญาที่เป็นการเจริญวิปัสสนาได้ด้วย และเมื่อภิกษุนั้นเข้าใจธรรมที่ผิด มีความเห็นผิด ก็สามารถแก้ความเห็นผิดของภิกษุรูปนั้นได้ด้วย นี่คือนิสสัยโดยละเอียดของ พระอุปัชฌาย์ ดังข้อความในพระไตรปิฎก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2548: 62-63)

ภิกษุประกอบด้วยองค์แม่อื่นอีก 6 ควรให้อุปสมบท ควรให้นิสสัย ควรให้สามเณร อุปัฏฐาก คือมีศรัทธา 1 มีความละเอียด 1 มีความเกรงกลัวต่อบาป 1 ปราศจากความเพียร 1 มีสติตั้งมั่น 1 มีพรรษาสิบหรือมีพรรษาเกินสิบ 1 ภิกษุประกอบด้วยองค์แม่อื่นอีก 6 ควรให้อุปสมบท ควรให้นิสสัย ควรให้สามเณรอุปัฏฐาก คือไม่มีศีลวิบัติในอศีล 1 ไม่มีอาจารย์วิบัติในอธยายาจารย์ 1 ไม่มีทิวฐิติใน อติทิวฐิติ 1 เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก 1 มีปัญญา 1 มีพรรษาสิบหรือพรรษาเกินสิบ 1 ภิกษุประกอบด้วย องค์แม่อื่นอีก 6 ควรให้อุปสมบท ควรให้นิสสัย ควรให้สามเณรอุปัฏฐาก คืออาจพยาบาลเองหรือ ส่งให้ผู้อื่นพยาบาลอันเตวาสิก หรือสัทธิวิหาริกผู้อาพาธ 1 อาจระงับเองหรือวานผู้อื่นให้ช่วยระงับ ความกระสันอันเกิดขึ้นแล้ว 1 อาจบรรเทาเองหรือวานผู้อื่นให้ช่วยบรรเทาความเบื่อหน่ายอันเกิดขึ้น โดยธรรม 1 รู้จักอาบัติ 1 รู้จักวิธีออกจากอาบัติ 1 มีพรรษา ได้สิบหรือมีพรรษาเกินสิบ 1 ภิกษุ ประกอบด้วยองค์แม่อื่นอีก 6 ควรให้อุปสมบท ควรให้นิสสัย ควรให้สามเณรอุปัฏฐาก คืออาจฝึกปรือ อันเตวาสิก หรือสัทธิวิหาริกในสิกขา อันเป็นส่วนนอกภิกษุสามเณร 1 อาจแนะนำอันเตวาสิก หรือ สัทธิวิหาริกในสิกขาเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ 1 อาจแนะนำในธรรมอันยิ่งขึ้นไป 1 อาจแนะนำ ในวินัยอันยิ่งขึ้นไป 1 อาจเปลื้องทิวฐิติอันเกิดขึ้นแล้วโดยธรรม 1 มีพรรษาได้สิบหรือมีพรรษาเกิน สิบ 1 ภิกษุประกอบด้วยองค์แม่อื่นอีก 6 ควรให้อุปสมบท ควรให้นิสสัย ควรให้สามเณรอุปัฏฐาก คือรู้อาบัติ 1 รู้สิ่งมิใช่อาบัติ 1 รู้อาบัติเบา 1 รู้อาบัติหนัก 1 จำปาติโมกข์ทั้งสองได้ดีโดยพิสดาร

จำแนกดีสวดคล้องแคล้ว วินิจฉัยถูกต้องโดยสูตร โดยอนุพยัญชนะ 1 มีพรรษาได้สิบ หรือมีพรรษาเกินสิบ 1 (วินยปิฎก มหาวคคปาลี (บาลี) เล่มที่ 4 ข้อที่ 80 หน้าที่ 88-89, วินยปิฎก มหาวรรค (ไทย) เล่มที่ 4 ข้อที่ 80 หน้าที่ 117-120)

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคซึ่งรจนาโดยพระพุทธโฆษาจารย์ อธิบายไว้ในญาติปัลโพรว่ามีอาจารย์ 4 จำพวกด้วยกันคือ ปัพพชาจารย์ อุปสัมปทาจารย์ นิสสยาจารย์ และอุเทศาจารย์ และในมังคลัตถทีปนี ซึ่งแต่งโดยพระสิริมังคลาจารย์ได้อธิบายความหมายของอาจารย์ทั้ง 4 จำพวกไว้ ดังนี้ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: 118) 1) ปัพพชาจารย์คือ อาจารย์ผู้ให้สิกขาบทในการบรรพชา 2) อุปสัมปทาจารย์คือ อาจารย์ผู้สวดกรรมวาจาในการอุปสมบท 3) นิสสยาจารย์คือ อาจารย์ผู้ให้ศีลหรือท่านที่ตนไปขอถือศีลเป็นอันเตวาสิกคือยอมตนเป็นศิษย์อยู่ในปกครอง 4) อุเทศาจารย์หรือธรรมาจารย์คือ อาจารย์ผู้ให้อุเทศหรือผู้สอนธรรม เป็นผู้สั่งสอนให้วิชาความรู้ โดยหลักวิชาที่ดี เป็นที่ปรึกษาได้ถามคั่นคว่ำก็ดี

ส่วนอันเตวาสิก ซึ่งเป็นผู้อยู่ในสำนัก หรือขออยู่ร่วมสำนักของอาจารย์นั้น ในมังคลัตถทีปนี พระสิริมังคลาจารย์ก็อธิบายไว้ว่ามี 4 จำพวกเช่นเดียวกับอาจารย์ ดังนี้ 1) ปัพพชอันเตวาสิกคือ อันเตวาสิกในบรรพชา 2) อุปสัมปทอันเตวาสิกคืออันเตวาสิกในอุปสมบท 3) นิสสยอันเตวาสิกคือ อันเตวาสิกผู้ถือศีล 4) ฌมอันเตวาสิกคืออันเตวาสิกผู้เรียนธรรม สำหรับอาจารย์วัตร กิจอันอันเตวาสิกควรจะประพฤติปฏิบัติหรือกระทำต่ออาจารย์ก็เช่นเดียวกับอุปัชฌายวัตร เช่น เอาใจใส่ปรนนิบัติรับใช้คอยศึกษาเล่าเรียนจากท่าน ขวนขวายป้องกัน หรือระงับความเสื่อมเสีย เช่น ความคิดจะสึก ความเห็นผิด เป็นต้น รักษาหัวใจของท่าน มีความเคารพ จะไปไหนบอกกล่าวไม่เที่ยวตามอำเภอใจ และเอาใจใส่พยาบาลเมื่อท่านอาพาธ ในขณะที่เดียวกันก็ตรัสสอนข้อควรปฏิบัติอันอาจารย์จะพึงกระทำต่ออันเตวาสิกที่เรียกว่า “อันเตวาสิกวัตร” ไว้ด้วย เช่นเดียวกับสัทธิวินัยวัตร เช่น เอาธุระในการศึกษา สงเคราะห์ด้วยบาตร จีวร และบริวารอื่นๆ ขวนขวายป้องกัน หรือระงับความเสื่อมเสีย เช่น ระงับความคิดจะสึก เปลื้องความเห็นผิด ฯลฯ พยาบาลเมื่ออาพาธ

อย่างไรก็ตาม อันเตวาสิกก็เช่นเดียวกับสัทธิวินัยหากไม่ประพฤติชอบในอาจารย์ เนื่องจาก 1) ไม่มีความรักอย่างยิ่งในอาจารย์ 2) ไม่มีความเลื่อมใสอย่างยิ่งในอาจารย์ 3) ไม่มีความละเอียดอย่างยิ่งในอาจารย์ 4) ไม่มีความเคารพอย่างยิ่งในอาจารย์ และ 5) ไม่มีความหวังดีอย่างยิ่งในอาจารย์ พระพุทธเจ้าก็ทรงประทานอนุญาตให้อาจารย์สามารถใช้อำนาจส่วนบุคคลลงโทษอันเตวาสิกด้วยการประณามได้โดยการให้อันเตวาสิกรู้ตัวด้วยกาย หรือให้รู้ด้วยวาจาหรือให้รู้ด้วยกายและวาจา อย่างนี้ว่า “ฉันประณามเธอ” หรือ “เธออย่าเข้ามาที่นี่” “เธอจงขนบาตรและจีวรของเธอไป” หรือ “เธอไม่ต้องอุปฐากฉัน” เมื่ออันเตวาสิกถูกประณามก็ต้องขอขมาอาจารย์ หากไม่ขอขมาก็ต้องโดนปรับอาบัติ (วินยปิฎก มหาวคคปาลี (บาลี) เล่มที่ 4 ข้อที่ 186 หน้าที่ 205, วินยปิฎก มหาวรรค (ไทย) เล่มที่ 4 ข้อที่ 86 หน้าที่ 294-295)

การทำหน้าที่อุปัชฌาย์อาจารย์ต่อศิษย์นอกจากธรรมเนียมหรือข้อปฏิบัติที่เรียกว่า “สัทธีวาทริกวัตร” และ “อันเตวาสิกวัตร” ซึ่งอุปัชฌาย์อาจารย์พึงกระทำต่อสัทธีวาทริกและอันเตวาสิกแล้ว ยังมีธรรมเนียมที่อุปัชฌาย์อาจารย์ควรจะปฏิบัติต่อศิษย์คือสัทธีวาทริกและอันเตวาสิก โดยอนุเคราะห์ตามหลักธรรมเสมือนเป็นทิศเบื้องขวา ตามที่ปรากฏในสังคาลกสูตรคือ เรื่องทิศ 6 ดังนี้ 1) แนะนำฝึกอบรมให้เป็นภิกษุสงฆ์ที่ดี 2) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง 3) ถ่ายทอดความรู้ให้อย่างสิ้นเชิง 4) ยกย่องให้ปรากฏในหมู่คณะ 5) ทำความป้องกันในทิศทั้งหลายคือ สอนให้รู้จักดำรงตนอยู่ด้วยดี และรับรองความประพฤติให้เป็นที่ยอมรับของหมู่คณะ (สุตตนตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรคปาลี (บาลี) เล่มที่ 11 ข้อที่ 80-110 หน้า 49-67)

อย่างไรก็ดี การปกครองของคณะสงฆ์ดังที่กล่าวมา มีพัฒนาการมาตามลำดับและดำเนินไปภายใต้ธรรมและวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและบัญญัติไว้แล้ว ซึ่งในช่วงต้นพุทธกาล จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงปกครองด้วยพระองค์เองในฐานะที่ทรงเป็นพระธรรมราชา ด้วยอำนาจแห่งธรรมที่พระองค์ตรัสรู้แล้วนั่นเอง แม้ต่อมาจะมอบอำนาจในบางเรื่องให้แก่พระสงฆ์สาวก แต่ภายหลังเมื่อมีพระสงฆ์สาวกเพิ่มจำนวนมากขึ้น ทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องวางระเบียบแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ต่างๆ จึงต้องทรงบัญญัติสิกขาบทคือ พระวินัยขึ้นสำหรับสังคมสงฆ์และในที่สุดก็ทรงกระจายอำนาจไปให้แก่สงฆ์โดยให้สงฆ์นั้นเป็นใหญ่ในการดำเนินภารกิจกรรมต่างๆ ที่สำคัญทั้งสังฆกรรมและการตัดสินใจกรรมต่างๆ ภายใต้ธรรมและวินัยซึ่งพระองค์ทรงแสดงและบัญญัติไว้แล้วนั่นเอง แต่ในระดับส่วนบุคคลทรงมอบอำนาจการปกครองให้แก่อุปัชฌาย์และอาจารย์ขึ้นอีกระดับหนึ่ง เพื่อให้คอยดูแลอบรมสั่งสอนสัทธีวาทริกและอันเตวาสิกของตนเองอย่างใกล้ชิด เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ ด้วยเหตุนี้การปกครองคณะสงฆ์ในบางกรณีจึงใช้อำนาจของสงฆ์ดำเนินการ เช่น การบรรพชาอุปสมบท การตัดสินใจกรรม และบางกรณีก็ใช้อำนาจส่วนบุคคลดำเนินการ เช่น อุปัชฌาย์อาจารย์ลงโทษประณามสัทธีวาทริกหรืออันเตวาสิกได้ ดังนั้นการปกครองของคณะสงฆ์จึงมีรูปแบบเฉพาะตนตามที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวางระเบียบแบบแผนไว้ให้ดำเนินไปภายใต้ธรรมและวินัยซึ่งทรงแสดงและบัญญัติไว้แล้วนั่นเอง

ในประเด็นต่อไปจะกล่าวถึงการบวชในบริบทพื้นที่ที่พระพุทธศาสนาแพร่เข้าไปเพื่อพิจารณาลักษณะของการบวชในท้องถิ่น

3.2 พระพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การจะเข้าใจการบวชในสังคมล้านช้าง-อีสานได้จำที่จะต้องพิจารณาประวัติและพัฒนาการที่พระพุทธศาสนาได้แพร่อิทธิพลทางวัฒนธรรมเข้ามาในอาณาบริเวณนี้ อันจะช่วยทำให้เข้าใจพลวัต

การบวชได้มากขึ้น เนื่องจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นภูมิภาคที่ตั้งอยู่ระหว่างแหล่งวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ของโลกสองแห่งคือ จีนทางทิศเหนือและอินเดียทางทิศใต้ ทำให้คนในภูมิภาครับวัฒนธรรมจากจีนและอินเดียเอาไว้มากมาย โดยเฉพาะการยอมรับนับถือศาสนาพุทธลัทธิหินยาน หรือเถรวาทมาเป็นศาสนาของตน ตั้งแต่พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งแคว้นมคธ ในอินเดียโบราณได้ทรงทำสังคายนาครั้งที่ 3 เมื่อประมาณ พ.ศ. 300 และพระองค์ได้ส่งพระโสณเถระกับพระอุตตรเถระ เป็นสมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ (นันทนา ชุนภักดี, 2530: 636) พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาสู่ประเทศจีนก่อนหน้าที่พวกหุนและเตอร์กมุสลิมจะบุกอินเดียแล้ว โดยเมื่อ พ.ศ. 608 พระจักรพรรดิมีนตี้แห่งราชวงศ์ฮั่น ทรงส่งคณะทูต 18 คนไปสืบพระพุทธศาสนา ณ เมืองโขตาน หลังจากนั้น 2 ปี คณะทูตก็ได้กลับมายังประเทศจีน พร้อมด้วยพระภิกษุ 2 รูป คือ พระกาศยปะมาตังคะ และพระธรรมรักษะ พร้อมด้วยพระธรรมคัมภีร์จำนวนหนึ่ง พระภิกษุ 2 รูปนั้นเป็นผู้แปลพระคัมภีร์สู่ภาษาจีน (ตินาร์ บุญธรรม, 2555: 53)

พระพุทธศาสนาเดินทางมาสุวรรณภูมิ เมื่อพระโสณเถระกับพระอุตตรเถระเป็นสมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนา เมื่อหลังพุทธศักราช 300 ประชากรในแถบภูมิภาคลุ่มน้ำโขงก็เริ่มรับเอาคำสอนในพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจแล้ว ภูมิภาคแม่น้ำโขงในปัจจุบันได้รับอิทธิพลเป็นอย่างสูงจากประวัติศาสตร์ที่มีาร่วมกันและทับซ้อนกัน นับเป็นเวลากว่าสองพันปีที่วัฒนธรรมจากอินเดียและจีนเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของภูมิภาคนี้ เส้นเขตแดนของบรรดาประเทศต่างๆ ในสมัยใหม่ไม่ได้แบ่งวัฒนธรรมออกจากกัน (มิ่งสรรพ ขาวสะอาด, 2550: 6) อาณาจักรขอมสมัยเมืองพระนครได้อุบัติขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 เมืองพระนครเป็นที่ตั้งของแหล่งอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งรับเอาอารยธรรมมาจากอินเดียนับถือศาสนาพราหมณ์ฮินดู จนกระทั่งถึงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724 ถึง พ.ศ. 1763) มีปราสาทบายนเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร ซึ่งปราสาทบายนนี้เป็นพุทธสถานที่สร้างจากการผสมผสานแนวคิดเทวราชาเข้ากับคำสอนทางพระพุทธศาสนา ในระยะเวลาใกล้เคียงกันพระเจ้าอโนรธา (พ.ศ. 1587 ถึง พ.ศ. 1620) แห่งราชวงศ์พุกาม ทรงยกทัพไปตีอาณาจักรสะเทิมของชาวมอญได้ ทรงรับเอาพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาทเข้ามาสู่แผ่นดินพุกามและสถาปนาเป็นศาสนาของอาณาจักร

ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ มีประวัติและความเป็นมาอย่างยาวนานตามกาลสมัยนับตั้งแต่หลังการสังคายนาครั้งที่ 3 รัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นต้นมา จนกระทั่งยุคสุโขทัยเป็นราชธานี โดยมีพ่อขุนรามคำแหงมหาราชอาราธนาพระสงฆ์เถรวาทลังกาวงศ์เข้ามาประดิษฐานพระพุทธศาสนา ยังผลให้พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ ในไทย

นั้นพระพุทธศาสนาแผ่ไปในอดีตซึ่งแบ่งเป็น 4 ยุคด้วยกัน ดังนี้ ยุคพระพุทธศาสนาสมัย ปี พ.ศ. 236 ยุคพระพุทธศาสนาเมหายน ปี พ.ศ. 620 ยุคเถรวาทแบบพุกาม ปี พ.ศ. 1600 และยุคเถรวาทลังกาวงศ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555: 142) อย่างไรก็ตาม ยุคเถรวาทลังกาวงศ์เป็นยุคที่พระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทยและสืบสานมาจนถึงยุคปัจจุบัน เมื่อประมาณปี พ.ศ. 1689

อย่างไรก็ตาม หัวเมืองอีสานในสมัยโบราณก็มีลักษณะเช่นเดียวกันกับหัวเมืองลาวอื่นๆ ที่ได้รับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนาจากล้านช้างเวียงจันทน์ และสืบทอดในสังคมเป็นระยะเวลายาวนานที่สำคัญคือ การปกครองคณะสงฆ์และระบบสมณศักดิ์แบบล้านช้าง การศึกษาเล่าเรียน การปฏิบัติของพระสงฆ์ และสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่มีลักษณะเป็นแบบลาว ความสำคัญของพระสงฆ์ในหัวเมืองอีสานหยุดลงเมื่อเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ในปี พ.ศ. 2368 การปราบปรามของราชสำนักกรุงเทพฯ ในครั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นการเผาทำลายนครเวียงจันทน์อย่างราบคาบและนำพระพุทธรูปสำคัญมากรุงเทพฯ เช่น พระแจ้ง วัดอรุณราชวราราม, พระอินแปลง วัดเสนาสนาราม พระนครศรีอยุธยา, พระแทรกคำ วัดคฤหบดี ฯลฯ ส่งผลให้กรุงเทพฯ เริ่มมีความสำคัญและได้กลายเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา โดยพระสงฆ์จากอีสานได้แถบเมืองอุบลราชธานีและพื้นที่ใกล้เคียงเป็นพระสงฆ์กลุ่มแรกๆ ที่เข้ามาศึกษาพระปริยัติธรรมในกรุงเทพฯ ทั้งนี้เพราะหัวเมืองแถบนี้เป็นกลุ่มครอบครัวลาวที่มีความสัมพันธ์ค่อนข้างใกล้ชิดกับกรุงเทพฯ (กิติรัตน์ สีหพันธ์, 2539) จึงทำให้การบวชในสังคมล้านช้าง-อีสานในบริบทของรัฐไทยไม่อิงกับหลักพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นช่วงก่อนที่คณะสงฆ์ไทยจะเข้ามาจัดการปกครองคณะสงฆ์ในหัวเมืองอีสานอย่างเป็นระบบตั้งแต่ปี พ.ศ. 2434 เป็นต้นมา

3.3 พระพุทธศาสนาในล้านช้างและการบวช

ล้านช้างในยุคก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญ ประชาชนนับถือในอำนาจเหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ นับถือผีฟ้า ผีดิน ผีพ่อ ผีแม่ ความเชื่อเรื่องผี ที่ปรากฏชัดเจนในยุคนี้คือ ความเชื่อเรื่องผีป่า ผีหลอก ผีให้ร้าย (ปอบ) ผีอารักษ์ และเทวดา (ครูสภา, 2512) และรวมถึงความเชื่อลัทธิของพวกจีน เพราะดินแดนของลาวแต่ก่อนอยู่ติดกับชนชาติจีน จึงมีการสัมพันธ์ติดต่อกันมาเป็นเวลานาน ความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับแถนฟ้า แถนหลวง เป็นความเชื่อที่มีอิทธิพลที่สุด เพราะแถนคือพระอินทร์ หรือเทพสวรรค์ที่มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของมนุษย์ สามารถเนรมิตหรือทำลายอะไรก็ได้ (เต็ม วิชาคย์พจนกิจ, 2546) และแถนก็ยังเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจรัฐ โดยมีกษัตริย์ที่เป็นโอรสของแถนเป็นตัวแทนของอำนาจนั้น เช่น การสร้างความเชื่อเกี่ยวกับแถนขึ้นมา

การเข้ามาของพระพุทธศาสนาในล้านช้างสู่ลุ่มแม่น้ำโขงทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานของประเทศไทย มีหลักฐานที่กล่าวถึงว่าด้านทิศเหนือนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบพม่าหรือมอญหรือพุกาม และพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทแบบลังกาวงศ์ จากล้านนาและล้านช้างลงมาตามลำน้ำโขง ส่วนทางด้านทิศใต้พระพุทธศาสนาหายานแบบขอม จากอาณาจักรกัมพูชาทางหนึ่งขึ้นมาทางน้ำตามลำน้ำโขงอีกทางหนึ่ง ขึ้นมาทางบกผ่านแนวเทือกเขาพนมดงรักเข้าสู่ภาคอีสานตอนล่างผ่านทางจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ เข้ามาตามลำน้ำสาขาของกลุ่มน้ำมูล เข้าสู่ลุ่มน้ำป่าสัก ลุ่มน้ำชี และลุ่มแม่น้ำโขงในที่สุด อารยธรรมพระพุทธศาสนายุคทวารวดี ยุคลพบุรี และยุคอยุธยา จากลุ่มน้ำเจ้าพระยามาตามลุ่มน้ำป่าสักผ่านอาณาจักรศรีเทพเทือกเขาเพชรบูรณ์ และเทือกเขาพังเหย เข้าเขตเทือกเขาตงพญาเย็น เชื่อมต่อลุ่มน้ำชีเข้าสู่ภาคอีสานได้อีกทางหนึ่งเช่นกัน พระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขงภาคอีสานของประเทศไทย จึงผสมผสานด้วยเถรวาทแบบพม่าหรือมอญหรือพุกามหายานแบบขอมและเถรวาทแบบลังกาวงศ์ (จรัส พยัคฆราชศักดิ์, 2534) อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีหลักฐานที่สามารถสรุปได้ชัดเจนว่าพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ล้านช้างเมื่อไหร่พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2529)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านช้างค่อนข้างประสบผลสำเร็จเป็นอย่างมาก ประชาชนให้ความนับถือพระพุทธศาสนา เกิดมีสถาบันและธรรมเนียมเป็นหลักฐาน วัดและพระสงฆ์มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ วัดได้กลายเป็นศูนย์กลางของสังคม บทบาทของพระสงฆ์เพิ่มขึ้นจากเดิมที่เพียงแค่นำคำสอนของพระพุทธศาสนาออกไปเผยแผ่ให้กับประชาชน ก็ปรับเปลี่ยนมาเป็นพระสงฆ์เป็นผู้ให้บริการช่วยเหลือประชาชนที่เข้ามาหา และประชาชนที่เข้าวัดก็ได้รับการบริการต่างๆ ของสังคม เหตุการณ์เช่นนี้ได้มีขึ้นในสังคมลาวล้านช้างมาเป็นเวลานาน ระบบความเชื่อและวิถีปฏิบัติตามความเชื่อนั้น มีการสืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นพิธีกรรมที่ต้องยึดแบบตายตัวเพื่อยึดถือคุณค่าแห่งความศักดิ์สิทธิ์ (พระสมศักดิ์ ปิยธมโม (อินทเสน), 2543: 98) ทำให้สังคมลาวล้านช้างแต่ละบ้านจะมีวัดมีพระสงฆ์ประจำหมู่บ้าน เป็นสมบัติทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม และเป็นศูนย์กลางแห่งการปฏิบัติที่ถูกต้อง (ทรงคุณ จันทจร, 2548: 25-26)

อย่างไรก็ดี ตามหลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธเจ้าได้กำหนดท่าทีให้พระสงฆ์สัมพันธ์กับโลกวิสัย โดยเฉพาะในส่วนของสังคมอย่างมีระยะห่างพระสงฆ์เป็นผู้สละซึ่งทางโลก มุ่งบำเพ็ญตนขัดเกลาจิตใจเพื่อบรรลุเป้าหมายทางพระพุทธศาสนา และมีหน้าที่ในการสั่งสอนและเผยแผ่หลักพุทธธรรมแก่ฆราวาสเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและสังคม และพระสงฆ์ต้องมีคุณสมบัติเป็นพระอุปัชฌาย์จะต้องมีพรรษา 10 ปี หรือมากกว่า 10 ปี และที่สำคัญ

จะต้องเป็นผู้มีศีลดี มีคุณธรรมดีคือ เป็นผู้เคารพในพระวินัยบัญญัติในสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ มีทิฏฐิที่ดีคือ มีความเห็นถูก มีสัมมาทิฏฐิ และเป็นพหูสูตคือ เป็นผู้ได้สดับตรับฟังพระธรรมของพระพุทธเจ้า และมีความเข้าใจในพระธรรมด้วย (วินยปิฎก มหาวคคปาโล (บาลี) เล่มที่ 4 ข้อที่ 77 หน้าที่ 77-78, วินยปิฎก มหาวรรค (ไทย) เล่มที่ 4 ข้อที่ 77 หน้าที่ 106-107) จึงทำให้เห็นว่า อิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ ทำให้พิธีกรรมและการปฏิบัติต่างๆ เป็นแบบลักษณะเถรวาทที่ยึดโยงกับพระธรรมวินัย แม้ในสังคมล้านช้างก็เช่นเดียว การบวชในล้านช้างยังคงอิงกับหลักการพระไตรปิฎก โดยคุณสมบัติทั้งผู้เป็นอุปัชฌาย์และกุลบุตรผู้ที่จะบวช ในกรณีนี้อาจจะเห็นได้จากตัวอย่างพระครูโพนสะเม็ก

จากบันทึกพงศาวดารและประวัติศาสตร์ พระครูยอดแก้วเมืองเวียงจันทน์ ได้พบสามเณรน้อยรูปหนึ่งมาจากบ้านกะลิม เมืองพาน เป็นลูกศิษย์ของพระครูลิ้มบอง กำลังแสวงหาสำนักเรียน จึงได้รับสามเณรน้อยรูปนี้เอาไว้แล้วได้ให้ศึกษา ร่ำเรียน ท่องบ่นสวดมนต์ และคัมภีร์ต่างๆ สามเณรสามารถร่ำเรียนท่องบ่นได้อย่างเจนจบมีความรอบรู้ทุกคัมภีร์ยากที่จะหาผู้เปรียบได้มีชื่อเสียงเลื่องลือไปถึงพระเจ้าเมืองเวียงจันทน์ (พระเจ้าสุริยวงศา) พระองค์ก็ทรงเลื่อมใส โปรดปรานได้จัดผ้าไตรถวาย แต่งตั้งให้เป็น “ชา” เรียกว่า “ชาจั่ว” เมื่อสามเณรอายุครบบวชเป็นภิกษุ กษัตริย์ล้านช้างร่วมกับคณะสงฆ์ ได้ทำการอุปสมบทเป็นภิกษุให้แก่ท่าน ในอุโบสถบนแพที่ลอยน้ำกลางแม่น้ำโขง เมื่อบวชแล้วก็ได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์ล้านช้างเป็นอย่างดี ท่านได้เรียนและปฏิบัติสิกขาวิญญูจนจบจนได้มานสมาบัติจะว่าสิ่งใดก็แม่นยำด้วยบุญบารมีโปรดสำเร็จดวงใจนึก คนทั้งปวงนิยมเป็นอันมากต่างพากันสรรเสริญจนมีชื่อเสียงเลื่องลือ อย่งไรก็ดี การมีตัวตนของพระครูโพนสะเม็ก ด้วยการที่ท่านมีถิ่นกำเนิดในบ้านดุงกิม เกิดในครอบครัวชานวนา มีชื่อว่า “แก้ว” พอโตขึ้นมา ก็ไปเป็นเด็กวัดจนได้บวชเป็นสามเณรที่วัดในหมู่บ้าน (ปัจจุบันชื่อวัดตาลก่อง) อยู่กับหลวงปู่ลิ้มบองในวัด จนได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ แล้วจึงออกเดินทางไปสร้างบารมีในหลายแห่ง จนผู้คนศรัทธาเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่ล้านช้างเวียงจันทน์ไปจนถึงจำปาสักและแดนเขมร (เกียรติศักดิ์ บังเพลิง, 2561: 134) เมื่อครั้งเป็นสามเณรพระครูโพนสะเม็กได้มาบวชเรียนเขียนอ่านอยู่ที่วัดยอดแก้ว จังหวัดหนองคาย แห่งนี้ด้วย

พระครูโพนสะเม็กเป็นพระภิกษุที่พระเจ้าศรีสัตนาคนหุตอุปสมบทให้ และทรงตั้งให้มีฐานันดรศักดิ์เป็นพระครูแต่ยังหนุ่ม หลังจากนั้นได้ไปพำนักที่วัดโพนสะเม็กแขวงเวียงจันทน์ ตั้งแต่นั้นประชาชนจึงเรียกว่า “พระครูโพนสะเม็ก” ท่านเป็นผู้ที่มีคนเคารพนับถือมากและเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ญาครูชู้หอม” อันเนื่องมาจากวัตรปฏิบัติของท่านที่เพียบพร้อมในศีลจริยวัตรอันงดงามไม่ต่างพร้อย

จนมีคำกล่าวที่ว่าแม้แต่ซานหมากหรือภาษาถิ่นเรียกว่า “จี้หมาก” ของท่านเมื่อยามคายออกมายังเต็มไปด้วยกลิ่นหอมของรสพระธรรม เนื่องจากท่านเป็นพระเถระที่มีคุณูปการอย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนา ที่ได้ทำนุบำรุงศาสนาเถรวาทและศาสนวัตถุในพระพุทธศาสนาและล้านช้าง (เหล่า ณ ร้อยเอ็ด, 2545: 343-344) คนทั้งหลายจึงเรียกพระครูโพนสะเม็กแต่นั้นมาและได้เลื่อนขึ้นเป็นเจ้าราชครู หรือเจ้าราชครูโพนสะเม็ก ซึ่งท่านเป็นพระเถระที่สงฆ์ท้องถิ่นภิกษุหนุ่มเณรน้อยเคารพนับถือ ตลอดถึงสาธุชนชาวพุทธในท้องถิ่น มีรูปแบบคล้ายระบบหัวหมวดวัดแบบล้านนาที่เป็นการกระจายการปกครองไปตามสายครูอาจารย์ (เป็นกลุ่ม เป็นหมวด แต่ละกลุ่ม/หมวดมีพระสงฆ์ผู้อาวุโสเพียบพร้อมด้วยวัตรปฏิบัติรูปหนึ่ง เป็นที่เคารพนับถือของพระสงฆ์สามเณรและญาติโยม) อันเป็นลักษณะพระธรรมวินัยเถรวาท

ยังเห็นเพิ่มเติมว่า บทบาทของพระครูโพนสะเม็กที่เคลื่อนย้ายลงมาจำปาสักนั้น ท่านคงได้เป็นอุปชฌาย์ทำการบวชให้กับเหล่ากุลบุตรที่เลื่อมใส ตามหลักฐานพงศาวดารได้บอกว่า ภายหลังเมื่อสถาปนาอาณาจักรจำปาสักแล้ว ท่านก็ได้ส่งลูกศิษย์ที่เป็น “จาร” ออกไปช่วยปกครองหัวเมืองต่างๆ (รวมดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงในเขตอีสานด้วย) (พระยามหาอำมาตยาธิบดี, 2484) สันนิษฐานว่า คนที่ได้รับการเรียกว่า “จาร” เหล่านี้ เป็นไปตามวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาล้านช้าง ที่ผ่านเคยบวชมาก่อน ซึ่งคงปฏิเสธไม่ได้ว่า ท่านพระครูโพนสะเม็กได้ทำการบวชให้ด้วยตัวท่านเอง¹ ในฐานะที่ท่านเป็นพระสงฆ์ผู้เป็นใหญ่/หัวหน้านำพาไพร่พลเคลื่อนย้ายมาแต่เวียงจันทน์ ทั้งนี้ด้วยความอาวุโสทางพรรษา ประกอบด้วยตำแหน่งตามรูปแบบการสอดสร่งที่ท่านได้รับยกย่องตามวัฒนธรรมล้านช้างนั้น ก็ยังสนับสนุนคุณสมบัติของความเป็นผู้บวชอุปชฌาย์ของท่าน เพราะเป็นที่ยอมรับนับถือศรัทธาของผู้คน และมีสัทวิหาริกและอันเตวาสิกมาก โดยนัยนี้ท่านพระครูโพนสะเม็กจึงเป็นผู้บวชอุปชฌาย์ซึ่งอิงกับลักษณะทางพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกคือ ผู้ที่มีพรรษามาก (10 พรรษาขึ้นไป) มีผู้นับถือศรัทธามีคุณสมบัติที่จะเป็นสัทวิหาริก มีความพร้อมด้วยวัตรปฏิบัติต่างๆ ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นไปตามกรอบพระธรรมวินัยของเถรวาทที่ยึดเอาพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ ซึ่งคุณสมบัติการเป็นผู้บวชอุปชฌาย์ได้ก็ระบุเอาไว้ตามหลักธรรมวินัยดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นบทนี้ ลักษณะเช่นนี้เป็นรูปแบบที่แพร่หลายในรัฐพุทธเถรวาทยุคจาริต์ทั้งหลาย เช่น สุโขทัย ล้านนา ล้านช้าง ก่อนที่อำนาจรัฐจะเข้ามาแทรกแซง ทำให้การบวชเปลี่ยนแปลงไป เช่น รัฐสยาม/กรุงเทพฯ เข้ามามีอำนาจและออกกระเปียบการการเป็นผู้บวชอุปชฌาย์ต้องขึ้นตรงต่อกฎระเบียบและคณะสงฆ์มหาเถรสมาคม

¹ คนที่ผ่านการบวชเรียนเขียนอ่านเหล่านี้หลังจากได้บวชอบรมวิชาความรู้ ศีลธรรม สึกออกมาถูกเรียกว่า “จาร” ท่านก็ส่งไปปกครองเมืองต่างๆ เพื่อช่วยปกครองและเกลี้ยกล่อมผู้คนมาขึ้นกับจำปาสัก

อย่างไรก็ตาม การบวชแบบสังคml้านช้าง-อีสาน (ก่อนการครอบงำของรัฐไทย) เมื่อบุตรมีอายุครบพอที่จะบวชเป็นพระหรือเณรได้ พ่อแม่จะนำไปฝากไว้กับเจ้าอาวาสวัดก่อนบวชประมาณหนึ่งเดือนเพื่อให้ศึกษาเล่าเรียน ทำวัตร สวดมนต์ ท่องมนขานนาค ทำพินธุ ปัจจุอธิษฐานเรียนหนังสือธรรม โดยจัดดอกไม้ธูปเทียนใส่ขันนำตัวนาคไปวัด เมื่อท่านรับขันแล้วก็ตีโปง หรือระฆังให้ชาวบ้านได้อนุโมทนาสาธุการ เรียกว่า “การประเคนนาค” ก่อนถึงวันบวชนาค 2-3 วัน ผู้บวชจะนำดอกไม้ธูปเทียนไปลาญาติพี่น้องเพื่อสมมาลาโทษผู้หลักผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือ การปล่อยนาคให้ไปไหนมาไหนก็ได้มีกำหนด 3 วัน เรียกว่า “ปล่อยนาค” เครื่องใช้ที่จะนำมาบวชเรียกกองบวชคือบริขาร 8 มีผ้าถุง ผ้าห่ม ผ้าสังฆาฏิ บาตร มีดโกน เข็ม ประคตเอา ผ้ากรองน้ำ บริขารนอกมีเสื่อ สาด อาสนะ ร่ม รองเท้า เต้า โถน เตียง ตั่ง จะมีหรือไม่มีก็ได้ไม่จำเป็น ให้ขณมารวมกันไว้ที่วัด ตอนค่ำสวดมนต์เสร็จแล้วบังสุกุลอุทิศส่วนกุศลแต่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว กลางคืนมีมหรสพ ตอนเช้าถวายอาหารบิณฑบาต ตอนค่านิมนต์พระไปสวดมนต์ที่บ้าน กองบวชใช้เม็งคือ เตียงหามออกมา เตียงนั้นใช้เป็นเตียงนอนของพระบวชใหม่ เมื่อกองบวชมารวมกันแล้วก่อนจะสู่ขวัญนาค การสู่ขวัญนาคต้องบังสุกุลอุทิศส่วนกุศลแต่ผู้ตายแล้วด้วย (อรทัย เลียงจินดาถาวร, 2545: 18-19)

เมื่อถึงการแห่นาค เจ้าภาพจะแห่ด้วยช้าง ม้า รถ เรือก็ได้ ที่แห่ด้วยม้าคงจะถือเอาอย่างพระสิทธัตถะครวออกบวชเป็นตัวอย่าง นาคทุกคนต้องโกนผม โกนคิ้ว หนุนเสื่อผ้าให้เรียบร้อย ถ้างตั้งกองบวชไว้ที่บ้านให้แห่กองบวชมารวมกันที่วัด เมื่อพร้อมกันแล้วก็แห่รอบศาลาอีกครึ่งหนึ่ง เมื่อถึงพิธีการบวชนาค เวลาจะเข้าโบสถ์ พ่อจูงมือชาย แม่จูงมือขวา ถึงภายในโบสถ์แล้วนาคจะนำดอกไม้ธูปเทียนไปบูชาพระ เสร็จกลับมาั่งที่ พ่อแม่จะยกผ้าไตรส่งให้นาค ก่อนจะรับผ้าไตรนาคต้องกราบพ่อแม่ก่อนแล้วอุ้มผ้าไตรเดินคุกเข่าประนมมือเข้าไปท่ามกลางสงฆ์ กล่าวคำขอบรรพชาต่อพระอุปัชฌาย์ แล้วออกมาครองผ้าเสร็จเข้าไปขอศีลกับพระอาจารย์เป็นอันได้บวชเป็นสามเณรแล้ว ต่อจากนั้นอุ้มบาตรเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์กล่าวคำขอนิสัย เมื่อท่านเอาบาตรคล้องคอแล้วมอบบาตรจิวไว้แล้วออกไปยืนข้างนอก ตอนนีพระอาจารย์คู่สวดจะสมมติตนเป็นผู้สอนและชักซ้อมนาคแล้วออกไปชักถามนาค พอถามแล้วก็เรียกนาคเข้ามาถามต่อหน้าสงฆ์ พระอุปัชฌาย์ทำหน้าที่บอกเล่าสงฆ์แล้วอาจารย์สวดเป็นผู้ถามพอลถามเสร็จก็สวดญัตติ 1 ครั้ง และอนุสาวนา 3 ครั้ง เรียกญัตติจตุตถกรรมวาจา เป็นอันว่านาคนั้นได้บวชเป็นพระภิกษุโดยอย่างสมบูรณ์แล้ว (อรทัย เลียงจินดาถาวร, 2545: 20)

หลังจากบวชแล้วพระอุปัชฌาย์จะบอกอนุศาสน์คือ บอกกิจที่พระควรทำ 4 และไม่ควรถ้า 4 เมื่อพระอุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์จบแล้วถือว่าเสร็จการบรรพชาอุปสมบทแล้ว ต่อจากนั้นพระใหม่

จะนำจตุปัจจัยไปถวายพระอุปัชฌาย์อาจารย์และพระสงฆ์เสร็จแล้วออกไปนั่งทำยาสนะ คอยรับ
 อัญญาบริวาร ถ้าผู้ชายถวายให้รับด้วยมือ ถ้าผู้หญิงถวายให้ใช้ผ้ากราบรับเสร็จแล้วเข้ามานั่งที่เดิม
 แล้วเตรียมกรวดน้ำไว้ การกรวดน้ำในพิธีนี้ถือว่าเป็นการแผ่ส่วนกุศลแต่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว
 เป็นอันเสร็จพิธี เมื่อครบ 3 วันแล้วจะมีการฉลองพระบวชใหม่ การฉลองก็คือจัดอาหารคาวหวาน
 มาเลี้ยงพระและสู่ขวัญให้พระบวชใหม่ ความชัดเจนของการบวชแบบจารีตของล้านช้างและอีสาน
 ในอดีตการบวชจะให้ความสำคัญของพระอุปัชฌาย์ผู้บวชให้กุลบุตรที่เป็นที่เคารพ และศรัทธา
 ของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ตลอดจนพระคู่สวดก็ต้องเป็นพระที่มีพรญาที่เหมาะสม และการบวช
 ในอดีตจะไม่มีการทำขวัญนาค หากแต่ภายหลังที่รัฐไทยเข้ามาครอบงำจึงเกิดการเปลี่ยนแปลง
 รัฐไทยกำหนดให้ทุกภาคของประเทศไทย เมื่อมีการบวชให้เป็นไปตามกฎหมายเถรสมาคมเท่านั้น
 ในเรื่องนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอรายละเอียดในบทที่ 4

อย่างไรก็ดี วัฒนธรรมพุทธศาสนาล้านช้างได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมล้านนาด้วย
 มีการถ่ายโอนวัฒนธรรม ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม จากล้านนามายังล้านช้าง มีประวัติศาสตร์ของ
 การเปลี่ยนผ่านด้วยอิทธิพลพระพุทธรศานาระหว่างกัน โดยเฉพาะในยุคของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช
 กษัตริย์เชื้อสายลาวล้านช้างเคยมีความสัมพันธ์กับผู้ปกครองล้านนา ได้ถูกเชิญให้ไปอยู่ในล้านนา
 เป็นระยะเวลาหนึ่ง ก่อนที่จะได้เสด็จกลับมาปกครองบ้านเมืองล้านช้าง ได้นำอิทธิพลวัฒนธรรม
 พระพุทธรศานาแบบล้านนามายังล้านช้างด้วย ทำให้ล้านช้างเองมีวัฒนธรรมพระพุทธรศานา
 คล้ายกับล้านนา เช่น สถาปัตยกรรม ในกรณีการบวชพระก็พบว่ามีลักษณะคล้ายกันกับล้านนาด้วย
 โดยเฉพาะการเป็นอุปัชฌาย์แบบหัวหมวดวัด ซึ่งพระสงฆ์รูปหนึ่งที่ถูกนับถือศรัทธาและมีพรญา
 ตลอดถึงคุณลักษณะครบตามพระธรรมวินัย สามารถที่จะทำการบวชให้เหล่ากุลบุตรได้ เช่น
 ครูบาศรีวิชัย

ที่ศษะดังกล่าว สังคมล้านนาการเรียกพระสงฆ์ว่า “ครูบา” เป็นวัฒนธรรมล้านนา
 พระสงฆ์รูปสำคัญที่รู้จักของผู้คนส่วนใหญ่ในภาคเหนือ โดยมีลักษณะพระสงฆ์ผู้มีอายุพรรษาสูง
 (วสันต์ ปัญญาแก้ว, 2555: 27-37) ลักษณะหนึ่งเป็นพระสงฆ์ที่มีผู้คนในพื้นที่เคารพนับถือเป็นอย่างมาก
 และเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชุมชนและผู้คนถือเป็นผู้มีอิทธิพลต่อผู้คนในชุมชนอย่างสูง
 เป็นที่เคารพนับถือของผู้คนในสังคมอย่างมาก สังคมล้านนาหากกล่าวถึง “ครูบาศรีวิชัย” ซึ่งยึดถือ
 ปฏิบัติในแนวของนิกายเชียงใหม่ผสมกับนิกายยอง ซึ่งมีแนวปฏิบัตินิกายเชียงใหม่เก่าจึงรับศิลป 8
 การเวทนาครั้งเดียว นอกจากนี้นิกายยองได้แพร่หลายในเขตจังหวัดลำพูน แตกต่างไปอีกรูปแบบหนึ่ง
 คือการนุ่งห่มที่เรียกว่า “กุ่มผ้าแบบรดอก” สวมหมวก แขนวลูกประคำ ถือไม้เท้าและพัด ซึ่งยึด

ธรรมเนียมมาจากวัดดอยแต่ อ้างว่ามาจากลังกา (วิลักษณ์ ศรีป่าซาง, 2545: 26) แนวทางปฏิบัติ ครุบาศรีวิชัยคือ ผู้สืบทอดธรรมเนียมพุทธแบบดั้งเดิมของพื้นที่เขตวัฒนธรรมล้านนา โดยเน้น การศึกษาพระธรรม จากการศึกษาพระคัมภีร์มากกว่าการศึกษาจากข้อเขียน การบำเพ็ญตบะ อย่างเคร่งครัด การใช้ชีวิตอย่างสมถะ ฉันทมังสวัตติ และปฏิบัติตนเฉกเช่นพระมหากัสสปะเถระ ผู้เป็น ต้นแบบของการปฏิบัติตรงค้อย่างเข้มงวด นอกจากนี้ยังผสมผสานกับแนวความเชื่อของศาสนา พราหมณ์คือ วิชาโหราศาสตร์ การฝึกคาถาอาคม ซึ่งปรากฏให้เห็นในรูปของการสักยันตร์ นอกจากนี้ ยังเชื่อเรื่องของผี วิญญาณ อันเป็นความเชื่อท้องถิ่นและอิทธิพลบางประการของพุทธแบบพม่า เช่น การบวชลูกแก้ว (ถือการบวชเถระสำคัญกว่าการบวชพระ) (สมหมาย เปรมจิตต์, 2539: 74-75)

อย่างไรก็ตาม หากกล่าวถึงการบวชตามแนวทางปฏิบัติของครุบาศรีวิชัยคือ ผู้สืบทอด ธรรมเนียมพุทธแบบดั้งเดิมของล้านนา โดยเป็นการบวชพุทธแบบพม่า ที่เป็นการบวชเถระสำคัญกว่า การบวชพระ (สมหมาย เปรมจิตต์, 2539: 77) การปกครองของคณะสงฆ์ในเชียงใหม่โบราณ จะเป็นการปกครองกับแบบหมวดอุโบสถ หรือหัวหมวดวัด เป็นระบบการจัดการปกครองของสงฆ์ ล้านนาแต่เดิม ซึ่งอุปัชฌาย์องค์หนึ่งจะมีวัดขึ้นอยู่การดูแล 10 วัดบ้าง 20 วัดบ้างหรือ 30 วัด เรียกว่า “เจ้าหมวดอุโบสถ” จาริต “หัวหมวดวัด” ของล้านนาแต่โบราณ พระสงฆ์ที่ได้รับเลือกเป็น เจ้าหัวหมวดอุปัชฌาย์จะเลือกจากพระที่มีผู้เคารพนับถือ โดยส่วนใหญ่มักเป็นพระที่ถูกยกย่อง เป็นครุบา ดังนั้นโดยฐานะของพระศรีวิชัยซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในหมู่ชาวเขา และชาวบ้าน ในแขวงเมืองลี จึงมีฐานะเป็นหัวหมวดอุปัชฌาย์เช่นกัน โดยฐานะเช่นนี้พระศรีวิชัยจึงมีสิทธิ์ ที่จะบวชลูกบุตรตามจาริตล้านนาดั้งเดิมได้ (โสภา ชานะมูล, 2534: 48)

รูปแบบการบวชแบบล้านนา การบวชพระเรียกกันว่า “ตูปูตูลุง” พิธีบวชในล้านนาไม่มีการจัดงานยิ่งใหญ่เหมือนกับการบวชเถระ เมื่อเถระมีอายุครบ 21 ปีบริบูรณ์ เจ้าอาวาสบอกกับพ่อแม่ว่า ถึงเวลาบวชพระได้ จากนั้นเจ้าอาวาสก็จะกำหนดวันเดือนที่จะบวชพระ จากนั้นพ่อแม่ก็จะบอกญาติ พี่น้องให้ทราบทั่วกันโดยไม่เอิกเกริก และช่วยให้เป็นเจ้าภาพเครื่องไทยทานถวายพระสงฆ์ในวันบวช อย่างน้อย 20 สำหรับ และยังคงเตรียมเครื่องอัฐบริขาร ที่เรียกว่า “ธรรมซ็อก” สำหรับเครื่องไทยทาน มี 3 ชุดใหญ่ ใช้สำหรับถวายพระอุปัชฌาย์และคู่สวด 2 รูป เรียกว่าไทยทานถวาย “หัวตาลหางลาน” สมัยก่อนจะให้สามเณรสึกออกไปเป็นฆราวาสก่อน 3 วัน หรือ 7 วัน เมื่อครบ 3 วัน 7 วัน ก็ถึงวันบวช การบวชพระจะต้องท่อง “สังฆมักันเต” ให้คล่อง ถ้าท่องไม่ได้ก็จะไม่ได้บวชพระ เป็นพิธีกรรมที่ทำใน อุโบสถ เมื่อบวชแล้วพระภิกษุใหม่จะอยู่กรรมอย่างน้อย 7 วัน บำเพ็ญศีล สมาธิ ปัญญา กรวดน้ำให้แก่ พ่อแม่ บุคคลใดบวชเถระได้โปรดแม่ บวชพระได้โปรดพ่อ (ศรีเลา เกษพรหม, 2538: 32-33) การบวชเถระ

ในล้านนามีการจัดงานใหญ่โต เรียกว่า “ปอยหน้อย” ถือว่าลูกหลานที่จะบวชเป็นเณรเป็นลูกที่ประเสริฐ จึงเรียกกันว่า “ลูกแก้ว” ก่อนที่จะมีการบวชเด็กให้เป็นสามเณรได้นั้นจะต้องเริ่มจากการให้เด็กไปอยู่ในวัด เรียกว่า “โขยม” เสียก่อน (ศรีเลา เกษพรหม, 2538: 35) การบวชในล้านนานิยมบวชเป็นเณรตั้งแต่อายุยังน้อยไม่ประสีประสา กับโลกียวิสัย เมื่อสามเณรอายุครบ 21 ปีบริบูรณ์ จึงอุปสมบทเป็นพระภิกษุ เมื่อบวชเป็นพระภิกษุได้ 10 พรรษา ถือว่าเป็นพระเถระได้ ถ้าไปศึกษาปริยัติธรรม ศึกษาภาษาบาลีจนสามารถแปลอรรถกถาต่างๆ ได้ และมีวัตรปฏิบัติอยู่ในพระธรรมวินัย จะได้รับแต่งตั้งเป็นมหาเถระจนถึงเป็นครูบา เป็นที่เคารพบูชาจากบรรพชิตและคฤหัสถ์ของชาวล้านนา

จะเห็นได้ว่า การบวชแบบล้านช้างและล้านนามีลักษณะสอดคล้องกันในแง่ที่การบวชนั้นอิงกับพระธรรมวินัยคือ มีพรรษา 10 มีความเป็นพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ ที่พระธรรมวินัยว่าไว้ มีวัตรปฏิบัติ มีความรู้ความสามารถเช่นเดียวกับพระครูโพนเสม็กและครูบาศรีวิชัย ซึ่งทั้งสองท่านมีพรรษาพอเป็นที่ยอมรับจากชุมชนนับถือเป็นพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ ที่สามารถบรรพชาอุปสมบทได้ และญาติโยมก็ศรัทธา ซึ่งรูปแบบการบวชนี้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลที่อิงกับหลักพระไตรปิฎก แต่พอมีสยามหรือรัฐไทยเข้ามา ทำให้การบวชไม่อิงกับพระไตรปิฎกอย่างเดียว แต่ยังมีเรื่องของการแต่งตั้ง การสอบวัดคุณสมบัติซึ่งรัฐไทยกำหนดขึ้นมา

3.4 การบวชในอีสาน

อีสานถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของล้านช้าง ปราภรณ์ร่องรอยการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์ เมื่อ 3,000-2,000 ปีมาแล้ว และได้มาถึงสมัยยุคต้นประวัติศาสตร์ โดยได้รับวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาเถรวาทจากรัฐทวารวดี และวัฒนธรรมลัทธิพราหมณ์-ฮินดู พุทธมหายาน เมื่อเข้าสู่พุทธศตวรรษที่ 19 ชาวลาวได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคอีสาน (ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, 2546: 29-57) อีสานต้นรัตนโกสินทร์ที่อยู่ในภายใต้การปกครองของรัฐไทย ซึ่งรัฐไทยยังอะลุ่มอล่วย ประนีประนอมผ่อนปรนและยืดหยุ่นให้อีสานปกครองกันเอง แต่เพียงเรียกเก็บส่วยประจำปีเท่านั้น การบวชอีสานเดิมยังไม่มี การปกครองโดยตรง แต่อาศัยหลักความเคารพเชื่อฟังพระเถระผู้มีอายุพรรษามาก มีความรู้มาก ให้เป็นผู้นำในหมู่สงฆ์เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์สืบต่อกันมา และยังรักษาการบวชเป็นประเพณีแบบล้านช้างเอาไว้ด้วย (นนท์ ธรรมสถิตย์, 2533: 68) การบวชในอีสานได้รับอิทธิพลมาจากล้านช้างนิกายหินยาน/เถรวาท (ประเทศลาวในปัจจุบัน) คณะสงฆ์ในหัวเมืองอีสานก่อน พ.ศ. 2435 หรือก่อนตกเป็นประเทศราชของสยาม/กรุงเทพฯ ได้นำเอาพระพุทธศาสนาเข้ามา

ประดิษฐานส่วนใหญ่จะยึดธรรมเนียมปฏิบัติที่รับมาจากล้านช้าง โดยเฉพาะที่นครเวียงจันทน์ ทำให้พระพุทธศาสนาในภาคอีสานมีความผูกพันกับนครเวียงจันทน์อย่างแน่นแฟ้น ต่อมาเมื่อไทยได้ขยายอิทธิพลเข้าไปยังหัวเมืองอีสาน จึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพระพุทธศาสนาด้วย จนกระทั่งคณะสงฆ์ในหัวเมืองอีสานตกอยู่ใต้การปกครองคณะสงฆ์ไทย ในระยะเวลาต่อมา (นาฏนภา ปัจจกะโต, 2536: 24-25) จึงทำให้อีสานมีประเพณีการบวชมาจากล้านช้าง ทางอีสานชาวบ้านนิยมบวชลูกหลานให้เป็นสามเณรแต่ยังเด็กอายุราว 8 ขวบขึ้นไป เพื่อให้ศึกษาเล่าเรียนในวัด ในสมัยนี้สามเณรมีคำเรียกว่า “จั่ง” หรือ “อ้ายจั่ง” พ่อสามเณรอายุ 20 ปีบริบูรณ์ พ่อแม่ก็จะจัดงานบวชเป็นพระให้ต่อไป เมื่อบวชเป็นพระมีคำเรียกแทนว่า “เจ้าหัว” (จันทร์ ไพจิตร, 2509: 456)

ขั้นตอนการบวชอีสานในอดีตมีจารีตประเพณีมาจากล้านช้าง ซึ่งล้วนนับถือพระพุทธศาสนาด้วยกัน เป็นการบวชลูกชายที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป ทุกคนต้องบวชในบวรพระพุทธศาสนา ถ้าบวชก่อนที่อายุจะถึง 20 ปี โดยถือว่า “บวชเณร” เรียกว่า “บรรพชา” และผู้บวชเณรต้องรักษาศีล 10 ข้อ เมื่อครบอายุ 20 ปีแล้ว “บวชพระ” เรียกว่า “อุปสมบท” ผู้อุปสมบทแล้ว เรียกว่า “ภิกษุ” ซึ่งต้องรักษาศีล 227 ข้อ การบวชลูกชายมีสาเหตุเพื่อศึกษาเล่าเรียนวิชาการต่างๆ และเพื่อเป็นการทดแทนบุญคุณพ่อแม่ เพื่อเป็นการทดแทนบุญคุณพ่อแม่ที่ได้เลี้ยงดูมา และผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมชาวไทยอีสานมีความเชื่อว่าผู้ที่ได้บวชเรียนถือว่าเป็น “คนสุก” หรือเป็นลูกผู้ชายโดยสมบูรณ์ครั้งลาสิกขาหรือสึกออกมาแล้วจึงเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม จะไปขอลูกสาวใครผู้หญิงใหญ่ฝ่ายหญิงยินดีต้อนรับ ส่วนชายหนุ่มใดที่ยังไม่บวชแม้จะอายุครบบวชหรือเกินแล้วก็ตาม สังคมจะถือว่าผู้นั้นยังเป็นคนดิบจึงยังไม่สมควรจะไปมีครอบครัว ในอีสานมีวิธีการบวชแบบญาติจุดตุตถกรรมวาจา คือการบวชที่พระสงฆ์อย่างน้อย 5 รูป ซึ่งในจำนวนนี้มีพระอุปัชฌาย์ 1 รูป พระกรรมวาจา (พระคู่สวด) 2 รูป บวชให้ โดยวิธีสวดญัตติ 1 ครั้ง และอนุสาวนาอีก 3 ครั้ง รวมเป็น 4 ครั้ง และผู้ที่จะบวชเป็นพระได้ต้องมีคุณลักษณะอายุครบบวช 20 ปีขึ้นไป (บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล, 2544: 97-98)

เริ่มตั้งแต่การเตรียมตัวบวช พ่อแม่จะนำไปฝากกับเจ้าอาวาสวัดก่อนที่จะถึงวันบวชประมาณ 15 วัน ถึงหนึ่งเดือน เพื่อศึกษาเล่าเรียน สวดมนต์ ทำวัตร ท่องขานนาค ช่วงระยะเวลาเตรียมตัวก่อนบวชนี้เรียกผู้บวชว่า “นาค” เมื่อครบวันประเคนนาค คือการนำผู้จะบวชไปประเคนไว้กับเจ้าอาวาสหรือพระอุปัชฌาย์ โดยบิดาจัดขันธ 5 ดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่ นำลูกชายที่จะบวชไปมอบเป็น “นาค” เพื่อเจ้าอาวาสได้อบรมสั่งสอนเป็นการเตรียมตัวเพื่อจะบวช เมื่อเจ้าอาวาสวัดรับขันธ 5 แล้วให้เณรตีโปงหรือเคาะระฆัง เพื่อให้ชาวบ้านรับรู้ร่วมอนุโมทนา เรียกขั้นตอนนี้ว่า “การประเคนนาค” จากนั้นนาคจะต้องกินนอนอยู่ที่วัด เริ่มตั้งแต่วันประเคนนาคเป็นต้นไป เพื่อเป็นการเตรียมตัวที่จะบวช

ผู้เป็นบิดามารดาก็ต้องเตรียมกองบวช เครื่องใช้ที่จำเป็นตามพุทธบัญญัติกำหนดไว้ เรียกว่า “อัฐบริขาร” ซึ่งเป็นเครื่องใช้สอยของพระภิกษุในพระพุทธศาสนามี 8 อย่าง ได้แก่ ผ้าสบง ผ้าจีวร ผ้าสังฆาฏิ บาตร มีดโกน เข็ม (เย็บผ้า) ประคดเอว (ผ้ารัดเอว) และกระบอกกรองน้ำ ส่วนสิ่งของเครื่องใช้อื่นๆ ได้แก่ สาด หมอน อาสนะ ร่ม กระโถน รองเท้า ตู๋ เตียง ฯลฯ เป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นไม่มีก็ได้ (บุญเกิด พิมพ์วรรณเมธากุล, 2544: 99)

เมื่อใกล้จะถึงวันบวช นาคต้องจัดดอกไม้รูปเทียนไปขอลาญาติพี่น้อง ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือ เพื่อเป็นการบอกข่าวและขอโอสิกรรมที่เคยได้ล่วงเกินไว้ เรียกว่า “การขอลาบวช” พอวันรุ่งขึ้นซึ่งจะเป็นวันบวช ญาติพี่น้อง ตลอดจนบิดามารดาของนาคจะพากันแห่ นาคจากบ้านไปยังวัดที่จะบวช โดยจัดขบวนแห่ตามฐานะถ้าเป็นผู้ฐานะดีก็จัดขบวนแห่อย่างเอิกเกริกและสนุกสนาน ให้นาคขี่ม้าหรือขี่ช้างไปวัด จึงเรียกว่า “การแห่ นาคเข้าอุโบสถ” การบวชในอีสานถ้าไม่มีการจัดริ้วขบวนแห่ นาคแล้ว ย่อมทำให้การบวชนี้ไม่ครบขั้นตอน การจัดริ้วขบวนแห่ นาคเริ่มตั้งแต่ขบวนคณะกลองยาวหรือแตรวง พิณ แคน คนอีสานถือว่าเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้เลยในงานบวช ตามด้วยขบวนของถวายพระอุปัชฌาย์และพระคู่สวด จากนั้นขบวนผ้าไตรที่นาคจะใช้นุ่งห่มในเวลาบวช เรียกว่า “ไตรครอง” โดยให้มารดาเป็นผู้อุ้มผ้าไตร และมีสัปทน (ร่มใหญ่) กันแดดให้ผู้บวช ต่อไปเป็นขบวนนาค จะต้องขี่คอคนหรือขี่ม้า ขี่ช้าง พนมมือตั้งแต่ออกจากบ้านไปตลอดทาง ในมือถือดอกบัว 3 ดอก รูป 3 ดอก เทียน 1 คู่ (2 เล่ม) และมีสัปทน (ร่มใหญ่) กันแดดให้ด้วย ตามด้วยขบวนตาลปัตรและบาตร ซึ่งให้บิดาของนาคเป็นผู้ถือตาลปัตรและสะพายบาตรเอง จากนั้นขบวนของถวายพระอันดับ จัดให้ครบจำนวนพระภิกษุที่นิมนต์อย่างน้อย 5 รูปขึ้นไป ตามศรัทธาของเจ้าภาพ และขบวนสุดท้ายซึ่งทุกคนที่ร่วมแห่จะต้องถือครองเครื่องบริขาร และเครื่องใช้ต่างๆ ของผู้บวช อาทิ ย่าม ร่ม รองเท้า สาด หมอน ผ้าห่ม มุ้ง ปิ่นโต ถาด จาน ชาม ซ้อนส้อม ชันอาบน้ำ สบู่ แปรงและยาสีฟัน กระเป๋าสําหรับใส่ผ้าไตรจีวร ฯลฯ สำหรับของที่ถวายพระอุปัชฌาย์ต้องมีกรวยใบตองมีหมากพลู เมี่ยง และบุหรี เรียกว่า “กรวยขอนิสัย” นอกจากนี้เจ้าภาพอาจจัดผ้าไตรให้พระอุปัชฌาย์หนึ่งไตร และพระคู่สวดรูปละหนึ่งไตร และต้องมีสัปทนกันผ้าไตรทั้งสามไตรนี้ไตรละหนึ่งคัน (บุญเกิด พิมพ์วรรณเมธากุล, 2544: 100-101)

เมื่อขบวนแห่มาถึงวัดให้เวียนรอบพระอุโบสถโดยเวียนขวา และให้เดินรอบนอกโบสถ์มา 3 รอบ ครั้นครบ 3 รอบแล้ว ขบวนคณะกลองยาวหรือแตรวง พิณ แคน ซึ่งมีการแสดงต่างๆ ให้อยู่นอกพระอุโบสถ ส่วนขบวนอื่นๆ ให้เข้าไปภายในพระอุโบสถ ส่วนนาคก่อนจะก้าวเข้าสู่พระอุโบสถต้องไหว้โบสถ์หน้าพระอุโบสถก่อน เมื่อกล่าวคำ “วันทาเสมา” แล้ว นาคก็จะไปรยทานและหันหน้าเข้าสู่

พระอุโบสถ ตอนนีบิตามารดานาคจะจูงนาคเข้าโบสถ์ โดยมารดาจูงมือขวา ส่วนบิดาจูงมือซ้าย สำหรับญาติผู้ใหญ่อื่นๆ ร่วมทั้งญาติมิตรของนาคจะช่วยเอาแขนเกาะต่อๆ กันไป เมื่อนาคเข้าไปในอุโบสถแล้วต้องนำดอกไม้ธูปเทียนไปบูชาพระพุทธรูปที่เป็นพระประธาน โดยวางเครื่องสักการะบูชาที่พระหัตถ์ขวา (มือข้างขวา) ของพระพุทธรูป จากนั้นก็ให้มาราบบิตามารดาโดยกราบบิดา 1 ครั้ง กราบมารดา 1 ครั้ง ไม่แบ่มือ บิตามารดาก็จะมอบ “ไตรครอง” สำหรับใช้นุ่งห่มให้ และต่อจากนี้ไปเป็น “พิธีการบวช” ตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งการบวชถือเป็นสังฆกรรมอย่างหนึ่ง โดยนาคจะอุ้มผ้าไตรประนมมือแล้วเดินเข้า (คุกเข่าเดิน) เข้าไปกล่าวคำขอ “บรรพชา” ต่อพระอุปัชฌาย์ท่ามกลางสงฆ์ โดยเมื่อเดินเข้าไปใกล้พระอุปัชฌาย์ในระยะพอสมควร ให้วางผ้าไตรไว้ข้างด้านซ้าย นำเครื่องสักการะถวายพระอุปัชฌาย์แล้วกราบด้วยท่า “เบญจางคประดิษฐ์” โดยให้หัวเข้าทั้งสองข้างจรดพื้น ผ่ามือทั้งสองราบบกับพื้นและให้ศีรษะจรดพื้นกราบ 3 ครั้ง แล้ว อุ้มผ้าไตรประนมมือยืนขึ้น แล้วเปล่งวาจาต่อหน้าพระอุปัชฌาย์ จากสัพพะทุกขะ ฯลฯ ถึงอะนุกัมปัง อุปาทายะว่า 3 หน พอมาถึงตอนนี้พระอุปัชฌาย์จะรับผ้าไตร ให้ผู้บวชว่าต่อไปอีก 3 หน โดยอนุโลมและปฏิโลม จบแล้วพระอุปัชฌาย์จะชักผ้าอังสะออกจากไตรแล้วสวมให้นาค แล้วสั่งให้ออกไปจากที่ประชุมสงฆ์ เพื่อไปครอง (นุ่งห่ม) ผ้าให้ครบไตรจีวร จากนั้นก็นำปัจจัยไทยทานถวายพระอาจารย์ แล้วกราบลง 3 หน (กราบแบบเบญจางคประดิษฐ์) ยืนประนมมือ เปล่งวาจาขอสรณะ (ที่พึ่ง) และศีล 10 เมื่อว่าศีลตามอาจารย์ครบ 10 ข้อแล้วให้เปล่งวาจาต่ออีกว่า “อิมินา ทสเสสิกขาปะทามิ สสมาதியามิ กล่าว 3 จบ แล้วกราบลง 1 หน จากนั้นให้ผู้บวชบรรพชายืนขึ้นเปล่งวาจาว่า “วันทามิ ภันเต สัพพัง อะปะราธัง ขะมะถะ เม ภันเต, มะยา กะตัง ปุญญัง สามินา อะนุโมทิตัพพัง, สามินา กะตัง ปุญญัง มัยหัง, ทาตัพพัง สาธุ สาธุ อะนุโมทามิ” จบแล้วให้นั่งลงคุกเข่ากราบ 3 หน ถึงตอนนี้ผู้บวชบรรพชาก็ได้เป็น “สามเณร” แล้วให้สามเณรรับบาตรแล้วอุ้มบาตรเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ ซึ่งนั่งเป็นประธานอยู่ท่ามกลางสงฆ์ในพระอุโบสถ พอถึงพระอุปัชฌาย์ให้วางบาตรไว้ข้างซ้ายของตน รับเครื่องปัจจัยไทยทานถวายพระอุปัชฌาย์แล้วกราบลง 3 หน จากนั้นจึงยืนขึ้นประนมมือ กล่าวคำขอนิสัยจบแล้วให้นั่งคุกเข่าลงกราบ 3 หน (บุญเกิด พิมพ์รวมธากุล, 2544: 112-115)

ต่อจากนี้พระอุปัชฌาย์จะเอาสายโยงบาตรคล้องคอให้นาคพร้อมมอบจีวร แล้วบอกสามเณรให้รู้ว่าอะไรคือบาตรและอะไรคือจีวร เสร็จแล้วพระอาจารย์จะบอกให้ผู้บวชออกไปข้างนอก โดยพูดว่า “คัจฉะ อะมุทมิ โอกาเส ติฎฐาติ” ให้ผู้บวชลุกขึ้นยืนแล้วเดินไปยืน ณ จุดที่กำหนดภายในพระอุโบสถ ซึ่งตอนนี้พระอาจารย์คู่สวดจะสมมติตนเป็นผู้สอนและชักซ้อม จึงตามออกไปสวดถาม “อันตรายิกธรรม” หลังจากนั้นพระคู่สวดจะถามชื่อผู้บวชว่า “กีนนาโมสิ” ผู้บวชจะ

บอกชื่อนามสกุลของตนว่า อะหัง ภันเต ... นามะ แล้วถามชื่ออุปัชฌาย์ของผู้ขอบวชว่า “โกณามะเต อุปัชฌายโ” ผู้ขอบวชจะบอกชื่อพระอุปัชฌาย์ของตนว่า “อุปัชฌายโ เม ภันเต อายัสมา ... นามะ” เมื่อสอนซ้อมเสร็จพระคู้สวดจะเรียกผู้ขอบวชให้กลับเข้ามาที่ประชุมสงฆ์ แล้วให้กราบลงตรงหน้า พระอุปัชฌาย์ 3 คน แล้วนั่งคุกเข่าประนมมือเปล่งวาจาสอบอุปสมบทต่อไป พระอุปัชฌาย์กล่าวเพียง สงฆ์แล้วพระอาจารย์คู้สวดสมมติตนถาม “อันตรายิกธรรม” ตามที่ชักซ้อมมาแล้ว ผู้ขอบวชหรือ อุปสัมปทาเปกขะจะต้องตอบ “นัตถิ ภันเต” (ปฏิเสธ) 5 ครั้ง และ “อามะ ภันเต” (ตอบรับว่าใช่) 8 ครั้ง ตามที่ชักซ้อมกับพระอาจารย์คู้สวด พร้อมทั้งบอกชื่อตนและชื่อพระอุปัชฌาย์ตามที่ชักซ้อมกับ พระคู้สวดมาแล้วเช่นกัน (บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล, 2544: 116)

จากนั้นให้นั่งฟังท่านสวดกรรมวาจาอุปสมบทไปจนจบ เมื่อจบแล้วพระอุปัชฌาย์จะเอา บาตรออกจากตัวผู้ขอบวช ให้ผู้ขอบวชกราบ 3 คน เสร็จแล้วให้นั่งพับเพียบประนมมือฟังพระอุปัชฌาย์ บอก “อนุศาสน์” คือบอกกิจที่พระภิกษุควรทำ 4 ประการ คือนุ่งห่มผ้าบังสุกุล เทียบวิณฑบาต อยู่โคนต้นไม้ ฉันทายตงด้วยน้ำมูตรเน่า และบอกกิจที่ภิกษุไม่พึงกระทำ 4 ประการ คือเสพเมถุน ลักของคนอื่น ฆ่าสัตว์ และอวดตริมนุชยธรรมที่ไม่มีในตน (อวดคุณวิเศษที่ตนเองไม่มี) เมื่อฟังจบแล้ว ให้รับว่า “อามะ ภันเต” แล้วกราบพระอุปัชฌาย์ 3 คน นับว่าเป็นเสร็จพิธีอุปสมบท ผู้ขอบวชได้เป็น “ภิกษุ” โดยสมบูรณ์ ต่อจากนั้นภิกษุบวชใหม่จะนำจุดปัจจัยไทยทานไปถวายพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ คู้สวดและพระอันดับทั้งหมดที่อยู่ในพิธี แล้วให้ไปนั่งทำยาสนะ คอยรับอัฐฐะบริหารรวมทั้งบริวาร ต่างๆ จากญาติโยม เสร็จแล้วเข้ามานั่งที่เดิมเตรียมกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่บิดามารดา หรือท่านที่มีอุปการคุณ เมื่อพระสงฆ์สวดเสร็จเป็นเสร็จพิธี เมื่อออกจากพระอุโบสถนาจะต้องไป ยังกที่พักซึ่งเรียกว่า “กุฏิ” พอขึ้นบนกุฏิเรียบร้อยแล้ว ฟังนั่งอยู่บนอาสนะอันสมควร กล่าวอนุโมทนา ปราศรัยกับบรรดาญาติผู้มาร่วมในการบรรพชาอุปสมบทนั้นพอสมควรแก่เวลาก็เป็นอันเสร็จพิธี เมื่อผู้ที่บวชถึงเวลาการลาสิกขา (ลาสิก) ซึ่งผู้บวชได้ตั้งใจไว้แต่แรกต่อพระอุปัชฌาย์แล้ว จะเป็น 15 วัน หนึ่งเดือน สามเดือน สองพรรษา ฯลฯ (บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล, 2544: 117-122)

อย่างไรก็ดี การบวชอีสานจึงเป็นการบวชแบบล้านช้าง แต่ภายหลังมาได้รับการปรับเปลี่ยน ไปเป็นแบบไทย เพราะอำนาจการปกครองและการครอบงำที่มีต่อภูมิภาคนี้ โดยการปฏิรูปอีสาน ในช่วงปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 3 การปกครองสงฆ์เพิ่มอีก 1 คณะคือ คณะกลางในเขตกรุงเทพมหานคร (มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2536: 114) และรัชสมัยรัชกาลที่ 4 ช่วงนี้อีสาน ยังเป็นการบวชที่อิงกับล้านช้างอยู่ โดยมีคณะธรรมยุติกนิกาย จึงส่งพระสงฆ์ธรรมยุตไปยังหัวเมือง อีสาน เพื่อทำงานตอบสนองการปฏิรูปโครงสร้างทางสังคมอีสาน ด้วยเหตุผลเพื่อความมั่นคงของชาติ

จากภัยของนักล่าอาณานิคมตะวันตก โดยเฉพาะฝรั่งเศสที่รุกคืบยึดดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง (ชาร์ลส์ เอฟ คายส์ (Charles F. Keyes), 1966: 29-30) การคัดเลือกพระสงฆ์อีสานซึ่งมีความรู้ดีรูปแรกคือ ท่านดี พนธุโล ซึ่งเป็นชาวอุบลให้เดินทางกลับมายังหัวเมืองอุบล เพื่อมาชักชวนพระสงฆ์ในท้องถิ่นเข้ามาเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมยุติกนิกาย โดยเห็นได้จากกรณีนำท่านม้าว เทวธมมี เข้ามายังกรุงเทพมหานคร (พระพรหมมุนี, 2478: 19) ต่อมาเมื่อพระสงฆ์อีสานอีกรูปที่ได้รับความนิยมเป็นธรรมยุติกนิกายคือ พระครูปฐมธรรมธาดา เป็นชาวอุบลราชธานีแต่ได้มาบวชเรียนในกรุงเทพมหานคร และเป็นเจ้าอาวาสรูปแรกของวัดปฐมวาราม มีชื่ออยู่ในปูรานสหธรรมิกของพระวชิรญาณภิกขุ (เติม วิภาคย์พจนกิจ, 2530: 545) จึงทำให้การส่งพระสงฆ์อีสานจำนวนหนึ่งที่เข้ามาเรียนในกรุงเทพมหานคร ทุกๆ 3 ปี แต่ก็เกิดอุปสรรคมากมายเพราะวัตรปฏิบัติที่แตกต่างกัน เมื่อพระองค์ทรงลาผนวชและขึ้นครองราชย์ ได้มีรับสั่งให้สร้างวัดธรรมยุติกนิกายขึ้นเป็นวัดแรกในภาคอีสานราวปี พ.ศ. 2394-2406 คือวัดสุปฏิณาราม เมืองอุบลราชธานี (พระพรหมมุนี, 2478: 21-22) เมื่อสร้างเสร็จแล้วได้รับพระราชทาน ชื่อว่า สุปฏิณาราม

บทบาทของพระสงฆ์ธรรมยุตที่ได้รับการสนับสนุนจากพระมหากษัตริย์เป็นไปอย่างเปิดเผย ทรงรับสั่งให้คัดเลือกพระภิกษุชาวอีสานเข้ารับการศึกษาคัดเลือกให้ไปเผยแผ่พระอุดมการณ์ธรรมยุตที่ภาคอีสาน โดยเฉพาะหัวเมืองอุบล ทำให้พระสงฆ์ธรรมยุตกลายเป็นนิกายใหม่ที่ท่ามกลางนิกายเก่าที่มีอยู่แล้วคือพระครองไทย (สายพระอรียงศาจารย์) และพระครองลาว (พระสงฆ์ท้องถิ่น) (เปรมวิทย์ ท่อแก้ว, 2534: 55-56) การปกครองในหัวเมืองอีสานต่างๆ ที่ห่างไกลจากส่วนกลาง พระสงฆ์ในท้องถิ่นก็ยังทำหน้าที่ปกครองดูแลกันเองตามอำนาจของหัวเมืองนั้นๆ โดยมีอิสระจากการควบคุมโดยใช้อำนาจรัฐส่วนกลาง ส่วนคณะสงฆ์อีสานยังคงปกครองกันเองตามจารีตแบบล้านช้าง มีตำแหน่ง สมณศักดิ์ เช่น สำเร็จ ษา คู และหลักคำ ซึ่งตำแหน่งหลักคำเป็นตำแหน่งซึ่งปกครองสูงสุดหัวเมืองนั้นๆ (นภนาท อนุพงศ์พัฒน์, 2546: 39) ประเด็นนี้ทำให้เห็นถึงความยากลำบากการเดินทางไปบวชในกรุงเทพมหานครก็ให้มีการบวชในท้องถิ่นอีสานเองได้ อิทธิพลของล้านช้างก่อนที่มีการปฏิรูปอีสาน การบวชแบบล้านช้างถูกรักษาเอาไว้

จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงโดยการรวมศูนย์อำนาจของคณะสงฆ์ ในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 สงฆ์คณะธรรมยุติกนิกายได้เจริญแพร่หลายส่งผลกระทบต่อการปกครองโดยรวมของคณะสงฆ์ทั้งประเทศ ในเวลาต่อมาพระองค์จึงทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2536: 82) การบวชอีสานก็

เปลี่ยนไปด้วย เพราะมีการครอบงำและเปลี่ยนไปโดยรัฐไทย พระอุปชฌาย์ต้องได้รับการแต่งตั้งตามเถรสมาคมบัญญัติ

3.5 สรุปท้ายบท

การบวชตามพระธรรมวินัยในช่วงต้นพุทธกาล เมื่อมีกุลบุตรต้องการจะออกบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาบรรพชาอุปสมบทกับพระพุทธองค์ด้วยพระองค์เอง ทำให้กุลบุตรจากสถานที่ต่างๆ มีความศรัทธาประสงค์จะออกบวชเป็นพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกแต่ละท่านจึงพากุลบุตรเหล่านั้นเดินทางจากสถานที่ต่างๆ มาด้วยความลำบาก พระองค์จึงประทานอนุญาตให้พระสงฆ์สาวกทำหน้าที่บวชกุลบุตรได้การให้ไตรสรณคมน์คือ การถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ จากนั้นพระองค์จึงยอมรับอำนาจของสงฆ์เพื่อให้สงฆ์ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเอง และให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ แทนพระองค์ ในการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุจึงต้องมีการพระอุปชฌาย์เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองดูแลรับผิดชอบพระภิกษุผู้เพิ่งบวชเข้ามาใหม่ และคอยอบรมสั่งสอนให้มีความประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมกับสมณะเชื้อสายกุลบุตรที่มาบวช และคุณสมบัติของพระอุปชฌาย์ที่สำคัญจะต้องมีพรรษา 10 ปี หรือมากกว่า 10 ปี และที่สำคัญจะต้องเป็นผู้มีศีลดีมีคุณธรรมดีด้วย

รูปแบบการบวชพระตามหลักพระธรรมวินัยเช่นนี้ได้ส่งทอดมายังดินแดนต่างๆ ที่พุทธศาสนาเถรวาทได้แพร่อิทธิพลเข้ามา โดยเฉพาะรัฐจารีตต่างๆ เช่น ล้านช้าง ล้านนา งานบวชลูกชายเวลาจะเข้าบวชเข้าโบสถ์ เป็นความเชื่อของลาว พ่อแม่แม่จะจูงมีนาคเข้าโบสถ์บวชกับพระอุปชฌาย์ได้เลย ไม่มีการแห่หน้าครอบโบสถ์แต่อย่างใด แต่สิ่งเหล่านี้ก็ไม่ว่าจะมีความสำคัญมากเท่ากับการบวชซึ่งพิธีกรรมของสงฆ์ในโบสถ์ มาภายหลังเมื่อไทยได้ขยายอิทธิพลเข้าไปยังหัวเมืองอีสาน จึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพุทธศาสนาด้วย จนกระทั่งคณะสงฆ์ในหัวเมืองอีสานตกอยู่ใต้การปกครองคณะสงฆ์ไทย รูปแบบการบวชได้ถูกปรับให้หันไปอ้างอิงกับรัฐไทยที่มีคณะสงฆ์รวมศูนย์อำนาจ ผู้ที่จะเป็นอุปชฌาย์มิได้กำหนดด้วยพระธรรมวินัยได้อย่างอิสระอีกต่อไป หากแต่ต้องมีการสอบวัดคุณสมบัติและได้รับการแต่งตั้งจากคณะสงฆ์ส่วนกลางก่อน พระสงฆ์รูปนั้นจึงจะมีศักดิ์ที่จะบวชเหล่ากุลบุตรได้

พลวัตประเพณีการบวชในบริบทการเปลี่ยนแปลง

ประเพณีการบวชที่อีสานได้ถือปฏิบัติและสืบทอดต่อกันมานั้น นับว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ในปัจจุบันจะมีความเปลี่ยนแปลงไปตามรัฐไทย ที่กำหนดให้การบวชจะต้องบวชแบบภาคกลาง จึงทำให้การบวชในอีสานต้องถูกปรับเปลี่ยนตามบริบทการเปลี่ยนแปลง ในบทนี้ผู้วิจัยนำเสนอพลวัตประเพณีการบวช ที่ตกอยู่ภายใต้ถูกครอบงำโดยพุทธศาสนาจากส่วนกลางคือรัฐไทยและการเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัย รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

4.1 พลวัตการบวชอีสานภายใต้อำนาจคณะสงฆ์ราชอาณาจักรไทย

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ การบริหารคณะสงฆ์ได้มีการเปลี่ยนแปลงหลายสิ่งหลายประการซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกรัชกาลได้ทรงถือเป็นพระราชภาระในการที่จะทรงถวายความอุปถัมภ์บำรุงและคุ้มครองพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงถาวรสืบไป กรมการศาสนา (2529: 9-10) ได้อธิบายว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเสวยราชสมบัติแล้ว พระองค์ได้ดำเนินตามโบราณราชประเพณีที่เคยมีมาแต่รัชกาลก่อนๆ คือทรงตั้งพระราชอาคันตุกะเพื่อถวายแก่พระสงฆ์ที่รับภาระธุระในกิจการพระพุทธศาสนา จำนวน 3 รูป คือพระมหานู่ม วัดอมรินทราราม เป็นพระภิกษุวิเศษ พระปลัดแสง วัดราชบูรณะ เป็นพระราชาคณะ (ต่อมาเลื่อนเป็นพระโพธิวงศาจารย์ สมณศักดิ์เสมอชั้นเทพ และเลื่อนเป็นพระธรรมไตรโลกาจารย์ พระธรรมวโรดม และได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์) และพระปลัดเมตตะคุณ (เดช) วัดบุปผาราม เป็นพระวิเชียรมุนี เมื่อรัชกาลที่ 5 ทรงพระผนวชเมื่อพระชนมายุ 20 พรรชานั้น กรมหมื่นบวรรังสีสุริยพันธุ์ ได้เป็นพระอุปชားด้วย ดังนั้นเมื่อทรงลาพระผนวชและทำพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 จึงทรงสถาปนาพระราชอุปชားขึ้นเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์สันนิษฐานว่าตำแหน่งนี้เทียบเท่ากับมหาสังฆปริณายก เพราะระยะนั้นพระองค์มิได้ทรงตั้งสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณเลย ในส่วนนี้พระวิสุทธิโสภณ (2543: 54) ยังได้ระบุว่า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้มีการประกาศการตราพระราชบัญญัติบริหารคณะสงฆ์ และได้มีการตราพระราชบัญญัติบริหารคณะสงฆ์ที่สำคัญๆ ออกมาหลายฉบับ คือ ประกาศผู้บวชให้มีประกัน (พ.ศ. 2419) ประกาศห้ามภิกษุสามเณรประพฤติอนาจาร พระราชบัญญัติลักษณะพยาน รัตโกสินทร์ ศก 113 (พ.ศ. 2437 มาตรา 15) ข้อบังคับเรื่องเงินกัลปนา (พ.ศ. 2445) พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ (รัตโกสินทร์ศก 121)

เมื่อพุทธศักราช 2445 ตรงกับรัตนโกสินทร์ศก 121 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ขึ้น เพื่อเป็นแนวทางให้การปกครองสงฆ์รัดกุมยิ่งขึ้น จะได้เป็นเครื่องมือส่งเสริมสนับสนุนพระวินัยอีกส่วนหนึ่ง และเป็นการอารักขาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าให้มีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงถาวรอีกประการหนึ่ง ดังที่ปรากฏคำปรารภในพระบรมราชโองการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทร์ศก 121 เป็นพระราชบัญญัติที่ทรงพระกรุณาโปรดให้พระสงฆ์ปกครองดูแลกันเองตามอำนาจหน้าที่ที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติซึ่งถือเป็นพระราชบัญญัติอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนาฉบับแรก และเป็นต้นแบบของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับต่างๆ ต่อมาในประเด็นนี้ การปกครองสงฆ์ในรัชกาลนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก คือเปลี่ยนจากระบบเก่ามาเป็นระบบใหม่ๆ ตัดอันที่ไม่เหมาะสมทิ้งไปปรับปรุงอันที่พอจะปรับปรุงได้ นิกายสงฆ์อื่นที่มีเกิดขึ้นคือ นิกายจีน ญวน และมอญ และได้รับพระราชอุปถัมภ์โดยทั่วกันบ้างในแง่กฎหมายเท่านั้น คือพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 ให้อภิสิทธิ์แก่พระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทไว้ ไม่ให้ฝ่ายมหายานอย่างไรก็ตามก็ทรงยกย่องนิกายอื่นด้วย เช่น ทรงตั้งหัวหน้าคณะสงฆ์ฝ่ายญวนด้วย

สำหรับการปกครองคณะสงฆ์ฝ่ายมหายาน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นว่า พระสงฆ์ฝ่ายเหนือคือ บรรพชิตจีน บรรพชิตญวน บรรพชิตจีนมีมากขึ้น จึงพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระหัวหน้าทั้ง 2 นิกาย ฝ่ายญวนหัวหน้าเป็นพระครู รองลงมาเป็นปลัด รองปลัด และผู้ช่วย ฝ่ายจีนหัวหน้าเป็นพระอาจารย์ รองลงมาเป็นผู้ช่วย เดิมขึ้นกรมท่าซ้าย ต่อมาจึงย้ายมาขึ้นกระทรวงธรรมการเป็นการเริ่มต้นคณะสงฆ์อนัมนิกายและจีนนิกายในปัจจุบัน พิศุทธชาติ (2549: 302) ได้กล่าวว่า การตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2445 โดยได้โปรดให้มีการตราขึ้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทำให้พระสงฆ์ขึ้นตรงต่ออำนาจส่วนกลาง คณะสงฆ์กลายเป็นระบบราชการและได้สลายคุณค่าของปัจเจกกลอง เช่น สมัยก่อนการตราพระราชบัญญัติฉบับนี้ พระสงฆ์ในภาคอีสานมิได้มีเจตจำนงที่จะใช้สมณศักดิ์ เพื่อประโยชน์ในการปกครอง แต่เป็นตัวบอกถึงสถานะทางการศึกษาในทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ต่อมาเมื่อมีการตราพระราชบัญญัตินี้ขึ้น สมณศักดิ์กลายเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการรวมคณะสงฆ์ทั้งหมด

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538: 115) ระบุว่า การทำให้คณะสงฆ์เป็นระบบราชการ โดยใช้ระบบยศฐานันดรศักดิ์เป็นเครื่องจูงใจ และทำให้รัฐเข้ามามีอำนาจในการควบคุมพระพุทธศาสนาได้มากขึ้น ซึ่งการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ได้ยึดเอาการควบคุมดูแลองค์กรคณะสงฆ์ไปจากประชาชนจนหมดสิ้น กลายเป็นหน้าที่ของรัฐเพียงอย่างเดียว โดยอาศัยการแต่งตั้งและควบคุมการบริหารภายในขององค์กรสงฆ์โดยรัฐ กฎหมายได้กำหนดให้วัดมีอยู่ได้เพียงสามประเภทคือ อารามหลวง อารามราชภัฏ และสำนักสงฆ์ ในขณะที่พระภิกษุทุกรูปจะต้องมี

การสังกัดวัด มีการจับกุมพระจรจัดสึกได้ ฉะนั้นวัดจึงเป็นสถานที่อยู่ของพระ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้ถูกต้องตามพระวินัยเท่านั้น แต่ต้องหมายถึงสถานที่ที่รัฐต้องให้การรับรองด้วย มิฉะนั้นพระที่อยู่ในวัดที่ไม่ได้รับการรับรองก็จะกลายเป็นพระจรจัดได้ ประเด็นดังกล่าว พระไพศาล วิสาโล (2542: 41) ได้กล่าวถึงพระราชบัญญัติฉบับนี้ว่า เมื่อมาถึงรัชกาลที่ 5 พระมหากษัตริย์ก็ได้ปฏิบัติหน้าที่พระสังฆราชอีกตำแหน่งหนึ่ง เพราะพระราชบัญญัติ ร.ศ. 121 ไม่ได้กล่าวถึงสมเด็จพระสังฆราชเลย และรัฐได้เข้ามากำหนดคุณสมบัติผู้บวช ควบคุมการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ อำนาจดังกล่าวตกเป็นของรัฐ

อย่างไรก็ตาม อดีตคณะสงฆ์ไทยในท้องถิ่นแต่ละพื้นที่มีแบบแผนที่แตกต่างกัน ทั้งส่วนกลางและในหัวเมืองปักษ์ใต้ ฝ่ายเหนือ ล้านนา และล้านช้าง ต่างก็เป็นเอกเทศในแบบแผนทางศาสนาของตนเอง ซึ่งเป็นความโดดเด่นทางการศาสนาที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ และด้วยรูปแบบของการปกครองที่มีลักษณะของความเป็นรัฐอาณาจักร อำนาจในการควบคุมคณะสงฆ์แต่ละท้องถิ่นจึงขึ้นอยู่กับผู้นำท้องถิ่นและชุมชนเหล่านั้น ซึ่งก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าแต่ละพื้นที่ต่างก็มีปัญหาในการควบคุมคณะสงฆ์ของตน ซึ่งแม้ในพื้นที่ส่วนกลางของรัฐเองก็ยังประสบปัญหาความประพฤติด้อย่อนของคณะสงฆ์ที่มีปรากฏมาโดยตลอด และรัฐก็ได้พยายามแก้ปัญหาความเสื่อมในคณะสงฆ์เหล่านี้ ด้วยการเข้ามาแทรกแซงตามแต่เครื่องมือที่จะนำมาเลือกใช้ กิติรัตน์ สีหพันธ์ (2539: 33) ได้ระบุว่า ในพื้นที่หัวเมืองอีสานเป็นดินแดนที่วิถีชีวิตของผู้คนมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น ทั้งอัยาศัยของผู้คนก็นิยมในการทำบุญเกื้อกูลพระภิกษุสงฆ์ จึงนับว่าเป็นพื้นที่ที่มีความตั้งมั่นในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ในอดีตหัวเมืองอีสานนี้เป็นพื้นที่ทุรกันดารห่างไกล และไม่มีทรัพยากรสำคัญ ค่อนข้างแร้นแค้น จึงขาดแรงจูงใจในการแผ่อิทธิพลเข้ามาปกครองจากทั้งกรุงศรีอยุธยาและเวียงจันทน์ ลักษณะการปกครองในหัวเมืองอีสานจึงค่อนข้างเป็นอิสระจากอำนาจรัฐ แต่ก็ยังคงมีแบบแผนในการปกครองบ้านเมืองของตนเอง ซึ่งเป็นลักษณะของการปกครองแบบล้านช้างโดยมาก อย่งที่เรียกว่า “อาญา 4” ประกอบด้วย 4 ตำแหน่ง คือ เจ้าเมืองอุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร ซึ่งเป็นผู้นำในการกำหนดทิศทางการปกครองบ้านเมืองของตนเอง

ในทัศนะดังกล่าวสอดคล้องกับเดิม วิภาคย์พจนกิจ (2546: 95) ได้กล่าวว่า นอกจากแบบแผนทางการปกครองแล้ว อิทธิพลของล้านช้างเวียงจันทน์ที่หลงเหลือสืบต่อมาในหัวเมืองอีสานส่วนใหญ่ ก็คือแบบแผนต่างๆ ในวิถีชีวิตของผู้คนที่เรียกว่า “ฮีด 12 คอง 14” ซึ่งเป็นแบบแผนอันงดงามในการดำเนินชีวิตอย่างมีศีลธรรม และสอดคล้องกับจารีตประเพณี และในส่วนของพระภิกษุสงฆ์ในหัวเมืองอีสานนั้นก็รับธรรมเนียมแบบแผนของล้านช้างเวียงจันทน์มาโดยส่วนใหญ่เช่นเดียวกัน กล่าวกันว่าในหัวเมืองอีสานนั้น หากพื้นที่แดนเมืองนครราชสีมากับบริเวณเมืองเขมร ปาดลงไปแล้วนั้น การคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาในหัวเมืองอีสานในอดีตล้วนแต่รับจารีตมาจาก ล้านช้างเวียงจันทน์ทั้งสิ้น สอดคล้องกับคณิงนิตย์ จันทบุตร (2528: 25) ได้กล่าวถึงการเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์

ไทยรุ่นแรกใน พ.ศ. 2477-2484 ว่า ครั้นล่วงถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในช่วงต้นได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการสถาปนาวัดราชบพิธฯ ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2412 ให้สังกัด คณะธรรมยุติกนิกาย และยกขึ้นเป็นพระอารามหลวงประจำรัชกาล ต่อเนื่องถึง พ.ศ. 2416 ก็ได้ทรงผนวชเป็นพระภิกษุในคณะธรรมยุติกนิกาย อันเป็นการสืบประเพณีในราชินิกุลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่นิยมให้กุลบุตรเข้ารับการศึกษาในคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ต่อเนื่องกันมา ในครั้งนั้นโปรดให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นพระราชาอุปถัมภ์ ซึ่งภายหลังจากทรงลาผนวชแล้วได้ทรงสถาปนาพระยศขึ้นในตำแหน่งเสมอสมเด็จพระสังฆราช จนถึง พ.ศ. 2434 จึงได้มีพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษกเป็น “กรมสมเด็จพระเจ้า” จนถึงสิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. 2435 แล้วจึงโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (สา) วัดราชประดิษฐ์ฯ ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชนับเนื่องกันมา ซึ่งทั้งสองพระองค์ล้วนเป็นพระสงฆ์ธรรมยุติกนิกายทั้งสิ้น นับว่าการส่งเสริมบทบาทของคณะธรรมยุติกนิกาย ได้มีความเด่นชัดขึ้นเป็นอย่างมากในรัชกาลนี้ โดยจะเห็นได้ว่าทั้งคณะธรรมยุติกนิกาย และพระสงฆ์ธรรมยุติกนิกายได้เข้ามามีบทบาทในการพระพุทธศาสนาของรัฐอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน และเป็น การสนับสนุนที่มีรูปธรรมอย่างเป็นทางการจากราชสำนักกรุงเทพฯ ที่เป็นศูนย์กลางอำนาจของรัฐ

ทั้งนี้ วุฒิชัย มูลศิลป์ (2554: 209) ระบุถึงการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินขึ้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ทรงได้เริ่มการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2435 โดยมีมูลเหตุเบื้องต้นคือ หนึ่งภัยอันตรายในยุคลัทธิธรรมนิกายจากประเทศมหาอำนาจตะวันตก และสองรูปแบบการบริหารราชการในระบบเก่าที่ล่าช้า จึงเป็นผลให้ได้มีการปรับปรุงการบริหารราชการ ให้มีประสิทธิภาพในการปกครองพระราชอาณาเขตได้อย่างแท้จริง โดยจัดแบ่งหน่วยงานออกเป็นกระทรวงต่างๆ ให้มีความรับผิดชอบตามหน้าที่นั้นๆ ซึ่งเป็นไปโดยการรวบอำนาจการปกครองจากท้องถิ่นเข้ามาสู่ศูนย์กลางคือ ราชสำนักในกรุงเทพฯ และจัดส่งข้าราชการจากส่วนกลางออกไปกำกับปกครองในท้องถิ่นบ้าง หรือเข้าไปบริหารการปกครองโดยตรงบ้าง ทำให้มีการจัดการปฏิรูปการบริหารงานราชการครั้งใหญ่ในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านการปกครอง เศรษฐกิจ การคลัง การทหาร และการศึกษา และโดยเฉพาะในการปฏิรูปการศึกษาในหัวเมืองที่มีคณะสงฆ์ไทยเข้าไปเป็นกำลังสำคัญเป็นอย่างมาก

ด้วยสถานการณ์ที่รัฐไทยในขณะนั้น คณิงนิตย์ จันทบุตร (2528: 25) ได้กล่าวว่า ความพยายามที่จะรวมอำนาจการปกครองจากหัวเมือง ทั้งในส่วนกลาง หัวเมืองปักษ์ใต้ฝ่ายเหนือ และประเทศราชต่างๆ ให้มีการจัดการปกครองอย่างเบ็ดเสร็จจากส่วนกลาง เพื่อให้เป็นรัฐชาติสมัยใหม่ จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริที่จะเร่งจัดการศึกษาแก่ราษฎรให้เกิดขึ้นโดยทั่วพระราชอาณาเขต เป็นเหตุให้มีการประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง ร.ศ. 117 (พ.ศ. 2441) ซึ่งมีสาระสำคัญให้คณะสงฆ์ทั่วประเทศ จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานขึ้นในวัด

ตามชุมชนทั่วประเทศ โดยมีรัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุนและบำรุงกิจการศึกษาของคณะสงฆ์ ภายใต้การอำนวยการศึกษาของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้เป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหารและเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกนิกายในขณะนั้น ในการประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง ร.ศ. 117 ดังกล่าว มีรายละเอียดที่จะให้คณะสงฆ์จากส่วนกลางออกไปเป็นผู้อำนวยการศึกษาในมณฑลเทศาภิบาลต่างๆ และให้อำนาจเบื้องต้นทั้งในการจัดการพระศาสนา และการศึกษาในหัวเมืองไปโดยพร้อมๆ กัน ซึ่งคณะสงฆ์ส่วนใหญ่ที่ส่งออกไปจากส่วนกลางนั้น ล้วนแต่เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาอย่างสมัยใหม่ โดยเฉพาะจากมหามกุฏราชวิทยาลัยที่มีหน้าที่เป็นประธานศึกษาสถานของโรงเรียนในหัวเมืองทั้งปวง อันเป็นแบบแผนการศึกษาอย่างใหม่ที่ได้จัดกันขึ้นภายในคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายมาแต่เดิม ทำให้ภาพทัศน์ของบรรดาคณะสงฆ์ที่ออกไปเป็นผู้อำนวยการศึกษาในมณฑลเทศาภิบาลเหล่านั้น มองเห็นรูปแบบของการพระพุทธศาสนา และคณะสงฆ์ในท้องถิ่นต่างๆ มีความแตกต่างผิดแผกไปจากแบบแผนของคณะสงฆ์ในส่วนกลางเป็นอย่างมาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระราชาคณะที่อยู่ในคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงมองเห็นภาพของการพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ในท้องถิ่นต่างๆ นั้นมีแต่ความย่อหย่อน อ่อนแอ และไม่ใช่ออกภาพ ผนวกกับรัฐไทยต้องการที่จะรวมอำนาจของคณะสงฆ์ในท้องถิ่น เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารราชการแผ่นดินอยู่ด้วยแล้ว

การปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินเมื่อ พ.ศ. 2435 จนเกิดเป็นการจัดรูปการปกครองเป็นอย่างใหม่นั้น ส่งผลให้รัฐไทยมีนโยบายในการจัดการศึกษาเล่าเรียนในหัวเมืองเกิดขึ้นต่อเนื่อง โดยเลือกที่จะอาศัยคณะสงฆ์ให้เป็นผู้จัดการศึกษาให้เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้น ได้เป็นการสร้างโอกาสให้คณะสงฆ์จากส่วนกลางได้เข้ามาสำรวจการพระพุทธศาสนา และคณะสงฆ์ในหัวเมืองไปพร้อมๆ กันด้วย แม้ความคิดในการจัดรูปคณะสงฆ์ของรัฐไทยจะได้เคยมีดำริขึ้นมาก่อนบ้างแล้ว แต่ก็ยังไม่มี ความเคลื่อนไหวที่แน่ชัดใดๆ และการที่คณะสงฆ์ส่วนกลางมอบหมายให้ผู้อำนวยการศึกษามณฑล ได้ลงมาจัดการศึกษาในหัวเมืองครั้งนั้น ได้ทำให้รัฐและคณะสงฆ์ส่วนกลางได้รับรู้ความเป็นไปของคณะสงฆ์ในท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง ซึ่งได้สร้างความตระหนักที่ต่อการจะเข้ามาจัดรูปการพระพุทธศาสนา และคณะสงฆ์ให้เกิดขึ้นเป็นเอกภาพตามแนวคิดทางศาสนาแห่งรัฐเป็นอย่างมาก การยอมรับบทบาทของคณะธรรมยุติกนิกาย ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ตั้งอยู่บนความสัมพันธ์อันแนบแน่นของชนชั้นปกครองของรัฐไทยกับคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย และยังรับเอาอุดมการณ์ของธรรมยุติกนิกายมาสู่แนวคิดในการจัดพระพุทธานุภาพแห่งรัฐไทยอย่างเต็มที่ จนกลายเป็นอิทธิพลสำคัญที่จะส่งเสริมให้คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายได้เข้ามามีบทบาทในการจัดพระพุทธานุภาพและคณะสงฆ์ไทยในเวลาถัดมา และสามารถพิจารณาบทบาทการเคลื่อนไหวของรัฐ และคณะธรรมยุติกนิกาย

ประเด็นสำคัญ วชิรญาณวโรรส (2514: 214) ได้กล่าวว่า แนวทางในการที่รัฐไทยเข้ามาจัดการคณะสงฆ์ไทย (คณะสงฆ์มหานิกาย) ให้มีบรรทัดฐานเดียวกัน หรือการสร้างแบบแผนของคณะสงฆ์แห่งชาติให้เกิดขึ้น ทั้งในส่วนกลางและท้องถิ่นทั่วพระราชอาณาเขต โดยแบ่งแนวทางเป็น 3 ประการ ดังนี้

1. การจัดการปกครองคณะสงฆ์ คือ การจัดการปกครองคณะสงฆ์ทั้งในส่วนกลางและท้องถิ่นให้มีเอกภาพเดียวกัน ภายใต้การกำกับดูแลของคณะสงฆ์อย่างมีลำดับชั้น ซึ่งในขั้นตอนนี้จะไม่เกี่ยวข้องกับการพระพุทธศาสนา แต่จะเป็นเรื่องของการจัดการภายในองค์กรคณะสงฆ์ด้วยความคณะสงฆ์แต่ละท้องถิ่นที่ยังมีเอกภาพของตนเองอยู่มาก และมีแบบแผนธรรมเนียมทางศาสนาที่แทรกปนกับวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละท้องถิ่น อย่างของเมืองอุบลราชธานีที่พบว่ามีพระสงฆ์สามเณรเกี่ยวข้องกับการทำบังไฟ เสี่ยงล่อง แข่งเรือ หรือเลี้ยงม้า จนเมื่อพระอริยกิจ (อ่อน) เข้ามาเป็นเจ้าคณะใหญ่อุบลราชธานีต้องออกคำสั่งห้ามปรามนั้น ความสำคัญของการจัดการคณะสงฆ์จึงเป็นการรวมอำนาจคณะสงฆ์จากท้องถิ่นเข้ามาอยู่ในการกำกับของประเทศไทย โดยมีพระสงฆ์เจ้าคณะต่างๆ เป็นผู้ดูแลตามลำดับ ซึ่งการจัดการคณะสงฆ์นี้จะเป็นประตู่ให้เกิดการสร้างรูปแบบคณะสงฆ์แห่งชาติได้สำเร็จ และจะเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างชาติสมัยใหม่ในขณะนั้นให้มีความสมบูรณ์

2. การจัดการพระพุทธศาสนา คือ การวางระเบียบแบบแผนทางศาสนาให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย พร้อมกับการวางแนวคิดทางศาสนาของรัฐไทยให้เกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์โดยรวมเนื่องด้วยความแตกต่างระหว่างของคณะสงฆ์ในแต่ละท้องถิ่นนั้นมีอยู่อย่างหลากหลาย ดังที่พบในชาวพระสงฆ์ไปตรวจการพระพุทธศาสนาที่โปรดเกล้าให้พระราชาคณะออกไปสั่งสอนชี้แจงวิธีสวดมนต์ตามพระสูตรต่างๆ วิธีการรับภิกษุญาน หรือการประกอบสังฆกรรมต่างๆ ใหญ่ถูกต้องบริสุทธิ์ตามพระวินัยบัญญัติ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่คณะสงฆ์จะประกอบกิจในพระพุทธศาสนาเหล่านั้นสำเร็จลุล่วงตามหน้าที่ของบรรพชิต และยังจะเป็นการสืบพระศาสนาให้มีความบริสุทธิ์ยั่งยืนได้อย่างมั่นคงด้วยถือเป็นอุดมการณ์ทางศาสนาของรัฐไทยประการหนึ่งที่ได้สร้างขึ้น เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินการรวมอำนาจและตระหนักถึงการบำรุงพระพุทธศาสนาว่า เป็นหน้าที่ของชนชั้นปกครองของรัฐไทยด้วยอีกส่วนหนึ่ง

3. การจัดการพระปริยัติธรรม เนื่องจากปัญหาของคณะสงฆ์ในท้องถิ่นที่ละเมิดพระวินัยโดยมากนั้น เกิดจากความไม่รู้พระธรรมวินัย วัดในหัวเมืองขาดแคลนพระสงฆ์ที่มีความรู้คอยสั่งสอนเป็นผลให้เกิดการประพฤติปฏิบัติที่ย่อหย่อน หรือไม่นำพาต่อศีลสิกขาที่สมบูรณ์ทำให้ส่วนกลางจำเป็นต้องให้พระราชาคณะออกมาแจกจ่ายหนังสือสวดมนต์ และหนังสือที่เป็นคำสั่งสอนในทางปฏิบัติตามหัวเมืองต่างๆ อยู่เนืองๆ ซึ่งหากพระสงฆ์โดยทั่วไปยังไม่มีความรู้ในพระธรรมวินัยที่ดีพอก็ไม่อาจที่จะเกิดความเรียบร้อยในการจัดการพระศาสนาด้วยเช่นกัน เหตุนี้รัฐไทยจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเข้ามาจัดการพระปริยัติธรรมให้เกิดขึ้นในคณะสงฆ์ไปพร้อมๆ กัน

สำหรับแนวทางการจัดการคณะสงฆ์ของรัฐไทยทั้ง 3 ประการนี้ หากพิจารณาแล้วจะเห็นว่ามีความหมุนเวียนกัน แม้ความสำคัญของแนวคิดพระพุทธศาสนาแห่งรัฐไทยจะอยู่ที่ผลลัพธ์ ในการจัดการพระพุทธศาสนาให้มีแบบแผนวัตรปฏิบัติเป็นเอกเทศเดียวกันก็ตาม ซึ่งจะมีผลในทางให้คุณให้โทษแก่พระสงฆ์ท้องถิ่นที่ละเมิดต่อพระวินัยได้ โดยที่ จะมีการจัดการพระปริยัติธรรม เป็นเครื่องช่วยสร้างความรู้ในพระธรรมวินัยให้คณะสงฆ์ได้เกิดความตระหนักในหน้าที่ของตน และเกิดผลลัพธ์ให้การพระพุทธศาสนาของชาติได้มีเอกภาพเดียวกัน ซึ่งมีการแสดงออกของรัฐไทย ในการยอมรับเอาแนวคิดของคณะธรรมยุติกนิกาย ให้เข้ามามีอิทธิพลในแนวทางการจัดการคณะสงฆ์ ไทยมาเป็นลำดับจนประสบความสำเร็จด้วยแล้ว จึงทำให้พบว่าปัญหาการพระพุทธศาสนา และคณะสงฆ์ในท้องถิ่นนั้น เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องจัดการโดยเร็ว และเมื่อกระแสของการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินได้เกิดขึ้นแล้วอย่างต่อเนื่อง แนวคิดในการจัดการคณะสงฆ์ ไทยก็เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปดังกล่าว จนเป็นผลให้เกิดการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ไทยขึ้นเป็นฉบับแรก ร.ศ. 117 ในเวลาต่อมา

ในการปฏิรูประบบการบริหารราชการแผ่นดินขึ้นใหม่ใน พ.ศ. 2435 นั้น กริช ภูยิธามา 2560: 82-105) ได้ระบุว่า นับเป็นครั้งแรกที่มีการปรับปรุงอำนาจในการปกครองของรัฐไทย ให้มีประสิทธิภาพแบบรวมศูนย์ โดยการดึงอำนาจในการบริหารราชการทุกอย่างจากท้องถิ่นเข้ามาไว้ ที่ส่วนกลาง แล้วจึงได้จัดแบ่งอำนาจการบริหารงานราชการนั้นออกเป็นหน้าที่ด้านต่างๆ ให้หน่วยงาน ที่จัดตั้งขึ้นเป็นกระทรวงเข้าดูแลรับผิดชอบ โดยที่จะได้จัดแบ่งข้าราชการจากกระทรวงต่างๆ ลงไปจัดการดูแลรับผิดชอบตามหน้าที่ของตนในท้องถิ่นอีกส่วนหนึ่ง ในด้านการปกครองนั้น กระทรวงมหาดไทยได้จัดตั้งมณฑล เทศาภิบาลขึ้นในภูมิภาคต่างๆ จนทำให้มีการจัดพื้นที่ เขตการปกครองทั่วพระราชอาณาเขตชัดเจนขึ้น เบื้องต้นในการจัดการศึกษาเล่าเรียนในหัวเมืองนั้นได้ พบว่ารัฐไทยได้ส่งเสริมบทบาทของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายให้เข้ามาเป็นผู้นำคณะสงฆ์ และมีหน้าที่ ในการสำรวจการพระศาสนาและคณะสงฆ์ในท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย จึงทำให้ชนชั้นปกครองมองเห็นว่า แบบแผนทางศาสนาของคณะสงฆ์ในแต่ละท้องถิ่นขาดความเป็นเอกภาพ ประกอบกับรัฐไทยมี ความจำเป็นต้องดึงอำนาจของคณะสงฆ์เข้ามาอยู่ในส่วนกลาง เพื่อประโยชน์ในด้านความมั่นคง ของทั้งรัฐไทยและพระพุทธศาสนา และถือเป็นการบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาให้เป็นไปตามแนวคิด ทางศาสนาแห่งรัฐไทยด้วย อีกประการหนึ่ง จึงมีความเคลื่อนไหวที่จะประกาศใช้พระราชบัญญัติ ปกครองคณะสงฆ์จากส่วนกลาง เพื่อจะได้ใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินการให้เป็นผลสำเร็จ ไปตามลำดับ

อย่างไรก็ตาม เมื่อ พ.ศ. 2441 อาจถือได้ว่าเป็นครั้งแรกที่มีการรวมอำนาจของคณะสงฆ์ ในท้องถิ่นเข้ามาสู่ส่วนกลางอย่างเป็นทางการ แต่ภารกิจที่มีการดึงพระสงฆ์เข้ามาให้เป็นส่วนหนึ่งของ รัฐไทยนั้นยังไม่เชิงกิจในทางพระศาสนาโดยตรง ตามที่ทนาย อนุพงศ์พัฒน์ (2546: 38) ได้กล่าวว่า

การดำเนินการจัดการศึกษาที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากคณะสงฆ์เป็นหลัก เนื่องจากการศึกษาของสังคมไทยในอดีตนั้นล้วนแต่อาศัยการเล่าเรียนจากวัดเป็นจุดเริ่มต้น เพราะในการคณะสงฆ์มีการการศึกษาพระธรรมวินัยอยู่เป็นพื้น การอ่านคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาต่างๆ จะต้องมีความรู้ในการเล่าเรียนเขียนอ่าน ทำให้พระสงฆ์สามเณรจำเป็นที่จะต้องฝึกหัดให้อ่านออกเขียนได้อยู่ภายในวัด และได้กลายแหล่งบ่มเพาะทางการศึกษาของชุมชนในอดีตมาอย่างยาวนาน ครั้นเมื่อมีการประกาศให้คณะสงฆ์จากส่วนกลางลงมาจัดการศึกษาเล่าเรียนในท้องถิ่น ด้วยการตั้งโรงเรียนขึ้นในวัดที่ใกล้แหล่งชุมชน จึงทำให้คณะสงฆ์ในท้องถิ่นยอมรับและอุดหนุนการจัดการศึกษาดังกล่าวเป็นอย่างดี ในการจัดการศึกษาดังกล่าวก็ได้มีการจัดคณะสงฆ์อยู่ด้วยในตัว โดยอาศัยการจัดแบ่งพื้นที่ของคณะสงฆ์ตามรูปแบบของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2440) อยู่เป็นพื้น จึงเท่ากับว่าเบื้องต้นในการจัดรูปคณะสงฆ์ในท้องถิ่นนั้น รัฐไทยได้เริ่มจัดให้เข้ารูปไปพร้อมๆ กันกับการจัดการศึกษาเล่าเรียนในหัวเมืองเมื่อ พ.ศ. 2441 นั้นเอง

การออกพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์นั้น ข้อสังเกตประการสำคัญคือ แต่เดิมพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำริมาก่อนระยะหนึ่งแล้ว ได้ทรงมอบหมายให้พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม สำนวณกฎหมายเก่าเกี่ยวกับการคณะสงฆ์แล้วให้เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) เสนาบดีกระทรวงธรรมการ และพระยาวิมลการบดี (ม.ร.ว. คลี สุทัศน์) เสนาบดีกระทรวงธรรมการ เป็นผู้รับผิดชอบในการร่างกฎหมายอย่างเป็นทางการ โดยมีพระราชประสงค์จะเป็นกฎหมายที่มีผลให้คุณและโทษแก่พระสงฆ์ที่ประพฤติล่วงสิกขาบทต่างๆ พระราชดำริในการจัดการปกครองคณะสงฆ์ให้เข้ารูป จึงจะได้เป็นแบบแผนอันเรียบร้อยในการพระพุทธศาสนาสืบไป ในเวลาต่อมาเมื่อพระราชบัญญัติมีผลบังคับใช้แล้ว กระบวนการจัดการคณะสงฆ์ไทยให้มีบรรทัดฐานเดียวกัน หรือการสร้างแบบแผน “คณะสงฆ์แห่งชาติ” ในคณะสงฆ์มหานิกายให้เกิดขึ้นทั่วพระราชอาณาเขตนั้น ได้จัดแบ่งแนวทางเป็น 3 ประการคือ การจัดการปกครองคณะสงฆ์ การจัดการพระศาสนา และการจัดการศึกษาคณะสงฆ์ การประกาศใช้พระราชบัญญัติฯ ด้วยการจัดรูปแบบทั้งการคณะสงฆ์ และการพระพุทธศาสนาจะให้มีผลบังคับใช้อย่างเต็มที่นับแต่นั้นเป็นต้นมา

วชิรญาณวโรรส (2514: 3-9) ได้ระบุถึงพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) ว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2445 เบื้องต้นให้บังคับใช้ใน 14 มณฑล คือ มณฑลกรุงเทพฯ มณฑลกรุงเก่า มณฑลพิษณุโลก มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลนครราชสีมา มณฑลราชบุรี มณฑลปราจีน มณฑลนครสวรรค์ มณฑลชุมพร มณฑลภูเก็ต มณฑลจันทบุรี มณฑลอีสาน และมณฑลบูรพา กำหนดให้ยกสมเด็จพระราชาคณะ เจ้าคณะใหญ่ทั้ง 4 คณะ คือ คณะเหนือ คณะกลาง คณะใต้ และคณะธรรมยุติกนิกาย พร้อมด้วยเจ้าคณะรองทั้ง

4 ตำแหน่ง รวมเป็นคณะสงฆ์ 8 รูป ตั้งขึ้นเป็น “มหาเถรสมาคม” ที่ปรึกษาในการพระศาสนาและคณะสงฆ์ ให้มีหน้าที่ “...ข้อการธุระในพระศาสนา หรือในสงฆมณฑล ซึ่งได้โปรดให้พระมหาเถระทั้งนี้ประชุมวินิจฉัยในที่มหาเถรสมาคม ตั้งแต่ 5 พระองค์ขึ้นไป คำตัดสินของมหาเถรสมาคมนั้นให้เป็นสิทธิขาด ผู้ใดจะอุทธรณ์หรือโต้แย้งต่อไปอีกไม่ได้ โดยมีเจ้าคณะใหญ่และเจ้าคณะรองของทั้ง 4 คณะ เป็นผู้ให้คำปรึกษาและวินิจฉัยต่อพระมหากษัตริย์

หมวดที่ 4 ว่าด้วยเจ้าอาวาส เนื้อหากำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส โดยกำหนดให้วัดแห่งหนึ่งต้องมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครองวัด การเลือกสรรและตั้งเจ้าอาวาสนั้นเป็นไปโดยพระบรมเดชาานุภาพ ทั้งทรงเป็นผู้แต่งตั้งเอง หรือจากการเลือกสรรของเจ้าคณะและราษฎรในท้องที่ โดยกำหนดให้กระทรวงธรรมการเป็นผู้ออกใบตราตั้งเจ้าอาวาส เพื่อกำกับการให้เป็นสำคัญ พระราชบัญญัติฯ ได้กำหนดหน้าที่ของเจ้าอาวาสคือผู้ตรวจตราความเรียบร้อยภายในวัด เป็นธุระในการสั่งสอนบรรพชิตและคฤหัสถ์ กุลบุตร บำรุงรักษาความสะอาด และต้องทำบุญชีพระสงฆ์สามเณรรายงานต่อเจ้าคณะ ด้วยพระสงฆ์สามเณรทุกรูปจะต้องมีสังกัดแห่งวัดของตน และเจ้าอาวาสมีอำนาจอนุญาตให้พระสงฆ์สามเณรรูปใดสามารถอยู่ในวัดนั้นๆ ได้ หรือจะอนุญาตให้คฤหัสถ์เข้ามาบวชในวัดของตนได้ ทั้งนี้หากมีอธิกรณ์เกิดขึ้นในวัดก็ต้องรับภาระตัดสินให้ลุล่วง หรือจะส่งเรื่องอธิกรณ์นั้นไปยังเจ้าคณะผู้ปกครองของตนก็ได้ พระราชบัญญัติในหมวดนี้ให้อำนาจแก่เจ้าอาวาสไว้อย่างกว้างขวางมาก ด้วยหมายที่จะให้วัดเป็นพื้นที่ของการวางแบบแผนทางศาสนาได้ตามแนวทางของประเทศไทย จึงกำหนดให้เจ้าอาวาสต้องได้รับการแต่งตั้งจากรัฐไทย หรืออย่างน้อยก็ต้องเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากรัฐไทยโดยพฤตินัยเสียก่อน เพราะการจะควบคุมพระสงฆ์จัดแบบแผนทางศาสนาให้เรียบร้อยได้จำเป็นต้องเริ่มที่วัด อำนาจของเจ้าอาวาสที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติ จึงเสมือนการให้เจ้าอาวาสนั้นเป็นตัวแทนของประเทศไทย หรือผู้ที่ได้รับการคุ้มครองจากรัฐไทยให้อำนาจทางระดับปฏิบัติการนั่นเอง

อย่างไรก็ดี ภายใต้โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ที่กำหนดให้คณะสงฆ์มหานิกายมีสถานะภาพเป็นผู้อยู่ใต้การบังคับบัญชาของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย พระยาเมธาธิบดี (2456: 149) พบว่า การปกครองคณะสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฯ ได้ให้อำนาจคณะสงฆ์ส่วนกลางที่อยู่ภายใต้ อำนาจและอิทธิพลของคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายเข้ามาควบคุม เรื่องการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ และข้อกำหนดของผู้เข้าอุปสมบท ดังปรากฏว่าใน พ.ศ. 2418 (ก่อนหน้าการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์) ได้มีการประกาศเรื่องตั้งพระอุปัชฌาย์ มีใจความว่า พระภิกษุผู้จะเป็นอุปัชฌาย์ทำการอุปสมบทให้กุลบุตรได้นั้น ภิกษุนั้นจะต้องได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าคณะเมืองและมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองเป็นผู้รับรอง ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับทัศนคติของนภานาท อนุพงศ์พัฒน์ (2546: 97-98) ได้อธิบายว่า การประกาศเช่นนี้เป็นสิ่งที่ผิดแผกจากธรรมเนียมการบวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งตามพระธรรมวินัยที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่เดิมนั้น กำหนดให้

พระภิกษุผู้มีความสามารถอายุ 10 พรรษาขึ้นไป สามารถที่จะประกอบความเป็นพระอุปชฌาย์ได้ ซึ่งธรรมเนียมการอุปสมบทเช่นนี้ไม่เคยได้รับการแทรกแซงจากรัฐไทยในส่วนกลาง ที่จะเข้ามาควบคุม การแต่งตั้งพระอุปชฌาย์ และข้อกำหนดของผู้เข้าอุปสมบทมาก่อน

จึงกล่าวได้ว่า การที่รัฐไทยในส่วนกลางมีนโยบายในการควบคุมธรรมเนียมแบบแผน ทางศาสนาดังกล่าวนั้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงความพยายามของรัฐไทยในการขยายอำนาจลงมาสู่ การควบคุมความเป็นไปของคณะสงฆ์ในท้องถิ่น โดยเฉพาะการควบคุมในเรื่องการอุปสมบท ทั้งนี้เป็นที่ น่าสังเกตว่า การใช้ประเด็นเรื่องการอุปสมบทเข้ามาเป็นเครื่องมือในการควบคุมคณะสงฆ์ในท้องถิ่น นั้น ในระยะแรกยังไม่มีการปฏิบัติอย่างจริงจังเท่าไรนัก เนื่องจากอำนาจในการปกครองที่รัฐบาล มีอยู่ในขณะนั้น ยังไม่อาจครอบคลุมไปอย่างกว้างขวางในทุกพื้นที่ได้อย่างแท้จริง และปัญหา การควบคุมคณะสงฆ์ยังไม่ใช่ประเด็นสำคัญในทัศนะของรัฐไทยในขณะนั้น

เรื่องข้อกำหนดเกี่ยวกับการเป็นพระอุปชฌาย์และการอุปสมบทให้กุลบุตรได้เป็นปัญหา เมื่อเข้าสู่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468) โสภนา ชานะมูล (2534: 78) ได้กล่าวถึงกรณีของครูบาศรีวิชัยว่า พระสงฆ์รูปสำคัญในมณฑลพายัพ (ล้านนา) ซึ่งได้ถูกสอบสวน ถึง 5 ครั้ง ระหว่าง พ.ศ. 2453-2463 จากการถูกเจ้าคณะแขวงลี้ร้องเรียนต่อเจ้าคณะจังหวัดลำพูน โดยข้อร้องเรียนส่วนใหญ่เป็นประเด็นที่ครูบาศรีวิชัยได้ทำการบรรพชาอุปสมบทพระสงฆ์สามเณร โดย "ไม่ได้รับอนุญาตจากฝ่ายปกครองและครูบาศรีวิชัยยังไม่ได้รับตราตั้งให้เป็นพระอุปชฌาย์ ตามข้อกำหนดของรัฐไทย ทำให้ครูบาศรีวิชัยถูกทางการควบคุมตัวหลายคราว จนในที่สุดต้องนำตัว ลงมายังกรุงเทพมหานคร เพื่อวินิจฉัยความผิด โดยสมเด็จพระสังฆราชทรงมีพระวินิจฉัยว่า ครูบาศรีวิชัยมีความผิดไม่ร้ายแรง จึงมีรับสั่งให้ปล่อยตัวครูบาศรีวิชัยกลับสู่ภูมิลำเนา

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่ากรณีของครูบาศรีวิชัยซึ่งแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้ง ระหว่างคณะสงฆ์ในท้องถิ่นกับระบบการปกครองคณะสงฆ์ของส่วนกลาง ที่ตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ฯ ดังกล่าวนั้นเกิดขึ้นในบริบทที่รัฐสยามในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสริมมาตรการในการควบคุมคณะสงฆ์ด้วยการออกพระราชกฤษฎีกาแต่งตั้งพระอุปชฌาย์ พ.ศ. 2456 ซึ่งกำหนดให้รัฐไทยกำหนดสิทธิการเป็นพระอุปชฌาย์แก่พระภิกษุ เฉพาะภิกษุที่ได้รับ แต่งตั้งจากรัฐไทยและได้รับใบอนุญาตเท่านั้น จึงจะทำการอุปชฌาย์แก่กุลบุตรได้ นอกเหนือจาก คุณสมบัติตามพระวินัยที่กำหนดคุณสมบัติของพระภิกษุที่เป็นพระอุปชฌาย์ได้ต้องบวชมาครบ 10 พรรษาขึ้นไป และยังมีคุณสมบัติที่ชาวบ้านดูแลกันเองว่า พระที่จะเป็นพระอุปชฌาย์ได้นั้นต้องมี วัตรปฏิบัติหรือความรู้ความสามารถเป็นที่นับถือของชาวบ้าน หากพระเถระรูปใดไม่ปฏิบัติตนให้เป็น ที่น่านับถือก็จะมีใครนำเอาบตรหลานไปบวชด้วย อีกทั้งพระและชาวบ้านยังมีความสัมพันธ์กัน ในเชิงอุปถัมภ์เกี่ยวกับการเลือกวัดที่กุลบุตรจะไปบวช

เนื่องจากในท้องถิ่นมีวัดจำนวนมากที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์ครบพอจะทำพิธีอุปสมบทให้บุตรหลานของชาวบ้านได้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538: 126) ได้กล่าวว่า เจ้าอาวาสของวัดในชุมชนนั้นๆ มักจะให้คำแนะนำชาวบ้าน ส่งบุตรหลานไปบวชที่วัดใหญ่ที่อยู่นอกชุมชนของตนเอง โดยที่เจ้าอาวาสของวัดในชุมชนมักจะเป็นผู้ฝากฝังต่อวัดใหญ่ให้รับกุลบุตรในหมู่บ้านของตนไปอุปสมบทที่วัดใหญ่นั้น ทำให้คณะสงฆ์และชาวบ้านสัมพันธ์ระหว่างพระกับชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นได้ถูกทำลายไป เมื่อรัฐไทยได้ออกพระราชกฤษฎีกาแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ ซึ่งได้รวบอำนาจของพระสงฆ์ในการเป็นพระอุปัชฌาย์ตามจารีตปฏิบัติเดิม พร้อมทั้งยังดึงเอาอำนาจของชาวบ้านในการควบคุมดูแลพระสงฆ์ โดยผ่านการคัดเลือกพระอุปัชฌาย์ด้วยตนเอง

การต่อต้านด้วยการไม่ยอมปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ของกรุงเทพฯ ตามที่โสภากานะมูล 2534: 77) ได้ระบุว่า จะเห็นได้จากกรณีของพระภิกษุหลายรูปในมณฑลพายัพ (ล้านนา) ที่ต่อต้านด้วยการไม่ยอมปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ของกรุงเทพฯ เช่นกรณี ครูบาต๋า (พระธรรมาภัย) พระในท้องถิ่นอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ที่ถูกอธิการบดีกล่าวหาว่ากระทำผิดจากเจ้าคณะจังหวัดลำปางว่ากระด้างกระเดื่อง ไม่ยอมขึ้นกับระเบียบปกครองคณะสงฆ์ ทำให้วัดหลายวัดไม่ทำตามอย่าง ทำให้สงฆ์แตกความสามัคคี นำมาสู่การที่เทศบาลมณฑลได้นำครูบาต๋ามาสอบสวนยังที่ว่ากรมอำเภอและรายงานต่อมายังคณะสงฆ์ส่วนกลาง ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงตัดสินให้ครูบาต๋าพ้นอธิการบดี หรือเช่นเดียวกับกรณีของครูบาศรีวิชัยที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว และยังมีปฏิกริยาอีกแบบหนึ่งของพระสงฆ์ท้องถิ่นต่อการปกครองคณะสงฆ์โดยรัฐไทย แสดงออกมาในรูปแบบของการประณามกับกรุงเทพฯ แม้ว่าอาจจะไม่พอใจต่อการจัดระเบียบการปกครองสงฆ์โดยรัฐก็ตาม ดังเห็นได้จากที่โสภากานะมูล ได้กล่าวถึงคณะสงฆ์ในมณฑลพายัพ (ล้านนา) ว่า คณะสงฆ์ส่วนหนึ่งไม่พอใจการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ที่รัฐบาลสยามนำมาใช้ แต่ไม่แสดงปฏิกริยาคัดค้าน คณะสงฆ์กลุ่มนี้บางรูปยอมรับตำแหน่งเจ้าคณะที่รัฐบาลจากกรุงเทพฯ แต่งตั้งให้ แต่ขณะเดียวกันก็ปฏิบัติตามธรรมเนียมปฏิบัติแบบท้องถิ่นในส่วนที่ไม่ขัดแย้งกับการปกครองคณะสงฆ์จากส่วนกลาง

อาจกล่าวได้ว่า คณะสงฆ์ไทยเป็นรัฐพุทธศาสนา ตัวคณะสงฆ์ก็เหมือนสงฆ์ราชากรอยู่แล้ว เพราะศาสนาคือสังฆาธิการก็ล้อกับระบบการปกครองบ้านเมือง และตัวสังฆาธิการก็เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐไทย เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด ก็เป็นเสมือนเจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายสงฆ์ มีการแต่งตั้งรับรองโดยอำนาจรัฐไทยที่สถาปนาคณะสงฆ์ขึ้นมา มีผลต่อการครอบงำการสถาปนาหรือแต่งตั้งต่อพระอุปัชฌาย์ รวมไปถึงอำนาจหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์เอาไว้ แม้ในบางหนึ่งจะเป็นการตีความว่าพระธรรมวินัยหรือพระไตรปิฎกก็อาศัยกฎหมายที่ต่างออกไป ทำให้การเป็นอุปัชฌาย์ของท้องถิ่นในล้านนา ล้านช้าง ตลอดถึงอีสานได้สลายไป ก็คือไม่สามารถเป็นอุปัชฌาย์ได้โดยหลักการเดิม เช่น มีพรรษาครบ 10 มีศีลวิหริกวัตร มีศรัทธาเลื่อมใส และสามารถบวชกุลบุตรในหัวมวดอุโบสถ ตัดเขตอำนาจออกไป การบวชแบบล้านนา ล้านช้าง ไม่มีอีกต่อไปต่อจากนี้ไป

เมื่อคณะสงฆ์เข้ามาบริหารการเป็นอุปัชฌาย์ก็จะมาขึ้นต่ออำนาจสงฆ์ราชอาณาจักร ซึ่งมีอำนาจรัฐไทยรับรองเอาไว้และให้ความชอบธรรม

4.1.1 การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ตามแบบคณะสงฆ์ไทย

พระอุปัชฌาย์เป็นผู้มีหน้าที่และบทบาทสำคัญยิ่งในการบริหารคณะสงฆ์ เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับและยกย่องว่าเป็นปูชนียบุคคล และเป็นทีนั้บถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ทั่วไป พระอุปัชฌาย์ คือ พระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เป็นประธานและรับผิดชอบในการให้บรรพชาอุปสมบท (พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน), 2554: 289) เป็นพระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เป็นประธานและรับผิดชอบในการให้บรรพชาอุปสมบท (กรมการศาสนา, 2542: 362) อย่่างไรก็ดี พระอุปัชฌาย์ คือ พระเถรานุเถระผู้ทรงคุณวุฒิและวิญญูติที่ได้รับแต่งตั้งจากส่วนกลางให้ทำหน้าที่สำคัญเป็นประธานในพิธีการบรรพชาอุปสมบท และเป็นผู้มีหน้าที่สำคัญในการให้ปกครองให้การศึกษา ให้การสงเคราะห์และให้การดูแลรักษาพยาบาล รวมทั้งสอดส่องโทษ ดูแลความประพฤติ ผีกอบรม กวดขันเอาใจใส่สัทธิวิหาริกให้ดำรงอยู่ในพระธรรมวินัยให้อยู่ในกรอบของของศีล สมาธิ ปัญญา มีมารยาทที่เรียบร้อยเป็นที่น่าเลื่อมใส และคุ้มครองสัทธิวิหาริก ให้เป็นพระสงฆ์ที่ดีมีคุณค่า ช่วยสืบพระพุทธศาสนาต่อไป

ในสมัยรัชกาลปัจจุบัน คณะสงฆ์ได้วางระเบียบหลักเกณฑ์การคัดเลือกและการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ที่รัดกุมที่สุดเท่าที่มีมา ทั้งนี้เพราะมีกฎหมายมหาเถรสมาคมและระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยเรื่องพระอุปัชฌาย์โดยเฉพาะ โดยยึดพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เป็นแม่บทหลัก ได้ยกเลิกกฎหมายคณะสงฆ์ฉบับเดิม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ให้อำนาจแก่สมเด็จพระสังฆราช ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม ดังนั้น พ.ศ. 2506 จึงมีกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 7 ว่าด้วยการแต่งตั้ง/ถอดถอนพระอุปัชฌาย์และแก้ไขเพิ่มเติม ใน พ.ศ. 2515 ได้กล่าวถึงพระอุปัชฌาย์ โดยเฉพาะ เช่น การแต่งตั้ง บทบาทหน้าที่ เขตการปฏิบัติหน้าที่ และแนวทางประพฤติปฏิบัติของพระอุปัชฌาย์ รวม 7 หมวด 41 ข้อ โดยมีเหตุผลที่ประกาศใช้กฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับนี้ เพราะการให้บรรพชาอุปสมบทกุลบุตร ซึ่งเป็นอำนาจหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ตามหลักพระวินัย เป็นสังฆกรรมอันสำคัญยิ่งมีผลต่อความเจริญหรือความเสื่อมแห่งคณะสงฆ์ และพระศาสนาจึงจำต้องคัดเลือกผู้ที่จะเป็นประธานสงฆ์ให้รัดกุม ต่อมา พ.ศ. 2535 ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) ขึ้น โดยใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เป็นเกณฑ์มิใช่ยกร้างขึ้นใหม่ หรือเปลี่ยนแปลงโครงสร้างใหม่ แต่เป็นการแก้ไขปรับปรุงให้ชัดเจนและสอดคล้องกับความเหมาะสมกับยุคสมัย เนื่องจากกฎหมายคณะสงฆ์ฉบับเดิมได้ใช้บังคับมานานแล้ว บางมาตราไม่ชัดเจน ไม่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน บางกรณีเกิดปัญหาในการปฏิบัติอีกด้วย เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องปรับปรุงแก้ไข ดังนั้น จึงอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 15 ตรี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่ และมาตรา 23 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มหาเถรสมาคมจึงได้ตรากฎหมายมหาเถรสมาคม

ว่าด้วยการแต่งตั้ง/ถอดถอนพระอุปชฌาย์ ฉบับที่ 17 (พ.ศ. 2536) กฎมหาเถรสมาคมฉบับนี้ใช้บังคับมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2553) เป็นการวางระเบียบและแนวปฏิบัติของพระอุปชฌาย์ รวมทั้งบทลงโทษพระอุปชฌาย์ผู้กระทำผิด (สุทธิพงษ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ, 2551: 13)

คุณสมบัติของพระอุปชฌาย์ตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 17 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปชฌาย์ มีดังนี้ 1) มีตำแหน่งในทางปกครองชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไป เว้นแต่พระอารามหลวง 2) มีพรรษาพัน 10 3) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบหรืออาพาธเป็นโรคติดต่อ เช่น โรคเรื้อน หรือวัณโรค ในระยะอันตราย 4) มีประวัติความประพฤติดีงาม 5) เป็นที่นับถือของประชาชน ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ 6) เป็นเปรียญ 3 ประโยคขึ้นไป หรือนักธรรมเอก เว้นแต่ในบางถิ่นซึ่งเจ้าคณะพิจารณาเห็นสมควรผ่อนผัน (หลักสูตรการเรียนนี้ถูกกำหนดขึ้นมาโดยคณะสงฆ์ไทย) 7) มีความสามารถฝึกสอนผู้อยู่ในปกครองให้เป็นภิกษุสามเณรที่ดีตามพระธรรมวินัย และระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์ (พระมหาสุทัศน์วรทสสี (ไชยะภา), 2545: 47-48)

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาคูณสมบัติการปฏิบัติหน้าที่ของพระอุปชฌาย์ต่อสังฆวิहारิก และอันเตวาสิกในการปกครองการดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย พระอุปชฌาย์จะใช้อัตตสมบัติกำหนดวุฒิทางการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลี หรือนักธรรมของพระอุปชฌาย์ว่าต้องเป็นเปรียญธรรมชั้นใดชั้นหนึ่งหรือจบนักธรรมชั้นเอก สามารถทำอุปสมบทกรรมให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยและระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์ให้แก่สังฆวิहारิก และสามารถทำหน้าที่ของพระอุปชฌาย์ให้สมบูรณ์ได้ แต่บางท้องถิ่นมีพระสงฆ์น้อยและการศึกษาพระปริยัติธรรมยังไม่เจริญ หากพระสงฆ์มีความรู้เช่นนั้นไม่ได้ก็ต้องได้รับการผ่อนผัน แม้ไม่ได้เป็นเปรียญธรรมหรือจบนักธรรมเอก แต่มีภูมิความรู้สามารถเป็นพระอุปชฌาย์ได้ เจ้าคณะผู้บังคับบัญชาก็สามารถพิจารณาแต่งตั้งได้ คุณสมบัติข้อนี้พระพุทธรเจ้าทรงถือเป็นสำคัญ ทรงห้ามพระภิกษุผู้เฒ่าเฒ่าเป็นพระอุปชฌาย์ (วินยปิฎก มหาวคคบาลี (บาลี) เล่มที่ 3 ข้อที่ 83 หน้าที่ 47) ถึงแม้พระอุปชฌาย์จะสามารถทำอุปสมบทกรรมให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย และระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์ให้แก่สังฆวิहारิก และสามารถทำหน้าที่ของพระอุปชฌาย์ให้สมบูรณ์ได้ก็ตาม แต่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ก่อนให้บรรพชาอุปสมบท การทำโบสถ์และไบบรรองผู้ที่จะบวช การตรวจสอบคุณสมบัติผู้จะบวช การฝึกซ้อมนาคก่อนบวชให้ถูกต้องตามพระวินัย และการปฏิบัติหน้าที่หลังให้การบวช ต้องมีการทำหนังสือสุทธิ การให้การศึกษา และประเด็นสำคัญอายุพรรษา ไม่ใช่ตามวัยวุฒิ คุณสมบัติด้านพรรษานี้ถือเป็นหลักพื้นฐานที่สำคัญที่สุด เพราะผู้จะเป็นพระอุปชฌาย์ได้จะต้องเป็นผู้มีความมั่นคงในพระพุทธศาสนาพอสมควร พระภิกษุ ผู้จะได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปชฌาย์ท่านกำหนดไว้ 10 พรรษาขึ้นไป ซึ่งถือว่าตั้งอยู่ในเถรภูมิ (พระธรรมเจดีย์ (กีमारชิโน), 2518: 59)

นอกจากนั้น พระอุปชฌาย์ต้องมีคุณสมบัติที่เป็นปรกติสมบัติ กำหนดให้พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสขึ้นไปเป็นพระอุปชฌาย์ เว้นพระอารามหลวง ซึ่งรองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส ถ้ามีคุณสมบัติครบถ้วนก็สามารถได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปชฌาย์ได้ ทั้งนี้เพราะอารามหลวงบางแห่งใหญ่โตมีพระภิกษุสามเณรเป็นจำนวนมาก การปกครองจำต้องมีผู้รับภาระช่วยเหลือเจ้าอาวาส ดังนั้นตำแหน่งพระอุปชฌาย์จึงมีตำแหน่งทางการปกครอง คือ ตำแหน่งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วย ตำแหน่งปกครองเหล่านี้มีหน้าที่การปกครองดูแลวัดและพระภิกษุสามเณรในวัด เป็นผู้นำชุมชนบำเพ็ญสาธารณประโยชน์และสั่งสอนประชาชน พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน) ได้กล่าวว่า พระอุปชฌาย์เป็นพระสังฆาธิการ เพราะพระสังฆาธิการเท่านั้นจึงเสนอขอแต่งตั้งเป็นพระอุปชฌาย์ได้ บรรดาพระสังฆาธิการ 6 ชั้น 12 ตำแหน่ง พระอุปชฌาย์เป็นพระสังฆาธิการระดับแนวหน้าที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง หรือจะทำให้พระพุทธศาสนาหม่อมอง หรือเสื่อมโทรมจนถึงอวสานได้ (พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน), 2554: 50)

จะเห็นได้ว่า พระอุปชฌาย์เป็นพระสังฆาธิการระดับผู้ปกครอง ที่มีบทบาทมากที่สุดต่อการหล่อหลอมกลมเกลียวพระสงฆ์ทุกระดับชั้น ตั้งแต่สัทธิวิหาริกของตนและพระภิกษุสามเณรภายในวัดที่ตนปกครอง ดังนั้นคุณสมบัติของเจ้าอาวาสจึงต้องเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยมารยาทด้วยวัตรเป็นพหูสูตทรงสุตะ เป็นผู้ประพฤติขัดเกลาอินทรีย์ในการปลีกเร้น เป็นผู้ยินดีในกัลยาณธรรม มีวาจาจาม เจริญถ้อยคำไพเราะ มีปัญญา ไม่โมโหเวลา ไม่เป็นคนเซอะ คุณสมบัติเหล่านี้ถือเป็นคุณธรรมพื้นฐานของเจ้าอาวาส เพื่อส่งเสริมให้การปฏิบัติหน้าที่พระอุปชฌาย์ของตนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทั้งเกื้อกูลแก่การปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาส เช่น การบำรุงรักษาวัดวาอาราม การอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย และการปกครองพระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ในวัด

หากพิจารณาจากกฎหมายเถรสมาคม ได้กำหนดการแต่งตั้งและถอดถอนพระอุปชฌาย์ของคณะสงฆ์ ฉบับที่ 17 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปชฌาย์ ซึ่งคณะสงฆ์ราชอาณาจักรไทยได้กำหนดคุณสมบัติของพระอุปชฌาย์ ต้องเป็นพระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เป็นประธานรับผิดชอบในการให้บรรพชาอุปสมบท ซึ่งได้กำหนดพระอุปชฌาย์มี 2 ประเภท คือ พระอุปชฌาย์สามัญ ต้องที่ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าคณะใหญ่ และพระอุปชฌาย์วิสามัญ ต้องได้รับแต่งตั้งจากสมเด็จพระสังฆราช ในเขตปกครองคณะสงฆ์ตำบลหนึ่งให้มีพระอุปชฌาย์เพียงหนึ่งรูป เว้นแต่มีกรณีพิเศษให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรได้เฉพาะตนและเฉพาะภายในเขต ซึ่งพระอุปชฌาย์ต้องสอบสวนกุลบุตรให้ได้คุณลักษณะก่อน จึงรับให้บรรพชาอุปสมบทได้ คุณลักษณะของกุลบุตรต้องเป็นคนมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตตำบลหรืออำเภอที่จะบวชและมีหลักฐานะ มีอาชีพชอบธรรม หรือแม้มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอื่น แต่เมื่อสอบสวนแล้วปรากฏว่าเป็นคนมีหลักฐานะ มีอาชีพชอบธรรม มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ไม่ใช่คนจรจัด มีความประพฤติดีประพฤติชอบ ไม่มีความประพฤติเสียหาย มีความรู้อ่านและ

เขียนหนังสือไทยได้ ไม่เป็นผู้มีทิวฐิวิบัติ เป็นผู้ปราศจากบรรพชาโทษ และมีร่างกายสมบูรณ์ อาจบำเพ็ญสมณกิจได้ ไม่เป็นคนชราไร้ความสามารถหรือทุพพลภาพ หรือพิกลพิการ มีสมณบริหาร ครบถ้วนและถูกต้องตามพระวินัย เป็นผู้สามารถกล่าวคำขอบรรพชาอุปสมบทได้ด้วยตนเอง และถูกต้องไม่วิบัติ รวมถึงหลักพระธรรมวินัยที่บัญญัติพระวินัยไว้ 10 อย่าง คือ เพื่อความตั้งงาม ความผาสุก ขจัดคนหน้าด้าน ความผาสุกของผู้ทรงศีล ป้องกันความเลวร้ายที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ขจัดความเลวร้ายในอนาคต ให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ให้ผู้เลื่อมใสแล้วเลื่อมใสยิ่งขึ้น ความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม และเพื่ออนุเคราะห์พระวินัย (พระเทพติก (ระแบบ จิตฺตญาโณ), 2553: 5)

ข้อสังเกตประการสำคัญเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวแตกต่างจากอุปัชฌาย์ของลาว คือ เป็นผู้สามารถกล่าวคำขอบรรพชาอุปสมบทได้ด้วยตนเองและถูกต้องไม่วิบัติ ทั้งนี้ อุปัชฌาย์ของลาว ไม่ได้กำหนดข้อนี้ไว้ ผู้ที่เป็นกุลบุตรมาบวชก็ขอบวชกับพระอุปัชฌาย์ได้ทันที ไม่มีขั้นตอนมากมาย สำหรับคณะสงฆ์ราชอาณาจักรไทยยังได้อิงหลักพระธรรมวินัยที่บัญญัติพระวินัยไว้ 10 อย่าง เข้ามาแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ในครั้งนี้ด้วย

การปกครองของผู้ที่จะเป็นพระอุปัชฌาย์ต้องงดเว้นการให้บรรพชาอุปสมบทแก่คน ต้องห้ามคือ คนทำความผิดหลบหนีอาญาแผ่นดิน หนีราชการ ผู้ต้องหาในคดีอาญาและเคยถูกตัดสินจำคุกโดยฐานเป็นผู้ร้ายที่สำคัญ คนถูกห้ามอุปสมบทเด็ดขาดทางพระศาสนา เป็นวิฆเนศในระยะอันตราย และมีอวัยวะพิการจนไม่สามารถปฏิบัติกิจพระพุทธานุศาสน์ได้ ถ้าพระอุปัชฌาย์จะให้บรรพชาอุปสมบทในวัดใดต้องได้รับนิมนต์ของเจ้าอาวาสวัดนั้น ห้ามเข้าไปให้บรรพชาอุปสมบทในวัดของผู้อื่น โดยมีได้รับนิมนต์ของเจ้าอาวาส หากเจ้าอาวาสผู้เป็นพระอุปัชฌาย์จะรับผู้ใดบวช ต้องมีผู้รับรองและให้ผู้รับรองของผู้นั้นนำผู้จะบวชมาขอบวช พร้อมด้วยใบสมัครและใบรับรองผู้จะบรรพชาอุปสมบท ซึ่งจะได้จากพระอุปัชฌาย์ก่อนถึงวันบรรพชาอุปสมบทไม่น้อยกว่า 15 วัน จึงรับใบสมัครขอบรรพชาอุปสมบทและใบรับรอง แล้วดำเนินการฝึกซ้อมผู้จะบวชต่อไป ส่วนเจ้าอาวาสผู้ไม่ได้เป็นพระอุปัชฌาย์ จะรับผู้ใดบวชในวัดของตนให้นำผู้ขอบรรพชาอุปสมบทนั้น ไปมอบตัวแก่พระอุปัชฌาย์พร้อมทั้งใบสมัคร และใบรับรองก่อนถึงวันบรรพชาอุปสมบทไม่น้อยกว่า 15 วัน

อย่างไรก็ตาม การกำหนดหรือข้อปฏิบัติผู้ขอบรรพชาอุปสมบทต้องมีใบรับรองให้ยื่นต่อเจ้าอาวาสผู้ที่ไม่ได้เป็นพระอุปัชฌาย์ 2 ฉบับ เพื่อเจ้าอาวาสเก็บรักษาไว้ฉบับหนึ่งและพระอุปัชฌาย์เก็บไว้ฉบับหนึ่ง ถ้าเจ้าอาวาสเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ยื่นเพียงฉบับเดียว เมื่อพระอุปัชฌาย์เมื่อให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรแล้ว มีหน้าที่ต้องปกครองดูแลสั่งสอนสัททวิหาริกของตนให้ตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ ต้องศึกษาพระธรรมวินัย และออกหนังสือสุทธิให้แก่สัททวิหาริกเพื่อแสดงสังกัดถิ่นที่อยู่และความบริสุทธิ์แห่งสมณเพศ ถ้าสัททวิหาริกผู้มีพรรษายังไม่พ้น 5 จะไปอยู่ในวัดอื่นใดเมื่อพระอุปัชฌาย์เห็นสมควรก็ให้สอบถามไปยังเจ้าอาวาสวัดนั้น เมื่อได้รับคำยืนยันรับรองที่จะ

ผู้มีอำนาจแต่งตั้งทราบ ถ้าพระอุปฌาย์รูปนั้นดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการตั้งแต่เจ้าคณะจังหวัดขึ้นไป ให้ผู้บังคับบัญชารายงานเสนอตามลำดับ จนถึงผู้มีอำนาจแต่งตั้งเพื่อพิจารณาสั่งลงโทษ ในกรณีที่พระอุปฌาย์เคยถูกลงโทษมาแล้วไม่เซ็ดหลาบกระทำผิดอีก ให้ลงโทษในสถานที่หนักกว่าโทษเดิม หากพระอุปฌาย์รูปใดถูกระงับหน้าที่พระอุปฌาย์แล้ว หากฝ่าฝืนให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรอีกให้ถือว่าเป็นการละเมิดจริยาพระสังฆาธิการอย่างร้ายแรง ฐานขัดคำสั่งผู้บังคับบัญชาแห่งกฎหมายอาญา มาตรา 16 (พ.ศ. 2535) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ในกรณีเช่นนี้ ให้ผู้บังคับบัญชารายงานโดยลำดับ จนถึงผู้มีอำนาจแต่งตั้งพระสังฆาธิการ ผู้เป็นพระอุปฌาย์รูปนั้น เพื่อพิจารณาสั่งถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่พระสังฆาธิการ

นอกจากบทบาตตามกฎหมายอาญาที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ในส่วนของเบ็ดเตล็ด ยังได้กล่าวถึงพระภิกษุรูปใดไม่ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปฌาย์ หรือถูกถอดถอนจากความเป็นพระอุปฌาย์ ยังให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรต้องระหว่างโทษ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ให้ถือว่าบรรพชาอุปสมบทโดยมิชอบ ไม่มีสิทธิได้รับประโยชน์อันพระภิกษุสามเณรจะพึงได้ หรือในกรณีแต่งตั้งหรือถอดถอนพระอุปฌาย์ให้ผู้แต่งตั้งหรือผู้ถอดถอนแจ้งการแต่งตั้ง หรือการถอดถอนไปยังสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม ในกรณีที่พระอุปฌาย์พ้นจากตำแหน่งหน้าที่ด้วยประการใด ให้พระสังฆาธิการผู้บังคับบัญชา ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม (กนค แสนประเสริฐ, 2549: 61)

เมื่อเทียบเคียงความแตกต่างระหว่างหลักการในพระไตรปิฎก คุณสมบัติของพระอุปฌาย์ต้องประกอบไปด้วยการทำหน้าที่อุปฌาย์ต่อศิษย์นอกจากธรรมเนียม หรือข้อปฏิบัติที่เรียกว่าสังฆวิหารีวัตร และอันเตวาสิกวัตร ซึ่งอุปฌาย์อาจารย์พึงกระทำต่อสังฆวิหารีและอันเตวาสิกแล้ว ยังอนุเคราะห์ตามหลักธรรมเสมือนเป็นทิศเบื้องขวา ตามที่ปรากฏในสังคาลกสูตร และพระอุปฌาย์ต้องมีคุณสมบัติที่ดีเป็นพระอรหันต์ประกอบด้วยคุณความดีทั้งศีล สมาธิ ปัญญา และโดยนัยอื่นคุณสมบัติของพระอุปฌาย์จะต้องเป็นผู้มีคุณธรรมเป็นสำคัญ แม้จะยังไม่บรรลุนิพพานหรือพระอรหันต์หรือพระอรหันต์บุคคล แต่ก็ต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตะ การฟังมาก มีความละเอียด และเกรงกลัวต่อบาป มีความเพียร และเจริญสติ และมีปัญญา

หากพิจารณาหน้าที่การปฏิบัติงานของพระอุปฌาย์ของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันตามระเบียบมหาเถรสมาคม ที่กำหนดวิธีปฏิบัติในหน้าที่ของพระอุปฌาย์ พ.ศ. 2537 ซึ่งมีข้อกำหนดเกี่ยวกับการฝึกซ้อมฝึกรบมสอบความพระอุปฌาย์ การออกหนังสือสุทธิให้แก่สังฆวิหารีและการส่งบัญชีสังฆวิหารี โดยให้มีการฝึกซ้อมฝึกรบมสอบความรู้พระอุปฌาย์ให้ดำเนินการ คือ หน้าที่เจ้านาค ขานนาค หน้าที่พระกรรมวาจาจารย์ สวดญัตติ อนุสาวนาได้คล่องแคล่ว เป็นอักขระสมบัติ หน้าที่พระอุปฌาย์ สอนนาค สอนกรรมฐาน ให้ผ้า ให้นิสัย บอกบริวาร เมตตียงสงฆ์ ซึ่งเรียกว่าอุปโลกน์

และบอกอนุศาสน์ สมบัติคือวัตถุ สีม้า ปรีศ กรรมวาจา และวิบัติซึ่งตรงกันข้าม อนุรักษ์บริวาร การนับอายุ อุปสัมปทาเปกข์ และการตั้งฉายาตามวันเกิด การสวดนาคเดี่ยวหรือหลายนาค ต้องสมมุติให้สวดเพื่อ รู้จักเปลี่ยนวิภัติ และการรนต์เฉพาะที่ใช้ในกรรมวาจา การนับเวลาสำเร็จยุติจุดตุลกรรมและการ ออกหนังสือสุทธิ และหน้าที่พระอุปัชฌาย์ตามหนังสือวินัยมุข (หลักสูตรนักรธรรมชั้นโทและชั้นเอก) และกฎหมายเถรสมาคมว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์

ส่วนประเด็นการออกหนังสือสุทธิให้แก่สัทธีวาทริก พระอุปัชฌาย์เมื่อให้การบรรพชา อุปสมบทแก่สัทธีวาทริกอุปไตแล้ว จะต้องออกไปสุทธิเพื่อแสดงความบริสุทธิ์แห่งสมณเพศ หรือวัดที่ สัทธีวาทริกสังกัด เพื่อให้เกิดการชัดเจนในการบริหารปกครองในการออกหนังสือสุทธิ คือ หนังสือสุทธิ ที่พระอุปัชฌาย์ออกให้สัทธีวาทริกของตนให้ใช้หนังสือสุทธิ ซึ่งกรมการศาสนาจัดพิมพ์ โดยการอนุมัติ ของมหาเถรสมาคม เมื่อพระอุปัชฌาย์ออกหนังสือสุทธิให้แก่สัทธีวาทริกผู้ใดแล้ว ให้บันทึกรายการ ในหนังสือสุทธิของสัทธีวาทริกผู้นั้นไว้ เป็นหลักฐานในทะเบียนสัทธีวาทริก หน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ ในการทำหนังสือสุทธินั้น ถือเป็นหน้าที่ด้านการปกครองของพระอุปัชฌาย์ ที่จะต้องใส่ใจอย่าง เคร่งครัด เพื่อเป็นหลักฐานการบวชของสัทธีวาทริก หนังสือสุทธิเป็นหนังสือสำคัญอันแสดงถึงสถานะ เดิมของผู้บวช การบรรพชาอุปสมบท สังกัดวัดพระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาสที่สังกัด เจ้าคณะอำเภอ ผู้รับรอง พระภิกษุสามเณรทุกรูปจะต้องมีไว้ประจำตัว เพื่อเป็นหลักฐานแสดงถึงความบริสุทธิ์ แห่งสมณเพศเป็นเอกสารหลักฐานที่สามารถนำมาแสดงได้ทุกกรณีแทนบัตรประชาชน มีระเบียบบังคับ ให้พระอุปัชฌาย์ต้องออกหนังสือสุทธิแก่สัทธีวาทริกของตน การออกหนังสือสุทธิจึงเป็นหน้าที่ของ พระอุปัชฌาย์โดยกฎหมาย พระอุปัชฌาย์จะไม่ออกหนังสือสุทธิไม่ได้เลย ซึ่งแบบหนังสือสุทธินี้ แสดงถึงระบบการปกครองขั้นต้นของพระอุปัชฌาย์มีบุคคลที่จะต้องรับรองความบริสุทธิ์ของพระสงฆ์ ในหนังสือสุทธิถึง 3 กลุ่ม คือ พระอุปัชฌาย์เป็นผู้ออกหนังสือสุทธิให้แก่สัทธีวาทริกของตน เจ้าอาวาส ผู้รับเข้าสังกัดวัดตนเอง

ตามกฎหมายถ้ายังเป็นพระนวกะต้องได้รับหนังสือฝากจากพระอุปัชฌาย์ให้กับ พระนวกะเป็นลายลักษณ์อักษร มิใช่รับเข้าสังกัดตามความพอใจ และเจ้าคณะอำเภอเป็นผู้รับรอง ในหนังสือสุทธินั้นหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติ และขั้นตอนการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับพระอุปัชฌาย์ ในเรื่องหนังสือสุทธิ ประเด็นที่สำคัญคือ พระอุปัชฌาย์ต้องออกหนังสือสุทธิแก่สัทธีวาทริกทุกรูป ไม่ว่าจะบวชระยะสั้นหรือระยะยาวก็ตาม ยกเว้นการบวชหน้าไฟ การเขียนรายการต่างๆ มีทั้ง สถานะเดิมบรรพชาอุปสมบท สังกัดวัดจะเขียนรายการเองหรือให้ผู้อื่นที่ไว้วางใจเขียนให้ก็ได้ แต่พระอุปัชฌาย์ต้องตรวจสอบด้วยตนเองให้ชัดเจน จากนั้นพระอุปัชฌาย์จะต้องตรวจสอบข้อมูล ส่วนตัว เมื่อเห็นว่าถูกต้องเรียบร้อยแล้วให้ลงเลขที่หนังสือสุทธิแล้วจึงลงนาม ข้อควรคำนึงคือ อย่าลงนามแล้วมอบให้เขียนข้อความเองเป็นอันขาด ทั้งนี้เพื่อป้องกันการทุจริตคดโกงของบุคคล ผู้จะเอาศาสนาเป็นที่หาเลี้ยงชีพ สำหรับการลงนามนั้น ถ้าวัดที่สัทธีวาทริกนั้นสังกัด มีพระอุปัชฌาย์

เป็นเจ้าของอาวาสเอง ให้ลงนามในฐานะเป็นเจ้าของอาวาสวัดนั้นด้วย และถ้าตนเป็นเจ้าของคณะเจ้าสังกัด ซึ่งมีอำนาจรับรอง (เจ้าคณะอำเภอ) ให้ลงนามตำแหน่งนั้นๆ ลงวัน เดือน ปี และประทับตราประจำตำแหน่ง

นอกจากนั้น ถ้าพระอุปัชฌาย์มีอำนาจประทับตรารับรองต้องตรวจภาพถ่ายว่าถูกต้องตามระเบียบหรือไม่และประทับตรากำกับภาพถ่ายที่มุมซ้ายด้านล่างและทำทะเบียนสัทธิวิหาริกจึงมอบให้ ถ้าในกรณีที่พระอุปัชฌาย์ไม่มีอำนาจรับรอง เมื่อดำเนินการตามลำดับดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในฐานะเป็นพระอุปัชฌาย์และเจ้าอาวาสแล้ว ให้จัดทำหนังสือรับรองดังกล่าวข้างต้น สุดท้ายเมื่อเจ้าคณะเจ้าสังกัดผู้มีอำนาจรับรองแล้ว ให้จัดลงทะเบียนและมอบหนังสือสุทธิให้แก่สัทธิวิหาริกถือไว้ต่อไป อนึ่งการออกหนังสือสุตินั้นพระอุปัชฌาย์จะต้องใส่ใจเป็นพิเศษ อย่างมอบให้สัทธิวิหาริกนำไปขอรับรองเอง หรือให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการเจ้าสังกัดลงนาม และประทับตราประจำตำแหน่งรับรองหนังสือสุทธิเปล่าไว้ล่วงหน้าเป็นจำนวนมากเล่ม ซึ่งอาจเกิดความเสียหายได้ในภายหลัง (กรมการศาสนา, 2529: 85)

อย่างไรก็ดี การส่งบัญชีสัทธิวิหาริก พระอุปัชฌาย์ทำบัญชีสัทธิวิหาริกของตนที่บรรพชาอุปสมบทใหม่ในปีหนึ่งๆ ส่งพระสังฆาธิการผู้บังคับบัญชาเหนือตามกำหนด แล้วนำส่งเจ้าคณะอำเภอ ก่อนวันสิ้นเดือน 9 ของทุกปี เมื่อเจ้าคณะอำเภอรวบรวมส่งเจ้าคณะจังหวัดก่อนวันกลางเดือน 10 ของทุกปี จากนั้นเจ้าคณะจังหวัดรวบรวมส่งเจ้าคณะภาคก่อนวันสิ้นเดือน 10 ของทุกปี และให้เจ้าคณะภาครวบรวมส่งเจ้าคณะใหญ่ก่อนวันกลางเดือน 11 ของทุกปี หรือเรียกว่าบัญชี สว. มี 3 แบบ คือ บัญชีสัทธิวิหาริกประจำปี (บัญชีแบบ สว.1) เป็นบัญชีที่พระอุปัชฌาย์เป็นผู้จัดทำขึ้น โดยแยกพระภิกษุบัญชีหนึ่ง สามเณรบัญชีหนึ่ง เช่นเดียวกับทะเบียน จัดเขียนรายการต่างๆ ตามแบบบัญชีให้สอดคล้องต้องกัน กับหลักฐานในใบสมัค ครบทำไว้ 3 ชุดเก็บไว้กับพระอุปัชฌาย์ 1 ชุด เจ้าคณะอำเภอเก็บไว้ 1 ชุด และเจ้าคณะจังหวัดเก็บไว้ 1 ชุด ให้พระอุปัชฌาย์จัดส่งตามลำดับถึงเจ้าคณะอำเภอก่อนวันสิ้นเดือน 9 ของปี เพื่อให้เจ้าคณะอำเภอได้รวบรวมส่งเจ้าคณะจังหวัดก่อนวันกลางเดือน 10 ของปี สำหรับบัญชีสัทธิวิหาริกของพระอุปัชฌาย์ในจังหวัด (บัญชีแบบ สว. 2) บัญชีนี้เป็นบัญชีเจ้าคณะจังหวัดจัดนำส่งเจ้าคณะภาคก่อนวันสิ้นเดือน 10 ของปี และบัญชีสัทธิวิหาริกของพระอุปัชฌาย์ในภาค (บัญชีแบบ สว. 3) บัญชีนี้เป็นบัญชีที่เจ้าคณะภาคจัดนำส่งเจ้าคณะใหญ่ก่อนวันกลางเดือน 11 ของปี (กรมการศาสนา, 2542: 590-592)

จึงทำให้เห็นว่า อำนาจรัฐไทยที่สถาปนาคณะสงฆ์ราชการขึ้นมา มีผลต่อการครอบงำ การสถาปนาหรือแต่งตั้งถอดถอน รวมไปถึงกำหนดบทบาทหน้าที่ ขอบเขตอำนาจ ของอุปัชฌาย์เอาไว้โดยการแต่งตั้งจากคณะสงฆ์ แม้ส่วนหนึ่งจะเป็นการตีความเข้าหาหลักพระธรรมวินัยหรือพระไตรปิฎก แต่ก็อาศัยระเบียบกฎหมายที่ต่างออกไปด้วยที่ทำให้การเป็นอุปัชฌาย์ของท้องถิ่นในล้านนา ล้านช้าง ตลอดถึงอีสานสลายไป โดยต่อแต่นั้นไปการเป็นอุปัชฌาย์และการบวชกุลบุตร

ทั้งหมดต้องอยู่ภายใต้การตรวจสอบ จับจ้องของพระอุปชฌาย์ซึ่งเป็นตัวแทนของคณะสงฆ์ ราชอาณาจักรไทยที่ได้รับการแต่งตั้งขึ้น ทั้งนี้ คณะสงฆ์ไทยได้กำหนดคุณสมบัติเรื่องการดำรงตำแหน่ง การปกครองของผู้ที่จะเป็นพระอุปชฌาย์ ระบบการปกครองและตำแหน่งผู้ปกครองยังล้าไปกับระบบ ราชการที่ลดหลั่นกันเป็นขั้นๆ ตั้งแต่ระดับบนไปจนถึงระดับล่างเช่นเจ้าคณะตำบลหรือเจ้าอาวาส ตลอดถึงผู้ที่เป็นอุปชฌาย์ยังต้องได้รับการแต่งตั้งจากศูนย์กลางที่คณะสงฆ์ไทยยอมรับเท่านั้น ทั้งยังมี มาตรการบัญญัติ กฎระเบียบ ที่เสนอรายละเอียดต่างๆของการกำหนดหรือข้อปฏิบัติในการแต่งตั้งถอด ถอนอุปชฌาย์ ข้อปฏิบัติหรือกฎควบคุมบทบาทหน้าที่ของการเป็นอุปชฌาย์ การรับบุคคลเข้ามาบวช ฯลฯ ประเด็นนี้จะทำให้เห็นเรื่องของอำนาจการครอบงำการสถาปนาการเป็นอุปชฌาย์ในท้องถิ่น ตลอดถึงการรวมศูนย์อำนาจของสงฆ์ท้องถิ่นโดยเฉพาะเรื่องการบวช ให้ไปขึ้นอยู่กับศูนย์กลางของ อำนาจรัฐไทย

4.1.2 รูปแบบประเพณีและพิธีกรรมบวชแบบภาคกลางของไทย

จากการศึกษาเอกสาร หนังสือต่างๆ เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมบวชแบบ ภาคกลางของไทย โดยมีขั้นตอนการบวช คือ การกำหนดฤกษ์ยาม การลาญาติผู้ใหญ่หรือผู้ที่เคารพ นับถือ การปลงผม การแต่งกายขนาด การทำขวัญขนาด การนำนาคเข้าโบสถ์ พิธีบรรพชาอุปสมบท และการกรวดน้ำ สำหรับการบวชพระที่ใช้ในปัจจุบัน ซึ่งมีอยู่ 2 แบบด้วยกัน คือ แบบอุกาสะ และแบบเอสาหัง โดยคำว่าอุกาสะ แปลว่า ขอโอกาส ส่วนคำว่าเอสาหัง แปลว่า ข้าพเจ้านั้น ในประเทศไทยการบวชพระแบบอุกาสะนั้น จะใช้กันในคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ซึ่งเป็นแบบเดิมที่ใช้ กันมาแต่โบราณกาล ส่วนการบวชพระแบบเอสาหัง จะใช้ในคณะสงฆ์ธรรมยุตินิกาย โดยการประยุกต์ มาจากแบบอุกาสะเพื่อย่อขั้นตอนให้สั้นขึ้น มีใช้มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยยึดรูปแบบมาจากพระสงฆ์ประเทศพม่า ซึ่งการบวชแบบภาคกลางประกอบด้วย

การกำหนดฤกษ์ยาม ก่อนจะทำการบวชจะต้องหาฤกษ์ยามอันเป็นมงคลหรือหา กำหนดการที่แน่นอนลงไป โดยพ่อแม่ต้องนำบุตรชายผู้ที่จะบวชไปพบกับอุปชฌาย์หรือเจ้าอาวาส เพื่อให้ตรวจวันเดือนปี เมื่อเห็นว่ามิใช่อายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ จึงดูฤกษ์ยามกำหนดวันบวชให้ ในการไป หาอุปชฌาย์นั้นต้องนำดอกไม้ธูปเทียนเครื่องสักการะไปด้วย (นฤติ น้อยศิริ, 2554: 7) จากนั้น ก็ไปลาญาติผู้ใหญ่หรือผู้ที่เคารพนับถือ เป็นเรื่องของผู้ที่จะบวชพึงทำ วิธีปฏิบัติคือให้เตรียมกระทงดอกไม้ กรวยครอบ พร้อมด้วยธูปเทียนแพวางลงบนพาน เมื่อไปถึงผู้ที่จะรับการลา ก็เข้าไปกราบ แบบเบญจางคประดิษฐ์ 3 ครั้ง เปิดกรวยกระทงดอกไม้แล้วยกขึ้นประคองต่อหน้าผู้รับการลาพร้อมกับกล่าวคำขอขมาว่า กรรมใดที่ข้าพเจ้าได้เคยล่วงเกินต่อท่าน ด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาที่ดี ด้วยใจก็ดี ทั้งต่อหน้า และลับหลัง ทั้งที่รู้และไม่รู้ เพื่อความบริสุทธิ์แห่งเพศพรหมจรรย์ ขอท่านโปรดอโหสิกรรม นั้นแก่ข้าพเจ้าด้วยเทอญ แล้วญาติผู้ใหญ่จะเอื้อมมือมาแตะที่พาน แล้วกล่าวว่า สาธุ ข้าพเจ้ายินดี อโหสิกรรมให้ทุกอย่าง และขอให้ผู้บวชจงอโหสิกรรมแก่ข้าพเจ้าด้วย ข้าพเจ้าขออนุโมทนาต่อท่านที่

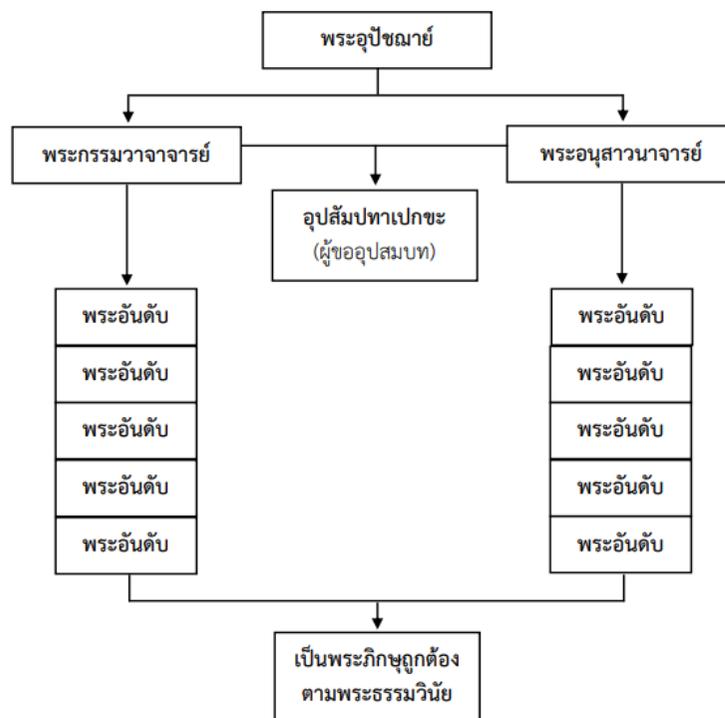
ได้บวชในพระพุทธศาสนา ทดแทนคุณบิดามารดา และจงเป็นศาสนทายาทสืบต่อพระพุทธศาสนา ด้วยดีในเพศพรหมจรรย์เทอญ จบแล้วนาคจึงเอาพานวางที่พื้น กราบเบญจางคประดิษฐ์อีก 3 ครั้ง แล้วนั่งพับเพียบ เมื่อสนทนาพอสมควรแก่เวลาแล้ว บอกลาท่านท่านจะมอบพานดอกไม้ เทียนแพ คินให้เพื่อจะได้นำไปใช้ลาท่านผู้อื่นต่อไป (นฤติ น้อยศิริ, 2554: 10)

อย่างไรก็ดี ถ้าในงานบวชนาคนั้นมีพิธีทำขวัญนาคด้วย ก็จะปลงผมก่อนวันบวชหนึ่งวัน แล้วนุ่งขาวห่มขาวเข้า พิธีทำขวัญนาค ถ้าไม่มีการทำขวัญนาคก็จะปลงผมในวันบวช จากนั้นพระสงฆ์ จะทำการโกนผมให้นาค หรือพระภิกษุที่คุ้นเคยเป็นผู้ขลิบปลายผมนาคเป็นปฐมฤกษ์ให้ก่อนเป็นพิธี ตามประเพณีการบวชพระที่ปฏิบัติโดยทั่ว จากนั้นให้พ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ หรือผู้ที่มาร่วมบุญงานบวช พระในครั้งนี้ทำการขลิบผมนาคจนเสร็จทุกคน ต่อจากนั้นก็ให้ผู้ที่โกนผมเป็นผู้โกนผม นวด เครา คิ้ว ให้หมดจด แล้วจึงอาบน้ำแล้วนุ่งขาวห่มขาว ผมนาคที่โกนแล้วจะห่อด้วยใบบัวแล้วนำไปลอยที่แม่น้ำ หรือวางไว้ใต้ร่มโพธิ์ โดยเชื่อว่าจะทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ในการปลงผมนั้นจะปลงที่บ้านหรือที่ วัดก็ได้แล้วแต่ความสะดวก (นฤติ น้อยศิริ, 2554: 11) ทั้งนี้ โดยทั่วไปนิยมปลงผมที่ บ้าน เจ้าภาพมากกว่า เนื่องจากญาติหรือแขกผู้มีเกียรติที่มาร่วมงานจะได้มีโอกาสร่วมพิธีตัดผมนาค อีกทั้ง ยังเป็นการประหยัดเวลาของเจ้าภาพและแขกที่มาร่วมงานอีกด้วย

ทั้งนี้ การแต่งกายของนาคแบบภาคกลางนั้น ต้องแต่งด้วยชุดขาวทั้งหมด ซึ่งจะบ่งบอก ถึงความสะอาดบริสุทธิ์ทั้งกาย วาจา ใจ ของผู้ที่จะบวช การแต่งตัวนาคประกอบด้วย เสื้อเชิ้ตแขนยาว สีขาว สบงขาว อังสะขาว เข็มขัดหรือสายรัดสำหรับรัดสบง ในส่วนเข็มขัดนี้ใช้สำหรับรัดสบงขาว ซึ่งส่วนใหญ่จะนิยมใช้เข็มขัดนาค ในกรณีที่ไม่ใช่เข็มขัดนาคจะใช้เข็มขัดหรือสายรัดแทนอย่างอื่นก็ได้ แต่การใช้เข็มขัดนาคเป็นการปฏิบัติตามประเพณีการบวชพระแบบภาคกลางที่นิยม เพื่อให้สอดคล้อง กับคำว่า “นาค” ซึ่งเป็นชื่อเรียกผู้ที่จะบวชในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ต้องมีเสื้อคลุมนาคด้วย และ สร้อยคอสวมให้นาคก็ได้ หรือไม่สวมก็ได้ เมื่อถึงเวลาการทำขวัญนาค ตามประเพณีภาคกลางของไทย นั้น เมื่อลูกชายบ้านไหนถึงเกณฑ์จะบวชพระแล้ว ผู้หลักผู้ใหญ่ก็จะจัดการให้ผู้บวชนาคดอกไม้ธูปเทียน แพใส่พาน ไปบอกกล่าววงศาคณาญาติที่นับถือ ที่เรียกกันว่าลาบวช จากนั้นจึงมีการสมโภชหรือที่ เรียกกันว่าการทำขวัญนาคก่อนบวช 1 วัน แต่ปัจจุบันนี้นิยมทำขวัญนาคในช่วงเช้า แล้วทำพิธีบวช ในตอนบ่ายก็มี ในวันทำขวัญนาคนั้นเจ้านาคซึ่งโกนหัว โกนคิ้ว โกนหนวด ตัดเล็บเรียบร้อยแล้ว จึงนุ่งห่มด้วยเครื่องแต่งกายทั้งดงมีแก้วแหวนเงินทองต่างๆ มุงจับด้วยฝ้ายยกทอง ใส่เสื้อครุยปักทอง สไบเฉียงทางไหล่ซ้ายคาดเข็มขัดหัวเพชรแล้วแต่จะมีใส่ จากนั้นไปนั่งหน้าบายศรี หมอทำขวัญนาค ก็จะอ่านคำทำขวัญนาคขึ้นตามทำนอง มีเนื้อความอธิบายถึงชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เริ่มเป็นตัว และพ่อแม่ได้ บำรุงเลี้ยงมาด้วยความยากจนเติบโตใหญ่ ก็ด้วยความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะได้เห็นลูกเป็นคนดี และ บัดนี้ก็เป็นทีสมประสงค์ที่เจ้านาคจะอุปสมบทในพระพุทธศาสนา จึงเป็นการสมควรยิ่งที่เจ้านาค จะพึงรักษาความดีอันเป็นมงคลนี้ไว้แก่ตนต่อไปชั่ววอสานแห่งชีวิต เมื่ออ่านบททำขวัญนาคจบแล้ว

พราหมณ์ก็ตั้งต้นทำพิธีสมโภช ด้วยน้ำสังข์จุ่มเจิม และเวียนเทียนประโคมด้วยดุริยดนตรีตามคติ เป็นที่พรักพร้อมในระหว่างวงศาตคณาญาติและเพื่อนฝูงทั้งหลายแล้ว วันรุ่งขึ้นจึงเข้าพิธีอุปสมบท มีการแห่เจ้านาคไปสู่วัดอย่างสนุกสนานครึกครื้น (นฤดี น้อยศิริ, 2554: 11)

อย่างไรก็ตาม เมื่อขบวนแห่มาถึงวัดตามประเพณีการบวชแบบภาคกลาง จะนิยม เวียนโบสถ์สามรอบแบบทักษิณาวรรต พร้อมด้วยเครื่องอัฐบริขารที่ใช้ในการบวช และของที่ถวาย พระจะให้ นาคมาวันทาสีมา ส่วนเครื่องอัฐบริขารและของถวายพระนำไปตั้งในโบสถ์ก่อน การวันทาสีมา นาคจะจูดรูปเทียนที่เสมาน้ำโบสถ์แล้วนั่งคุกเข่าประนมมือกล่าวคำวันทาสีมา แล้วกราบ แล้วปักดอกไม้ธูปเทียนตามที่จัดไว้ เมื่อวันทาเสมาเสร็จนาคมาที่หน้าโบสถ์ นาคจะ โปรยทานเสร็จแล้วจึงจูงนาคเข้าโบสถ์ โดยบิดาจูงมือข้างขวา ส่วนมารดาจูงมือข้างซ้าย ญาติคอยจับ ชายผ้าเหลืองตามส่งข้างหลัง นาคต้องก้าวข้ามธรณีประตูห้ามเหยียบเป็นอันขาด เมื่อพ้นประตูไปแล้ว ให้เดินตรงไปที่พระประธาน ไหว้พระประธานโดยใช้ดอกไม้ธูปเทียนอีกหนึ่งกำนำไปจูดรูปเทียนบูชา พระประธาน ใช้คำบูชาพระเหมือนคำวันทาเสมาข้างต้น แล้วกลับมานั่งที่ซึ่งจัดไว้แถวผนังด้านหน้า ของโบสถ์ เมื่อถึงกำหนดพิธีบรรพชาอุปสมบทพระสงฆ์ที่ได้รับอาราธนาในพิธีบวช มีพระอุปัชฌาย์ พระคู่สวด และพระอันดับจะเข้าอุโบสถ นั่งตามแผนผังที่คณะสงฆ์รัฐไทยได้กำหนด โดยมีรูปแบบ แสดงตำแหน่งการนั่งของภิกษุในพิธีอุปสมบทแบบญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทาในปัจจุบัน

ภาพที่ 18 แสดงตำแหน่งการนั่งของภิกษุในพิธีอุปสมบทของรัฐไทยในปัจจุบัน

ภาพโดย ผู้วิจัย (18 ตุลาคม 2565)

เมื่อทุกรูปนั่งตามตำแหน่งของตนเรียบร้อยแล้ว อุปสัมปทาเปกขะก็จะกล่าวขอขมา พระอุปัชฌาย์ต่อหน้าสงฆ์ในที่ประชุม พร้อมกับประกาศขอให้พระอุปัชฌาย์รับตน เป็นศิษย์ว่า “อุปัชฌา โย เม ภันเต โทหิ” (ขอท่านจงเป็นพระอุปัชฌาย์ของข้าพเจ้า) 3 ครั้ง ถ้าพระอุปัชฌาย์ เห็นชอบยอมรับคำขอดังกล่าวก็จะกล่าวยืนยันว่า “โอปาโยกัง ปะฏิรูโปง ปาสาทิเกนะ สัมปาเทหิ” (หากท่านเห็นสมควร ก็จงทำสิ่งที่สมควรที่ก่อให้เกิดความเลื่อมใสเถิด) เมื่อขั้นตอนการขอร้องให้ พระอุปัชฌาย์เป็นผู้รับรองการอุปสมบทของตนเองแล้ว พระอุปัชฌาย์ก็ให้บริวาร ประกอบด้วย บาทรา จีวร (ผ้าสำหรับห่มคลุม) สบง (ผ้าสำหรับนุ่ง) และผ้าสังฆาฏิ (ผ้าอเนกประสงค์) แก่อุปสัมปทาเปกขะ เป็นการยอมรับอุปสัมปทาเปกขะเป็นศิษย์ และเป็นผู้รับรองการอุปสมบทของอุปสัมปทาเปกขะนั้น

เมื่อทุกอย่างพร้อม พระกรรมวาจาจารย์และพระอนุสาวนาจารย์ จะสวดประกาศขอมติ สงฆ์ในที่ประชุม นั้น เพื่อสมมติตัวเองขึ้นเป็นผู้ถามอันตรายกกรรมของอุปสัมปทาเปกขะ เมื่อได้รับฉันทานุมัติจากที่ประชุมสงฆ์แล้ว พระกรรมวาจาจารย์และพระอนุสาวนาจารย์ก็จะสวดถาม อุปสัมปทาเปกขะทีละข้อ แล้วให้อุปสัมปทาเปกขะตอบตามความเป็นจริง ซึ่งอันตรายกกรรม ที่พระกรรมวาจาจารย์และพระอนุสาวนาจารย์สวดถามนั้น มีความหมายและรายละเอียด ดังนี้

อันตรายกกรรม หมายถึง ธรรมหรือสิ่งที่จะทำอันตรายต่อการอุปสมบท แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย ประกอบด้วย ข้อต้องห้าม (หมายถึงถ้าหากมีแล้วจะอุปสมบทไม่ได้) และสิ่งจำเป็น (หมายถึง ถ้าหากไม่มีก็จะอุปสมบทไม่ได้) ในสิ่งที่เป็น “ข้อต้องห้าม” นั้น จะเป็นการตรวจ สอบสุขภาพของ อุปสัมปทาเปกขะ ซึ่งเป็นการถามถึงความสมบูรณ์ของสุขภาพ อันได้แก่ ความไม่เป็นโรคติดต่อ 5 ประการ ได้แก่ โรคเรื้อน (กฐฐัง) โรคฝี (คัมโฑ) โรคกลากเกลื้อน (กิลาส) โรคไข่มองคร่อ² (โสโส) และโรคลมบ้าหมูหรือลมชัก วิกลจริต (อปมาโร) แม้ว่าในทางพุทธบัญญัติได้จำกัดไว้เพียง 5 ข้อก็ตาม แต่ปัจจุบันนี้มีโรคติดต่อหลายโรคที่ถือเป็นโทษร้ายแรง ซึ่งแม้ว่าพระพุทธเจ้ามิได้บัญญัติไว้ แต่สามารถสังเคราะห์หรือเข้ากันได้กับข้อใดในข้อหนึ่งใน 5 ข้อนั้น เช่น โรคเอดส์ ก็จัดเข้าใน โรคเรื้อนได้ นอกจากนี้ ยังมีกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 17 (พ.ศ. 2536) ข้อ 14 ที่ได้ออกมาให้ พระอุปัชฌาย์ต้องงดเว้นการให้บรรพชาอุปสมบทแก่คนต้องห้ามเหล่านี้ (พระทนต์ ฐมมโก, 2553: 43)

เมื่อผ่านกระบวนการคัดกรองแต่ละขั้นตอนมาแล้ว อุปสัมปทาเปกขะก็จะถูก พระกรรมวาจาจารย์และพระอนุสาวนาจารย์ถามคุณสมบัติที่จะต้องมียีก 8 ข้อ ซึ่งถ้าหากมี ก็จะตอบว่า “อามะ ภันเต” (มีขอรับ) หรือถ้าหากไม่มีก็จะตอบว่า “นัตถิ ภันเต” (ไม่มีขอรับ) ซึ่งคำถาม 8 ข้อนั้น ได้แก่

มะนุโสสสิ

ท่านเป็นมนุษย์ใช่หรือไม่

ปุริโสสสิ

ท่านเป็นผู้ชายใช่หรือไม่

² โรคหลอดเลือดโป่งพอง มีเสมหะแห้งอยู่ในช่องหลอดลม ทำให้มีอาการไอเรื้อรัง ห้ามผู้ที่ เป็นโรคนี้บวชเป็นภิกษุ

ภุชิสโสสิ	ท่านเป็นไทหรือมิได้เป็นทาสของใครใช้หรือไม่
อะนะโณสิ	ท่านเป็นคนไม่มีหนี้สินใช้หรือไม่
นะสิ ราชะกะโฏ	ท่านมิได้เป็นคนที่รับราชการใช้หรือไม่
อะนุญญาโตสิ มาตาปิตุหิ	ท่านได้รับอนุญาตแล้วจากมารดาบิดา ให้อุปสมบทได้ใช้หรือไม่
ปะริปุณณะวีสะติวัสโสสิ	ท่านมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์แล้วใช้หรือไม่
ปะริปุณณันเต ปัตตะจิวะรัง	ท่านมีบาตรและจีวรครบแล้วใช้หรือไม่

จุดประสงค์ของการถามคำถามทั้ง 8 ข้อนี้ เพื่อป้องกันภัยให้แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง อุปสัมปทาเปกขะ ภิกษุที่ร่วมสังฆกรรมและผู้ที่เสียประโยชน์ เมื่อบุคคลนั้นได้รับการอุปสมบท จากคำถามทั้ง 8 ข้อดังกล่าว ถ้าหากอุปสัมปทาเปกขะตอบว่า “นัตถิ ภัณฑะ” ซึ่งเป็นการปฏิเสธ คุณสมบัติที่จำเป็นข้อใดข้อหนึ่ง การอุปสมบทถือเป็นโมฆะ เพราะอุปสัมปทาเปกขะ ขาดคุณสมบัติ บางประการไป ซึ่งพอสรุปคำถามได้ว่า ข้อที่ 1, 2 และ 7 เป็นคุณสมบัติที่ขาดไม่ได้ ถ้าไม่มีแม้จะตอบ ยอมรับไปจนถึงสิ้นสุดการอุปสมบทก็หาเป็นพระภิกษุไม่ ส่วนข้อที่เหลือแม้จะตอบยอมรับขัดกับ ความเป็นจริงบ้าง เมื่อสิ้นสุดแล้วก็ยังคงเป็นพระภิกษุที่สมบูรณ์ แต่อาจก่อปัญหาตามมาภายหลังได้

เมื่อพระกรรมวาจาจารย์และพระอนุสาวนาจารย์ได้สวดถามอันตราภิกษกรรมเสร็จสิ้น แล้ว เป็นอันว่าอุปสัมปทาเปกขะได้ผ่านกระบวนการตรวจสอบคุณสมบัติเป็นที่เรียบร้อยพร้อมที่จะเสนอชื่อเข้าที่ประชุม เพื่อให้สงฆ์หรือพระภิกษุในที่ประชุมทุกรูปรับทราบ และลงมติพิจารณาว่า เห็นสมควรจะให้อุปสัมปทาเปกขะนั้นเข้าหมู่หรือเป็นสมาชิกหรือไม่ ซึ่งจะเป็นหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ ที่ต้องประกาศบอกสงฆ์ที่เรียกว่า “เผติยงสงฆ์” เพื่อบอกรายละเอียดเกี่ยวกับตัวอุปสัมปทาเปกขะ คำกล่าวเผติยงสงฆ์ของพระอุปัชฌาย์เป็นเหมือนการประกาศให้สงฆ์รับทราบว่าผู้ที่ขออุปสมบท หรืออุปสัมปทาเปกขะที่จะต้องลงมตินั้นเป็นใคร มีคุณสมบัติครบหรือไม่ ถ้าหากตนเห็นว่าไม่สมควร จะได้ลงมติคัดค้าน หรือกล่าวทักท้วงในท่ามกลางสงฆ์ได้ และจะได้อำนาจเมื่อรับรองไปแล้วใครเป็นผู้ปกครองของพระใหม่รูปนี้ เมื่อพระอุปัชฌาย์กล่าวประกาศดังนี้แล้ว

พระกรรมวาจาจารย์และพระอนุสาวนาจารย์ก็จะตั้งญัตติและขอให้สงฆ์ให้ความเห็นชอบ (ตั้งญัตติ 1 ครั้ง และสวดประกาศขอมติ 3 ครั้ง) ถ้าหากว่าสงฆ์ทุกรูปในที่ประชุมให้ความเห็นชอบ ที่จะให้อุปสัมปทาเปกขะนั้นอุปสมบทได้ ก็จะมีนัยนัยกันทุกรูปเป็นการยอมรับโดยดุษฎีภาพ แต่ถ้ามี พระภิกษุไม่เห็นด้วยกับการอุปสมบทนั้นคัดค้านแม้แต่เพียงรูปเดียว ไม่ว่าจะเหตุผลใดก็ตาม การอุปสมบทถือเป็นอันสิ้นสุด ล้มเลิกไป อุปสัมปทาเปกขะนั้นไม่อาจเป็นพระภิกษุได้ แต่ถ้าหากว่า ทุกรูปให้ความเห็นชอบ นิ่งนิ่ง ไม่มีรูปใดคัดค้าน อุปสัมปทาเปกขะนั้นก็สำเร็จเป็นพระภิกษุในทันที ที่พระกรรมวาจาจารย์และอนุสาวนาจารย์สวดถึงคำว่า “แต่ถ้าหากท่านผู้ใดไม่เห็นด้วย ก็ขอให้กล่าว คัดค้าน” ในครั้งที่ 3 เท่านั้น พิธีการอุปสมบทก็เป็นอันสำเร็จลุล่วง

ปัจจุบันจะมีการลงเวลาที่พิธีกรรมสำเร็จและชื่อพระอุปชฌาย์ พระกรรมวาจาจารย์ พระอนุสาวนาจารย์ และจำนวนพระภิกษุที่เข้าร่วมสังฆกรรมเป็นหลักฐานสำคัญ เพียงเท่านี้ การอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาถือเป็นอันเสร็จสิ้น พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ว่า เมื่ออุปสมบทเสร็จให้พระอุปชฌาย์ บอกสิ่งที่ควรรู้เบื้องต้นว่า (วินยปิฎก มหาวรรค. (ไทย) เล่มที่ 4 ข้อที่ 18 หน้าที่ 16) 1) ให้รู้ว่าชีวิตของพระภิกษุจะอยู่ได้ด้วยเครื่องอาศัยเลี้ยงชีพอย่างไรเรียกว่า นิสสัย 4 ซึ่งก็คือ ปัจจัย 4 สำหรับชีวิตของพระภิกษุ 2) บอกให้รู้ว่า อะไรทำไม่ได้ ถ้าทำแล้วขาดจากความเป็นภิกษุ เรียกว่าอภยกิจมี 4 ข้อ 3) บอกหน้าที่ของพระภิกษุคือ การเจริญไตรสิกขา และวัตรอุสมบัติ หมายถึง คนผู้จะอุปสมบทต้องเป็นบุคคลที่ไม่ต้องห้าม ถ้าเป็นบุคคลที่ต้องห้าม จัดเป็นวัตรอุวิบัติ

อย่างไรก็ตาม การบวชแบบภาคกลางที่รัฐไทยได้กำหนดผ่านกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 17 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปชฌาย์ มีกระบวนการตรวจสอบคุณสมบัติของคนที่เข้ามาบวชได้ว่า การอุปสมบทเป็นกระบวนการกลั่นกรอง หรือคัดสรรบุคคลเข้าสู่ชุมชนสงฆ์ ที่เรียกว่า “สังฆะ” เมื่อผู้ขอบวชเข้าใจหลักการและพร้อมที่จะบวชเป็นพระภิกษุแล้ว ต้องมากล่าวคำขอนิสัยกับพระอุปชฌาย์ จากนั้นก็ต้องมีการตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ที่ขอบวช โดยมีผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ซักถามคุณสมบัติของผู้บวชที่เรียกว่า “คู่สวด” ซึ่งเป็นพระอาจารย์ เรียกว่า กรรมวาจาจารย์ กับอนุสาวนาจารย์ สงฆ์พิจารณาคุณสมบัติของท่านผู้ที่มาขอบวชเสร็จแล้วก็จะตั้งข้อเสนอเรียกว่า “ญัตติ” และให้ลงมติยอมรับให้อุปสมบทหรือไม่ ถ้าไม่มีใครคัดค้านก็ประกาศย่ำ 3 ครั้ง แน่ใจแล้วก็ป็นอันว่าสำเร็จความเป็นภิกษุ ซึ่งแตกต่างจากการบวชแบบจารีตอีสานในอดีต ตรงที่พระอุปชฌาย์จะต้องเป็นที่ชุมชนให้ความเคารพเป็นพระปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีการหตสงฆ์ให้เป็นพระที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระอุปชฌาย์ สามารถบวชกุลบุตรในพื้นที่ให้กับชุมชนได้ เมื่อรัฐไทยเข้ามาจึงทำให้การบวชในอีสานเกิดการเปลี่ยนแปลง

4.2 พลวัตการบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนา

การเปลี่ยนแปลงประเพณีการบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนา เป็นการรับรู้ของพระสงฆ์ผู้สูงอายุ ตลอดจนชาวบ้านส่วนใหญ่ได้ยึดโยงตามหลักพระธรรมวินัย เข้ากับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา รวมถึงวิถีความเชื่อในประเพณีการบวช โดยเฉพาะการบวชแบบอีสาน ประเด็นดังกล่าว พระครูวรตติ์ธรรมสาร อุทัยเรือง (ชาติปัญญา) เจ้าคณะตำบลลาดพัฒนา ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ได้ระบุว่า ในปี พ.ศ. 2538 ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดท่างาม หมู่ที่ 3 ตำบลลาดพัฒนา จากนั้นในปี พ.ศ. 2547 ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นโท เจ้าอาวาส (จร.) พรรษา 14 พรรษา ครั้นถึงปี พ.ศ. 2551 ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะตำบลลาดพัฒนา ตำบลลาดพัฒนา จากนั้นปี พ.ศ. 2558 ได้ไปสอบพระอุปชฌาย์ ที่วัดสามพระยา

แขวงวัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ชาวบ้านในละแวกนั้นบ้างก็เรียกชื่อวัดว่าวัดสักหรือวัดบางขุนพรหม เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์รุ่นที่ 50 (พระครูวรดิษฐ์ธรรมสาร อุทัยเรือง (ชาติปญโญ), 2565: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 17 ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ รุ่นที่ 50 พ.ศ. 2558

ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2558

จากทัศนะของผู้สูงอายุในชุมชนบ้านท่างาม ได้กล่าวถึงการเป็นพระอุปัชฌาย์ของพระครูวรดิษฐ์ธรรมสาร อุทัยเรือง ให้เข้ากับประเพณีการบวชในอดีต ดังที่ ประเสริฐ นาชัยพรม ได้กล่าวว่า ก่อนที่จะมีพระครูมาจำพรรษาที่วัดท่างาม เจ้าอาวาสคนเก่าที่ได้มรณภาพไปนั้น ก็เป็นพระอุปัชฌาย์บวชลูกบวชหลานของชาวบ้านได้ ซึ่งท่านเป็นพระที่ชาวบ้านให้ความเคารพ ศรัทธา และสัทธินิหาริตตามหลักพระธรรมวินัย และเป็นน่าเลื่อมใสอย่างยิ่ง (ประเสริฐ นาชัยพรม, 2565: สัมภาษณ์) หากพิจารณาตามลักษณะของการเป็นพระอุปัชฌาย์พบว่า มีความคล้ายคลึงกับรัฐไทยตรงที่การเป็นอุปัชฌาย์ต้องครบพรรษา 10 ซึ่งพรรษามีความสำคัญต่อการบวชของกุลบุตรในชุมชนตำบลของตนเอง ส่วนที่แตกต่างจากรัฐไทยพระอุปัชฌาย์ต้องได้รับการสอบและแต่งตั้งจากส่วนกลางจากมหาเถรสมาคมเท่านั้น และที่สำคัญในการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ แม้ว่าจะอิงกับพระธรรมวินัยแต่แล้วก็ไม่ได้ยกหลักพระธรรมวินัยมาทั้งหมด ซึ่งพระอุปัชฌาย์ถ้าหากเป็นพระที่อยู่ในชุมชนก็เกิดผลดีต่อชุมชน แต่ถ้าหากได้รับการแต่งตั้งจากชุมชนอื่น ตำบลอื่น ก็อาจทำให้พระอุปัชฌาย์และวัดได้ห่างเหินจากคนในชุมชนมากขึ้น แต่ในกรณีวัดท่างามกับชาวบ้านถือว่ายังเป็นวัดที่ชาวบ้านยังให้ความเคารพและศรัทธาเจ้าอาวาสเป็นอย่างดี

ข้อมูลอุปชฌาย์ดังกล่าวยังเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับรัชนิกร บำรุงราช อายุ 58 ปี ผู้นำชุมชน จากบ้านลาดพัฒนา ได้กล่าวว่า การบวชในตำบลบ้านลาดพัฒนาจะต้องบวชกับพระอุปชฌาย์เท่านั้น ในหนึ่งตำบลจะมีพระอุปชฌาย์ได้ 1 อุปชฌาย์ จะมีมากกว่านี้ไม่ได้ ซึ่งอุปชฌาย์มี 2 ประเภท สามัญและวิสามัญ อุปชฌาย์สามัญบวชได้เฉพาะในเขตตำบลของตนเอง อย่างเช่น เจ้าคณะตำบลก็บวชได้เฉพาะในตำบล เจ้าคณะอำเภอก็บวชได้ในอำเภอนั้น และเจ้าคณะจังหวัดก็บวชได้ในเฉพาะจังหวัดของตนเองเท่านั้น ส่วนอุปชฌาย์วิสามัญก็คือบวชได้ทั่วประเทศ ทั่วโลก (รัชนิกร บำรุงราช, 2565: สัมภาษณ์) อาจกล่าวได้ว่า หนึ่งตำบลจะต้องมี 1 อุปชฌาย์ คือ ในกรณีการบวช พระอุปชฌาย์ก็มีอำนาจในการทำการบวชกุลบุตรในเขตตำบล อำเภอ จังหวัด ของตนเอง เป็นอำนาจที่ผ่องถ่ายมาจากฝ่ายสงฆ์เป็นเรื่องของการปกครองมณีนัยทางรัฐทางการเมืองด้วย

ข้อสังเกตประการสำคัญคือ สมัยก่อนการบวชหน้าไฟเจ้าอาวาสวัดแม้ยังไม่ได้เป็นพระอุปชฌาย์ก็บวชให้ได้ พระครูวรตติธรรมสาร อุทัยเรือง ได้กล่าวว่า หลังจากที่รัฐไทยเข้ามาครอบงำเข้มงวดมากขึ้น ถ้าวัดใดไม่ได้รับการแต่งตั้งพระอุปชฌาย์จากคณะสงฆ์ หากไปบวชให้กุลบุตร พระรูปนั้นก็จะถูกปลดออกการเป็นเจ้าอาวาส แต่บางครั้งก็มีการอนุโลมถ้าวัดใดไม่มีเจ้าอาวาสก็ไม่สามารถบวชให้กุลบุตรได้ ก็ให้พระรูปใดรูปหนึ่งที่ได้รับมอบหมายให้เป็นพระอุปชฌาย์บวชให้กุลบุตรคนนั้นได้ เพราะฉะนั้น การจะเป็นพระอุปชฌาย์บวชได้นั้นต้องมีการกำหนดควบคุมกำกับอย่างถูกต้องตามคณะสงฆ์ แต่ถ้านอกเหนือจากนั้นพระรูปใดบวชให้กุลบุตรโดยที่ไม่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นอุปชฌาย์ ถือว่าการบวชนั้นไม่ถูกต้อง ซึ่งการตรวจสอบพระอุปชฌาย์มาตั้งแต่คณะสงฆ์ที่เป็นศูนย์กลาง โดยใช้ระบบราชการทำงานตามกฎหมายเถรสมาคม ลงมาถึงเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอที่คอยตรวจสอบ สอดส่องดูแลการบวช ถ้ามีการบวชให้กับกุลบุตรถูกต้อง พระอุปชฌาย์ก็ไม่ได้กำหนดโทษหรือวิธีการลงโทษทางการปกครอง แต่ถ้าอุปชฌาย์ที่ไม่ได้รับการแต่งตั้งถูกกำหนดโทษหรือวิธีการลงโทษทางการปกครอง ถูกตักเตือน สวดทัณฑ์ ก็จะเรียกเข้าไปพบตักเตือน แนะนำ ทั้งนี้เพราะเป็นการควบคุมศูนย์คล้ายระบบราชการ (พระครูวรตติธรรมสาร อุทัยเรือง (ชาติบุญโญ), 2565: สัมภาษณ์)

ด้วยเหตุผลและข้อมูลดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ผู้วิจัยได้ค้นเอกสารเพิ่มเติม ปรากฏว่าพบเอกสารของมหาเถรสมาคม ได้พิจารณากำหนดวิธีดำเนินการและมีมติเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมว่า ให้พระสังฆาธิการและพระอุปชฌาย์ศึกษาทบทวนหลักพระธรรมวินัย คุณสมบัติอำนาจหน้าที่ และให้พระสังฆาธิการและพระอุปชฌาย์ เพิ่มความเข้มงวดกวดขันในการปกครองควบคุม สอดส่องดูแล อบรมพระภิกษุสามเณรในปกครองและสัทธิวิหาริกอันเตวาสิกให้มั่นคงต่อการปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์อย่างเคร่งครัด และเพิ่มความละเอียดถี่ถ้วนในการพิจารณาคัดกรองบุคคลผู้ขอเข้าบรรพชาอุปสมบท มีการอบรมและกำหนดแนวทางการประพฤติตนของพระภิกษุสามเณรในปกครอง ให้ดำรงตนเป็นหลักที่พึงทางใจและทางสติปัญญา

ของประชาชน และให้ชวนขายบำเพ็ญกรณียกิจเพื่อประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศชาติอย่างยั่งยืน และแจ้งเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด ในปกครองทุกระดับได้ทราบ และถือปฏิบัติ โดยเคร่งครัดตามจรรยาที่กำหนดไว้ในกฎหมายเถรสมาคม (มหาเถรสมาคม, 2560: 28)

ส่วนทัตสนะมคคณายกผู้นำทางศาสนาและเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ผู้มีองค์ความรู้ทางด้านพิธีทางสงฆ์ คำพัน คำพันนา เป็นคนในชุมชนบ้านท่างาม วัย 57 ปี ได้กล่าวว่า ตั้งแต่ที่พระครูวรดิตถ์ธรรมสาร อุทัยเรื่อง ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์มา ก็ยังยึดหลักยึดโยงกับชาวบ้านด้วยดีมาตลอด ลูกหลานที่จะมาบวชท่านก็แนะนำให้ทำอย่างไรที่ไม่ผิดกับหลักการบวชของราชการ ส่วนที่เป็นหลักพระธรรมวินัยก็ต้องยึดหลักในการบวชแบบชาวบ้านที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่เก่าทำให้ปฏิบัติได้ตามเช่นเดิม เพียงแต่ในข้อใดไม่ถูกต้องตามที่มหาเถรสมาคมกำหนดท่านก็จะแนะนำให้ทำออกไปเพื่อไม่ให้มีปัญหากับการบวชที่จะเกิดมาในภายหลังบวชได้ (คำพัน คำพันนา, 2565: สัมภาษณ์) ประเด็นเรื่องของการบวชแบบภาคกลางได้กลืนกลายเข้ามาในชุมชน สมหมาย มราชสีห์ ปราชญ์ชาวบ้านผู้เป็นหมอธรรมบายศรีสูตรขวัญในงานพิธีมงคล ได้กล่าวถึงพลวัตของการบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนาว่า เมื่ออีสานได้รับอิทธิพลจากรัฐไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2518 ชาวบ้านในตำบลบ้านลาดพัฒนาได้นำประเพณีการบวชแบบภาคกลางเข้ามา โดยได้จ้างนักร้องเพลงลูกทุ่งและเพลงแหล่ชื่อดังอย่างไวพจน์ เพชรสุพรรณ มาทำพิธีสูตรขวัญให้กับนาค โดยถือเอาบายศรีหลักเป็นศูนย์กลาง มีการกล่าวถึงความหมายของการบวชนาค การกระทำในสิ่งนี้เพื่อเป็นสิ่งแทนมารดาบิดาของนาค การมาของนักร้องเพลงลูกทุ่งและเพลงแหล่ชื่อดังในครั้งนั้น ได้มีชาวบ้านหลายหมู่บ้านมาร่วมงานบวชในครั้งนั้นจำนวนมาก (สมหมาย มราชสีห์, 2565: สัมภาษณ์)

ด้วยเหตุผลและข้อมูลดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ลี คำเกตตุ ซึ่งผู้นำชุมชนที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถืออย่างมาก อธิบายว่า การทำขวัญนาคตามวัฒนธรรมเป็นประเพณีของภาคกลางซึ่งในอดีตการบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนาจะไม่มี แต่ในปัจจุบันต้องเปลี่ยนแปลงไปตามการบวชแบบภาคกลาง เมื่อลูกชายบ้านไหนถึงเกณฑ์จะบวชพระ ผู้หลักผู้ใหญ่ก็จะจัดการให้ผู้บวชนาคดอกไม้ธูปเทียนแพใส่พานไปบอกกล่าววงศาคณาญาติที่นับถือ ที่เรียกกันว่า “ลาบวช” จากนั้นจึงมีการสมโภช หรือที่เรียกว่า “ทำขวัญนาค” ก่อนบวช 1 วัน แต่สมัยปัจจุบันนี้การทำขวัญนาคจะเริ่มทำในช่วงเช้า แล้วทำพิธีบวชในช่วงตอนบ่าย การทำขวัญนาค เจ้าภาพจะต้องเตรียมเครื่องบายศรีสูตรขวัญ มีเครื่องประกอบที่สำคัญคือ ต้นบายศรี 5 ชั้น ประกอบด้วย ไม้ไผ่ผ่า 3 ซีก สำหรับขนบายศรีใบตอง (ตัดทั้งก้าน) 3 ก้าน สำหรับหุ้มบายศรี ผ้าแพรหรือผ้าสี หุ้มบายศรี 1 ผืน เทียนเวียน 9 เล่ม เทียนทำพิธี 2-3 เล่ม ชันน้ำมันต์ 1 ชัน ชันใส่ข้าวสาร 1 ชัน ใบพลู 7 ใบ เครื่องกระยาบวช ประกอบด้วย ขนมต้มแดงต้มขาว ข้าวปากหม้อ ไข่ต้ม ใส่ถ้วยที่มีบายศรีปากชาม 1 สำหรับ มะพร้าวอ่อน 1 ผล แป้งหอม น้ำหอมเจิมหน้าผาก พานก้านล ประกอบด้วย พานดอกไม้ หมากร 5 คำ ยาสูบ (บุหรี่) เหล้าขาว 1 ขวด เงิน 12 บาท รูป 5 ดอก (ลี คำเกตตุ, 2565: สัมภาษณ์) จึงอาจกล่าวได้ว่า ในระยะ

แรกชาวมุขชนบ้านลาดพัฒนาให้ความสนใจกับการบวชที่ได้มีนักร้องเพลงลูกทุ่งและเพลงแห่อย่าง ไวพจน์ เพชรสุพรรณ มาเป็นผู้ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ แต่ในระยะหลังพบว่าเพียงไม่กี่เดือนชาวบ้านบางคนก็ได้มีการทำพิธีสู่ขวัญภาคให้กับภาค โดยได้เชิญผู้ทำขวัญภาคที่มีชื่อเสียงตามจังหวัดใกล้เคียงมาในงานบวชชาวมุขชนบ้านลาดพัฒนาจำนวนมากยิ่งขึ้น

ข้อสังเกตประการสำคัญต่อการจัดงานบวช เมื่อรัฐไทยได้ขยายอิทธิพลการบวชแบบภาคกลางในฐานะตัวแบบของวัฒนธรรมหลักของชาติ เช่น การทำขวัญภาค การแห่ภาค ยังได้ขยายอิทธิพลมาครอบงำวัฒนธรรมประเพณีการบวชแบบอีสานด้วย จึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ในหัวเมืองอีสานตกอยู่ใต้การปกครองคณะสงฆ์ไทย (นาฏนภา ปัจฉิมคະໂຕ, 2536: 24) พลวัตของประเพณีการบวชที่คือการแห่ภาคที่ภาคกลางมาเมื่ออิทธิพลต่ออีสานประเด็นนี้ พรหมมี มราชสีห์ ผู้นำศาสนาให้ข้อมูลว่า เป็นการจัดงานบวชแบบสมัยใหม่ที่เน้นการเฉลิมฉลอง เพื่อแสดงสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ มีการใช้รถเครื่องเสียงขนาดใหญ่ ไม่เหมือนอดีตที่มีกลองยาว เสียงฆ้องเสียงฉาบ ชาวบ้านผู้ที่มาร่วมงานอย่างสนุกสนาน ส่งผลให้การบวชพระตามหลักพระธรรมวินัยในอีสานถูกปรับเปลี่ยนไปตามช่วงระยะเวลา (พรหมมี มราชสีห์, 2565: สัมภาษณ์) ข้อสังเกตประการสำคัญคือ นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะมีอิทธิพลส่งผลให้หลายต่อหลายคนละเลยกิจกรรมและขั้นตอนที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา สิ่งสำคัญที่จะมองข้ามไม่ได้เลยก็คือ ประเพณีการบวชมีความสำคัญทางพระพุทธศาสนา คนอีสานถือว่าการบวชได้บุญกุศลมาก ผู้บวชได้ชื่อว่าเป็นญาติกับพระพุทธศาสนา และได้ศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาเป็นผู้มีความรู้ สังคมถือว่าสร้างกุศลให้แก่บิดามารดาเป็นผู้รู้จักตอบแทนคุณพ่อแม่ สมัยก่อนมีความเชื่อว่า ลูกผู้ชายที่ได้บวชจะสามารถช่วยให้มารดาเกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ ฉะนั้นแล้วประเพณีการบวชในปัจจุบัน เป็นการให้ความร่วมมือกับรัฐไทย เพื่อที่จะทำให้ประเพณีการบวชในท้องถิ่นเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง จึงทำให้เกิดการคล้อยตามมากกว่าการต่อต้านการบวชแบบภาคกลาง

ในอดีตอีสานนับเป็นส่วนหนึ่งของสังคมล้านช้าง ทำให้รูปแบบการบวชเป็นไปตามวัฒนธรรมลาวและพระธรรมวินัยตามที่กล่าวมา แต่อย่างไรก็ตามด้วยเงื่อนไขของการเมือง เมื่อสยามขยายอิทธิพลทางการเมืองเข้ามาปกครองลาว และช่วงชิงพื้นที่อีสานมาอยู่ในการปกครอง ได้ดำเนินนโยบายการปกครอง และหลอมรวมผู้คนและพื้นที่ไปสู่ความเป็นไทย ไม่สนแม้กระทั่งวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ ทำให้การบวชแบบลาวที่มีอยู่ในอีสานต้องขึ้นกับอำนาจส่วนกลาง คณะสงฆ์ไทยโดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุด การแต่งตั้งอุปัชฌาย์และประเพณีการบวชแบบไทย ได้เข้ามาส่งผลต่อองค์ประกอบและประเพณีการบวชอีสาน กอปรกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่เข้ามาส่งผลกระทบต่อผู้คน วัฒนธรรม สังคม และพระพุทธศาสนา ในสังคมไทยรวมถึงอีสาน สิ่งนี้ยิ่งส่งผลให้วัฒนธรรมการบวชเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ

จากการที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ชาวชุมชนบ้านลาดพัฒนาในเรื่องของขนบธรรมเนียม ประเพณีการบวช พบว่า มีความเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต สาเหตุเป็นเพราะชุมชนบ้านลาดพัฒนาได้ ทำการบวชจากส่วนกลางที่มีอิทธิพลเข้ามาในอีสาน จึงเป็นพลวัตประเพณีการบวชที่เปลี่ยนแปลงไป สมหมาย จันทรงษ์ อายุ 63 ปี ซึ่งเคยจัดงานบวชให้ลูกชายและเป็นเจ้าภาพงานบวช ได้กล่าวว่า การบวชของลูกชายเป็นการบวชที่ไม่เอาพรษา เป็นการบวชที่ไม่เป็นคนดิบ บวชเพื่ออยากให้มารดา บิดาสบายใจ เป็นการบวชตามประเพณีแต่อาจจะช้ากว่า ซึ่งการบวชให้ลูกชายครั้งนี้เพื่อต้องการออกไปมีครอบครัว หรือที่เรียกว่าขอบวชก่อนเบียด ซึ่งทางมารดาบิดาขอให้ลูกบวชให้ครบ 15 วัน ก่อนสึกออกมาแต่งงานมีภรรยา (สมหมาย จันทรงษ์, 2566: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 18 พ่อสมหมาย จันทรงษ์ เจ้าภาพงานบวช
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2566³

นอกจากการบวชเพื่อไปมีครอบครัวแล้ว ยังพบว่ามีการจัดงานบวชตามความเชื่ออื่นๆ สาลีณี พลหงษ์ อายุ 63 ปี เป็นเจ้าภาพงานบวช ได้กล่าวถึงงานบวชของลูกชายว่า ตั้งแต่ที่เรียนจบ การศึกษาระดับปริญญาตรีแล้ว ก็ได้บรรจุงานที่จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อทำงานได้ 8 ปี จึงได้ขอลา เพื่อมาบวชให้กับมารดาบิดา 7 วัน เป็นการบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับตากับยาย ซึ่งท่านเคยได้เลี้ยง ลูกชายคนนี้มาตั้งแต่เล็กๆ แม้จะบวชช่วงเวลาสั้นๆ ก็ทำให้มารดาบิดาได้กุศลได้ด้วยเช่นกัน (สาลีณี พลหงษ์, 2566: สัมภาษณ์)

³ ภาพที่ใช้ประกอบในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตจากเจ้าของภาพแล้ว เจ้าของภาพดังกล่าวได้ยินยอมให้ใช้ ภาพถ่ายประกอบในการวิจัย

ภาพที่ 19 แม่สาลินี พลหงส์ เจ้าภาพงานบวช
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2566⁴

จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า นอกจากชาวชุมชนบ้านลาดพัฒนาและชุมชนใกล้เคียง ได้ให้ความสำคัญกับประเพณีการบวชที่มีลักษณะแบบภาคกลาง คือ ไม่ได้กำหนดระยะเวลาการบวช จะบวชแบบ 3 วัน 7 วัน 15 วัน หรือหนึ่งพรรษาก็ได้ตามความต้องการของนาคและเจ้าภาพงานบวช อีกประการหนึ่งการบวชของภาคกลางก็มีวัฒนธรรมการบวชว่า ผู้ชายจะต้องบวชก่อนเปียด ซึ่งทำให้คตินิยมดังกล่าวเป็นที่แพร่หลายในอีสานด้วย ซึ่งโดยรากทางวัฒนธรรม สังคมลาว ตั้งแต่ยุคล้านช้างไม่ได้มีคตินิยมความเชื่อว่า การบวชเป็นการตอบแทนคุณพ่อแม่ และถือเสมือนได้บวชเรียนเขียนอ่านเตรียมความพร้อมที่จะไปแต่งงานเป็นหัวหน้าครอบครัวต่อไป แม่ปัจจุบันนี้ คนลาวในสปป.ลาวโดยส่วนใหญ่ก็ได้ไม่ได้มีค่านิยมว่า ต้องบวชก่อนแล้วค่อยเปียด (แต่งงาน) หากแต่ขึ้นอยู่กับความสมัครใจและความศรัทธา

ข้อสังเกตประการสำคัญ พวน แก้วลี ผู้สูงอายุวัย 78 ปี เป็นเจ้าภาพงานบวช ได้กล่าวว่า ประเพณีการบวชแบบภาคกลางมีบทบาทมากในชุมชนบ้านลาดพัฒนาด้วย โดยการบวชจะมีการสมโภชเจ้านาค ให้เจ้านาคโกนหัว คิ้ว หนวด ตัดเล็บ เรียบร้อยแล้ว การแต่งตัวของนาคนุ่งห่มด้วยเครื่องแต่งกายที่เหมือนกับภาคกลาง มีแก้วแหวนเงินทอง ด้วยผ้ายกทอง ใส่เสื้อครุยปักทอง สไบเฉียงทางไหล่ซ้าย คาดเข็มขัดหัวนาค ใส่แหวนทอง สร้อยทอง แม้ไม่มีก็ไปยืมญาติพี่น้องที่พอมีมา ใส่ให้นาคก่อนให้เป็นหน้าเป็นตาของมารดาบิดา งานบวชลูกชายครั้งนี้ต้องสิ้นเปลืองเงินทองมากพอสมควร ร่วมๆ เกือบสามแสนบาท (พวน แก้วลี, 2566: สัมภาษณ์) นอกจากนั้นแล้ว ประพันธ์

⁴ ภาพที่ใช้ประกอบในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตจากเจ้าของภาพแล้ว เจ้าของภาพดังกล่าวได้อนุญาตให้ใช้ภาพถ่ายประกอบในการวิจัย

มราชสีห์ ซึ่งเป็นสามีของเจ้าภาพงานบวช ได้กล่าวเพิ่มว่า การบวชครั้งนี้ทำขวัญนาคตอนเช้า ช่วงสายๆ แล้วตอนบ่าย 4 โมงเย็นแห่ นาคเข้าโบสถ์ทำพิธีอุปสมบทเลยในวันเดียวกัน ตอนเช้า ตักบาตรถือว่าเสร็จงานบวชให้ลูกชายในครั้งนี่ (ประพันธ์ มราชสีห์, 2565: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 20 คุณยายพวน แก้วลี เจ้าภาพงานบวช
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2566⁵

จึงอาจกล่าวได้ว่า ประเพณีบวชนาคของชุมชนบ้านลาดพัฒนา จนถึงปี พ.ศ. 2520 ได้เริ่มมีความเปลี่ยนแปลงตามพลวัตของสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ลูกหลานที่ไปทำงานในจังหวัดของภาคกลาง ก็ได้นำประเพณีเกี่ยวข้องกับการบวชอย่างภาคกลางมาเพิ่มเติมในชุมชนบ้านลาดพัฒนา มากขึ้น เช่น ขบวนแห่เปิดเพลงเต้นอย่างสนุกสนาน นาคนั่งรถยนต์ไปวัด เป็นต้น ซึ่งทำให้ประเพณีดั้งเดิมในชุมชนบางอย่างก็ถูกปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยตามปัจจุบัน

บ้านลาดพัฒนาก็มีการเปลี่ยนแปลงการบวชไปแล้ว ในมิติที่ระยะเวลาการบวชสั้นลง อย่างกรณี พระพิเชษฐ์ วิสารโท อายุ 27 ปี นาคหรือผู้เคยผ่านการบวช ได้กล่าวว่า ตั้งแต่จบการศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ไม่ได้เรียนต่อในระดับปริญญาตรี เพราะทางบ้านไม่มีเงินส่งค่าเล่าเรียน ในปี พ.ศ. 2548 ก็ได้เดินทางเข้ากรุงเทพมหานคร และเดินทางไปทำงานโรงงานแถวจังหวัดสมุทรปราการ อยู่หลายปีไม่ได้กลับบ้านเลย พอเก็บเงินได้มีเงินพอสมควร จึงอยากกลับบ้านมาบวชให้มารดาบิดา เพื่อทดแทนบุญคุณ (พระพิเชษฐ์ วิสารโท, 2566: สัมภาษณ์)

⁵ ภาพที่ใช้ประกอบในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตจากเจ้าของภาพแล้ว เจ้าของภาพดังกล่าวได้ยินยอมให้ใช้ภาพถ่ายประกอบในการวิจัย

ภาพที่ 21 พระพิเชษฐ์ วิสารโท นาคหรือผู้เคยผ่านการบวช
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2566⁶

ในกรณีดังกล่าวสอดคล้องกับพระวันชัย ฐมวโร อายุ 29 ปี ลูกหลานบ้านลาดพัฒนาและเป็นนาคหรือผู้เคยผ่านการบวช ได้ระบุว่า หลังจากเรียนจบในระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ สาขาวิชาอุตสาหกรรมศิลป์ ในปี พ.ศ. 2552 ได้ไปสอบครูเทศบาลกรุงเทพมหานคร และได้บรรจุในปีนั้นเลย มีแต่เวลาทำงานและทำงานมาหลายปี จึงได้ตัดสินใจขอลาเพื่อมาบวชให้เท่ากับยายผู้ที่เคยเลี้ยงดูมาตั้งแต่เล็ก ในการลาบวชครั้งนี้ลาได้ 15 วัน แม้จะเป็นการลาที่ไม่มากตามที่ตั้งใจไว้จะบวช 1 พรรษา อย่างน้อยก็ทำให้ผู้บวชได้มีบทบาทสำคัญในการบรรพชาอุปสมบทตามพระพุทธศาสนา ได้บัญญัติไว้ในพระธรรมวินัย (พระวันชัย ฐมวโร, 2566: สัมภาษณ์)

⁶ ภาพที่ใช้ประกอบในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตจากเจ้าของภาพแล้ว เจ้าของภาพดังกล่าวได้ยินยอมให้ใช้ภาพถ่ายประกอบในการวิจัย

ภาพที่ 22 พระวันชัย ฐมวโร นาคหรือผู้เคยผ่านการบวช
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2566⁷

จึงอาจกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงประเพณีการบวชที่เป็นค่านิยมการบวชลูกชายเพื่อทดแทนคุณมารดาบิดา แม้จะยังคงไม่หมดไปจากทัศนคติของคนไทยและชาวอีสาน แต่ระยะเวลาของการบวชที่จะต้องครบหนึ่งพรรษา (3 เดือน) ตามจารีต ก็ถูกปรับให้เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขของเศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม เหตุนี้ ลูกชายที่จบการศึกษาและมีหน้าที่การงานที่มั่นคงแล้ว แม้จะยังบวชเพื่อทดแทนบุญคุณตามค่านิยม แต่ก็อาจจะล่นระยะเวลา เวลาลงมาเหลือแค่ 3-7 วัน หรือ 15 วัน ตามความจำเป็นของการทำงานและหน้าที่ สิ่งนี้นับเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงไม่เว้นแม้กระทั่งชุมชนในท้องถิ่นอย่างบ้านลาดพัฒนา

ประเพณีของอีสานการถูกรอรับไว้ด้วยประเพณีของแบบภาคกลาง ก็สะท้อนว่ามีประเพณีธรรมเนียมที่เป็นแบบแผนของภาคกลางอยู่มาก ในทัศนะของผู้นำชุมชนบ้านลาดพัฒนา อย่างปรีชัช ภู่อ่างทอง อายุ 85 ปี ที่อยู่ในตำบลบ้านพัฒนาตั้งแต่เกิด ได้อธิบายว่า การบวชในปัจจุบัน ลูกหลานในหมู่บ้านต่างก็ไปทำงานต่างจังหวัด และได้ชักชวนญาติพี่น้องขึ้นไปทำงานในกรุงเทพมหานครกันมาก เมื่อมีบุญเทศกาลปีใหม่ วันสงกรานต์ มีงานบวชของญาติพี่น้อง และบุญสำคัญมากๆ จึงได้พากันกลับมาบ้านตามเทศกาลนั้นๆ ในแต่ครั้งหนึ่งทีกลับมาบ้านก็จะอยู่ได้เพียง 2-3 วันก็เดินทางกลับเข้าไปทำงานเช่นเดิม การบวชก็พอมีบ้างแต่ไม่มีการบวชเหมือนสมัยก่อน เมื่อมีการบวชลูกหลานจะร่วมกัน

⁷ ภาพที่ใช้ประกอบในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตจากเจ้าของภาพแล้ว เจ้าของภาพดังกล่าวได้ยินยอมให้ใช้ภาพถ่ายประกอบในการวิจัย

บวช 2-3 คน แต่ปัจจุบันลูกหลานคนไหนพร้อมมาบวชก็ค่อยกับมาบวช และก็บวชเพียงคนเดียว (ปรีชัย ภู่อ่างทอง, 2565: สัมภาษณ์)

สอดคล้องกับทัศนะของประยูร นาถนอม ผู้นำชุมชนซึ่งเป็นกำนันตำบลบ้านลาดพัฒนา ได้กล่าวว่า ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2520 มา ประเพณีการบวชก็มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก ก็มีประเพณีการบวชของภาคกลางมาครอบการบวชของอีสาน ด้วยให้นาคนุ่งห่มประดับประดาสรรพสวย แล้วให้ชี้มาเดินไปรอบหมู่บ้าน มีคนถือธงโหม่งใหญ่ตีนำหน้า และยิงปืนจุดตะไลตามหลัง ม้านั้นผูกลูกพรวนดั่งกรวยกราว ถ้าการแห่มาใช้ชี้มาเช่นนี้นับว่าเป็นการมีหน้ามีตา ถ้าใช้แห่เดินไปด้วยเท้ารอบหมู่บ้านรอบวัดแล้วมักจะเป็นที่น้อยหน้าต่ำต่านัก (ประยูร นาถนอม, 2565: สัมภาษณ์) ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลของเนตร ชื่นตา ผู้สูงอายุวัย 90 ปี เป็นผู้สูงอายุที่ชุมชนบ้านท่างามให้ความเคารพนับถือ และอดีตเคยเป็นพ่อเจ้าประจำหมู่บ้านและเป็นผู้นำประกอบพิธีต่างๆ ที่ศาลปู่ตา ได้กล่าวว่า แต่ในปัจจุบันการบวชภาค ชาวบ้านลูกหลานนิยมบวชตามโลกสมัยใหม่ที่ผู้คนตื่นรนทำมาหากินตามเศรษฐกิจ การมีระยะเวลาว่างเว้นถึง 3 เดือน ก็อาจจะติดขัดเรื่องของหน้าที่การงาน การทำมาหากิน การบวชก็จะลดระยะเวลาให้สั้นลง ลูกหลานจึงต้องลดเวลาการบวชให้เหมาะสมกับการทำงานในครั้งนั้นได้ (เนตร ชื่นตา, 2566: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 23 คุณตาเนตร ชื่นตา ผู้สูงอายุและอดีตพ่อเจ้าประจำหมู่บ้าน

ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2566⁸

⁸ ภาพที่ใช้ประกอบในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตจากเจ้าของภาพแล้ว เจ้าของภาพดังกล่าวได้ยินยอมให้ใช้ภาพถ่ายประกอบในการวิจัย

จะเห็นได้ว่า ข้อมูลของผู้สูงอายุในชุมชนบ้านท่างาม ต่างเป็นเครื่องยืนยันว่าประเพณีการบวช เป็นพิธีที่ผสมผสานการบวชแบบอีสานกับการบวชแบบภาคกลางเข้ามากลืนกลายบางขั้นตอนหรือแทนที่ ด้วยความที่การบวชแบบภาคกลางดังกล่าวนั้น ชุมชนไม่ได้ถูกมองว่าการบวชแบบภาคกลางเข้ามาแทนที่หรือลดทอนคุณค่าของการบวชในชุมชนในอดีตแล้วแต่อย่างใด ในทางกลับกัน คนในชุมชนบ้านลาดพัฒนาต่างคล้อยตาม และสนับสนุนประเพณีการบวชดังกล่าว โดยเป็นพลวัตใหม่ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในอดีต

ปัจจัยอื่นที่ทำให้ประเพณีการบวชในตำบลบ้านลาดพัฒนาเกิดการเปลี่ยนแปลง และเป็นพลวัต วรณ บุญผิว ผู้สูงอายุวัย 88 ปี เป็นผู้สูงอายุที่ชุมชนบ้านท่างามให้ความเคารพนับถือคนหนึ่ง ได้อธิบายว่า ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา คนหนุ่มสาวลูกหลานห่างเหินลงไป จึงทำให้คนบวชน้อยลง คนไม่ศรัทธา อิทธิพลของพระกับวัดเกิดการเปลี่ยนแปลงของพระพุทธศาสนาในวัดเอง เพื่อให้เข้ากับโลกสมัยใหม่ ถ้าไม่มีคนมาบวชก็จะเกิดระยะห่าง คนในหมู่บ้านก็จะมองว่าวัดก็เหลือเพียงเรื่องของพิธีกรรมบางอย่างและการณาปนกิจสงเคราะห์ศพเท่านั้น การศรัทธาที่ลูกหลานที่กลับบ้านมาบวชนั้น รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงประเพณีของคนในชุมชน ในแง่ของประเพณีการบวชได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ผู้คนลูกหลานได้เข้าสู่ความเป็นสังคมสมัยใหม่มากขึ้น จึงไม่อิงกับประเพณีดั้งเดิม ถ้าเป็นปัจจัยหลังก็ทำให้ประเพณีการบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนาลดลงตามเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงไป (วรณ บุญผิว, 2566: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 24 คุณต้าวรณ บุญผิว ผู้สูงอายุในชุมชน
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2566⁹

⁹ ภาพที่ใช้ประกอบในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตจากเจ้าของภาพแล้ว เจ้าของภาพดังกล่าวได้อินยอมให้ใช้ภาพถ่ายประกอบในการวิจัย

จะเห็นได้ว่า การเข้ามาของประเพณีการบวชภาคกลาง การกลับมาบวชเป็นเพียงจากความสมัครใจ ในฐานะที่เป็นคนในชุมชน หรือถ้ามีโอกาสได้มากกลับมาบวชก็บวชในระยะสั้นลง 3 วัน 5 วัน หรือ 7 วัน ทั้งนี้การบวชไม่อิงกับประเพณีดั้งเดิมตามหลักธรรมวินัยที่เคร่งครัดอย่างมาก แต่คนปัจจุบันได้เข้าสู่โลกสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น จึงทำให้ผู้คนลูกหลานบวชน้อยลง เห็นได้จากบ้านลาดพัฒนา และบ้านท่างามอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม รูปแบบการบวชถูกประยุกต์ปรับให้ผสมผสาน แต่ยังมีความเป็นกลิ่นอายให้เห็นลักษณะของการบวชแบบอีสานอยู่ พระครูวรดิษฐ์ธรรมสาร อุทัยเรือง (ชาติบุญโญ) เป็นเจ้าอาวาสวัดท่างามและยังเป็นพระอุปชฌาย์ด้วย ได้กล่าวถึงการบวชของท่านว่า จากช่วงเวลาที่ผ่านมา 30 ปีก่อน การบวชพระต้องไปหาสมภารเจ้าอาวาส โดยมารดาบิดาได้ไปฝากให้เป็นนาคก่อน และได้หาฤกษ์ยามที่จะบวชแล้วจึงได้ฝากตัวเป็นศิษย์ (เป็นนาค) เพื่อเตรียมตัวท่องครองนาค พอถึงวันที่จะบวชก็ลากลับมาบ้านก่อน แต่ในปัจจุบันการบวชนาคระระยะเวลาเข้านาคน้อยลง เพราะไม่มีเวลาที่จะบวช ต้องลางานล่วงหน้า การบวชก่อนนั้นมีประเพณีบวชส่วนมากจะมีนาคหลายๆ คนบวชพร้อมกัน มีเจ้าภาพตามจำนวนนาค นิยมบวชในช่วงเดือน 6 หรือก่อนเข้าพรรษา เมื่อถึงวันบวชเจ้าภาพแต่ละเจ้าภาพจัดงานที่บ้านของแต่ละนาค หลังจากเลี้ยงแขกญาติพี่น้องที่มาร่วมบุญตามกำลัง ไม่มีโต๊ะจีน มีประคำเพลิงพอเลี้ยงแขกตามสถานภาพ เวลาเที่ยงก็นำนาคไปรวมกันที่วัด พร้อมกองบวชหลายกองรวมกันที่ศาลาการเปรียญ ก่อนที่จะบวชมีการขอขมามารดาบิดาญาติผู้ใหญ่ก่อนที่จะปลงผมนาค (พระครูวรดิษฐ์ธรรมสาร อุทัยเรือง (ชาติบุญโญ), 2565: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 25 พระครูวรดิษฐ์ธรรมสาร อุทัยเรือง (ชาติบุญโญ) เจ้าอาวาสและพระอุปชฌาย์วัดท่างาม

ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2565¹⁰

¹⁰ ภาพที่ใช้ประกอบในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตจากเจ้าของภาพแล้ว เจ้าของภาพดังกล่าวได้ยินยอมให้ใช้ภาพถ่ายประกอบในการวิจัย

หากกล่าวถึงประเด็นการเปลี่ยนแปลงที่เห็นเป็นพลวัตในการบวชของชาวบ้านก็คือ การนำอาหารโต๊ะจีนมาเลี้ยงแขกผู้ที่มีมาร่วมงาน ประเสริฐ ราชมูลสา ผู้สูงอายุวัย 78 ปี ซึ่งเป็นคนทั่วไปที่มีมาร่วมงานบวชให้กับลูกหลานในบ้านลาดพัฒนา ได้กล่าวถึงเจ้าภาพได้จัดโต๊ะจีนไว้ต้อนรับแขกว่า สถานที่สำหรับต้อนรับแขกผู้มาร่วมงาน เจ้าภาพได้เตรียมพื้นที่สำหรับต้อนรับแขกผู้มาร่วมงานมีทั้งที่เป็นญาติและคนรู้จักมาช่วยงานบวช นิยมการนำต้นที่ฟ้าไปมาทางเพื่อให้เป็นร่มบังแดดไม่ให้ร้อน หรือหากฝนตกก็จะบังฝนได้ โดยนำวัฒนธรรมการจัดงานบวชของภาคกลาง และนำความสมัยใหม่ที่เน้นความสะดวกสบาย และเข้ากับสมัยนิยมในปัจจุบัน ทั้งยังได้สั่งชุดอาหารโต๊ะจีนเข้ามามีบทบาทในต้อนรับแขกผู้มาร่วมงานในครั้งนี้ จากที่เห็นโต๊ะจีนจะประกอบไปด้วย โต๊ะ 1 ประกอบด้วย เก้าอี้ 8 ตัว ประดับด้วยผ้าสีชาวมุกด้วยโบว์สีเหลือง ซึ่งสีเหลืองแสดงถึงงานบวชที่เป็นมงคลอย่างยิ่ง ส่วนบนโต๊ะตอนที่ยังไม่เสิร์ฟอาหารจะมีจำพวกน้ำดื่ม น้ำอัดลม แก้ว กระจดาชเซ็ดมือ ชุดจานถ้วยและช้อนครบทั้ง 8 ชุด มีการประดับประดาด้วยผ้าขาวม้าหลากสีตามมุมต่างๆ ของเสาด้านที่ทำให้สถานที่ดูมีสีสัน แสดงออกถึงความพร้อมของเจ้าภาพจัดงานที่ได้ตระเตรียมสถานที่ที่มีความสวยงามไว้ต้อนรับ โดยจะจัดเตรียมไว้บริเวณลานหน้าบ้าน เพราะเหมาะสำหรับการเข้าออกในงานและมองเห็นแขกผู้มาร่วมได้ง่ายมากขึ้น (ประเสริฐ ราชมูลสา, 2565: สัมภาษณ์)

นอกจากนั้นยังพบว่า เจ้าภาพงานบวชในพื้นที่บ้านลาดพัฒนา หรือเป็นเจ้าภาพที่เป็นคนนอกพื้นที่ แต่ได้มาอยู่อาศัยมาใช้ชีวิตอยู่ใกล้เคียง เวลาบุญประเพณีต่างๆ ก็มาเยี่ยมที่วัด จากข้อมูลของอรุณี ลาดบางสวน อายุ 53 ปี ซึ่งเป็นเจ้าภาพงานบวชในบ้านลาดพัฒนา ได้กล่าวว่า ได้บวชลูกชายในปี พ.ศ. 2532 ซึ่งในตอนนั้นวัดยังเป็นศูนย์กลางเพื่อให้บริการยืมอุปกรณ์เครื่องครัว ถ้วยหม้อ ชาม จาน ช้อน เก้าอี้ เต้นท์ และอื่นๆ ได้ แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปตามพลวัตทางเศรษฐกิจและการเมือง เจ้าภาพได้หันไปเช่าอุปกรณ์เหล่านี้กับกองทุนประจำหมู่บ้านนั้นๆ มากขึ้น เป็นชุดโต๊ะจีนครบรูปแบบ และต้องเสียค่าเช่าที่แพงมากถึง 5-6 พันบาท อันนี้บทบาทวัดก็ถูกดึงออกไปในช่วง 4-5 ปีมานี้ แต่ก็ยังมีเจ้าภาพบางคนก็ยังมาเอาที่วัดบ้างแต่ก็ไม่มากเหมือนเดิม (อรุณี ลาดบางสวน, 2565: สัมภาษณ์) จะเห็นได้ว่า บทบาทวัดในฐานะพื้นที่สาธารณะศูนย์รวมของชุมชน ซึ่งเป็นคลังวัสดุอุปกรณ์ในการจัดงานต่างๆ และบางเจ้าภาพก็จัดงานในวัด ปัจจุบันได้ถูกลดทอนและเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยมปัจจุบัน ต่อไปวัดกับชาวบ้านห่างกันมากขึ้น ชาวบ้านก็จะจัดหาทำเอง ที่สะท้อนให้เห็นอีกอย่างหนึ่งก็คือ การส่งปิ่นโตจากร้านอาหารมาถวายให้กับพระ เพราะสาธุชนไม่มีเวลามาถวายให้โดยตรงกับพระที่วัดได้ บางครั้งพระไม่มีเวลาออกไปบิณฑบาต ชาวบ้านก็จัดทำอาหารชุดปิ่นโตถวายพระ จนเกิดเป็นทางเลือกให้กับชาวบ้านคสายบุญที่อยากทำบุญเลี้ยงพระ แต่ไม่ค่อยมีเวลาในการเตรียมอาหารเพื่อไปถวายพระ

สอดคล้องกับข้อมูลของเพลิด นาใจหมาย ผู้สูงอายุวัย 88 ปี ผู้มีบทบาทหนึ่งที่เป็นญาติผู้ใหญ่ในการปลงศพ และเป็นผู้จัดซื้ออาหารการครุในบ้านท่างามมาก่อน ได้กล่าวว่า การบวชใน

หมู่บ้านจะบวชกันเป็นหลายๆ เจ้าภาพ บ้านที่มีงานบวชก็จะมีการผูกโยงสายสิญธ์รอบๆ หมู่บ้าน เพื่อประกาศให้คนรู้ว่าจะมีงานบวชเกิดขึ้นหมู่บ้านของเรา มีการแต่งขันหมากเบ็ญมารวมกันไว้ที่วัด จากนั้นนำนาคมารวมกันทั้งหมดแล้วทำขวัญนาค พอถึงเวลาบ่ายสามโมงเย็นก็มีขบวนแห่รอบหมู่บ้าน การแห่หน้าคให้นาคนั่งบนเสลี่ยงหาม มีเพื่อนฝูงของนาคหามสี่คนผลัดเปลี่ยนกันจนรอบหมู่บ้าน (เพลิด นาใจหมาย, 2565: สัมภาษณ์) จะเห็นได้ว่า การเข้ามาของการทำขวัญนาคเป็นการผสมผสาน การบวชแบบอีสานกับการบวชแบบภาคกลางแพร่กระจายเข้ามา บางที่อาจเห็นไม่ชัดเจนตรงไปตรงมา เพราะว่าถูกประยุกต์ถูกปรับให้สอดคล้องกับการบวชของชุมชน แต่ยังคงมีความเป็นอีสานอยู่บ้าง บางอย่าง เช่น การผูกสายสิญธ์รอบบ้าน และการแห่หน้าคให้นาคนั่งบนเสลี่ยงหาม มีเพื่อนฝูงเป็นคนหามให้นาคนั่ง

หากพิจารณาถึงการแห่หน้าคในปัจจุบันจะพบว่า เกิดจากการผสมผสานจากอำนาจรัฐไทย โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากการหามนาคด้วยเสลี่ยงมาเน้นวัดถุนิยม ความมีหน้าตาของเจ้าภาพ สมหมาย มราชสีห์ ผู้สูงอายุวัย 79 ปี และยังเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของการแห่หน้าคว่า การจัดขบวนแห่ของงานบวชครั้งนี้ มีความเปลี่ยนแปลงจากการบวชในอีสานหลายอย่าง โดยมีนาคบวชคนเดียว ขบวนแห่หน้าคใหญ่โต เพราะเจ้าภาพเป็นคนมีฐานะ มีชื่อเสียง ขบวนแห่หน้าคสมัยก่อนนั้น นาคจะถูกหามด้วยเสลี่ยง หรือขี่คอเพื่อน หรือขี่ม้า แต่ในปัจจุบันนี้นาคได้นั่งรถยนต์ที่ประดับด้วยผ้าหลายสีแทน (สมหมาย มราชสีห์, 2565: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 26 ปู่สมหมาย มราชสีห์ ปราชญ์ชาวบ้าน
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2565¹¹

¹¹ ภาพที่ใช้ประกอบในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตจากเจ้าของภาพแล้ว เจ้าของภาพดังกล่าวได้ยินยอมให้ใช้ภาพถ่ายประกอบในการวิจัย

ในส่วนที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากอีกหนึ่งกิจกรรมที่สร้างสีสันและบรรยากาศแห่งความประทับใจ สนุกสนานให้แก่บรรดาผู้ที่มาร่วมงาน และเพื่อนๆ ของนาค ประจวบ เหมะดี ผู้เป็นประชาชนทั่วไป ได้กล่าวว่า ขบวนแห่นาคซึ่งแต่ก่อนมีคณะกลองยาว แตรวง เสียงพิณ เสียงแคนที่เป็นดนตรีของคนอีสานในสมัยนั้น แต่ในปัจจุบันประยุกต์ให้ขบวนแห่นาคโดยใช้ดนตรีสดหรือมหรสพเคลื่อนที่ ดัดแปลงจากรถบรรทุกให้มาเป็นรถเครื่องเสียงเคลื่อนที่ขนาดใหญ่ มีเสียงดังมาก และสามารถแสดงดนตรีและขับร้องเพลงได้สดๆ จากนักร้องนักดนตรีประจำรถแห่ที่ได้จ้างมาเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ (ประจวบ เหมะดี, 2565: สัมภาษณ์)

อาจกล่าวได้ว่า การใช้รถยนต์ประดับตกแต่งให้สวยงามร่วมขบวนแห่นาค และการแสดงแสง สี เสียงดนตรีสด เป็นองค์ประกอบสำคัญในการประดิษฐ์สร้างประเพณีบนพื้นที่ทางประเพณีที่ได้รับมาจากคนนอกพื้นที่ที่ภาคกลางได้สร้างประเพณีประดิษฐ์ขึ้นมา เพื่อต้องการให้ประเพณีการบวชยกระดับให้เป็นตามที่รัฐไทยต้องการ มีแนวคิดที่จะหารูปแบบกิจกรรมต่างๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้คนในยุคปัจจุบัน ที่มีองค์ประกอบของดนตรีสดและการแสดงรวมไปถึงการปรากฏตัวของนักร้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบวชครั้งนี้ จึงสามารถเพิ่มความสนใจให้กับผู้ที่มาร่วมงานได้อย่างดียิ่งขึ้น ผู้เป็นเจ้าของและผู้มาร่วมงานต่างก็มีทัศนคติที่คล้อยตามหรือสนับสนุนกิจกรรมดังกล่าวที่จัดขึ้น อันเป็นการผสมผสานที่ไม่สามารถแยกออกได้ว่าเป็นของอีสานหรือของภาคกลาง

สมัยก่อนการแห่ล่ขวัญนาคทางอีสานคล้ายๆ กับทางจังหวัดร้อยเอ็ด ทางอำเภอเสลภูมิทางอีสานเรียกว่าการงัน สี มราชสีห์ ผู้สูงอายุวัย 80 ปี เป็นประชาชนทั่วไป และยังเป็นผู้นำชุมชนอดีตผู้ใหญ่บ้านท่างาม หมู่ที่ 5 ได้ให้ข้อมูลของการแห่ล่ขวัญนาคว่า การแห่ล่ นาคด้วยการลำใส่แคนเป็นการลำล่องลำแคน ซึ่งมาจากทำนองลำวัฒนธรรมของล้านช้าง มีทั้งลำล่องหรือลำทางยาว มักจะเกริ่นลำด้วยคำว่าฟ้าเอ๋ย และลำทางสั้นเป็นการลำที่มีทำนองและจังหวะเร็วกระชับ ไม่เน้นการเอื้อนเสียง มักจะขึ้นต้นว่าโอละหนอ มักจะลงด้วยคำว่าสีนาวล ทั้งลำทั้งให้พรในบายศรีสู่ขวัญเป็นการลำให้พรใช้ทำนองอีสาน ทำนองมหาชาติ คล้ายๆ กับแห่ล่ทางภาคกลาง (สี มราชสีห์, 2565: สัมภาษณ์) สอดคล้องกับข้อมูลของประจวบ เหมะดี ประชาชนทั่วไปที่มาร่วมงาน ได้อธิบายว่า องค์ประกอบที่สำคัญในการเทศน์แห่ล่อีสาน มีส่วนประกอบสำคัญคือบทบรรยาย บทเจรจา และบทเทศน์แห่ล่อีสาน มีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ใช้ในการบรรยายในเหตุการณ์ในเรื่องของมารดาผู้ให้กำเนิดบุตร เป็นเลือด บิดาเป็นน้ำ และการเทศน์แห่ล่ทางอีสานจึงต้องทำกับการประกอบพิธีทำขวัญนาค (ประจวบ เหมะดี, 2565: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 27 คุณตาสี มราชสีห์ ประชาชนทั่วไปและผู้นำชุมชน
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2565¹²

ถือว่าผลพวงจากการผสมผสานการทำขวัญนาคของคนอีสาน ที่นำมาจากภาคกลางของไทย ผู้วิจัยได้ค้นคว้าเอกสารเพิ่มเติม ปรากฏว่าพบเอกสารการทำขวัญนาคของกิ่งแก้ว อุตถากร ได้กล่าวถึงการทำขวัญนาคว่า เป็นพิธีที่แสดงถึงการให้ความสำคัญแก่ผู้เป็นมารดา เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิมีคำทำขวัญพรรณนาเป็นลำดับ จากนั้นก็เชิญขวัญ เบิกบายศรี แล้วทำพิธีเวียนเทียนด้วยการขับร้อง และบรรเลงเพลงนางนาค ที่สำคัญเป็นพิเศษก็คือชี้ให้ตระหนักถึงความสำคัญของบิดามารดา จะพรรณนาถึงพระคุณของบิดามารดาอย่างละเอียด ตั้งแต่มารดาแรกอุ้มท้องนั้นทีเดียว พร้อมกันนั้นก็พูดซ้ำเสมอว่า การได้เกิดเป็นมนุษย์นี้เป็นบุญอย่างยิ่งเป็นบุญคือ ความดีเฉพาะตัวอย่างหนึ่ง และบุญร่วมกับบิดามารดาอย่างหนึ่ง ถ้าปราศจากทั้งสองสิ่งนี้แล้วจะไม่อาจเกิดเป็นมนุษย์ได้เลย (กิ่งแก้ว อุตถากร, 2514: 89) จากข้อมูลดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่า การผสมผสานการทำขวัญนาคของอีสานและภาคกลาง อาจจะไม่แตกต่างกันมากนัก ซึ่งก็แสดงถึงความสำคัญของมารดาบิดา ใช้ในการบรรยายในเหตุการณ์ในเรื่องของมารดาผู้ให้กำเนิดบุตรเป็นเลือด บิดาเป็นน้ำ มีเพียงภาษาถิ่นที่ใช้เรียกกัน หากเป็นทางอีสานก็ใช้การแห่หน้า หากเป็นของภาคกลางก็ใช้การทำขวัญนาค เป็นต้น

นอกจากนั้นจากการลงพื้นที่ ยังได้ข้อมูลเพิ่มเติมจากบุญมี โสโพธิ์ ผู้สูงอายุวัย 82 ปี เป็นชาวบ้านที่เคยอยู่ในประเทศลาวมาก่อน ได้กล่าวถึงการบวชของคนอีสานลาวว่า ลูกหลานหลายคนไม่ธรรมดา ผู้ที่มาร่วมงานก็พากันมาช่วยงานบวชอย่างเต็มที่ ผู้ที่บวชสังเกตบางคนเวลาจะบวชก็พากันเข้าโบสถ์ เป็นความเชื่อแบบลาวจริงๆ มารดาบิดาจะจูงนาคไปส่ง มิใช่ตะพึดถ้อยยามจูงนาค

¹² ภาพที่ใช้ประกอบในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตจากเจ้าของภาพแล้ว เจ้าของภาพดังกล่าวได้ยินยอมให้ใช้ภาพถ่ายประกอบในการวิจัย

เข้าโบสถ์ มีการทว่่านกัลป์พฤกษ์ให้กับผู้ที่มาร่วมงาน เป็นการบำเพ็ญทานบารมีให้ชนะมาร (บุญมี โสโพธิ์, 2565: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 28 พ่อบุญมี โสโพธิ์ ผู้สูงอายุ เป็นชาวบ้านที่เคยอยู่ในประเทศลาวมาก่อน
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2565¹³

อีกอย่างหนึ่งในประเทศลาวและอีสานไม่มีอย่างการบวชแบบภาคกลาง ประเสริฐ วันโนนทอง ผู้สูงวัยอายุ 77 ปี และยังเป็นผู้นำศาสนา ได้กล่าวว่า คนอีสานคนลาวไม่มีค่านิยมที่จะบวชแบบเอาพรรษา ผู้ชายต้องบวชให้มารดาบิดา แต่ที่อีสานและลาวไม่มี มีแต่ว่ามีโอกาสได้บวชพอ มีโอกาสก็บวชถ้าไม่มีก็ไม่บวช ไม่กำหนดว่าให้ผู้ชายต้องบวชตอบแทนมารดาบิดา เพราะอย่างในลาวซึ่งก็เป็นอีสานด้วยเช่นกัน แต่ก่อนลาวไม่มีประเพณีการบวชที่จะมาจัดงาน ไม่มีผู้ชายที่มีอายุ 20 ปี จะต้องบวชตอบแทนมารดาบิดา ด้วยการห่มผ้าเหลืองจะไม่ค่อยมี มีแต่พูดกลางๆ ว่า ถ้าผู้ชายครบอายุบวชบวชได้ก็ต้อยวัดเฝ้าคัมภีร์เท่านั้น แล้วงานบวชก็ไม่อลังการ บวชธรรมดาคัดมโหมนญาติพี่น้องเสร็จแล้วก็เข้าวัดเท่านั้น (ประเสริฐ วันโนนทอง, 2565: สัมภาษณ์)

หากพิจารณาถึงสาระสำคัญของการบวชแบบอีสานและลาว สำลี รักสุทธี ได้ระบุว่า ชาวอีสานและลาว โดยทั่วไปเป็นพุทธศาสนิกชนผู้หนักแน่นในจารีตประเพณี มีความเคารพนับถือพระสงฆ์อย่างสูง การบวชพระสงฆ์ของลาวอีสาน ผู้ที่บวชมีความเลื่อมใสด้วยวิธีการบวชเรียน ตามความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เมื่อเด็กชายอายุ 10 ปีบริบูรณ์แล้ว จะขอบวชเรียนเป็นสามเณรกับพระที่ชาวบ้านเคารพ เลื่อมใส ด้วยการโกนผม คิ้ว หนวด เครา ถือขนันท์ห้าเข้าไปขอบวชในอุโบสถ และเมื่อบวชจนอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ ก็จะได้รับอุปสมบทเป็นพระภิกษุ โดยไม่ต้องมีการแห่เนา

¹³ ภาพที่ใช้ประกอบในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตจากเจ้าของภาพแล้ว เจ้าของภาพดังกล่าวได้อนุญาตให้ใช้ภาพถ่ายประกอบในการวิจัย

รอบโบสถ์แต่อย่างใด ฉะนั้น การบวชตามประเพณีลาวอีสานนั้นการบวชเรียนเป็นที่นิยมของผู้ที่จะบวช เพื่อต้องการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยต่างๆ อย่างจริงจัง (สำลี รักสุทธี, 2544: 84) อาจกล่าวได้ว่า การบวชของลาวและอีสานถ้าคนใดได้บวชแล้ว มารดาบิดาได้จับชายผ้าเหลืองเป็นพระใหม่ไปฉันทันเข้าฉันทัน แผล ไปแสดงธรรมให้มารดาบิดาให้ฟัง การบวชถึงจะเป็นการตอบแทนกตัญญูมารดาบิดาได้อย่างเต็มที่

หากพิจารณาถึงสาระสำคัญของการแห่ภาคเวียนรอบพระอุโบสถ 3 รอบ เป็นของภาคกลางหรืออีสาน สมบูรณ์ มราชสีห์ ผู้สูงอายุวัย 81 ปี ที่อดีตเคยเป็นกะเจ้าประจำหมู่บ้าน และปัจจุบันเป็นประชาชนทั่วไปที่ยังเข้าวัดฟังธรรมอยู่เสมอ ได้กล่าวว่า ตั้งแต่สมัยหนุ่มๆ การบวชได้ไปจัดอยู่ที่วัดลาดพัฒนา ในปีนั้น พ.ศ. 2503 นาคที่บวชได้ขึ้นบวชเพื่อนของนาค ซึ่งเป็นคนที่นาครักมากในบรรดาเพื่อนๆ ทั้งหมด ก็ขึ้นมาตั้งแต่ออกจากบ้านจนถึงวัด ซึ่งมีระยะทางไม่ไกลมากนัก พอมาถึงโบสถ์ก็ได้เปลี่ยนให้เพื่อนอีกคนให้นาคขึ้นบวช แล้วก็เริ่มเวียนรอบพระอุโบสถจนครบ 3 รอบ ซึ่งก็ได้นำนาคที่บวชเวียนรอบโบสถ์ 3 รอบก่อนเข้าไปในพระอุโบสถ ซึ่งก็เป็นวัฒนธรรมประเพณีการบวชนาคที่ชุมชนได้ปฏิบัติที่มีอยู่เดิม (สมบูรณ์ มราชสีห์, 2565: สัมภาษณ์) สำหรับการเวียนรอบพระอุโบสถผู้ร่วมงานบวชนาคของหลายครั้งนั้นในปี พ.ศ. 2515 บุญเลิศ เกษานันท์ ปัจจุบันอายุ 69 ปี เป็นประชาชนทั่วไปในหมู่บ้านลาดพัฒนา ได้กล่าวว่า ตั้งแต่ได้ร่วมงานบวชในหลายๆ บ้าน ก็ได้ไปร่วมงานบวชนาคของญาติพี่น้องเป็นประจำทุกๆ ปี เมื่อขบวนแห่ถึงวัดก็จะให้นาคเวียนรอบโบสถ์ 3 รอบก่อนทุกครั้ง และก็จะมีการโปรยเหรียญโปรยทานมาตลอดทางจนถึงที่ยังโปรยเหรียญให้กับผู้ที่มาส่งนาคเข้าวัด จะไม่เห็นนาคเมื่อมาถึงวัดแล้วเข้าอุโบสถทันที (บุญเลิศ เกษานันท์, 2565: สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตาม การเวียนรอบโบสถ์ กรมลิลปากร ได้ระบุว่า การหมุนไปทางขวา 3 รอบ รอบโบสถ์หรือพระเจดีย์ หรือศาลา ที่ทำพิธีขอพรบูชา เพื่อแสดงความเคารพในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นการรวบรวมจิตก่อนเข้าไปพบพระพุทธเจ้า พระอุปัชฌาย์ และคณะสงฆ์ เพื่อขอเข้ารับการบวช ยกตนจากผู้ที่เคารพในพระรัตนตรัยเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย (กรมลิลปากร, 2475: 558) อาจกล่าวได้ว่า การเวียนรอบพระอุโบสถ 3 รอบ ของอีสานเป็นการนำมาจาก การบวชแบบภาคกลางผสมผสานกับการบวชของตนเอง ซึ่งการแห่รอบพระอุโบสถ 3 รอบของอีสานและลาวจะไม่นิยมแห่รอบโบสถ์ เมื่อต้องการบวชมารดาบิดาก็พานาคถือพานขันธุ์เข้ามาขอพรเจ้าอาวาสวัด ท่านก็จะพาเข้าพระอุโบสถทำพิธีบวชให้

เมื่อนาคเวียนรอบพระอุโบสถ 3 รอบแล้ว นาคจะต้องเข้าไปในพระอุโบสถ เพื่อทำการขอพรกับพระอุปัชฌาย์ องค์กษัตริย์ของประเพณีการบวชหลักๆ พระครูวรดิตถ์ธรรมสาร อุทัยเรือง ได้กล่าวว่า ในพระธรรมวินัยระบุว่า พระที่จะบวชให้นาคได้จะต้องครบ 5 รูป คือเป็นการสังฆกรรมสมบูรณ์ของวัดท่างาม และวัดในตำบลบ้านลาดทุกวัด ถ้าในวัดใหญ่จะมากถึง 10 รูป ตามความประสงค์ เพราะในตัวจังหวัดจะหาพระได้ง่าย แต่ถ้าภาคกลางพระอุปัชฌาย์จะต้องมีไม่ต่ำกว่าเจ้าคณะตำบล

แต่ต้องได้รับการแต่งตั้ง มีใบประกาศ ต้องมีคุณสมบัติไม่ต่ำกว่านักธรรมเอก แต่ถ้าเป็นล้านนาหรือ ล้านช้างลาว จะมีการอบตามหลักพระธรรมวินัยเท่านั้น คือ มีพรรษา 10 พรรษาขึ้นไป มีสัทธินาสิก มีผู้นับถือศรัทธา สามารถทำการบวชให้บุตรหลานในชุมชนได้ (พระครูวรดิษฐ์ธรรมสาร อุทัยเรื่อง (ชาติปัญญา) , 2565: สัมภาษณ์)

ในทัศนะของสมหมาย มราชสีห์ ได้กล่าวว่า การบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนา มีวัดท่างาม เป็นวัดที่อยู่ในชุมชนบ้านท่างาม และเป็นวัดในชุมชนบ้านลาดพัฒนาด้วย เดิมชื่อวัดคงคาท่างาม ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2404 มีพื้นที่วัดประมาณ 4 ไร่ จากนั้นในปี พ.ศ. 2520 จึงได้มีการปฏิสังขรวัด และได้รับบริจาคที่ดินเพิ่ม 2 ไร่ ทำให้วัดมีพื้นที่ 8 ไร่ สังกัดคณะสงฆ์ สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2533 และได้แต่งตั้งเป็นวัดท่างาม ในวันที่ 19 เดือนกันยายน พ.ศ. 2543 ตามพระธรรมวินัยและกฎหมาย มหาเถรสมาคม ซึ่งมีอุโบสถวัดท่างามที่ตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน มีถนนหลวงตัดผ่านทำให้เดินทางสะดวก และเป็นอุโบสถที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย และกฎหมายในเขตตำบลบ้านลาดพัฒนาในปัจจุบัน สืบเนื่องจากวัดแห่งนี้เป็นวัดที่สร้างขึ้นจากความร่วมมือร่วมใจจากชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาจนแล้วเสร็จ และอุโบสถหลังนี้ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2561 ได้ใช้เป็นสถานที่ประกอบสังฆกรรม ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (สมหมาย มราชสีห์, 2565: สัมภาษณ์) หากพิจารณาจะเห็นได้ว่า พระอุปชฌาย์ และพระอุโบสถได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาใช้เป็นสถานที่ประกอบสังฆกรรมสมบูรณ์ของ วัดท่างาม มีเจ้าอาวาสเป็นพระอุปชฌาย์ในตำบลบ้านลาดพัฒนา ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และได้รับการแต่งตั้งจากมหาเถรสมาคมอย่างถูกต้อง

ประเด็นการเข้านาคยังได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการบวชแบบภาคกลางหรือแบบ อีสานลาว ลี คำเกตุดู ได้อธิบายว่า การเป็นนาคจะต้องนุ่งขาวห่มขาว มีเข็มขัดเงิน มีสร้อยคอทองสาม ใส่ไว้บนตัวนาค ซึ่งมีแนวโน้มไปทางการบวชแบบภาคกลาง ถ้าเป็นอีสานลาวจะไม่มีเครื่องประดับ ประดาดอะไร จากนั้นจึงไปบอกกล่าวสมภาร เจ้าอาวาสก่อนบวชวันสองวัน ไม่ต้องแต่งตัวให้นาคอะไร มากมายก็เข้าบวชกับสมภารเจ้าอาวาสได้ ซึ่งก่อนอีสานการบวชบอกกล่าวพี่น้อง คนบวชพร้อมก็ เตรียมตัวบวช ไปหาหลวงพ่อบวชคำสอน คำขอบวช ท่องบทนาคให้ได้ก่อนเข้าโบสถ์บวชกับท่าน ได้ทันที (ลี คำเกตุดู, 2564: สัมภาษณ์) ยังสอดคล้องกับประเด็นของสมหมาย วันโพนทอง ผู้สูงอายุวัย 75 ปี เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้อธิบายว่าปัจจุบันรับวัฒนธรรมการบวชแบบภาคกลางเข้ามา แต่งชุด นาค ใส่ทองเครื่องประดับ ที่เป็นอิทธิพลของประเทศไทย การอยู่นาคจะต้องมีพิธีกรรมการบวช 3 วัน 7 วัน นุ่งขาวห่มขาว และยังมีคติความเชื่อว่าช่วงเป็นนาคเป็นช่วงอันตรายเป็นช่วงมารผจญ ซึ่งก็เป็นสิ่งที่ไม่ควรประมาทสำหรับให้นาคได้อยู่กับการท่องบทนาคให้ได้ก่อนบวชก็เป็นไปได้ (สมหมาย วันโพนทอง, 2565: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 29 พ่อสมหมาย วันโพนทอง ปราชญ์ชาวบ้าน
ภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2565¹⁴

จะเห็นได้ว่า การบวชแบบอีสานลาวจะไม่เน้นที่การแต่งตัว เมื่อนาคพร้อมก็เข้าบวชกับสมภารเจ้าอาวาสได้เลย ส่วนการบวชแบบของภาคกลาง มีการเน้นไปที่การนุ่งขาวห่มขาวแต่งชุดให้นาค ใส่ทองเครื่องประดับ ซึ่งเป็นแบบการบวชแบบภาคกลางอย่างชัดเจน ที่แสดงอัตลักษณ์ให้เห็นว่าได้กลิ่นกลาย และผสมผสานเข้ามาเป็นการบวชของอีสานลาวในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการแต่งชุดนาคตามแบบภาคกลางของ นฤติ น้อยศิริ ได้ระบุว่า การแต่งกายของนาคนั้น ควรแต่งด้วยชุดขาวทั้งหมด ซึ่งจะบ่งบอกถึงความสะอาดบริสุทธิ์ ทั้งกาย วาจา ใจ ของผู้ที่จะบวช การแต่งตัวนาคไม่ควรมีเครื่องประดับประดามาก จนเกินไปเครื่องแต่งตัวนาค ประกอบด้วย เสื้อเชิ้ตแขนยาว สีขาว สบงขาว อังสะขาว เข็มขัด หรือสายรัดสำหรับรัดสบง ในส่วนเข็มขัดนี้ ใช้สำหรับรัดสบงขาว ซึ่งส่วนใหญ่จะนิยมใช้เข็มขัดนาค ในกรณีที่ไม่มีเข็มขัดนาคจะใช้เข็มขัดอย่างอื่น หรือสายรัดแทนก็ได้ ไม่ใช่ข้อกำหนดตายตัว แต่การใช้เข็มขัดนาคเป็นการปฏิบัติตามประเพณีการบวชพระที่นิยม เพื่อให้สอดคล้องกับคำว่านาค ซึ่งเป็นชื่อเรียกผู้ที่จะบวชในพระพุทธศาสนาเท่านั้น เสื้อคลุมนาคและสร้อยคอ หากมีสร้อยคอจะสวมให้นาคก็ได้ หรือไม่สวมก็ได้ (นฤติ น้อยศิริ, 2554: 10)

ข้อสังเกตประการสำคัญของการบวชแบบธรรมยุติกากัมมทานิกาย พระครูวรติ์ธรรมสาร อุทัยเรือง ได้ระบุว่า ประเพณีการบวชตำราของธรรมยุติกากจะบวชแบบเอสาหัง ตำราของการบวชของมหานิกายจะบวชแบบอุกาสะ เพื่อให้เห็นถึงความเหมือนและความต่างแห่งการบรรพชาอุปสมบท

¹⁴ ภาพที่ใช้ประกอบในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตจากเจ้าของภาพแล้ว เจ้าของภาพดังกล่าวได้ยินยอมให้ใช้ภาพถ่ายประกอบในการวิจัย

ระหว่างคณะสงฆ์ธรรมยุตและคณะสงฆ์มหานิกาย ได้ถือปฏิบัติในปัจจุบันมาเปรียบเทียบให้เห็นคือ การบวชของมหานิกายจะมีการกำหนดวันอุปสมบท (ฤกษ์ยาม) การบวชของธรรมยุติกาก็จะมีความคล้ายกัน การบวชของมหานิกายมีการขอขมาลาญาติพี่น้องมิตรสหาย การบวชของธรรมยุติกาก็เหมือนกัน การบวชของมหานิกายมีการปลงศพ การบวชของธรรมยุติกาก็มีบางวัดที่ไม่มีแลแล้วแต่กรณี การบวชของมหานิกายมีการนำนาคเข้าโบสถ์ การบวชของธรรมยุติกาก็หากนาคปลงศพที่บ้าน จะไม่มีการเวียนรอบโบสถ์ (แต่บางกรณีมีการเวียนรอบโบสถ์และมีหลายๆ วัด) ไม่มีการวันทาสิมา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์รอบโบสถ์ ส่วนขั้นตอนการบวชของสงฆ์มหานิกาย (อุกาสะ) ผู้ขอบรรพชาอุปสมบท เปล่งวาจาขอบรรพชาว่า “อุกาสะ วันทามิกันเต...” สำหรับขั้นตอนและบทที่ต้องท่องจำใช้ในพิธีบวชแบบธรรมยุต (เอสาหัง) ผู้ขอบรรพชาอุปสมบทเปล่งวาจาขอบรรพชาว่า “เอสาหัง กันเต...” (พระครูวรดิตถ์ธรรมสาร อุทัยเรื่อง (ชาติปัญญา) , 2565: สัมภาษณ์)

จากข้อมูลประเด็นดังกล่าว ในทัศนคติของผู้สูงอายุในท้องถิ่นที่รับรู้ถึงการบรรพชาอุปสมบทระหว่างคณะสงฆ์ธรรมยุตและคณะสงฆ์มหานิกายที่เกิดขึ้น เป็นพลวัตของประเพณีการบวชที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านลาดพัฒนา อย่างเช่น คำพันธ์ คำลามี ผู้มีอายุมากกว่า 88 ปี ชาวบ้านท่างามโดยกำเนิด ตำบลบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวว่า ประเพณีการบวชถ้าลูกหลานอยากไปบวชสายธรรมยุตก็จะทำประเพณีเหมือนกับการบวชพระทั่วไป จะต้องเตรียมตัวอย่างน้อย 15 วัน ถึง 30 วัน อยู่มาคนุงฆาหม่มขาว เพื่อทดสอบจิตใจให้แน่วแนเสียก่อน (คำพันธ์ คำลามี, 2565: สัมภาษณ์) อาจกล่าวได้ว่า การบวชแบบอุกาสะและเอสังหา จะเห็นได้ถึงความแตกต่างหลายขั้นตอนที่คณะสงฆ์ธรรมยุตได้เปลี่ยนแปลง เพิ่มเติม และตัดออกจากรูปแบบการบรรพชาอุปสมบทอย่างเดิมของอีสานลาว

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างของการบรรพชาอุปสมบทของคณะสงฆ์ธรรมยุตได้อย่างชัดเจน คณะสงฆ์ธรรมยุต ได้ระบุว่า คำแตกต่างของคำเริ่มต้นขอบรรพชาอุปสมบทซึ่งคณะสงฆ์มหานิกายเป็นอุกาสะแต่คณะสงฆ์ธรรมยุตใช้แบบเอสาหัง คือ เริ่มต้นด้วยเอสาหัง กันเต สุจิระปะรินิพพุตัมปิตัง... ลงท้ายด้วย อุปะสัมปะหังเพิ่มเติมคำว่ามีอิมานิกาสายานิวัตถานิ ตัดคำว่า สัพพะทุกขะนิสสะระณะนิพพานะ สัจฉิระระณัตถายะฮอก ขั้นตอนการลุกขึ้นยืนเหลือเพียงครั้งเดียวคือขณะที่ยืนกล่าวขอบรรพชาอุปสมบทในเบื้องต้น ทั้งนี้ด้วยเหตุผลว่าการยืนนั่งบ่อยๆ เป็นการสิ้นเปลืองเวลาโดยไม่ใช่เหตุ คณะสงฆ์ธรรมยุตไม่มีคำว่า อุกาสะ วันทามิกันเต สัพพัง... สีลานิเทจะเม กันเต ตัดคำว่า สิกขาปะหัง สะมาทียามิฮอก ให้ว่าเพียง ปาณาติปาตา เวระมะณีฯลฯ ชาตะรุ ประระชะตะ ปฎิคคหณา เวรมณี แล้วสรุปที่เดียวว่า อิมานิตะสะ สิกขาปะทานิสสะมาทียามิ ด้วยเหตุผลว่าในพระบาลีไม่มีและไม่จำเป็นต้องกล่าวบ่อย เมื่ออุปชฌาย์กล่าวว่า โอปานายิก ปะฏิรูโปง ปาสาทิเกนะ สัมปาเทหิไม่รับว่าอุกาสะ สัมปะฏิจณามิ แต่ใช้คำว่า สาธุกันเต

ระเบียบขั้นตอนในการบรรพชาอุปสมบทข้างต้นนี้มีความแตกต่างหลายประการ ทั้งนี้เกิดจากคณะสงฆ์ธรรมยุตได้ตกลงกันเพิ่มเติมและแก้ไขเพื่อความเหมาะสม และในการเปลี่ยนแปลงนี้ คณะสงฆ์มหานิกายบางวัดรับมาปฏิบัติ ส่วนขั้นตอนก่อนการอุปสมบทนั้นเห็นว่าเป็นประเพณีนิยม มิได้เกี่ยวข้องกับโดยตรงกับระเบียบปฏิบัติในส่วนของพระธรรมวินัยโดยตรง ทั้งนี้คณะสงฆ์มหานิกายเอง บางวัดก็ชอบให้จัดอย่างสงบ บางวัดก็แล้วแต่ศรัทธาญาติโยม ส่วนธรรมยุตเองก็เช่นเดียวกันมีระเบียบปฏิบัติไม่ต่างจากมหานิกาย แต่เนื่องจากคณะสงฆ์ธรรมยุตเน้นให้ถือปฏิบัติแบบเรียบง่าย ดังนั้นเมื่อมีการบรรพชาอุปสมบทในวัดธรรมยุตส่วนใหญ่ ผู้ที่จะบวชจะต้องเป็นนาค นุ่งขาวห่มขาวอยู่ในวัด 15 วัน หรือ 30 วัน และเน้นการบวชแบบเรียบง่ายๆ ไม่เอิกเกริก (คณะธรรมยุต, 2547: 403) จึงกล่าวได้ว่า การบวชแบบบ้านลาดพัฒนามีการเปลี่ยนแปลง เพราะอำนาจรัฐไทยซึ่งมีหน้าที่ในการแต่งตั้งพระอุปชฌาย์ แต่ยักรวมไปถึงเกี่ยวข้องกับเหตุบ้านการเมือง หรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเศรษฐกิจความเจริญไปด้วย

การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการบวชแบบจารีตและการบวชแบบภาคกลางของประเทศไทย ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยปัจจุบัน

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบพลวัตของการบวชแบบจารีต และการบวชแบบภาคกลาง

ขั้นตอน	การบวชแบบจารีตอีสาน/ลาว	การบวชแบบภาคกลาง
การรวมอำนาจของคณะสงฆ์	ไม่มีการแต่งตั้งคณะสงฆ์	มีการแต่งตั้งคณะสงฆ์
การแต่งตั้งเจ้าอาวาส	มี สามารถบวชให้กุลบุตรได้ในวัดของตนเอง	มี แต่ไม่สามารถบวชกุลบุตรได้ ต้องได้รับการแต่งตั้งเป็นพระอุปชฌาย์เสียก่อน
การแต่งตั้งพระอุปชฌาย์	ได้รับจากพรรษา 10 พรรษาขึ้นไป พระที่จะเป็นอุปชฌาย์ได้ ต้องมีวัตรปฏิบัติหรือความรู้ความสามารถเป็นที่นับถือของชาวบ้าน	ได้รับแต่งตั้งจากคณะสงฆ์ และมีพรรษา 20 พรรษาขึ้นไป ซึ่งมีอำนาจรัฐไทยรับรองเอาไว้ และให้ความชอบธรรม ยังได้กำหนดเขตพระอุปชฌาย์ ที่จะให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรได้ภายในเขตที่ระบุไว้ในตราตั้ง หรือเขตอำนาจที่ตนปกครองอยู่ในวัดหรือในเขตที่

ตารางที่ 1 (ต่อ)

		ตนเคยปกครองนั้น
การถอดถอนพระอุปัชฌาย์	ไม่มี	มี ตามกฎหมายอาญาได้กำหนดการแต่งตั้งและถอดถอนพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ ฉบับที่ 17 พ.ศ. 2536 เอาไว้
การกำหนดฤกษ์ยาม	มีการกำหนดฤกษ์ยาม	มีการกำหนดฤกษ์ยาม
พิธีทำขวัญนาค	มีบางพื้นที่ในอีสาน แต่ในชุมชนลาดพัฒนาไม่มี แต่เป็นการแห่ขวัญนาคด้วยการไล่ไล่แค้น ล่าล่อง ซึ่งมาจากทำนองลำวัฒนธรรมของล้านช้าง มีทั้งล่าล่องหรือล่าทางยาว มักจะเกริ่นลำด้วยคำว่าฟ้าเอ๋ย	มีพิธีทำขวัญนาค
การแต่งกายของนาค	แตงนาคด้วยชุดขาวทั้งหมด ประกอบด้วย เสื้อเชิ้ตแขนยาว สีขาว สบงขาว อังสะขาว เข็มขัดหรือสายรัดสำหรับรัดสบง หรือเข็มขัดนาคก็ได้	แตงนาคด้วยชุดขาวทั้งหมด ประกอบด้วย เสื้อเชิ้ตแขนยาว สีขาว สบงขาว อังสะขาว เข็มขัดหรือสายรัดสำหรับรัดสบง ซึ่งส่วนใหญ่จะนิยมใช้เข็มขัดนาค
เครื่องประดับตัวนาค	มีหรือไม่มีก็ได้ แต่ส่วนมากจะไม่มี	มี สร้อยคอทองคำ แหวนทองคำ สวมประดับให้ตัวนาค
ขบวนแห่	กลองยาว เสียงฆ้องเสียงฉาบ	รถยนต์ติดเครื่องเสียงแสดงสด
พาหนะที่ให้นาคนั่งไปวัด	ห้ามด้วยเสลี่ยง หรือขี่คอเพื่อนหรือขี่ม้า	รถยนต์ที่ประดับตกแต่งให้สวยงาม
เวียนโบสถ์สามรอบ	มีบางพื้นที่ในอีสาน	มี การบวชแบบภาคกลางนิยมเวียนโบสถ์สามรอบ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เวลาการบวช	บวชเพื่อเอาพรรษา (3 เดือน)	ไม่ได้กำหนดระยะเวลาการบวช จะบวชแบบ 3 วัน 7 วัน 15 วัน หรือหนึ่งพรรษาก็ได้ตามความต้องการของนาค
อาหารต้อนรับแขก	ทำที่บ้านเจ้าภาพ ช่วยกันทำ และช่วยกันต้อนรับแขก	ปัจจุบันนิยมสั่งอาหารแบบโต๊ะจีน สะดวก มีหน้าตา ผู้มาช่วยงานนับว่าถือตา

4.3 สรุปท้ายบท

พระพุทธศาสนาไทยและการบวชแบบไทย ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ทุกรัชกาลได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงและคุ้มครองพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงถาวรสืบไป จนถึงรัชกาลที่ 5 ได้มีการประกาศการตราพระราชบัญญัติบริหารคณะสงฆ์ รัตนโกสินทร์ศก 121 เพื่อเป็นแนวทางให้การปกครองสงฆ์รัดกุมยิ่งขึ้น ให้พระสงฆ์ปกครองดูแลกันเอง ทำให้พระสงฆ์ขึ้นตรงต่ออำนาจส่วนกลางกลายเป็นระบบราชการ โดยใช้ระบบยุคนั้นตรัสกัตทำให้รัฐเข้ามามีอำนาจในการควบคุมพระศาสนาได้มากขึ้น และยังเข้ามากำหนดคุณสมบัติผู้บวช และการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์มีหน้าที่เป็นประธานและรับผิดชอบในการให้บรรพชาอุปสมบท ซึ่งคณะสงฆ์ได้วางระเบียบหลักเกณฑ์การคัดเลือกและการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ที่มีกฎหมายเถรสมาคม ว่าด้วยเรื่องพระอุปัชฌาย์โดยเฉพาะ โดยมีกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 7 เช่น การแต่งตั้ง บทบาทหน้าที่ เขตการปฏิบัติหน้าที่ และแนวทางประพฤติปฏิบัติของพระอุปัชฌาย์ รวม 7 หมวด 41 ข้อ จากนั้นมหาเถรสมาคมจึงได้ตรากฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 17 พ.ศ. 2536 จนถึงปัจจุบัน เป็นการวางระเบียบและแนวปฏิบัติของพระอุปัชฌาย์ รวมทั้งบทลงโทษพระอุปัชฌาย์ผู้กระทำความผิด

ในฉบับนี้ ยังแสดงคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ จะต้องมีตำแหน่งในทางปกครองชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไป เว้นแต่พระอารามหลวง มีพรรษา 10 ขึ้นไป เป็นเปรียญ 3 ประโยคขึ้นไป หรือนักธรรมเอก โดยพระอุปัชฌาย์มี 2 ประเภท คือสามัญและวิสามัญ และกำหนดหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ไว้อย่างชัดเจน และสามารถบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรได้ภายในเขตที่ระบุไว้ในตราตั้งหรือเขตอำนาจที่ตนปกครองอยู่ในปัจจุบัน หากพระสงฆ์รูปใดไม่ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ ยังอาจให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรต้องระหว่างโทษตามมาตรา 42 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535 ส่วนหน้าที่การปฏิบัติงานของพระอุปัชฌาย์ในปัจจุบันต้องทำตาม

ระเบียบมหาเถรสมาคม พ.ศ. 2537 ซึ่งมีข้อกำหนดเกี่ยวกับการฝึกซ้อมฝึกอบรมสอบความ
พระอุปัชฌาย์ การออกหนังสือสุทธิให้แก่สังฆวิহারิก และการส่งบัญชีสังฆวิহারิก

เมื่อรัฐไทยได้กำหนดให้พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ตามระเบียบมหาเถรสมาคมแล้ว ยังได้
กำหนดการบวชแบบภาคของไทย โดยมีรูปแบบแสดงตำแหน่งการนั่งของภิกษุในพิธีอุปสมบท
แบบญาติจตุตถกัมมอุปสัมปทา ซึ่งแตกต่างจากการบวชแบบจารีตอีสานในอดีต ตรงที่พระอุปัชฌาย์
จะต้องเป็นที่ชุมชนให้ความเคารพเป็นพระปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีการสดสงฆ์ให้เป็นพระที่ได้รับความ
การแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ สามารถบวชกุลบุตรในพื้นที่ให้กับชุมชนได้

ตั้งแต่อดีตคณะสงฆ์ไทยในท้องถิ่นแต่ละพื้นที่มีแบบแผนที่แตกต่างกัน ทั้งส่วนกลางและใน
หัวเมืองปักษ์ใต้ ฝ่ายเหนือ ล้านนา และล้านช้าง ต่างก็เป็นเอกเทศในแบบแผนทางศาสนาของตนเอง
ส่วนพื้นที่อีสานผู้คนมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น ทั้งนิยมในการทำบุญเกื้อกูล
พระภิกษุสงฆ์ จึงนับว่าเป็นพื้นที่ที่มีความตั้งมั่นในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นอิทธิพล
ของล้านช้างได้สืบทอดมายังอีสานก็คือฮิต 12 คอง 14 ส่วนพระสงฆ์อีสานในอดีตล้วนแต่รับจารีต
มาจากล้านช้างทั้งสิ้น ครั้นถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คณะธรรมยุติก
มามีอิทธิพลต่อการพระศาสนาในรัชสมัยนี้เป็นอย่างมาก จนกลายเป็นความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่าง
ผู้นำคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายกับชนชั้นปกครองของรัฐไทย เห็นได้จากการยอมรับสถานะของ
คณะธรรมยุติกนิกายที่มีอยู่เหนือกว่าคณะสงฆ์มหานิกายในขณะนั้น และเป็นการสนับสนุนอย่างเป็นทางการ
จากราชสำนักกรุงเทพฯ ที่เป็นศูนย์กลางอำนาจของรัฐไทย

ครั้นเมื่อมีการจัดการปกครองประเทศเป็นรัฐชาติอย่างสมัยใหม่ และให้มีการปฏิรูป
การบริหารราชการแผ่นดินที่จำเป็นจะต้องตั้งอำนาจจากท้องถิ่นเข้ามาอยู่ที่ส่วนกลาง จึงทำให้เกิด
การประกาศจัดการศึกษาเล่าเรียนในหัวเมือง พ.ศ. 2441 ซึ่งได้จัดแบ่งคณะสงฆ์จากส่วนกลางให้
ออกไปกำกับดูแลและสนับสนุนคณะสงฆ์ในท้องถิ่นให้ดำเนินการจัดการศึกษาขึ้นในชุมชนต่างๆ
จนเกิดโรงเรียนสำหรับราษฎรกระจายขึ้นในพระราชอาณาเขตอย่างทั่วถึง แต่ในขณะเดียวกัน
คณะสงฆ์ผู้อำนวยการจัดการศึกษาที่ได้ออกไปตรวจการในมณฑลเทศาภิบาลต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่
ตรวจตราการพระศาสนาและการคณะสงฆ์ในท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อรายงานความผิดแผกในแบบแผน
ทางพระพุทธศาสนาและความเสื่อมทรามย่อหย่อนของคณะสงฆ์ให้เป็นที่รับรู้ของส่วนกลางเข้ามา
ทำให้เกิดความรับรู้ความเป็นไปของกิจการพระศาสนาภายในพระราชอาณาเขตที่แท้จริง จึงเป็นเหตุ
ให้ชนชั้นปกครองเริ่มตระหนักถึงแนวทางในการพระศาสนาแห่งรัฐไทยขึ้น เพื่อสร้างความเป็น
เอกภาพในคณะสงฆ์ในส่วนกลางและท้องถิ่น

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พ.ศ. 2445 พระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บังคับใช้ใน 14 มณฑล คือ มณฑลกรุงเทพฯ
มณฑลกรุงเทพฯ มณฑลพิษณุโลก มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลนครราชสีมา มณฑลราชบุรี มณฑล

ปราจีน มณฑลนครสวรรค์ มณฑลชุมพร มณฑลภูเก็ต มณฑลจันทบุรี มณฑลอิสาณ และมณฑลบูรพา กำหนดให้ยกสมเด็จพระราชาคณะ เจ้าคณะใหญ่ทั้ง 4 คณะ คือ คณะเหนือ คณะกลาง คณะใต้ และ คณะธรรมยุติกนิกาย พร้อมด้วยเจ้าคณะรองทั้ง 4 ตำแหน่ง รวมเป็นคณะสงฆ์ 8 รูป ตั้งขึ้นเป็น มหาเถรสมาคมตั้งแต่ 5 พระองค์ขึ้นไป ทำให้คณะสงฆ์มหานิกายมีสถานภาพเป็นผู้อยู่ใต้การบังคับบัญชาของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย เมื่ออำนาจและอิทธิพลของคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายเข้ามาควบคุม เรื่องการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์และข้อกำหนดของผู้เข้าอุปสมบท พระภิกษุผู้จะเป็นอุปัชฌาย์ จะต้องได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าคณะเมืองและมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองเป็นผู้รับรอง

เรื่องข้อกำหนดเกี่ยวกับการเป็นพระอุปัชฌาย์และการอุปสมบทให้กุลบุตรได้เป็นปัญหา อย่างกรณีของครูบาศรีวิชัย พระสงฆ์ในมณฑลพายัพ (ล้านนา) ซึ่งได้ถูกสอบสวนถึง 5 ครั้ง โดยข้อ ร้องเรียนเป็นประเด็นที่ได้ทำการบรรพชาอุปสมบทพระสงฆ์สามเณร โดยไม่ได้รับอนุญาตจากฝ่าย ปกครอง และยังไม่ได้รับตราตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ตามข้อกำหนดของประเทศไทย จึงทำให้ถูกควบคุมตัว มาয়กรุงเทพฯ และครูบาต้า (พระธรรณชัย) ก็เป็นพระที่ถูกอธิกรณ์กล่าวหาว่ากระทำผิดว่ากระด้าง กระเดื่อง ไม่ยอมขึ้นกับระเบียบปกครองคณะสงฆ์โดยรัฐไทย และยังมีคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งไม่พอใจ การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ที่รัฐไทยนำมาใช้ แต่ไม่ก็แสดงปฏิกิริยาคัดค้าน แต่ขณะเดียวกัน ก็ยังปฏิบัติตามธรรมเนียมแบบท้องถิ่นที่ไม่ขัดแย้งกับการปกครองคณะสงฆ์จากส่วนกลาง

ปัจจุบันพลวัตการบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนาและอิสาณ ได้ปรับเปลี่ยนไปจากอดีตมาก การบวชตกอยู่ภายใต้การบริโศคความทันสมัย ทั้งจากวัตถุ เงินตรา เกียรติยศ ชื่อเสียง ได้ขยายไปสู่ สังคมระดับชุมชน ความเชื่อภายใต้ความคิดใหม่ที่ทันสมัยนิยม ไม่ว่าจะเป็นการจัดงานใหญ่โต มีมหรสพ ที่เป็นผู้มีฐานะดีมีอันจะกินเป็นที่ชื่นชมของเพื่อนบ้าน เมื่อมีการบวชในชุมชนเป็นสิ่งที่ กลืนกลาย ผสมผสาน ที่เป็นวัฒนธรรมการเอาอย่างการบวชแบบภาคกลางที่รัฐไทยได้ละทิ้งการบวช ตามวัฒนธรรมในอิสาณ ส่งผลให้ชุมชนบ้านลาดพัฒนาได้รับเอาวัฒนธรรมการบวชแบบภาคกลาง ของไทยเข้ามาจนกลายเป็นส่วนหนึ่งในชุมชน จารีตและความเป็นอยู่ดั้งเดิมเปลี่ยนไป จึงเป็นผลทำให้ การจัดงานบวชมีความแตกต่างกัน มีรูปแบบและขั้นตอนต่างกันไปตามฐานะ หน้าที่การงานทางสังคม การเปลี่ยนแปลงพิธีการบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนา เช่น พิธีทำขวัญนาตามประเพณีไทยภาคกลาง การจัดเลี้ยงแบบโต๊ะจีน ขบวนรถแห่ดนตรีสดวิ่งตามขบวนแห่ การประดับตัวนาด้วยสร้อยทอง แหวนทอง ขบวนแห่ภาคใต้นั่งรถยนต์ไปพระอุโบสถวัดท่าแกม และการเวียนรอบพระอุโบสถ 3 รอบ จากความเปลี่ยนแปลงทำให้พบประเพณีการบวชที่เกิดจากสภาพสังคม สภาพเศรษฐกิจที่เป็นพลวัต การบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนา และขึ้นกับสงฆ์ส่วนกลางที่มีอำนาจรัฐรองรับ และ ความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย จนทำให้การบวชแบบเดิมที่เป็นวัฒนธรรมลาว และอิงตามรูปแบบ พระธรรมวินัยได้สลายไปในที่สุด

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา เรื่องพลวัตการบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เพื่อศึกษาการบวชในพระพุทธศาสนาที่เคยเป็นจารีตท้องถิ่นไทยอีสาน และพลวัตการบวชภายใต้การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันของบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ได้ดังนี้

5.1 สรุปผล

การบวชในพระพุทธศาสนาที่เคยเป็นจารีตท้องถิ่นไทยอีสาน เป็นการบวชตามพระธรรมวินัยในช่วงต้นพุทธกาล เมื่อมีกุลบุตรต้องการจะออกบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาบรรพชาอุปสมบทกับพระพุทธองค์ด้วยพระองค์เอง ทำให้กุลบุตรจากสถานที่ต่างๆ มีความศรัทธาประสงค์จะออกบวชเป็นพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกแต่ละท่านจึงพากุลบุตรเหล่านั้นเดินทางจากสถานที่ต่างๆ มาด้วยความลำบาก พระองค์จึงประทานอนุญาตให้พระสงฆ์สาวกทำหน้าที่บวชกุลบุตรได้การให้ไตรสรณคมน์คือ การถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ จากนั้นพระองค์จึงยอมรับอำนาจของสงฆ์เพื่อให้สงฆ์ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเอง และให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ แทนพระองค์ ในการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุจึงต้องมีการพระอุปัชฌาย์เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองดูแลรับผิดชอบพระภิกษุผู้เพิ่งบวชเข้ามาใหม่ และคอยอบรมสั่งสอนให้มีความประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมกับสมณะเชื้อสายกุลบุตรที่มาบวช และคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ที่สำคัญจะต้องมีพรรษา 10 ปี หรือมากกว่า 10 ปี และที่สำคัญจะต้องเป็นผู้มีศีลดีมีคุณธรรมดีด้วย

พระพุทธศาสนาไทยและการบวชแบบไทย ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ทุกรัชกาลได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงและคุ้มครองพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงถาวรสืบไป จนถึงรัชกาลที่ 5 ได้มีการประกาศการตราพระราชบัญญัติบริหารคณะสงฆ์ รัตนโกสินทร์ศก 121 เพื่อเป็นแนวทางให้การปกครองสงฆ์รัดกุมยิ่งขึ้น ให้พระสงฆ์ปกครองดูแลกันเอง ทำให้พระสงฆ์ขึ้นตรงต่ออำนาจส่วนกลางกลายเป็นระบบราชการ โดยใช้ระบบยศฐานันดรศักดิ์ทำให้รัฐเข้ามามีอำนาจในการควบคุมพระศาสนาได้มากขึ้น และยังเข้ามากำหนดคุณสมบัติผู้บวช และการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์มีหน้าที่เป็นประธานและรับผิดชอบในการให้บรรพชาอุปสมบท ซึ่งคณะสงฆ์ได้วางระเบียบหลักเกณฑ์การคัดเลือกและการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ที่มีกฎหมายตราว่าด้วยเรื่องพระอุปัชฌาย์โดยเฉพาะ

โดยมีกฎหมายตราสามคม ฉบับที่ 7 เช่น การแต่งตั้ง บทบาทหน้าที่ เขตการปฏิบัติหน้าที่ และแนวทาง ประพฤติปฏิบัติของพระอุปัชฌาย์ รวม 7 หมวด 41 ข้อ จากนั้นมหาเถรสมาคมจึงได้ตรากฎหมายตราสามคม ฉบับที่ 17 พ.ศ. 2536 จนถึงปัจจุบัน เป็นการวางระเบียบและแนวปฏิบัติของพระอุปัชฌาย์ รวมทั้งบทลงโทษพระอุปัชฌาย์ผู้กระทำความผิด

ในฉบับนี้ยังแสดงคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ จะต้องมียศตำแหน่งในทางปกครองชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไป เว้นแต่พระอารามหลวง มีพรรษา 10 ขึ้นไป เป็นเปรียญ 3 ประโยคขึ้นไป หรือนักธรรมเอก โดยพระอุปัชฌาย์มี 2 ประเภท คือสามัญและวิสามัญ และกำหนดหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ไว้อย่างชัดเจน และสามารถบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรได้ภายในเขตที่ระบุไว้ในตราตั้งหรือเขตอำนาจที่ตนปกครองอยู่ในปัจจุบัน หากพระสงฆ์รูปใดไม่ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ ยังอาจให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรต้องระหว่างโทษตามมาตรา 42 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535 ส่วนหน้าที่การปฏิบัติงานของพระอุปัชฌาย์ในปัจจุบันต้องทำตามระเบียบมหาเถรสมาคม พ.ศ. 2537 ซึ่งมีข้อกำหนดเกี่ยวกับการฝึกซ้อมฝึกอบรมสอบความพระอุปัชฌาย์ การออกหนังสือสุทธิให้แก่สัทธิวิหาริกและการส่งบัญชีสัทธิวิหาริก เมื่อรัฐไทยได้กำหนดให้พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ตามระเบียบมหาเถรสมาคมแล้ว ยังได้กำหนดการบวชแบบภาคของไทย โดยมีรูปแบบแสดงตำแหน่งการนั่งของภิกษุในพิธีอุปสมบทแบบญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา ซึ่งแตกต่างจากการบวชแบบจารีตอีสานในอดีต ตรงที่พระอุปัชฌาย์จะต้องเป็นที่ชุมชนให้ความเคารพเป็นพระปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีการฮอตสงฆ์ให้เป็นพระที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ สามารถบวชกุลบุตรในพื้นที่ในชุมชนได้

ตั้งแต่อดีตคณะสงฆ์ไทยในท้องถิ่นแต่ละพื้นที่มีแบบแผนที่แตกต่างกัน ทั้งส่วนกลางและในหัวเมืองปักษ์ใต้ ฝ่ายเหนือ ล้านนา และล้านช้าง ต่างก็เป็นเอกเทศในแบบแผนทางศาสนาของตนเอง ส่วนพื้นที่อีสานผู้คนมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น ทั้งนิยมในการทำบุญเกื้อกูลพระภิกษุสงฆ์ จึงนับว่าเป็นพื้นที่ที่มีความตั้งมั่นในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นอิทธิพลของล้านช้างได้สืบทอดมายังอีสานก็คือฮีต 12 คอง 14 ส่วนพระสงฆ์อีสานในอดีตล้วนแต่รับจารีตมาจากล้านช้างทั้งสิ้น ครั้นถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คณะธรรมยุติกามีอิทธิพลต่อการพระพุทธศาสนาในรัชสมัยนี้เป็นอย่างมาก จนกลายเป็นความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างผู้นำคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายกับชนชั้นปกครองของรัฐไทย เห็นได้จากการยอมรับสถานะของคณะธรรมยุติกนิกายที่มีอยู่เหนือกว่าคณะสงฆ์มหานิกายในขณะนั้น และเป็นการสนับสนุนอย่างเป็นทางการจากราชสำนักกรุงเทพฯ ที่เป็นศูนย์กลางอำนาจของรัฐไทย

ครั้นเมื่อมีการจัดการปกครองประเทศเป็นรัฐชาติอย่างสมัยใหม่ และให้มีการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินที่จำเป็นจะต้องดึงอำนาจจากท้องถิ่นเข้ามาอยู่ที่ส่วนกลาง จึงทำให้เกิดการประกาศจัดการศึกษาเล่าเรียนในหัวเมือง พ.ศ. 2441 ซึ่งได้จัดแบ่งคณะสงฆ์จากส่วนกลางให้ออกไปกำกับดูแลและสนับสนุนคณะสงฆ์ในท้องถิ่นให้ดำเนินการจัดการศึกษาขึ้นในชุมชนต่างๆ

จนเกิดโรงเรียนสำหรับราษฎรกระจายขึ้นในพระราชอาณาเขตอย่างทั่วถึง แต่ในขณะเดียวกัน คณะสงฆ์ผู้อำนวยการจัดการศึกษาที่ได้ออกไปตรวจการในมณฑลเทศาภิบาลต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่ ตรวจตราการพระศาสนาและการคณะสงฆ์ในท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อรายงานความผิดแผกในแบบแผน ทางพระศาสนาและความเสื่อมทรามย่อหย่อนของคณะสงฆ์ให้เป็นที่รับรู้ของส่วนกลางเข้ามา ทำให้เกิดความรับรู้ความเป็นไปของกิจการพระศาสนาภายในพระราชอาณาเขตที่แท้จริง จึงเป็นเหตุ ให้ชนชั้นปกครองเริ่มตระหนักถึงแนวทางในการพระศาสนาแห่งรัฐไทยขึ้น เพื่อสร้างความเป็น เอกภาพในคณะสงฆ์ในส่วนกลางและท้องถิ่น

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พ.ศ. 2445 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้บังคับใช้ใน 14 มณฑล คือ มณฑลกรุงเทพฯ มณฑลกรุงเก่า มณฑลพิษณุโลก มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลนครราชสีมา มณฑลราชบุรี มณฑลปราจีน มณฑลนครสวรรค์ มณฑลชุมพร มณฑลภูเก็ต มณฑลจันทบุรี มณฑลอิสาน และมณฑลบูรพา กำหนดให้ยกสมเด็จพระราชาคณะ เจ้าคณะใหญ่ทั้ง 4 คณะ คือ คณะเหนือ คณะกลาง คณะใต้ และ คณะธรรมยุติกนิกาย พร้อมด้วยเจ้าคณะรองทั้ง 4 ตำแหน่ง รวมเป็นคณะสงฆ์ 8 รูป ตั้งขึ้นเป็น มหาเถรสมาคมตั้งแต่ 5 พระองค์ขึ้นไป ทำให้คณะสงฆ์มหานิกายมีสถานภาพเป็นผู้อยู่ใต้การบังคับบัญชาของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย เมื่ออำนาจและอิทธิพลของคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายเข้ามา ควบคุม เรื่องการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์และข้อกำหนดของผู้เข้าอุปสมบท พระภิกษุผู้จะเป็นอุปัชฌาย์ จะต้องได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าคณะเมืองและมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองเป็นผู้รับรอง เรื่องข้อกำหนด เกี่ยวกับการเป็นพระอุปัชฌาย์และการอุปสมบทให้กุลบุตรได้เป็นปัญหาอย่างกรณีของครูบาศรีวิชัย พระสงฆ์ในมณฑลพายัพ (ล้านนา) ซึ่งได้ถูกสอบสวนถึง 5 ครั้ง โดยข้อร้องเรียนเป็นประเด็นที่ได้ทำ การบรรพชาอุปสมบทพระสงฆ์สามเณร โดยไม่ได้รับอนุญาตจากฝ่ายปกครอง และยังไม่ได้รับตราตั้ง ให้เป็นพระอุปัชฌาย์ตามข้อกำหนดของรัฐไทย จึงทำให้ถูกควบคุมตัวมายังกรุงเทพฯ และครูบาตา (พระธัญชัย) ก็เป็นพระที่ถูกอธิกรณ์กล่าวหาว่ากระทำความผิดว่ากระด้างกระเดื่อง ไม่ยอมขึ้นกับระเบียบ ปกครองคณะสงฆ์โดยรัฐไทย และยังมีคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งไม่พอใจการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ที่รัฐไทยนำมาใช้ แต่ไม่ก็แสดงปฏิกริยาคัดค้าน แต่ขณะเดียวกันก็ยังปฏิบัติตามธรรมเนียมแบบท้องถิ่น ที่ไม่ขัดแย้งกับการปกครองคณะสงฆ์จากส่วนกลาง

ปัจจุบันพลวัตการบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนาและอิสาน ได้ปรับเปลี่ยนไปจากอดีตตาม การบวชตกอยู่ภายใต้การบริโภครวมกันทั้งจากวัด ภูเงินตรา เกียรติยศ ชื่อเสียง ได้ขยายไปสู่ สังคมระดับชุมชน ความเชื่อภายใต้ความคิดใหม่ที่ทันสมัยนิยม ไม่ว่าจะเป็นการจัดงานใหญ่โต มีมหรสพ ที่เป็นผู้มีฐานะดีมีอันจะกินเป็นที่ชื่นชมของเพื่อนบ้าน เมื่อมีการบวชในชุมชนเป็นสิ่งที่ กลืนกลาย ผสมผสาน ที่เป็นวัฒนธรรมการเอาอย่างการบวชแบบภาคกลางที่รัฐไทยได้ละทิ้งการบวช ตามวัฒนธรรมในอิสาน ส่งผลให้ชุมชนบ้านลาดพัฒนาได้รับเอาวัฒนธรรมการบวชแบบภาคกลาง

ของไทยเข้ามาจนกลายเป็นส่วนหนึ่งในชุมชน จารีตและความเป็นอยู่ดั้งเดิมเปลี่ยนไป จึงเป็นผลทำให้ การจัดงานบวชมีความแตกต่างกัน มีรูปแบบและขั้นตอนต่างกันไปตามฐานะ หน้าที่การงานทางสังคม การเปลี่ยนแปลงพิธีการบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนา เช่น พิธีทำขวัญนาตามประเพณีไทยภาคกลาง การจัดเลี้ยงแบบโต๊ะจีน ขบวนรถแห่ดนตรีสดวิ่งตามขบวนแห่ การประดับตัวนาด้วยสร้อยทอง แหวนทอง ขบวนแห่ภาคได้นั่งรถยนต์ไปพระอุโบสถวัดท่างาม และการเวียนรอบพระอุโบสถ 3 รอบ จากความเปลี่ยนแปลงทำให้พบประเพณีการบวชที่เกิดจากสภาพการเมือง สภาพสังคม สภาพ เศรษฐกิจที่เป็นพลวัตการบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนา และขึ้นกับสังคมส่วนกลางที่มีอำนาจรัฐรองรับ และความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย จนทำให้การบวชแบบเดิมที่เป็นวัฒนธรรมลาว และอิงตามรูปแบบ พระธรรมวินัยได้สลายไปในที่สุด

5.2 อภิปรายผล

การบวชในพระพุทธศาสนาที่เคยเป็นจารีตท้องถิ่นไทยอีสาน ประเพณีการบวชตาม หลักการพระไตรปิฎก (พุทธกาล) พระไตรปิฎกนอกจากจะเป็นที่รวบรวมหลักธรรมคำสั่งสอนใน พระพุทธศาสนาสำหรับให้พุทธศาสนิกชนได้ศึกษาค้นคว้าและนำไปปฏิบัติแล้ว ยังให้บุคคลผู้สนใจ ได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ในด้านอื่นๆ ซึ่งพระไตรปิฎกได้รวบรวมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาไว้ 3 ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ในช่วงต้นพุทธกาลเรื่องการรับบุคคล เข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์ สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นศูนย์กลางการปกครองได้อย่างชัดเจน ซึ่งการอุปฌาย์ซึ่งมีพระพุทธเจ้าทรงอุปฌาย์ด้วยพระองค์เอง เรียกว่า พระสงฆ์สาวกเป็นผู้ปกครอง จากเดิมที่พระองค์ทรงเป็นศูนย์กลางอำนาจในการตัดสินใจทุกเรื่อง ซึ่งรวมถึงเรื่องการรับบุคคล เข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์ด้วย การกระจายอำนาจไปให้พระสงฆ์สาวกซึ่งจาริกออกไปเผยแผ่ พระสัทธรรม ให้มีอำนาจตัดสินใจบวชให้แก่กุลบุตร ผู้มีความศรัทธาจะออกบวชได้แทนพระองค์ เรียกว่า สงฆ์เป็นผู้ปกครอง ทำให้พระสงฆ์สาวกเหล่านี้เป็นอุปฌาย์ ซึ่งมีความชัดเจนมากขึ้น ในฐานะเป็นผู้ให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรผู้มีความศรัทธาในการออกบวช เมื่อบวชให้แล้วก็ต้องเป็นผู้มี หน้าที่ดูแลกุลบุตรผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ของสังคมสงฆ์ได้โดยตรง และยังเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระ ให้พระพุทธเจ้า เรียกว่าอุปฌาย์อาจารย์เป็นผู้ปกครอง

จากแนวคิดอัตลักษณ์ทางศาสนาพุทธ แม้จะสอดคล้องกันแต่พระพุทธเจ้าก็ทรงให้พระสงฆ์ สาวกเป็นผู้ปกครองแทนพระองค์ก่อนในช่วงที่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ออกไปมาก จากนั้นพระองค์ จึงให้สงฆ์เป็นผู้ปกครอง เนื่องจากพระพุทธองค์ไม่ได้เสด็จอยู่ในเวลานั้น และอาจเป็นความจำเป็น ซึ่งเล็งเห็นถึงอนาคตของพระพุทธศาสนา เมื่อพระองค์ทรงเสด็จดับขันธปรินิพานแล้ว จากนั้น

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและเรียกประชุมสงฆ์ เพื่อทรงสอบสวนเรื่องราวต่างๆ ถึงพระภิกษุใหม่ยังไม่มีผู้ใดคอยปกครองดูแลรับผิดชอบ แล้วจึงทรงประทานอนุญาตให้มีอุปัชฌาย์ อาจารย์เป็นผู้ปกครองขึ้นตามลำดับ ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกันครั้งเดียว ซึ่งอัตลักษณ์ทางศาสนาพุทธ มีหลักธรรมที่สำคัญที่หล่อหลอมให้พุทธศาสนิกชนมีนิสัยโยบอ้อม เมตตา กรุณาต่อกัน

ประเด็นดังกล่าวได้สอดคล้องกับแนวคิดของปรีชา ช้างขวัญยืน (2536: 98) ได้กล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงเห็นความลำบากของพระสงฆ์สาวกผู้อยู่ในที่ห่างไกลทุรกันดาร ให้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ เรียกว่า สังฆกรรม การมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ถือได้ว่าเป็นการมอบภาระหน้าที่ให้ช่วยกันดูแล ปกครองตนเองและยังต้องช่วยกันกลั่นกรองบุคคลผู้จะเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุแล้วอยู่ร่วมกันในสังคมสงฆ์แทนพระพุทธเจ้า ยังสอดคล้องกับแนวคิดของวินัยปิฎก มหาวรรค (ไทย) (เล่มที่ 4 ข้อที่ 64-65 หน้า 57) ได้ระบุว่า พระพุทธเจ้าจะทรงประทานอนุญาตให้สงฆ์สามารถบรรพชาอุปสมบทให้แก่กุลบุตรผู้มีความศรัทธาอยากจะทำบวชได้แล้ว แต่ก็ยังไม่มีผู้ใดคอยทำหน้าที่ปกครองดูแลพระภิกษุใหม่ ซึ่งเพิ่งเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์อย่างชัดเจนโดยตรง เพราะฉะนั้น การที่พระภิกษุใหม่ยังไม่มีผู้ใดคอยปกครองดูแลรับผิดชอบ จึงทำให้เกิดปัญหาเรื่องการประพฤติปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมของพระภิกษุเหล่านั้น เช่น นุ่งห่มไม่เรียบร้อย มีมารยาทไม่สมควร เทียบวิณฑบาตด้วยอาการที่ไม่เหมาะสม และส่งเสียงดังในโรงฉัน ทำให้คนทั้งหลายพากันตำหนิตัดเยียนในพฤติกรรมเช่นนั้นของพระภิกษุเหล่านั้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้น พระองค์จึงทรงเรียกประชุมสงฆ์ เพื่อทรงสอบสวนเรื่องราวต่างๆ แล้ว จึงทรงประทานอนุญาตให้มีอุปัชฌาย์ขึ้น เพื่อคอยทำหน้าที่ปกครองดูแลรับผิดชอบพระภิกษุเหล่านั้นในฐานะที่เป็นสัทธิวิหาริกของตนเอง

สอดคล้องกับงานวิจัยของพระโสภณพัฒนบัณฑิต 2560: 39-48) ได้วิจัยเรื่อง พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว : ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่อาณาจักรล้านช้างในยุคของพระนางแก้วยอดฟ้า พระมเหสีผู้ทรงยศนับถือพุทธศาสนามาก่อน เมื่อเห็นประชาชนลาวนับถือผีสามเทวดาและฆ่าสัตว์บูชา จึงได้ทูลขอให้พระเจ้าฟ้าจัมไปอัญเชิญพระพุทธศาสนามาเผยแพร่ในอาณาจักรล้านช้าง พระพุทธศาสนาจึงได้เผยแผ่มาสู่ประเทศลาวเป็นครั้งแรก ต่อมาพระพุทธศาสนาในยุคของพระเจ้าเชษฐาธิราช นับว่ามีความเจริญสูงสุด พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรม ประเพณี ความคิด ความเชื่อของประชาชนลาว พิธีกรรมและวันสำคัญ เช่น ประเพณีทำบุญธาตุหลวง จึงเกิดความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาที่มีต่อประชาชนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ถือว่ามีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตตลอดทั้งปี เช่นเดียวกับชาวอีสานใน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดยมีการยึดเอาจารีตประเพณีที่เรียกว่าฮีตสิบสองคองสิบสี่ พระพุทธศาสนาเปรียบเสมือนธรรมนูญชีวิต ที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของประชาชนลาวที่เกื้อหนุนให้ประชาชนลาวมีความมั่นคงต่อการดำรงชีวิต หลังจากประเทศลาวได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทำให้คณะสงฆ์ลาวได้ปรับเปลี่ยนวิธีทำงานในการบริหารคณะสงฆ์ให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ คณะสงฆ์ลาวจึงได้ร่วมมือกับต่างประเทศเกี่ยวกับการส่งพระสงฆ์ออกไปศึกษา เมื่อจบการศึกษา พระสงฆ์เหล่านี้ก็กลับมาพัฒนาประเทศ จัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้นอีกหลายแห่งในประเทศลาว ส่งเสริมให้ประชาชนเยาวชนเข้าร่วมปฏิบัติธรรมกรรมฐาน ฝึกอบรมศีลธรรมให้แก่เยาวชน จัดโครงการบวชเณรภาคฤดูร้อน/ธรรมสังฆจรและจัดให้มีการแสดงธรรมในวันสำคัญต่างๆ ถือได้ว่า แนวโน้มพระพุทธศาสนาในประเทศลาวมีความเจริญขึ้นไปตามลำดับ

รูปแบบความเชื่อที่เป็นการผสมผสานระหว่างอัตลักษณ์ทางศาสนาท้องถิ่นวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม การนับถือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติที่เข้ามาใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่มาจากอินเดียของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับแนวคิดของ มาริลิน แอดัมสัน (Marilyn A, 2015: 38) ได้กล่าวไว้ว่า การผสมผสานระหว่างอัตลักษณ์ทางศาสนา มีอยู่ 2 ระดับ คือ 1) ระดับศีลธรรมที่เป็นคำสอนในเรื่องการครองเรือน หรือการดำเนินชีวิตของเราตามปกติ มีผลเป็นความปกติสุขที่ไม่เดือดร้อนทั้งส่วนตัวและส่วนรวม ซึ่งคำระดับศีลธรรมนี้ จะเป็นคำสอนสำเร็จรูปที่แม้ไม่ต้องใช้ปัญญาพิจารณาก็สามารถนำคำสอนได้ทันที โดยหลักคำสอนของศีลธรรมนั้นก็สรุปอยู่ที่ การไม่เบียดเบียนผู้อื่น การช่วยเหลือทาน การรักษาศีล การเสียสละ การให้อภัย การทำหน้าที่ การงานให้ถูกต้องด้วยความอดทน ขยัน ซื่อสัตย์ การละเว้นอบายมุข ละเว้นสิ่งเสพติด สิ่งฟุ่มเฟือย และสอนให้ประหยัดอดออมนั่นเอง 2) ระดับลึกซึ้งสูงสุด ที่เป็นคำสอนในเรื่องการดับทุกข์ ของชีวิต ซึ่งได้แก่ คำสอนในเรื่องอริยสัจ 4 ซึ่งคำสอนเรื่องการดับทุกข์นี้จัดเป็นคำสอนที่สำคัญของพระพุทธเจ้า ซึ่งคำสอนระดับสูงนี้จะเน้นเรื่องความเชื่อมาก โดยจะสอนให้ใช้ปัญญานำหน้าความเชื่อ และจะเอาไว้อสอนเฉพาะผู้ที่มีปัญญาเท่านั้น ถ้าสอนคนมีปัญญาน้อยเขาก็จะรับไม่ได้ เพราะสติปัญญาไม่เพียงพอเหมือนสอนเรื่องยากๆ ให้กับเด็ก ซึ่งจุดแรกในการสร้างปัญญาของคำสอนเรื่องความเชื่อ โดยพระพุทธเจ้าได้วางหลักในการสร้างความเชื่อไว้ว่า อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่าได้ยิน ได้ฟังมา อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่าเป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณ อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่ากำลังล้าลือกันอยู่อย่างกระฉ่อน อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่ามีบันทึกไว้ในตำรา อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่าคาดเดาตามสามัญสำนึก อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่าคาดคะเนตามเหตุที่แวดล้อม อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะ

เหตุว่าการตรึงตรองตามหลักเหตุผล อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่ากันได้กับความเห็นที่เราเคยมีมาก่อนแล้ว อย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่าผู้พูดนั้นดูภายนอกมีความน่าเชื่อถือ และอย่าเชื่อว่าเป็นความจริงเพียงเพราะเหตุว่าผู้พูดนี้คือครูอาจารย์ที่เรานับถือ

ประเด็นนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาธงชัย ฐิตโสภโณ (2560: 56-61) ได้วิจัยเรื่องศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพุทธศาสนาในท้องถิ่นอีสาน ผลการวิจัยพบว่า อิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา เข้ามาเผยแผ่ในท้องถิ่นอีสาน ชาวอีสานมีความเชื่อถือศรัทธาในศาสนาพุทธค่อนข้างมาก ขณะเดียวกันชาวอีสานก็มีความเชื่อถือในเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น พระอินทร์ พระพรหมณ์ และพระยม ว่าสามารถบันดาลให้มีความสุขและประสบความสำเร็จได้ การปฏิบัติพิธีกรรมในชีวิตประจำวันมาจากคติพราหมณ์ คือประกอบด้วยความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องผี สาง เทวดา อำนาจเหนือธรรมชาติทางไสยศาสตร์ มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ และปรัชญาทางพระพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน

เมื่อรัฐไทยได้ขยายอิทธิพลเข้าไปยังหัวเมืองอีสาน จึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพระพุทธศาสนา ทำให้คณะสงฆ์หัวเมืองอีสานตกอยู่ใต้การปกครองคณะสงฆ์ไทย ได้วางระเบียบหลักเกณฑ์การคัดเลือกและการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ ว่าด้วยเรื่องพระอุปัชฌาย์โดยเฉพาะ โดยยึดพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เป็นแม่บทหลักได้ยกเลิกกฎหมายคณะสงฆ์ฉบับเดิมให้อำนาจแก่สมเด็จพระสังฆราช ใน พ.ศ. 2506 จึงมีกฎหมายเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้ง/ถอดถอนพระอุปัชฌาย์ ฉบับที่ 17 พ.ศ. 2536 เป็นการวางระเบียบและแนวปฏิบัติของพระอุปัชฌาย์ รวมทั้งบทลงโทษพระอุปัชฌาย์ผู้กระทำผิด ซึ่งคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ ต้องมีตำแหน่งในทางปกครองชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไป เว้นแต่พระอารามหลวง มีพรรษาพ้น 10 ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบหรืออาพาธเป็นโรคติดต่อ เช่น โรคเรื้อน หรือวัณโรค ในระยะอันตราย มีประวัติความประพฤติดงาม เป็นที่นับถือของประชาชน ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นเปรียญ 3 ประโยคขึ้นไป หรือนักธรรมเอก เว้นแต่ในบางถิ่นซึ่งเจ้าคณะพิจารณาเห็นสมควรผ่อนผัน และมีความสามารถฝึกสอนผู้อยู่ในปกครองให้เป็นภิกษุสามเณรที่ดีตามพระธรรมวินัย และระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์

นอกจากนั้น การบวชแบบภาคกลางของไทยเข้ามาครอบงำการบวชในอีสาน คุณลักษณะของผู้ที่จะบวชเป็นพระภิกษุ ตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 17 (พ.ศ. 2536) ได้กำหนดคุณลักษณะของกุลบุตรที่สามารถรับให้บรรพชาอุปสมบทได้ พระอุปัชฌาย์ต้องพบและสอบสวนกุลบุตรให้ได้คุณลักษณะก่อนจึงรับให้บรรพชาอุปสมบทได้ สอดคล้องกับแนวคิดของพระเทพเวที (ประยูรชัชปยุตโต), 2531: 130) ได้กล่าวว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้เพิ่มคุณสมบัติ

ของพระอุปัชฌาย์ใหม่ จากเดิม 10 พรรษา มาเป็น 20 พรรษา ตลอดทั้งการจัดกระบวนการคัดพระสงฆ์ผู้มาเป็นพระอุปัชฌาย์อย่างเป็นระเบียบ

ประเด็นดังกล่าวได้สอดคล้องกับงานวิจัยของพระทอง ธมมิโก (2553: 41-43) ได้วิจัยเรื่องศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการบวชในสังคมไทยปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่จะมาขอบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุจะต้องเป็นผู้ชายเท่านั้น จะต้องอายุครบ 20 ปี โดยในพระธรรมวินัยอนุญาตให้บวชอายุรวมตั้งแต่ปฏิสนธิมาจนถึงวันที่อุปสมบท ให้นับตั้งแต่วันคลอดจนถึงวันที่อุปสมบทให้ได้ 19 ปีกับอีก 3 เดือนเต็มเป็นอย่างน้อย แล้วนับเอาวันที่อยู่ในครรภ์เพิ่มเข้าอีก 9 เดือน จะเป็นอายุเต็ม 20 ปีพอดี ซึ่งการบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ตามแบบวิธีการที่คณะสงฆ์ไทยปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันคือ การบวชแบบญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา หรือญัตติจตุตถกัมมวาจา คือ ต้องได้รับการยอมรับจากพระภิกษุที่เข้าร่วมสังฆกรรมนั้น เพราะแต่ละชั้นตอนนั้นมีความซับซ้อน และมีทั้งข้อห้ามและขออนุญาต การที่คนที่มีความประสงค์จะเข้ามาสู่ความเป็นพระภิกษุไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากพระภิกษุนั้นเป็นที่เคารพสักการะ เป็นผู้นำของประชาชนที่ศรัทธา หากว่าได้บุคคลไม่ดีมีความปรารถนาในลาภสักการะ หรือเป็นแต่เพียงอาศัยพระพุทธศาสนาหาผลประโยชน์ใส่ตัวเองแล้ว ผลเสียที่จะตามมาที่ย่อมจะมากตามไปด้วย

สำหรับอัตลักษณ์ทางศาสนาพุทธ ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงการบวชในอีสานเป็นการบวชที่พระพุทธเจ้าทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ในสังฆกรรม เรียกพิธีบวชนี้ว่า ญัตติจตุตถกรรมวาจา ผู้บวชจะต้องมีคุณสมบัติเป็นมนุษย์เพศชาย อายุไม่ต่ำกว่า 20 ปี การประชุมสงฆ์เพื่อให้การอุปสมบทแก่บุคคลที่จะขอบวชเป็นพระภิกษุจะต้องประชุมสงฆ์ให้ครบจำนวนตามที่กำหนดไว้ในพระธรรมวินัย เป็นสังฆกรรมที่สงฆ์จะต้องทำในการให้อุปสมบท จำนวนสงฆ์ 5 รูปขึ้นไป เป็นพระภิกษุได้อันชอบด้วยพระธรรมวินัย ข้อค้นพบของการวิจัยของแนวคิดอัตลักษณ์ทางศาสนาพุทธ มีความสอดคล้องกันคือ พระอุปัชฌาย์ต้องอิงกับลักษณะทางพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกคือ ผู้ที่มีพรรษาสิบ หรือมากกว่าสิบขึ้นไป มีผู้นับถือศรัทธา มีคุณสมบัติที่จะเป็นสัทวิहारิก มีความพร้อมด้วยวัตรปฏิบัติต่างๆ มีศีลดี มีคุณธรรมดี เคารพเชื่อฟังพระเถระผู้มีอายุพรรษามาก มีความรู้มาก ให้เป็นผู้นำ ในหมู่สงฆ์เป็นอุปัชฌาย์สืบต่อกันมา ขณะที่คณะสงฆ์ไทยได้กำหนดพระอุปัชฌาย์ จะต้องได้รับการแต่งตั้ง ถอดถอนจากกฐมเถรสมาคม และยังเพิ่มพรรษาพระอุปัชฌาย์จากเดิม 10 พรรษามาเป็น 20 พรรษา จึงจะสามารถให้การบรรพชาอุปสมบทได้ สอดคล้องกับแนวคิดของวินัยปิฎก มหาวรรค (ไทย) (เล่มที่ 4 ข้อที่ 77 หน้าที่ 77) ระบุว่า พระสงฆ์ต้องมีคุณสมบัติเป็นพระอุปัชฌาย์ จะต้อง มีพรรษาสิบ หรือมากกว่าสิบ และที่สำคัญจะต้องเป็นผู้มีศีลดี มีคุณธรรมดีคือ เป็นผู้เคารพในพระวินัยบัญญัติในสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ มีทิวฐิติคือ มีความเห็นถูก มีสัมมาทิวฐิติ และเป็นพหูสูตคือ เป็นผู้ได้สดับรับฟังพระธรรมของพระพุทธเจ้า และมีความเข้าใจในพระธรรมด้วย

ในปัจจุบันประเพณีการบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนาเป็นพลวัตมากขึ้น ได้ปรับเปลี่ยนไปจากอดีตมาก การบวชตกอยู่ภายใต้การบริโภครวมทันสมัย ทั้งจากวัตถุ เงินตรา เกียรติยศ ชื่อเสียง ได้ขยายไปสู่สังคมระดับชุมชน ความเชื่อภายใต้ความคิดใหม่ที่ทันสมัยนิยม ไม่ว่าจะเป็นการจัดงานใหญ่โต มีมหรสพ ที่เป็นผู้มีฐานะดีมีอันจะกินเป็นที่ชื่นชมของเพื่อนบ้าน เมื่อมีการบวชในชุมชนเป็นสิ่งที่กลืนกลาย ผสมผสาน ที่เป็นวัฒนธรรมการเอาอย่างการบวชแบบภาคกลางที่รัฐไทยได้ละทิ้งการบวชตามวัฒนธรรมในอีสาน ส่งผลให้ชุมชนบ้านลาดพัฒนาได้รับเอาวัฒนธรรมการบวชแบบภาคกลางของไทยเข้ามาจนกลายเป็นส่วนหนึ่งในชุมชน จารีตและความเป็นอยู่ดั้งเดิมเปลี่ยนไป จึงเป็นผลทำให้การจัดงานบวชมีความแตกต่างกัน มีรูปแบบและขั้นตอนต่างกันไปตามฐานะ หน้าที่การงานทางสังคม การเปลี่ยนแปลงพิธีการบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนา ได้จัดพิธีทำขวัญนาคตามประเพณีไทยภาคกลาง การจัดเลี้ยงแบบโต๊ะจีน ขบวนรถแห่ดนตรีสดวิ่งตามขบวนแห่ การประดับตัวนาคด้วยสร้อยทองแหวนทอง ขบวนแห่ภาคได้นั่งรถยนต์ไปพระอุโบสถวัดท่างาม และการเวียนรอบพระอุโบสถ 3 รอบ ซึ่งแนวคิดพลวัตวัฒนธรรมนี้ได้สอดคล้องกับเดิม วิภาคย์พจนกิจ (2557: 162) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นรูปแบบการเปลี่ยนแปลงในด้านลักษณะต่างๆ รวมไปถึงระบบความเชื่อ ประเพณี จารีตศาสนา และวัฒนธรรม รวมไปถึงวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยไปสู่ยุคการเปลี่ยนในต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมวัฒนธรรม และการเมือง การปกครอง จากอดีตถึงปัจจุบัน ยังสอดคล้องกับสุภางค์ จันทวานิช (2557: 140) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงนั้นดำเนินไปในอัตราอย่างรวดเร็วและสลับซับซ้อน ในส่วนสังคมชนบทมีการเปลี่ยนแปลงที่ช้ากว่าสังคมเมือง แต่ก็มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของบุคคลหลายอย่างกล่าวคือ ชุมชนที่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนั้นได้ อาจจะต้องดำรงชีวิตเต็มไปด้วยความทุกข์ ความทรมาน และบางทีก็ปรับตัวผิด ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่คนอื่นในสังคมจนกลายเป็นการสร้างปัญหาสังคมขึ้นมา

ประเด็นนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของสุนทรียา สุนทรวิภาต (2529: ค) ได้วิจัยเรื่องการศึกษาความสำคัญของการบวชในพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทยในปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีในกรุงเทพมหานครและจังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า เหตุจูงใจในการบวชนั้นคือ เพื่อทดแทนพระคุณบิดา มารดา และผู้มีพระคุณ เหตุผลที่สำคัญรองลงมาคือ เพื่อจะได้มีโอกาสศึกษาหลักธรรมต่างๆ อย่างลึกซึ้งและจริงจัง ส่วนเหตุผลที่สำคัญเป็นอันดับสุดท้ายคือ เพื่อมุ่งหวังการพ้นทุกข์และกำจัดกิเลสทั้งปวง แสดงให้เห็นว่าที่เข้ามาบวชส่วนมากต้องการทดแทนบุญของมารดาบิดา ซึ่งเป็นผลมาจากอิทธิพลของหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เพราะปรัชญาการดำรงชีวิตใน

ทางพระพุทธศาสนาจะเน้นในเรื่องของความเป็นผู้กตัญญูต่อบุคคล หรือสิ่งที่มีอุปการคุณต่อตนเอง โดยการตอบแทนในลักษณะของการแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคมด้วย

จากความเปลี่ยนแปลงทำให้พบประเพณีการบวชที่เกิดจากสภาพสังคม สภาพเศรษฐกิจที่เป็นพลวัตการบวชในชุมชนบ้านลาดพัฒนา และขึ้นกับสังคมส่วนกลางที่มีอำนาจรัฐรองรับ และความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย จนทำให้การบวชแบบเดิมที่เป็นวัฒนธรรมลาวและอิงตามรูปแบบพระธรรมวินัยได้สลายไป เกิดจากพลวัตวัฒนธรรมที่เลียนแบบกับวัฒนธรรมภาคกลาง ทุนนิยม การศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดของนิคม มูลิกะคามะ (2545: 4) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอยเป็นไปอย่างถาวรหรือชั่วคราว หากเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลก่อให้เกิดความก้าวหน้า ผู้คนให้การยอมรับ แต่หากการเปลี่ยนแปลงไปในทางลบเป็นผลให้สังคมหยุดชะงักหรือลดความก้าวหน้าลง ยังสอดคล้องกับแนวคิดของยศ สันตสมบัติ (2559: 340) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจนคนส่วนใหญ่ในสังคมปรับตัวเองไม่ทัน จนเกิดปัญหาทางวัฒนธรรมที่ต้องการแก้ไขกันตลอดมา เพราะสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในชนบทที่มีการทำนาและการเพาะปลูกเป็นอาชีพหลัก จึงไม่มีการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี ในปัจจุบันสังคมเปลี่ยนมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่มุ่งหวังผลิตสิ่งต่างๆ เพื่อส่งออกไปขายนอกประเทศ โดยอาศัยเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าทันสมัยเข้ามา ช่วยทำให้เกิดย่านอุตสาหกรรมและย่านพาณิชยกรรมขึ้นตามเมืองต่างๆ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคมากมายล้วนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลง

ประเด็นดังกล่าวได้สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูปลัดชินกร แก้วนิล (จริยเมธี) (2557: 52) ได้วิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงความหมายและคุณค่าของปอยสังฆอลงในสังคมไทยใหญ่ในปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า คุณค่าของจารีตประเพณีปอยสังฆอลง ซึ่งเป็นประเพณีการบวชสามเณรภาคฤดูร้อนของชาวไทใหญ่ในปัจจุบัน ปัจจัยที่ทำให้ความหมายและคุณค่าของประเพณีปอยสังฆอลงเปลี่ยนแปลงไปมากที่สุดคือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความหลากหลายของผู้มาร่วมงานที่ไม่เป็นชาวไทยใหญ่ และปัจจัยภายนอกคือ การหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก กระแสทุนนิยม รวมทั้งอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากร ก็มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความหมาย และคุณค่าของปอยสังฆอลง ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระสุชี ชาติธรรมโม (ศรีมาตย์) (2553: 64) ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของประเพณีการบวช: ศึกษากรณีตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของการบวช ได้แก่ ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย ระบบครอบครัวและเครือญาติ ระบบการศึกษา ระบบสาธารณสุข ระบบความเชื่อและประเพณี และระบบการนันทนาการปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ

วัฒนธรรม คือ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ด้านสาธารณูปโภค ด้านการแพร่หลายทางวัฒนธรรมใหม่เข้ามา ด้านการสื่อสารมวลชนที่เผยแพร่ข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว ปัจจัยภายใน ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ด้านความเชื่อต่อประเพณีการบวชได้สืบทอดกันมาในปัจจุบัน โดยเชื่อว่าประเพณีการบวชที่คนโบราณได้รักษาไว้ มีประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งในปัจจุบันได้มีการยอมรับแล้วว่า ทักษะคติเป็นการแสดงออกถึงความชอบไม่ชอบ ทางบวกหรือทางลบต่อบุคคลต่อวัตถุและต่อเรื่องราวต่างๆ โดยทักษะคติทำหน้าที่ผลักดันให้เลือกในสิ่งที่ตนต้องการ ไม่เลือกในสิ่งที่ตนเห็นว่าจะทำให้เกิดความเสื่อมเสียหรือไม่เกิดประโยชน์แก่ชุมชน

ข้อค้นพบของการวิจัยของแนวคิดพลวัตวัฒนธรรมในชุมชนบ้านลาดพัฒนา ค่านิยมการบวชลูกชายจะเป็นการบวชเพื่อทดแทนคุณพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย บวชเมื่อมีเวลาเอื้ออำนวยให้บวช แม้จะยังคงไม่หมดไปจากทักษะของคนไทยและชาวอีสาน แต่ระยะเวลาของการบวชที่จะต้องบวชให้ครบในพรรษา หรือประมาณ 3 เดือนตามจารีตพระไตรปิฎกนั้น บ้านลาดพัฒนาก็ถูกปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของเศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม เหตุนี้ ลูกชายที่จบการศึกษาและมีหน้าที่การงานที่มั่นคงแล้ว แม้จะยังบวชเพื่อทดแทนบุญคุณพ่อแม่ตามค่านิยม แต่ก็อาจจะล่นระยะเวลาลงมาเหลือแค่ 3-7 วัน หรือ 15 วัน ตามความจำเป็นของงานและหน้าที่ สิ่งนี้นับเป็นพลวัตที่เกิดขึ้นตามเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงไม่เว้นแม้กระทั่งชุมชนในท้องถิ่นอย่างบ้านลาดพัฒนา

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

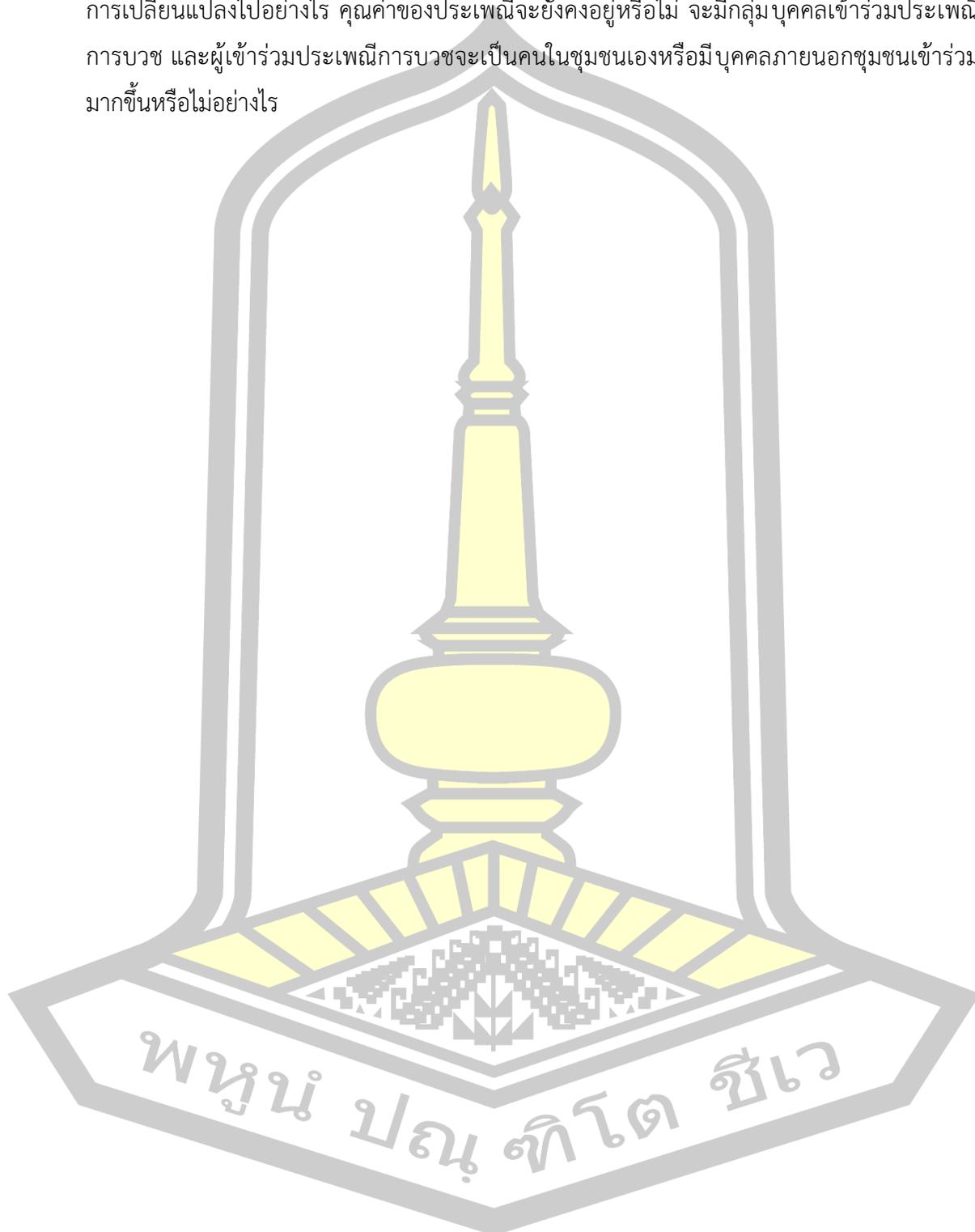
5.3.1.1 จากสภาพปัจจุบันและปัญหาที่ยังมองเห็นความสำคัญของการศึกษาพระไตรปิฎก พระธรรมวินัย ในพระพุทธศาสนามากขึ้น เพราะผู้คนในสังคมไทยในอนาคตจะขาดความรู้ในการจัดงานบวชที่อิงกับพระไตรปิฎกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งจะต้องรีบเร่งแก้ไขทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ เพื่อให้การบวชในสังคมไทยได้มีการเทียบเคียงกันถึงวัฒนธรรมในอดีตมีความสำคัญมากกว่าการบวชของรัฐไทย ทั้งนี้ เป็นการสืบต่อการบวชในพระพุทธศาสนาที่มีพระอุปัชฌาย์ที่ชาวบ้านในพื้นที่เคารพ นับถือ มีพรรษา 10 และเป็นพระที่ผ่านการฮตสรงตามประเพณีล้านช้างและอีสาน

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

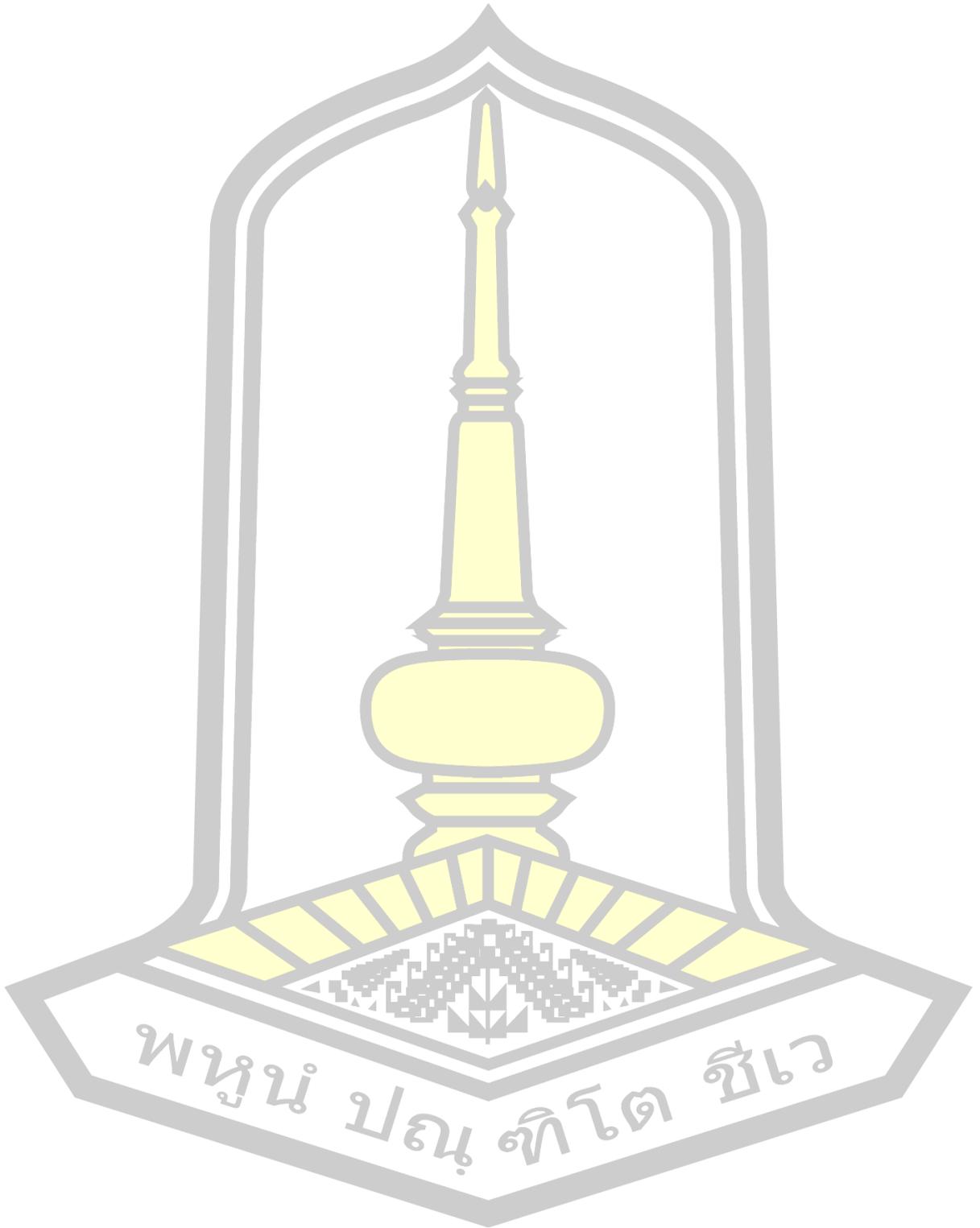
5.3.2.1 ศึกษาเชิงบทบาทของพระอุปัชฌาย์ที่อิงกับพระไตรปิฎก กับพระอุปัชฌาย์ที่อิงกับรัฐไทยในสมัยปัจจุบัน

5.3.2.2 ศึกษาเปรียบเทียบพระอุปัชฌาย์ในพระพุทธศาสนากับศาสนาอื่น ถึงบทบาทหน้าที่ในการเป็นพระอุปัชฌาย์ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

5.3.2.3 ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตว่าประเพณีการบวชมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร คุณค่าของประเพณีจะยังคงอยู่หรือไม่ จะมีกลุ่มบุคคลเข้าร่วมประเพณีการบวช และผู้เข้าร่วมประเพณีการบวชจะเป็นคนในชุมชนเองหรือมีบุคคลภายนอกชุมชนเข้าร่วมมากขึ้นหรือไม่อย่างไร

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

เอกสารปฐมภูมิ

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 1*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 3*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 4*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 10*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 11*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาเถรสมาคม. (2560). *การจัดทำธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ พุทธศักราช 2560*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาเถรสมาคม.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2552). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

เอกสารทุติยภูมิ

- กนก แสนประเสริฐ. (2549). *ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- กรมการศาสนา. (2542). *คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรมการศาสนา.
- กรมการศาสนา. (2529). “กิจกรรมของวัดซึ่งจะเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชน” ในเอกสารทางวิชาการอันดับที่ 1/2529. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรมการศาสนา.
- กรมการศาสนา. (2542). *หนังสือคู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรมการศาสนา.
- กรมศิลปากร. (2475). *หอบจดหมายเหตุนายกรัฐมนตรี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ องค์ความรู้ เรื่องการแห่นาค*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กลุ่มเผยแพร่และประชาสัมพันธ์.
- กรีช ภูยิณฺฑามา. (2560). พิณิจ “กฎพระสงฆ์”. *นิตยสารศิลปวัฒนธรรม*, 38(9), 82-105.
- กิ่งแก้ว อรรถากร. (2514). *วรรณกรรมจากบ้านใน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คุรุสภา.

กิติรัตน สีสบัณฑิต. (2539). “พระสงฆ์อีสานเข้ากรุงเทพฯ สมัยแรกๆ.” *นิตยสารศิลปวัฒนธรรม*, 18(9), 1-172.

เกียรติศักดิ์ บังเพลิง. (2561). พระครูโพนสะเม็ก : ตัวตนทางประวัติศาสตร์และบทบาททางพุทธศาสนากับสังคมการเมือง. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 9(2), 131-142.

ขวัญชีวัน บัวแดง. (2545). *อัตลักษณ์ทางศาสนา: ความซับซ้อนของการแสดงตัวตนของคนกะเหรี่ยงทางภาคเหนือของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2548). *พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

คณะธรรมยุต. (2547). *การบรรพชาอุปสมบทของคณะสงฆ์ธรรมยุต*. นครปฐม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

คณินิต รุ่งเรือง. (2558). ศาสนาคริสต์กับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนโนนประเสริฐ ตำบลพะลาน จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*, 5(8), 1-10.

คณินิตย์ จันทบุตร. (2528). *การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ. 2477-2484*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

คุรุสภา. (2512). *วรรณคดีไทย ตอน 3 ประวัติวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: คุรุสภา.

จรัส พยัคฆราชศักดิ์. (2534). *อีสาน 1 ศาสนาและวรรณกรรมนิยมในท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์.

จักรพงษ์ เปี่ยมเมตตา. (2561). รูปแบบการอยู่ร่วมกันพุทธ คริสต์ อิสลาม ในพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. *วารสารการวิจัยการบริการการพัฒนา*, 8(1), 1905-2219.

จันทร์ ไพจิตร. (2509). *ประมวลพิธีมงคลของไทย*. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2529). *พงศาวดารแห่งประเทศไทย คือหลวงพระบาง, เวียงจันทร์, เมืองพวน และจำปาสัก*. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (มหาสารคาม).

จิรเดช อรชุน. (2547). *เจตคติต่อการบรรพชาอุปสมบทตามประเพณีไทยในพุทธศาสนาของนักเรียนมหาสารคาม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

จุฑาพรรษ์ ผดุงชีวิต. (2551). *วัฒนธรรมการสื่อสารและอัตลักษณ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ชาร์ลส์ เอฟ คายส์ (Charles F. Keyes). (2556). *อีสานนิยม: ท้องถิ่นนิยมในสยามประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: รัตนาโตสกุลการพิมพ์.
- ชิดชนก เจริญเชาว์. (2551). *การวิจัยเบื้องต้นทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- ชิดพล กาญจนกิจ (พันตำรวจตรี). (2541). *ความไว้วางใจและการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการเมืองท้องถิ่นไทย : ศึกษากรณีองค์การบริหารส่วนตำบล*. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เชิดชาย บุตดี. (2555). ฮตสร่งที่หุดหาย. *วารสารสำนักวิทยบริการ มหาลัยสงขลานครินทร์*, 33(7), 72-85.
- ฐิติศักดิ์ เวชกามา. (2553). *แนวคิด ทฤษฎี วัฒนธรรม*. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ตินาร์ บุญธรรม. (2555). *พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- ดุขฎี อังสุเมธางกูร. (2526). การศึกษาคณะสงฆ์ ปัญหาที่แก้ไม่ได้หรือปัญหาที่ไม่ได้แก้. *วารสารพุทธจักร*, 37(6), 18-24.
- เต็ม วิชาคย์พจนกิจ. (2530). *ประวัติศาสตร์อีสาน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เต็ม วิชาคย์พจนกิจ. (2546). *ประวัติศาสตร์อีสาน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เต็ม วิชาคย์พจนกิจ. (2557). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ทรงคุณ จันทจร. (2548). *การศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการจัดการศึกษาและศาสนาเพื่อความร่วมมือในการพัฒนารูปแบบและกระบวนการศึกษาและศาสนาระหว่างไทย-ลาว*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์.
- ธีระพงษ์ มีไธสง. (2557). *ฮตสร่ง ภูมิปัญญาพื้นบ้าน*. มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.
- นนท์ ธรรมสถิตย์. (2533). *พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ไทย*. กรุงเทพฯ: กิตติชัยสาส์น.
- นภนาท อนุพงศ์พัฒน์. (2546). *ผลกระทบของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ต่อการปกครองคณะสงฆ์ไทย*. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นฤดี น้อยศิริ. (2554). *คู่มือการบวช*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรมส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม.
- นฤมล จิตต์หาญ. (2546). *ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคข้างของชาวกูย : กรณีศึกษาหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

นันทนา ชุนกักดี. (2530). *วิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในสวัสดิการศึกษ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปกร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์.

นันทนา นำฝน. (2536). *องค์ประกอบบางประการที่สัมพันธ์กับเอกลักษณ์เชิงวิชาชีพ*

ของนักศึกษาพยาบาล. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา

การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

นาฏนภา ปัจจงค์โคโต. (2536). *บทบาทของคณะสงฆ์ในหัวเมืองอีสานในการสนับสนุนนโยบาย*

การปกครองของรัฐ ระหว่าง พ.ศ. 2435-2505. กรุงเทพฯ: ประสานมิตร.

นิคม มุสิกคามะ. (2545). *วัฒนธรรมบทบาทใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

กรมศิลปากร.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). *มองอนาคต บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางการสังคมไทย*. กรุงเทพฯ:

อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

บันเทิง พาพิจิตร. (2557). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

บุญเกิด พิมพ์วรรณ. (2544). *ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีที่อีสาน*. ขอนแก่น:

สำนักพิมพ์ขอนแก่นคัลเจอร์.

เบญจวรรณ นาราสิจจ์. (2551). *เอกสารประกอบการสอน วิชา ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอีสาน*.

ขอนแก่น: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ประเวศ วะสี. (2547). *การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง (จุลสาร)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.

ประเวศ วะสี. (2547). *พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สยาม.

ประสิทธิ์ ลิปรีชา. (2543). *อัตลักษณ์ทางเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งท่ามกลางความทันสมัย*

ในอัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

(องค์การมหาชน).

ประสิทธิ์ ลิปรีชา. (2547). *การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ในวาทกรรม*

อัตลักษณ์. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้น.

ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2536). *พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

ปรีชา พิณทอง. (2534). *ประเพณีโบราณไทยอีสาน*. กรุงเทพฯ: ศิริธรรมออฟเซ็ท.

เปรมวิทย์ ท่อแก้ว. (2534). *การก่อตั้งและขยายตัวของธรรมยุติกนิกายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*

(พ.ศ. 2394-2473). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระครูปลัดชินกร แก้วนิล (จริยเมธี). (2557). *การเปลี่ยนแปลงความหมายและคุณค่าของปอยส่าง*

ลองในสังคมไทยใหญ่ในปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- พระทอง ธมฺมโก. (2553). *ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการบวชในสังคมไทยปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพดิลก (ระแบบ จิตฺตญาณ). (2553). *ยุติธรรมอยู่ที่ไหนใครเห็นบ้าง*. นครปฐม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2531). *กรณีสันตติโคก*. กรุงเทพฯ: เปรียญธรรมสมาคม.
- พระธรรมเจดีย์ (กีมากรชินโน). (2518). *นวกานุศาสน์ พระธรรมเจดีย์ (กี)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศูนย์ไทยธิเบต.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2545). *จัดระเบียบสังคม ตามคตินิยมแห่งสังฆะ*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2531). *การศึกษาของคณะสงฆ์ปัญหาที่รื้อทางออก*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโนน). (2545). *คู่มือพระอุปัชฌาย์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คณะกรรมการดำเนินการฝึกซ้อมอบรมพระอุปัชฌาย์ส่วนกลาง.
- พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโนน). (2554). *คู่มือพระอุปัชฌาย์*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมเมธี.
- พระประภาส กตทีโป. (2564). *ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีการบวชลูกแก้วของกุลา อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุบลราชธานี*. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*, 6(1), 241-254.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 23. กรุงเทพฯ: ผลิตภัณ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2555). *รัฐศาสตร์และจริยธรรมนักรบเมืองแนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมมุนี. (2478). *ตำนานวัดสุปฏิหาราม*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- พระไพศาล วิสาโล. (2542). *พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กองทุนวัฒนธรรมเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม.
- พระมหาธงชัย จิตฺตโสภณ. (2560). *ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพุทธศาสนาในท้องถิ่นอีสาน*. *วารสารนวมุของแหงพุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 4(1), 56-61.
- พระมหาสุทัศน์วรทสสี (ไชยะภา). (2545). *การพัฒนารูปแบบการจัดการศาสนสมบัติของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระยามหาอำมาตยาธิบดี. (2484). *กำเนิดกรมแผนที่*. กรุงเทพฯ: บริษัท ส. พยุงพงศ์.
- พระยาเมธาธิบดี. (2456). *แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 1 พระพุทธศักราช 2456*. กรุงเทพฯ: เดลิเมล์.
- พระวินัยปิฎก. (2539). *ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระวิสุทธวิโสภณ. (2543). *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสมศักดิ์ ปิยะมโหม (อินทเสน). (2543). *อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมลาวในแขวง
จำปาศักดิ์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. (รายงานการวิจัย)*. กรุงเทพฯ:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- พระสุชี ชาติธรรมโม (ศรีมาตย์). (2553). “*ศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของประเพณีการบวช:
ศึกษากรณีตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญา
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.”
- พระโสภณพัฒนบัณฑิต. (2560). *พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว :
ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม. วารสารสถาบันวิจัยพหุวัฒนธรรม, 4(1),
11-22.*
- พระอธิการสายแพร กตปุญโญ. (2563). *รูปแบบประเพณีการบวชนาคข้างของชุมชนชาวภายใน
จังหวัดสุรินทร์. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 8(2), 574-584.*
- พัทธา สายหู. (2540). *พลวัตสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- พิพัฒน์ พสุธารชาติ. (2549). *รัฐกับศาสนา บทความว่าด้วยอาณาจักร ศาสนจักร และเสรีภาพ.
กรุงเทพฯ: สยาม.*
- พุทธทาสภิกขุ. (2544). *คำสอนผู้บวชพรชาเดียว*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- ไพฑูริย์ มีกุล. (2515). *การปฏิรูปการปกครองมณฑลอีสานสมัยที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ทรงเป็นข้าหลวงใหญ่*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- พิน ดอกบัว. (2554). *ศาสนาทั้งหลายนับถืออะไร*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- มีงสรรพ์ ขาวสะอาด. (2550). *การพัฒนาเชิงบูรณาการของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในอนุภูมิภาค
แม่น้ำโขง ปี 2549 : การเปรียบเทียบเชิงระบบโลจิสติกส์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์. (2536). *ร้อยปีมหามกุฏราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (2542). *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน : เล่ม 15 หอนางอุสา : โบราณสถาน - โฮล (ลายชินเขมร)*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย.
- ยศ สันตสมบัติ. (2559). *อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ - การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ยุกติ มุกดาวิจิตร. (2555). *วิธีวิทยาหรือสร้างอัตลักษณ์ : บทสังเคราะห์การศึกษาที่คนภาพตัวแทน “ล้านนา” และ “ชาวยอง”*. In สุดแดน วิสุทธิลักษณ์. *วิธีวิทยาหรือสร้างอัตลักษณ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุรฉัตร บุญสุนิต. (2546). *ลักษณะความสัมพันธ์ของวรรณกรรมกับสังคม ในพัฒนาการวรรณคดี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- วชิรญาณวโรรส. (2514). *ประมวลพระนิพนธ์ฯ การคณะสงฆ์. พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์มหาหมากุฎราชวิทยาลัย*.
- วสันต์ ปัญญาแก้ว. (2555). *“ครูบาอวตารตนบุญ,” ในตัวตนคนเมือง 100 ปี ชาตกาลไกรศรีนิมมานเหมินท์*. กรุงเทพฯ: วนิดาการพิมพ์.
- วิลักษณ์ ศรีป่าซาง. (2545). *ตนบุญล้านนา : ประวัติครูบาฉบับอ่านม่วน*. กรุงเทพฯ: นพบุรีการพิมพ์.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2554). *สมเด็จพระปิยมหาราชกับการปฏิรูปการศึกษา*. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
- ศรีเลา เกษพรหม. (2538). *ประเพณีคนเมือง*. กรุงเทพฯ: มิ่งเมือง.
- ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. (2546). *แ่องอารยธรรมอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 2*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สนธิ สมบัติการ. (2515). *ความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ในช่วงของการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยของประเทศไทย กับการผสมกลมกลืนของชนชาติพันธุ์พวนในหมู่บ้านบางกะพี้และบ้านเสา อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- สมหมาย เปรมจิตต์. (2539). *บันทึกการเดินทางในลาว ภาคหนึ่ง พ.ศ. 2438*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2558). *ประวัติศาสตร์รัฐไทยและสังคมไทย : ครอบครั้ว ชุมชน ชีวิตสามัญชน ความทรงจำ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำลี รักสุทธี. (2544). *สืบสานตำนานงานบุญประเพณีอีสาน*. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2544). *หลวงพ่อบัณฑิต (เจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก) : พระสงฆ์ผู้นำชุมชนและการเมืองสองฝั่งโขง*. กรุงเทพฯ: มติชน.

- สุทธิพงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ. (2551). *ศาสนาประจำชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สำนักงานส่งเสริมคุณธรรม.
- สุนทรียา สุนทรวิภาต. (2529). *การศึกษาความสำคัญของการบวชในพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทยในปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีในกรุงเทพมหานครและจังหวัดสุพรรณบุรี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุภัตรา สุภาพ. (2541). *สังคมไทยและวัฒนธรรมไทย: ค่านิยม: ครอบครัวยุคใหม่: ศาสนา: ประเพณี*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2557). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคม*. กรุงเทพฯ: สยาม.
- สุภาวดี เชื้อพราหมณ์. (2556). *พลวัตวิถีชีวิตพื้นถิ่นของชุมชนและเรือนในลุ่มทะเลสาบสงขลา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุมาลย์ เรืองเดช. (2518). *ระบบบริหารการศึกษาฝ่ายสงฆ์ในพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสริมศักดิ์ ขุนพล. (2558). *การศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเกาะยอ*. *วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 28(3), 82-103.
- โสภา ชานะมูล. (2534). *ครุบาตรีวิชัย “ตนบุญ” แห่งล้านนา (พ.ศ. 2421-2481)*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เหล่า ณ ร้อยเอ็ด. (2545). *“พงศาวดารภาคอีสาน.” ในประชุมพงศาวดารฉบับ กาญจนานิกษก. เล่ม 9*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- อดิน รพีพัฒน์. (2551). *วัฒนธรรมคือความหมาย : ทฤษฎีและวิธีการของดลิตฟอร์ด เกียร์ซ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- องค์การบริหารส่วนตำบลลาดพัฒนา. (2565). *แผนพัฒนางบประมาณประจำปี พ.ศ. 2565*. มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.
- องค์การศึกษา วัฒนธรรมการศาสนา. (2505). *ศาสนพิธี เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์การศาสนา.
- อเนก นาคะบุตร. (2545). *ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: เซ็นจูรี่จำกัด.
- อภิญญา เพื่องฟูสกุล. (2556). *อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2547). *ความหลากหลายทางวัฒนธรรม กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรชุน อับปาตุรย์. (2539). *ชีวิตทางสังคมของสิ่งต่างๆ: ลินค้ำโภภักดิ์ในมุมมองทางวัฒนธรรม*. เคมบริดจ์: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์.

- อรรถัย เสียงจินดาถาวร. (2545). *การจัดสร้างฐานข้อมูลและเผยแพร่ประเพณีการดำรงชีวิตของชาวไทยอีสานบน*. อุบลราชธานี: สำนักพิมพ์สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- อังคณา ใจเหิม. (2538). *การวิเคราะห์ดนตรีพื้นเมืองเหนือ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชามนุษยศึกษาวชิรวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2553). *สังคมพลวัต การเมืองพลวัต*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.

ภาษาอังกฤษ

- Brown. (1996). *The Role of Metacognition in Reading and Studying*. Hillsdale: Erlbaum.
- Charles Horton Cooley. (1962). *Social Organization*. Schocken.
- Comte. (1988). *The Enlightenment and the Founding of Sociology in France*, In *Sociological Theory*, George, Ritzer (2 nd ed). University of Maryland Press.
- Ferdinand Toennies. (1988). *Community and Society*. Transaction Books.
- Fred W. Riggs. (1970). "Frontiers of Development Administration" in *American Journal of Administer*. Duke University Press.
- Hall. (2017). Professional identity construction: using narrative to understand the negotiation of professional and stigmatized cultural identities. *Human Relations*, 64(1), 85–107.
- Hank Johnston. (1995). *Social Movement and Culture*. UCL Press.
- Hopper, P. J. (2007). *Elizabeth Closs Traugott*. John Benjamins.
- Ingersoll, J. C. (1963). *The Priest the Path : an Analysis of the Priest Role in a Central Village*. Doctor's Thesis. Cornell University.
- Marilyn A. (2015). Speech acts as persuasive devices in selected speeches of Dr. Mahathir Mohammed. *International Journal of English and Education*, 5(2), 81–103.
- Max Weber. (1947). *The Theory of Social and Economic Organization*. Free Press.
- Robert Redfield. (1965). *Peasant Society and Culture*. University of Chicago Press.
- Scholte Jan Aart. (2000). *Globalization : A Critical Introduction*. Palgrave Macmillan.
- Talcott Parson. (1963). *Talcott Parsons on institutions and social evolution : selected writings/edited by Laurence*. University of Chicago Press.

สัมภาษณ์

พระครูวรดิษฐ์ธรรมสาร อุทัยเรือง (ชาติปัญญา). เจ้าอาวาสวัดท่างาม. (2565: สัมภาษณ์).

ตำบลบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.

คำพันธ์ คำพินนา. ประชาชนทั่วไปบ้านท่างาม. (2565: สัมภาษณ์). ตำบลบ้านลาดพัฒนา

อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.

คำพันธ์ คำลามี. ผู้นำศาสนา. (2565: สัมภาษณ์). บ้านท่างาม ตำบลบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง

จังหวัดมหาสารคาม.

เนตร ชื่นตา. ผู้สูงอายุวัย. (2566: สัมภาษณ์). บ้านท่างาม ตำบลบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง

จังหวัดมหาสารคาม.

บุญมี โสโทธิ. หมอพรหมณ์ประจำบ้านท่างาม. (2565: สัมภาษณ์). ตำบลบ้านลาดพัฒนา

อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.

บุญเลิศ เกานันท์. ประชาชนทั่วไป. (2565: สัมภาษณ์). ตำบลบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง

จังหวัดมหาสารคาม.

ประจวบ เหมาะดี. ประชาชนทั่วไป. (2565: สัมภาษณ์). ตำบลบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง

จังหวัดมหาสารคาม.

ประยูร นาถนอม. ผู้นำชุมชน. (2565: สัมภาษณ์). บ้านท่างาม ตำบลบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง

จังหวัดมหาสารคาม.

ประเสริฐ นาชัยพร. ประชาชนทั่วไป. (2565 : สัมภาษณ์). ตำบลบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง

จังหวัดมหาสารคาม.

ประเสริฐ ราชมูลสา. ประชาชนทั่วไป. (2565: สัมภาษณ์). บ้านท่างาม ตำบลบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง

จังหวัดมหาสารคาม.

ประเสริฐ วันโนนทอง. ผู้นำศาสนา. (2565: สัมภาษณ์). บ้านท่างาม ตำบลบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง

จังหวัดมหาสารคาม.

ประพันธ์ มราชสีห์. เจ้าภาพงานบวช. (2565: สัมภาษณ์). ตำบลบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง

จังหวัดมหาสารคาม.

ปรีชัย ภู่อ่างทอง. ประชาชนทั่วไป. (2565: สัมภาษณ์). ตำบลบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง

จังหวัดมหาสารคาม.

พวน แก้วลี. เจ้าภาพงานบวช. (2566: สัมภาษณ์). ตำบลบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม.

พรหมมี มราชสีห์. ผู้นำศาสนา. (2565: สัมภาษณ์). ตำบลบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม.

พิพัฒน์ นาชัยยา. ไวยาวัจกร. (2564 : สัมภาษณ์). ตำบลบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม.

พระพิเชษฐ วิสารโท. นาคหรือผู้เคยผ่านการบวช. (2566: สัมภาษณ์). ตำบลบ้านลาดพัฒนา
อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.

พระวันชัย ธมวโร. นาคหรือผู้เคยผ่านการบวช. (2566: สัมภาษณ์). บ้านท่างาม ตำบลบ้านลาดพัฒนา
อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.

เพลิต นาใจหมาย. ผู้สูงอายุ. (2565: สัมภาษณ์). ตำบลบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม.

มี มราชสีห์. ประชาชนชาวบ้าน. (2565: สัมภาษณ์). ตำบลบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัด
มหาสารคาม.

รัชนิกร บำรุงราช. ผู้นำชุมชน. (2565: สัมภาษณ์). ตำบลบ้านลาดพัฒนา อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม.

ลี คำเกตุ. ผู้นำชุมชน. (2565: สัมภาษณ์). บ้านท่างาม ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม.

วรรณ บุญผิว. ผู้สูงอายุ. (2566: สัมภาษณ์). บ้านท่างาม ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม.

สมหมาย มราชสีห์. ประชาชนชาวบ้าน. (2565: สัมภาษณ์). บ้านท่างาม ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม.

สมหมาย จันทรงษ์. ผู้เคยจัดงานบวช. (2566: สัมภาษณ์). บ้านท่างาม ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม.

สมหมาย วันโพนทอง. ประชาชนชาวบ้าน. (2565: สัมภาษณ์). บ้านท่างาม ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม.

สมบูรณ์ มราชสีห์. อดีตเคยเป็นกะจ้ำประจำหมู่บ้าน และประชาชนทั่วไป. (2565: สัมภาษณ์). บ้านท่างาม
ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.

สาลินี พลหงส์. เจ้าภาพงานบวช. (2566: *สัมภาษณ์*). บ้านท่างาม ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม.

สี มราชสีห์. ผู้สูงอายุวัยและประชาชนทั่วไป. (2565: *สัมภาษณ์*). บ้านท่างาม ตำบลลาดพัฒนา
อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.

อรุณี ลาดบางสวน. เจ้าภาพงานบวช. (2565: *สัมภาษณ์*). บ้านท่างาม ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	พระครูวรดิษฐ์ธรรมสาร อุทัยเรือง (ชาติปญโญ)
วันเกิด	วันที่ 3 เดือนธันวาคม พ.ศ. 2506
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ 26 หมู่ที่ 11 บ้านบุงคล้า ตำบลลาดพัฒนา อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44000
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	เลขที่ 130 หมู่ที่ 3 วัดท่างาม ตำบลลาดพัฒนา อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44000
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	เจ้าคณะตำบลลาดพัฒนา
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	เลขที่ 130 หมู่ที่ 3 วัดท่างาม ตำบลลาดพัฒนา อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44000
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2523 มัธยมศึกษาตอนต้น จากโรงเรียนสารคามพิทยาคม ตำบลลาด อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2530 มัธยมศึกษาตอนปลาย จากการศึกษาออกโรงเรียน (กศน.) ตำบลลาด อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2555 ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาพระพุทธศาสตรศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2564 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พ.น. ป.น. ส.ท. ช.เว